स्वर्गवासी साधुचरित श्रीमान् डालचन्दजी सिंघी

बाबू श्रीबहादुर सिंहजी सिंघीके पुण्यश्लोक पिता

जन्म-वि. सं. १९२१, मार्ग. वदि ६ 卐 स्वर्गवास-वि. सं. १९८४, पोष सुदि ६

दानशील-साहित्यरसिक-संस्कृतिप्रिय

स्व. श्रीबाबू बहादुरसिंहजी सिंघी

अजीमगंज-कलकत्ता

जन्म ता. २८-६-१८८५] [मृत्यु ता. ७-७-१९४४

सिंघी जैन ग्रन्थ माला

[ग्रन्थांक २५]

श्रीमहेश्वरसूरिकृताः

ज्ञानपञ्चमीकथाः

[प्राकृतभाषानिबद्धाः]

SINGHI JAIN SERIES

[NUMBER 25]

NĀṆAPANCHAMĪKAHAO

OF

MAHESVARASŪRI

कलकत्तानिवासी

साधुचरित-श्रेष्ठिवर्य श्रीमद् डालचन्दजी सिंघी पुण्यस्मृतिनिमित्त

प्रतिष्ठापित एवं प्रकाशित

सिंघी जैन ग्रन्थमाला

[जैन आगमिक, दार्शनिक, साहित्यिक, ऐतिहासिक, वैज्ञानिक, कथात्मक – इत्यादि विविधविषयगुम्फित; प्राकृत, संस्कृत, अपभ्रंश, प्राचीनगूर्जर-राजस्थानी आदि नानाभाषानिबद्ध; सार्वजनीन पुरातन वाङ्मय तथा नूतनसंशोधनात्मक साहित्य प्रकाशिनी सर्वश्रेष्ठ जैन ग्रन्थावलि.]

प्रतिष्ठाता

श्रीमद् - डालचन्दजी - सिंघीसत्पुत्र

स्व० दानशील - साहित्यरसिक - संस्कृतिप्रिय

श्री बहादुर सिंहजी सिंघी

प्रधान सम्पादक तथा संचालक

आचार्य जिनविजय मुनि

(सम्मान्य नियामक – भारतीय विद्या भवन, बंबई)

सर्वथैव संरक्षक

श्री राजेन्द्र सिंहजी सिंघी

तथा

श्री नरेन्द्र सिंहजी सिंघी

*

प्रकाशनकर्ता

सिंघी जैनशास्त्र शिक्षापीठ

भारतीय विद्याभवन

卐 बम्बई 卐

प्रकाशक—जयन्तकृष्ण ह. दवे, एम्. ए. एल्‌एल्. बी. ऑनररी रजिष्ट्रार, भारतीय विद्या भवन, चौपाटीरोड; मुंबई ७.

मुद्रक—रामचंद्र येसू शेडगे, निर्णयसागर प्रेस, २६–२८, कोलभाट स्ट्रीट, कालबादेवी; मुंबई २.

श्रीमहेश्वरसूरिविरचित

[प्राकृतभाषामय]

नाणपंचमीकहाओ

[ज्ञानपञ्चमीकथाः]

[विस्तृत गुजराती प्रस्तावना पाठभेद परिशिष्टादि विविधवस्तुसमन्वित]

*

संपादक

अध्यापक डॉ. अमृतलाल सवचंद गोपाणी

एम्. ए., पीएच्. डी.

प्राध्यापक–अर्द्धमागधी शिक्षाविभाग

(भारतीयविद्या भवनद्वारा संचालित – मेघजी मथुरादास आर्टस् कॉलेज, अन्धेरी)

प्रकाशनकर्ता

सिंघी जैन शास्त्र शिक्षापीठ

भारतीय विद्या भवन

बंबई

विक्रमाब्द २००५] प्रथमावृत्ति, पंचशत प्रति [१९४९ खिस्ताब्द

ग्रन्थांक २५] 卐 [मूल्य रू. ७–४–०

॥ सिंघीजैनग्रन्थमालासंस्थापकप्रशस्तिः ॥

अस्ति बङ्गाभिधे देशे सुप्रसिद्धा मनोरमा । मुर्शिदाबाद इत्याख्या पुरी वैभवशालिनी ॥ १
बहवो निवसन्त्यत्र जैना ऊकेशवंशजाः । धनाढ्या नृपसम्मान्या धर्मकर्मपरायणाः ॥ २
श्रीडालचन्द इत्यासीत् तेष्वेको बहुभाग्यवान् । साधुवत् सच्चरित्रो यः सिंघीकुलप्रभाकरः ॥ ३
बाल्य एवागतो यश्च कर्तुं व्यापारविस्तृतिम् । कलिकातामहापुर्यां धृतधर्मार्थनिश्चयः ॥ ४
कुशाग्रीयस्वबुद्ध्यैव सद्वृत्त्या च सुनिष्ठया । उपार्ज्य विपुलां लक्ष्मीं कोट्यधिपोऽजनिष्ट सः ॥ ५
तस्य मन्नुकुमारीति सन्नारीकुलमण्डना । अभूत् पतिव्रता पत्नी शीलसौभाग्यभूषणा ॥ ६
श्रीबहादुरसिंहाख्यो गुणवाँस्तनयस्तयोः । अभवत् सुकृती दानी धर्मप्रियश्च धीनिधिः ॥ ७
प्राप्ता पुण्यवता तेन पत्नी तिलकसुन्दरी । यस्याः सौभाग्यचन्द्रेण भासितं तत्कुलाम्बरम् ॥ ८
श्रीमान् राजेन्द्रसिंहोऽस्य ज्येष्ठपुत्रः सुशिक्षितः । यः सर्वकार्यदक्षत्वात् दक्षिणबाहुवत् पितुः ॥ ९
नरेन्द्रसिंह इत्याख्यस्तेजस्वी मध्यमः सुतः । सूनुर्वीरेन्द्रसिंहश्च कनिष्ठः सौम्यदर्शनः ॥ १०
सन्ति त्रयोऽपि सत्पुत्रा आप्तभक्तिपरायणाः । विनीताः सरला भव्याः पितुर्मार्गानुगामिनः ॥ ११
अन्येऽपि बहवस्तस्याभवन् स्वस्रादिबान्धवाः । धनैर्जनैः समृद्धः सन् स राजेव व्यराजत ॥ १२

अन्यच्च –

सरस्वत्यां सदासक्तो भूत्वा लक्ष्मीप्रियोऽप्ययम् । तत्राप्यासीत् सदाचारी तच्चित्रं विदुषां खलु ॥ १३
नाहंकारो न दुर्भावो न विलासो न दुर्व्ययः । दृष्टः कदापि तद्गेहे सतां तद् विस्मयास्पदम् ॥ १४
भक्तो गुरुजनानां स विनीतः सज्जनान् प्रति । बन्धुजनेऽनुरक्तोऽभूत् प्रीतः पोष्यगणेष्वपि ॥ १५
देश-कालस्थितिज्ञोऽसौ विद्या-विज्ञानपूजकः । इतिहासादि-साहित्य-संस्कृति-सत्कलाप्रियः ॥ १६
समुन्नत्यै समाजस्य धर्मस्योत्कर्षहेतवे । प्रचाराय च शिक्षाया दत्तं तेन धनं घनम् ॥ १७
गत्वा सभा-समित्यादौ भूत्वाऽध्यक्षपदान्वितः । दत्त्वा दानं यथायोग्यं प्रोत्साहिताश्च कर्मठाः ॥ १८
एवं धनेन देहेन ज्ञानेन शुभनिष्ठया । अकरोत् स यथाशक्ति सत्कर्माणि सदाशयः ॥ १९
अथान्यदा प्रसङ्गेन स्वपितुः स्मृतिहेतवे । कर्तुं किञ्चिद् विशिष्टं स कार्यं मनस्यचिन्तयत् ॥ २०
पूज्यः पिता सदैवासीत् सम्यग्-ज्ञानरुचिः स्वयम् । तस्मात् तज्ज्ञानवृद्ध्यर्थं यतनीयं मयाऽप्यरम् ॥ २१
विचार्यैवं स्वयं चित्ते पुनः प्राप्य सुसम्मतिम् । श्रद्धास्पदस्वमित्राणां विदुषां चापि तादृशाम् ॥ २२
जैनज्ञानप्रसारार्थं स्थाने शा न्ति नि के त ने । सिंघीपदाङ्कितं जै न ज्ञा न पी ठ मतीष्ठिपत् ॥ २३
श्रीजिनविजयः प्राज्ञो मुनिनाम्ना च विश्रुतः । स्वीकर्तुं प्रार्थितस्तेन तस्याधिष्ठायकं पदम् ॥ २४
तस्य सौजन्य-सौहार्द-स्थैर्यौदार्यादिसद्गुणैः । वशीभूय मुदा येन स्वीकृतं तत्पदं वरम् ॥ २५
कवीन्द्रेण रवीन्द्रेण स्वीयपावनपाणिना । रस-नागाङ्क-चन्द्राब्दे तत्प्रतिष्ठा व्यधीयत ॥ २६
प्रारब्धं मुनिना चापि कार्यं तदुपयोगिकम् । पाठनं ज्ञानलिप्सूनां ग्रन्थानां ग्रथनं तथा ॥ २७
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंघीकुलकेतुना । स्वपितृश्रेयसे चैषा प्रारब्धा ग्रन्थमालिका ॥ २८
उदारचेतसा तेन धर्मशीलेन दानिना । व्ययितं पुष्कलं द्रव्यं तत्तत्कार्यसुसिद्धये ॥ २९
छात्राणां वृत्तिदानेन नैकेषां विदुषां तथा । ज्ञानाभ्यासाय निष्कामसाहाय्यं स प्रदत्तवान् ॥ ३०
जलवाय्वादिकानां तु प्रातिकूल्यादसौ मुनिः । कार्यं त्रिवार्षिकं तत्र समाप्यान्यत्र चास्थितः ॥ ३१
तत्रापि सततं सर्वं साहाय्यं तेन यच्छता । ग्रन्थमालाप्रकाशाय महोत्साहः प्रदर्शितः ॥ ३२
नन्द-निध्यङ्क-चन्द्राब्दे जाता पुनः सुयोजना । ग्रन्थावल्याः स्थिरत्वाय विस्ताराय च नूतना ॥ ३३
ततः सुहृत्परामर्शात् सिंघीवंशनभस्वता । भा वि द्या भ व ना येयं ग्रन्थमाला समर्पिता ॥ ३४
आसीत्तस्य मनोवाञ्छाऽपूर्वा ग्रन्थप्रकाशने । तदर्थं व्ययितं तेन लक्षावधि हि रूप्यकम् ॥ ३५
दुर्विलासाद् विधेर्हन्त ! दौर्भाग्याच्चात्मबन्धूनाम् । स्वल्पेनैवाथ कालेन स्वर्गं स सुकृती ययौ ॥ ३६
इन्दु-ख-शून्य-नेत्राब्दे मासे आषाढसञ्ज्ञके । कलिकाताख्यपुर्यां स प्राप्तवान् परमां गतिम् ॥ ३७
पितृभक्तैश्च तत्पुत्रैः प्रेयसे पितुरात्मनः । तथैव प्रपितुः स्मृत्यै प्रकाश्यतेऽधुना पुनः ॥ ३८
इयं ग्रन्थावलिः श्रेष्ठा प्रेष्ठा प्रज्ञावतां प्रथा । भूयाद् भूत्यै सतां सिंघीकुलकीर्तिप्रकाशिका ॥ ३९
विद्वज्जनकृताह्लादा सच्चिदानन्ददा सदा । चिरं नन्दत्वियं लोके श्रीसिंघी ग्रन्थपद्धतिः ॥ ४०

॥ सिंघीजैनग्रन्थमालासम्पादकप्रशस्तिः ॥

स्वस्ति श्रीमेदपाटाख्यो देशो भारतविश्रुतः । रूपाहेलीति सन्नाम्नी पुरिका तत्र सुस्थिता ॥ १
सदाचार-विचाराभ्यां प्राचीननृपतेः समः । श्रीमच्चतुरसिंहोऽत्र राठोडान्वयभूमिपः ॥ २
तत्र श्रीवृद्धिसिंहोऽभूद् राजपुत्रः प्रसिद्धिभाक् । क्षात्रधर्मधनो यश्च परमारकुलाग्रणीः ॥ ३
मुञ्ज-भोजमुखा भूपा जाता यस्मिन् महाकुले । किं वर्ण्यते कुलीनत्वं तत्कुलजातजन्मनः ॥ ४
पत्नी राजकुमारीति तस्याभूद् गुणसंहिता । चातुर्य-रूप-लावण्य-सुवाक्-सौजन्यभूषिता ॥ ५
क्षत्रियाणीप्रभापूर्णां शौर्योद्दीप्तमुखाकृतिम् । यां दृष्ट्वैव जनो मेने राजन्यकुलजा त्वियम् ॥ ६
पुत्रः किसनसिंहाख्यो जातस्तयोरतिप्रियः । रणमल्ल इति चान्यद् यन्नाम जननीकृतम् ॥ ७
श्रीदेवीहंसनामाऽत्र राजपूज्यो यतीश्वरः । ज्योतिर्भैषज्यविद्यानां पारगामी जनप्रियः ॥ ८
आगतो मरुदेशाद् यो भ्रमन् जनपदान् बहून् । जातः श्रीवृद्धिसिंहस्य प्रीति-श्रद्धास्पदं परम् ॥ ९
तेनाथाप्रतिमप्रेम्णा स तत्सूनुः स्वसन्निधौ । रक्षितः, शिक्षितः सम्यक्, कृतो जैनमतानुगः ॥ १०
दौर्भाग्यात् तच्छिशोर्बाल्ये गुरु-तातौ दिवंगतौ । विमूढः स्वगृहात् सोऽथ यदृच्छया विनिर्गतः ॥ ११

तथा च–

भ्रान्त्वा नैकेषु देशेषु सेवित्वा च बहून् नरान् । दीक्षितो मुण्डितो भूत्वा जातो जैनमुनिस्ततः ॥ १२
ज्ञातान्यनेकशास्त्राणि नानाधर्ममतानि च । मध्यस्थवृत्तिना तेन तत्त्वातत्त्वगवेषिणा ॥ १३
अधीता विविधा भाषा भारतीया युरोपजाः । अनेका लिपयोऽप्येवं प्रत्न-नूतनकालिकाः ॥ १४
येन प्रकाशिता नैके ग्रन्था विद्वत्प्रशंसिताः । लिखिता बहवो लेखा ऐतिह्यतथ्यगुम्फिताः ॥ १५
स बहुभिः सुविद्वद्भिस्तन्मण्डलैश्च सत्कृतः । जिनविजयनाम्नाऽसौ ख्यातोऽभवद् मनीषिषु ॥ १६
यस्य तां विश्रुतिं ज्ञात्वा श्रीमद्गान्धीमहात्मना । आहूतः सादरं पुण्यपत्तनात् स्वयमन्यदा ॥ १७
पुरे चाहम्मदाबादे राष्ट्रीयशिक्षणालयः । विद्यापीठ इति ख्यात्या प्रतिष्ठितो यदाऽभवत् ॥ १८
आचार्यत्वेन तत्रोच्चैर्नियुक्तः स महात्मना । रस-मुनि-निधीन्द्वब्दे पुरातत्त्वाख्यमन्दिरे ॥ १९
वर्षाणामष्टकं यावत् सम्भूष्य तत् पदं ततः । गत्वा जर्मनराष्ट्रे स तत्संस्कृतिमधीतवान् ॥ २०
तत आगत्य सँल्लग्नो राष्ट्रकार्ये च सक्रियम् । कारावासोऽपि सम्प्राप्तो येन स्वराज्यपर्वणि ॥ २१
क्रमात् ततो विनिर्मुक्तः स्थितः शान्तिनिकेतने । विश्ववन्द्यकवीन्द्रश्रीरवीन्द्रनाथभूषिते ॥ २२
सिंघीपदयुतं जैनज्ञानपीठं तदाश्रितम् । स्थापितं तत्र सिंघीश्रीडालचन्दस्य सूनुना ॥ २३
श्रीबहादुरसिंहेन दानवीरेण धीमता । स्मृत्यर्थं निजतातस्य जैनज्ञानप्रसारकम् ॥ २४
प्रतिष्ठितश्च तस्यासौ पदेऽधिष्ठातृसञ्ज्ञके । अध्यापयन् वरान् शिष्यान् ग्रन्थयन् जैनवाङ्मयम् ॥ २५
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंघीकुलकेतुना । स्वपितृश्रेयसे ह्येषा प्रारब्धा ग्रन्थमालिका ॥ २६
अथैवं विगतं यस्य वर्षाणामष्टकं पुनः । ग्रन्थमालाविकासार्थिप्रवृत्तिषु प्रयस्यतः ॥ २७
बाणे-रत्न-नवेन्द्वब्दे मुंबाईनगरीस्थितः । मुंशीति विरुदख्यातः कन्हैयालालधीसखः ॥ २८
प्रवृत्तो भारतीयानां विद्यानां पीठनिर्मितौ । कर्मनिष्ठस्य तस्याभूत् प्रयत्नः सफलोऽचिरात् ॥ २९
विदुषां श्रीमतां योगात् संस्था जाता प्रतिष्ठिता । भारतीयपदोपेत विद्याभवनसञ्ज्ञया ॥ ३०
आहूतः सहकार्यार्थं स मुनिस्तेन सुहृदा । ततः प्रभृति तत्रापि सहयोगं प्रदत्तवान् ॥ ३१
तद्भवनेऽन्यदा तस्य सेवाऽधिका ह्यपेक्षिता । स्वीकृता नम्रभावेन साऽप्याचार्यपदाश्रिता ॥ ३२
नन्द-निध्यङ्क-चन्द्राब्दे वैक्रमे विहिता पुनः । एतद्ग्रन्थावलीस्थैर्यकृत् तेन नव्ययोजना ॥ ३३
परामर्शात् ततस्तस्य श्रीसिंघीकुलभास्वता । भाविद्याभवनायेयं ग्रन्थमाला समर्पिता ॥ ३४
प्रदत्ता दशसाहस्री पुनस्तस्योपदेशतः । स्वपितृस्मृतिमन्दिरकरणाय सुकीर्तिना ॥ ३५
दैवादल्पे गते काले सिंघीवर्यो दिवंगतः । यस्तस्य ज्ञानसेवायां साहाय्यमकरोत् महत् ॥ ३६
पितृकार्यप्रगत्यर्थं यत्नशीलैस्तदात्मजैः । राजेन्द्रसिंहमुख्यैश्च सत्कृतं तद्वचस्ततः ॥ ३७
पुण्यश्लोकपितुर्नाम्ना ग्रन्थागारकृते पुनः । बन्धुज्येष्ठो गुणश्रेष्ठो ह्यर्धलक्षं प्रदत्तवान् ॥ ३८
ग्रन्थमालाप्रसिद्ध्यर्थं पितृवत् तस्य काङ्क्षितम् । श्रीसिंघीबन्धुभिः सर्वं तद्गिराऽनुविधीयते ॥ ३९
विद्वज्जनकृताह्लादा सच्चिदानन्ददा सदा । चिरं नन्दत्वियं लोके जिनविजयभारती ॥ ४०

*
* *

सिंघी जैन ग्रन्थमाला

अद्यावधि मुद्रितग्रन्थनामावलि

1. १ मेरुतुङ्गाचार्यरचित प्रबन्धचिन्तामणि मूलग्रन्थ.
2. २ पुरातनप्रबन्धसंग्रह. (बहुविध ऐतिह्यतथ्य परिपूर्ण)
3. ३ राजशेखरसूरिरचित प्रबन्धकोश.
4. ४ जिनप्रभसूरिकृत विविधतीर्थकल्प.
5. ५ मेघविजयोपाध्यायविरचित देवानन्दमहाकाव्य.
6. ६ यशोविजयोपाध्यायकृत जैनतर्कभाषा.
7. ७ हेमचन्द्राचार्यकृत प्रमाणमीमांसा.
8. ८ भट्टाकलङ्कदेवकृत अकलङ्कग्रन्थत्रयी.
9. ९ प्रबन्धचिन्तामणि – हिन्दी भाषान्तर.
10. १० प्रभाचन्द्रसूरिरचित प्रभावकचरित.
11. 11 Life of Hemachandrāchārya: By Dr. G. Bühler.
12. १२ सिद्धिचन्द्रोपाध्यायरचित भानुचन्द्रगणिचरित.
13. १३ यशोविजयोपाध्यायविरचित ज्ञानबिन्दुप्रकरण.
14. १४ हरिषेणाचार्यकृत बृहत्कथाकोश.
15. १५ जैनपुस्तकप्रशस्ति संग्रह–प्रथम भाग.
16. १६ हरिभद्रसूरिविरचित धूर्ताख्यान.
17. १७ दुर्गदेवकृत रिष्टसमुच्चय.
18. १८ मेघविजयोपाध्यायकृत दिग्विजयमहाकाव्य.
19. १९ कवि अब्दुल रहमानकृत सन्देशरासक.
20. २० महाकवि भर्तृहरिविरचित शतकत्रयादि-सुभाषितसंग्रह.
21. २१ शान्त्याचार्यकृत न्यायावतारवार्तिकवृत्ति.
22. २२ कवि धाहिलरचित पउमसिरीचरिउ. (अपभ्रंश)
23. २३ महेश्वरसूरिकृत नाणपंचमीकहा.

संप्रति मुद्यमाणग्रन्थनामावलि

1. १ खरतरगच्छगुर्वावलि.
2. २ कुमारपालचरित्रसंग्रह.
3. ३ विविधगच्छीयपट्टावलिसंग्रह.
4. ४ जैनपुस्तकप्रशस्ति संग्रह, भाग २.
5. ५ विज्ञप्तिमहालेखादि विज्ञप्तिलेखसंग्रह.
6. ६ उद्द्योतनसूरिकृत कुवलयमालाकथा.
7. ७ उदयप्रभसूरिकृत धर्माभ्युदयमहाकाव्य
8. ८ कीर्तिकौमुदी आदि अनेक प्रशस्त्यादि संग्रह.
9. ९ जिनेश्वरसूरिकृत कथाकोषप्रकरण.
10. १० महामुनि गुणपालविरचित जंबूचरित्र (प्राकृत).
11. ११ जयपाहुडनाम निमित्तशास्त्र.
12. १२ कोऊहलविरचित लीलावतीकथा (प्राकृत).
13. १३ गुणचन्द्रविरचित मंत्रीकर्मचन्द्रवंशप्रबन्ध.
14. १४ नयचन्द्रविरचित हम्मीरमहाकाव्य.
15. १५ भद्रबाहुसंहिता.
16. १६ महेन्द्रसूरिकृत नर्मदासुन्दरीकथा.
17. १७ जिनदत्ताख्यानद्वय (प्राकृत).
18. १८ स्वयंभूविरचित पउमचरिउ (अपभ्रंश).
19. १९ सिद्धिचन्द्रकृत काव्यप्रकाशखण्डन.
20. २० जयसिंहसूरिकृत धर्मोपदेशमाला.

मुद्रणार्थ निर्धारित एवं सज्जीकृतग्रन्थनामावलि

१ भानुचन्द्रगणिकृत विवेकविलासटीका. २ पुरातन रास-भासादिसंग्रह. ३ प्रकीर्ण वाङ्मय प्रकाश. ४ सिद्धिचन्द्रोपाध्यायविरचित वासवदत्ताटीका. ५ देवचन्द्रसूरिकृत मूलशुद्धिप्रकरणवृत्ति. ६ रत्नप्रभाचार्यकृत उपदेशमाला टीका. ७ यशोविजयोपाध्यायकृत अनेकान्तव्यवस्था. ८ जिनेश्वराचार्यकृत प्रमालक्षण. ९ महानिशीथसूत्र. १० तरुणप्रभाचार्यकृत आवश्यकबालावबोध. ११ राठोडवंशावलि. १२ उपकेशगच्छप्रबन्ध. १३ वर्द्धमानाचार्यकृत गणरत्नमहोदधि. १४ प्रतिष्ठासोमकृत सोमसौभाग्यकाव्य. १५ नेमिचन्द्रकृत षष्ठीशतक (पृथक् पृथक् ३ बालावबोधयुक्त). १६ शीलांकाचार्य विरचित महापुरुषचरित्र (प्राकृत महाग्रन्थ). १७ चंदप्पहचरियं (प्राकृत). १८ नेमिनाहचरित्र (अपभ्रंश-महाग्रन्थ). १९ उपदेशपदटीका (वर्द्धमानाचार्यकृत). २० निर्वाणलीलावती कथा (सं. कथा ग्रन्थ). २१ सनत्कुमार-चरित्र (संस्कृत काव्यग्रन्थ). २२ राजवल्लभ पाठककृत भोजचरित्र. २३ प्रमोदमाणिक्यकृत वाग्भटालंकारवृत्ति. २४ सोमदेवादिकृत विदग्धमुखमण्डनवृत्ति. २५ समयसुन्दरादिकृत वृत्तरत्नाकरवृत्ति. २६ पाण्डित्यदर्पण. २७ पुरातन प्रबन्धसंग्रह–हिन्दी भाषान्तर. २८ भुवनभानुचरित्र बालावबोध. २९ भुवनसुन्दरी चरित्र (प्राकृत कथा) इत्यादि, इत्यादि.

* * *

सौभाग्यवती श्री कस्तूरीने

स्नेहार्द्रभावे समर्पण

अ. स. गोपाणी

ग्रन्थानुक्रमणिका

स्व० बाबू श्री बहादुर सिंहजी सिंघी

अने

सिं घी जै न ग्र न्थ मा ला

——[स्म र णा ञ्ज लि]——

मारा अनन्य आदर्शपोषक, कार्यसाहायक, उत्साहप्रेरक अने सहृदय स्नेहास्पद **बाबू श्री बहादुर सिंहजी सिंघी,** जेमणे मारी विशिष्ट प्रेरणाथी, पोताना स्वर्गवासी साधुचरित पिता **श्री डालचंदजी** सिंघीना पुण्य-स्मरण निमित्त, आ **'सिंघी जैन ग्रन्थमाला'** नी कीर्तिकारिणी स्थापना करीने, एना निमित्ते दरवर्षे हजारो रूपिया खर्च करवानी आदर्श उदारता प्रकट करी हती; अने जेमनी आवी असाधारण ज्ञानभक्ति साथे अनन्य आर्थिक उदारवृत्ति जोईने में पण, मारा जीवननो विशिष्ट शक्तिशाली अने बहु ज मूल्यवान् अवशेष उत्तर काळ, ए ग्रन्थमाळाना ज विकास अने प्रकाशने माटे सर्वात्मनाए समर्पित करी दीधो; तथा जेमणे आ ग्रन्थमाळानुं विगत १३–१४ वर्षोमां आवुं सुंदर, समृद्ध अने सर्वादरणीय कार्यफळ निष्पन्न थएलुं जोईने भविष्यमां आना कार्यने वधारे प्रगतिमान् अने वधारे विस्तीर्ण रूपमां जोवानी पोताना जीवननी एकमात्र परम अभिलाषा सेवी हती; अने तदनुसार, मारी प्रेरणा अने योजनाने अनुसरीने, प्रस्तुत ग्रंथमाळानी कार्यव्यवस्था **'भारतीय विद्याभवन'** ने समर्पित करी, आना भावी अंगे निश्चित थया हता; ते पुण्यवान्, साहित्यरसिक, उदारमनस्क, अमृताभिलाषी, अभिनन्दनीय आत्मा हवे आ संसारमां विद्यमान नथी. सन् १९४४ ना जुलाई मासनी ७ मी तारीखे ५९ वर्षनी उमरे ए महान् आत्मा आ लोकमांथी प्रस्थान करी गयो. तेमना एवा भव्य, आदरणीय, स्पृहणीय अने श्लाघनीय जीवनने पोतानी किंचित् स्नेहात्मक 'स्मरणाञ्जलि' समर्पित करवा निमित्ते, तेमनो संक्षिप्त जीवन-परिचय अहीं आपवामां आवे छे.

सिंघीजीना जीवन साथेना मारा खास खास स्मरणोनुं विस्तृत आलेखन में हिंदीमां कर्युं छे अने ते खास करीने सिंघीजीना ज **'स्मारक ग्रंथ'** तरीके प्रगट करवामां आवेला **'भा र ती य वि द्या'** नामक पत्रिकाना त्रीजा भागनी अनुपूर्तिरूपे प्रसिद्ध करवामां आव्युं छे. सिंघीजी विषे विशेष जाणवानी इच्छावाळा वाचकोने ए 'स्मारक ग्रंथ' जोवानी भलामण छे.

*

बाबू श्री बहादुर सिंहजीनो जन्म बंगालना मुर्शिदाबाद जिल्लामां आवेला अजीमगंज नामक स्थानमां, संवत् १९४१ मां थयो हतो. तेओ बाबू डालचंदजी सिंघीना एकमात्र पुत्र हता. तेमनी माता श्रीमती मन्नुकुमारी अजीमगंजना ज वैद कुटुंबना बाबू जयचंदजीनी पुत्री थती हती. श्री मन्नुकुमारीनी एक व्हेन जगत्सेठने त्यां परणावेली हती अने बीजी व्हेन सुप्रसिद्ध नाहार कुटुंबमां परणावेली हती. कलकत्ताना स्व० सुप्रसिद्ध जैन स्कॉलर अने आगेवान व्यक्ति बाबू पूरणचंदजी नाहार, बाबू बहादुर सिंहजी सिंघीना मासीआई भाई थता हता. सिंघीजीनो विवाह, बालुचर–जीआगंजना सुप्रसिद्ध धनाढ्य जैन गृहस्थ लक्ष्मीपत सिंहजीनी पौत्री अने छत्रपत सिंहजीनी पुत्री श्रीमती तिलकसुंदरी साथे संवत् १९५४ मां थयो हतो. ए रीते श्री बहादुर सिंहजी सिंघीनो कौटुंबिक संबंध बंगालना खास प्रसिद्ध जैन कुटुंबो साथे गाढ रीते संकळाएलो हतो.

*

बाबू श्री बहादुर सिंहजीना पिता बाबू डालचंदजी सिंघी बंगालना जैन महाजनोमां एक बहु ज प्रसिद्ध अने सच्चरित पुरुष थई गया. तेओ पोताना एकला आत्म पुरुषार्थ अने उद्योगथी, एक बहु ज साधारण स्थितिना व्यापारीनी कोटिमांथी म्होटा करोडाधिपतिनी स्थितिये पहोंच्या हता अने साराय बंगालमां एक सुप्रतिष्ठित अने प्रामाणिक व्यापारी तरीके तेमणे विशिष्ट ख्याति प्राप्त करी हती. एक वखते तेओ, बंगालनो सौथी मुख्य व्यापार जे जूटनो गणाय छे तेना, सौथी म्होटा व्यापारी थई गया हता. तेमना पुरुषार्थथी, तेमनी व्यापारी पेढी जे हरिसिंह निहालचंदना नामे चालती हती ते बंगालमां जूटनो व्यापार करनारी देशी तथा विदेशी पेढीओमां सौथी म्होटी पेढी गणाती थई हती.

बाबू डालचंदजी सिंघीनो जन्म संवत् १९२१ मां थयो हतो, अने १९३५ मां तेमनुं श्री मन्नुकुमारी साथे लग्न थयुं. १४–१५ वर्षनी उमरमां डालचंदजीए पोताना पितानी दुकाननो कारभार, जे ते वखते बहु ज साधारण रूपमां चालतो हतो, ते हाथमां लीधो. तेओ अजीमगंज छोडी कलकत्ते आव्या अने त्यां पोतानी होशियारी अने खंत वडे ए कारभारने धीमे धीमे खूब ज वधार्यो अने अंते तेने एक सौथी म्होटी 'फर्म'ना रूपमां स्थापित कर्यो. कलकत्तामां ज्यारे 'जूट सेलर्स एसोसिएशन'नी स्थापना थई त्यारे बाबू डालचंदजी सिंघीने तेना सौथी पहेला प्रेसीडेन्ट बनाववामां आव्या हता. जूटना व्यापारमां आवी रीते सौथी म्होटुं स्थान मेळवीने पछी तेमणे पोतानुं लक्ष बीजा बीजा उद्योगो तरफ पण दोर्युं. एक तर-

फ तेमणे मध्यप्रांतोमां आवेला कोरीया स्टेटमां कोलसानी खाणोना उद्योगनो पायो नांख्यो अने बीजी तरफ दक्षिणना शकति अने अकलतरानां राज्योमां आवेली चूनाना पत्थरोनी खाणोना, तेम ज बेळगाम, सावंतवाडी, इचलकरंजी जेवा स्थानोमां आवेली 'बोकसाइट' नी खाणोना विकासनी शोध करवा पाछळ पोतानुं लक्ष्य परोव्युं. कोलसाना उद्योग अर्थे तेमणे **'मेसर्स डालचंद बहादुरसिंह'** ए नामथी नवी पेढीनी स्थापना करी जे आजे हिंदुस्थानमां एक अग्रगण्य पेढी गणाय छे. ए उपरांत तेमणे बंगालना चोवीस परगणा, रंगपुर, पूर्णीया अने मालदहा विगेरे जिल्लाओमां, म्होटी जमीनदारी पण खरीद करी अने ए रीते बंगालना नामांकित जमीनदारोमां पण तेमणे पोतानुं खास स्थान प्राप्त कर्युं. बाबू डालचंदजीनी आवी सुप्रतिष्ठा केवळ व्यापारिक क्षेत्रमां ज मर्यादित न्होती. तेओ पोतानी उदारता अने धार्मिकता माटे पण एटला ज सुप्रसिद्ध हता – तेमनी परोपकारवृत्ति पण तेटली ज प्रशंसनीय हती. परंतु, परोपकारसुलभ प्रसिद्धिथी तेओ प्रायः दूर रहेता हता. घणा भागे तेओ गुप्तरीते ज अर्थिजनोने पोतानी उदारतानो लाभ आपता. तेमणे पोताना जीवनमां लाखोनुं दान कर्युं हशे पण तेनी प्रसिद्धि के नोंध तेमणे भाग्ये ज करवा इच्छी हशे. तेमना सुपुत्र बाबू श्री बहादुर सिंहजीए प्रसंगोपात्त चर्चा करतां जणाव्युं हतुं, के तेओ जे कांई दान आदि करता, तेनी खबर तेमने पोताने (पुत्रने) पण भाग्ये ज थती. आथी तेमना जाहेर दानो अंगेनी मात्र नीचेना ३ – ४ प्रसंगोनी ज माहिती मळी शकी हती.

सन १९२६ मां 'चित्तरंजन' सेवा सदन माटे कलकत्तामां फाळो करवामां आव्यो त्यारे एक वार खुद महात्माजी एमना मकाने गया हता अने ते वखते तेमणे वगर माग्ये ज महात्माजीने ए कार्य माटे १०००० रूपिया आप्या हता.

१९१७ मां कलकत्तामां 'गवर्न्मेंट हाउस'ना मेदानमां, लॉर्ड कार्माइकलना आश्रय नीचे रेडक्रॉस माटे एक मेळावडो थयो हतो तेमां तेमणे २१००० रूपिया आप्या हता. तेम ज प्रथम महायुद्ध वखते तेमणे ३,००,००० रूपियाना 'वॉर बॉण्ड्स्' खरीद करीने ए प्रसंगे सरकारने फाळामां मदद करी हती. पोतानी छेल्ली अवस्थामां तेमणे पोताना निकट कुटुंबीजनो – के जेमनी आर्थिक स्थिति बहु ज साधारण प्रकारनी हती तेमने – रूपिया १२ लाख व्हेंची आपवानी व्यवस्था करी हती जेनो अमल तेमना सुपुत्र बाबु बहादुर सिंहजीये कर्यो हतो.

बाबू डालचंदजीनुं गार्हस्थ्य जीवन बहु ज आदर्शरूप हतुं. तेमना धर्मपत्नी श्रीमती मन्नुकुमारी एक आदर्श अने धर्मपरायण पत्नी हता. पति-पत्नी बंने सदाचार, सुविचार अने सुसंस्कारनी मूर्ति जेवा हता. डालचंदजीनुं जीवन बहु ज सादुं अने साधुत्व भरेलुं हतुं. व्यवहार अने व्यापार बंनेमां तेओ अत्यंत प्रामाणिक अने नीतिपूर्वक वर्तनारा हता. स्वभावे तेओ खूब ज शान्त अने निरभिमानी हता. ज्ञानमार्ग उपर तेमनी ऊंडी श्रद्धा हती. तत्त्वज्ञानविषयक पुस्तकोनुं वाचन अने श्रवण तेमने अत्यंत प्रिय हतुं. किश नगर कॉलेजना एक अध्यात्मलक्षी बंगाली प्रोफेसर नामे बाबू व्रजलाल अधिकारी – जेओ योगविषयक प्रक्रियाना अच्छा अभ्यासी अने तत्त्वचिंतक हता – तेमना सहवासथी बाबू डालचंदजीने पण योगनी प्रक्रिया तरफ खूब रुचि थई गई हती अने तेथी तेमणे तेमनी पासेथी ए विषयनी केटलीक खास प्रक्रियाओनो ऊंडो अभ्यास पण कर्यो हतो. शारीरिक स्वास्थ्य अने मानसिक पावित्र्यनो जेनाथी विकास थाय एवी, केटलीक व्यावहारिक जीवनने अत्यंत उपयोगी, यौगिक प्रक्रियाओनो तेमणे पोताना पत्नी तेम ज पुत्र, पुत्री आदिने पण अभ्यास करवानी प्रेरणा करी हती.

जैन धर्मना विशुद्ध तत्त्वोना प्रचार अने सर्वोपयोगी जैन साहित्यना प्रसार माटे पण तेमने खास रुचि रहेती हती अने पंडितप्रवर श्री सुखलालजीना परिचयमां आव्या पछी, ए कार्य माटे कांईक विशेष सक्रिय प्रयत्न करवानी तेमनी सारी उत्कंठा जागी हती. कलकत्तामां ३–४ लाखना खर्चे आ कार्य करनारूं कोई साहित्यिक के शैक्षणिक केन्द्र स्थापित करवानी योजना तेओ विचारी रह्या हता, ए दरम्यान सन् १९२७ (वि. सं. १९८४) मां कलकत्तामां तेमनो स्वर्गवास थयो.

*

बाबू डालचंदजी सिंघी, पोताना समयना बंगालनिवासी जैन समाजमां एक अत्यंत प्रतिष्ठित व्यापारी, दीर्घदर्शी उद्योगपति, म्होटा जमीनदार, उदारचित्त सद्गृहस्थ अने साधुचरित सत्पुरुष हता. तेओ पोतानी ए सर्व संपत्ति अने गुणवत्तानो समग्र वारसो पोताना एक मात्र पुत्र बाबू बहादुर सिंहजीने सोंपता गया, जेमणे पोताना ए पुण्यश्लोक पितानी स्थूल संपत्ति अने सूक्ष्म सत्कीर्ति–बंनेने घणी सुंदर रीते वधारीने पिता करतांय सवाई श्रेष्ठता मेळववानी विशिष्ट प्रतिष्ठा प्राप्त करी.

बाबू श्री बहादुर सिंहजीमां पोताना पितानी व्यापारिक कुशळता, व्यावहारिक निपुणता अने सांस्कारिक सन्निष्ठा तो संपूर्ण अंशे वारसागतरूपे उतरेली हती ज, परंतु ते उपरांत तेमनामां बौद्धिक विशदता, कलात्मक रसिकता अने विविध विषयग्राहिणी प्राञ्जल प्रतिभानो पण उच्च प्रकारनो सन्निवेश थयो हतो अने तेथी तेओ एक असाधारण व्यक्तित्व धरावनार महानुभावोनी पंक्तिमां स्थान प्राप्त करवानी योग्यता मेळवी शक्या हता.

तेओ पोताना पिताना एकमात्र पुत्र होवाथी तेमने पिताना विशाळ कारभारमां नानपणथी ज लक्ष्य आपवानी फरज पडी हती अने तेथी तेओ हाईस्कूलनो अभ्यास पूरो करवा सिवाय कॉलेजनो विशेष अभ्यास करवानो अवसर मेळवी शक्या न हता. छतां तेमनी ज्ञानरुचि बहु ज तीव्र होवाथी, तेमणे पोतानी मेळे ज, विविध प्रकारना साहित्यना वांचननो अभ्यास

खूब ज वधार्यो हतो अने तेथी तेओ इंग्रेजी उपरांत, बंगाली, हिंदी, गुजराती भाषाओ पण खूब सरस जाणता हता अने ए भाषाओमां लखाएलां विविध पुस्तकोना वाचनमां सतत निमग्न रहेता हता.

नानपणथी ज तेमने प्राचीन वस्तुओना संग्रहनो भारे शोख लागी गयो हतो अने तेथी तेओ जूना सिक्काओ, चित्रो, मूर्तिओ अने तेवी बीजी बीजी चीजोनो संग्रह करवाना अत्यंत रसिक थई गया हता. झवेरातनो पण ते साथे तेमनो शोख खूब वध्यो हतो अने तेथी तेओ ए विषयमां पण खूब ज निष्णात थई गया हता. एना परिणामे तेमणे पोतानी पासे सिक्काओ, चित्रो, हस्तलिखित बहुमूल्य पुस्तको विगेरेनो जे अमूल्य संग्रह भेगो कर्यो हतो ते आजे हिंदुस्थानना गण्यागांठ्या दृवा संग्रहोमां एक महत्त्वनुं स्थान प्राप्त करे तेवो छे. तेमनो प्राचीन सिक्काओनो संग्रह तो एटलो बधो विशिष्ट प्रकारनो छे के जेथी आखी दुनियामां तेनुं त्रीजुं के चोथुं स्थान आवे तेम छे. तेओ ए विषयमां एटला निपुण थई गया हता के म्होटा म्होटा म्युजियमोना क्युरेटरो पण वारंवार तेमनी सलाह अने अभिप्राय मेळववा अर्थे तेमनी पासे आवता जता.

तेओ पोताना एवा उच्च सांस्कृतिक शोखने लईने देश-विदेशनी आवी सांस्कारिक प्रवृत्तियो माटे कार्य करती अनेक संस्थाओना सदस्य विगेरे बन्या हता. दाखला तरीके-रॉयल एशियाटिक सोसायटी ऑफ बेंगाल, अमेरिकन ज्यॉग्राफिकल सोसायटी न्युयॉर्क, बंगीय साहित्यपरिषद् कलकत्ता, न्युमिस्मेटिक सोसायटी ऑफ इन्डिया विगेरे अनेक प्रसिद्ध संस्थाओना तेओ उत्साही सभासद हता.

साहित्य अने शिक्षण विषयक प्रवृत्ति करनारी जैन तेम ज जैनेतर अनेक संस्थाओने तेमणे मुक्त मने दान आपी ए विषयोना प्रसारमां पोतानी उत्कट अभिरुचिनो उत्तम परिचय आप्यो हतो. तेमणे आवी रीते केट-केटली संस्थाओने आर्थिक सहायता आपी हती तेनी संपूर्ण यादी मळी शकी नथी. तेमनो स्वभाव आवां कार्योमां पोताना पिताना जेवो ज प्रायः मौन धारण करवानो हतो अने ए माटे पोतानी प्रसिद्धि करवानी तेओ आकांक्षा न्होता राखता. तेमनी साथे कोई काई वखते प्रसंगोचित वार्तालाप थतां आवी बाबतनी जे आडकतरी माहिती मळी शकी तेना आधारे तेमनी पासेथी आर्थिक सहायता मेळवनारी केटलीक संस्थाओनां नामो विगेरे आ प्रमाणे जाणी शकायां छेः—

हिंदु एकेडेमी, दोलतपुर (बंगाल), रु० १५०००)
तरक्की-उर्दू बंगाला, ५०००)
हिंदी साहित्य परिषद् भवन (इलाहाबाद), १२५००)
विशुद्धानंद सरस्वती मारवाडी हॉस्पीटल, कलकत्ता, १००००)
एक मेटर्निटीहोम, कलकत्ता, २५००)
बनारस हिंदु युनिवर्सिटी, २५००)
जीयागंज हाइस्कूल, ५०००)
जीयागंज लंडन मिशन हॉस्पीटल, ६०००)
कलकत्ता-मुर्शिदाबादना जैन मन्दिरो, ११०००)
जैनधर्म प्रचारक सभा, मानभूम, ५०००)
जैन भवन, कलकत्ता, १५०००)
जैन पुस्तक प्रचारक मंडल, आगरा, ७५००)
जैन मन्दिर, आगरा, ३५००)
जैन हाइस्कूल, अंबाला, २१००)
जैन गुरुकुल, पालीताणा, ११०००)
जैन प्राकृत कोश माटे, २५००)

ए उपरांत हजार-हजार पांचसो-पांचसोनी नानी रकमो तो तेमणे सेंकडोनी संख्यामां आपी छे जेनो सरवाळो दोढ बे लाख जेटलो थवा जाय.

*

साहित्य अने शिक्षणनी प्रगति माटे सिंघीजीनो जेटलो उत्साह अने उद्योग हतो तेटलो ज सामाजिक प्रगति माटे पण ते हतो. अनेकवार तेमणे आवी सामाजिक सभाओ विगेरेमां प्रमुख तरीके भाग लईने पोतानो ए विषेनो आन्तरिक उत्साह अने सहकारभाव प्रदर्शित कर्यो हतो. जैन श्वेतांबर कॉन्फरन्सना सन् १९२६ मां मुंबईमां भराएला खास अधिवेशनना तेओ प्रमुख बन्या हता. उदयपुर राज्यमां आवेला केसरीयाजी तीर्थना वहीवटना विषयमां स्टेट साथे जे झघडो ऊभो थयो हतो तेमां तेमणे सौथी वधारे तन, मन अने धननो भोग आप्यो हतो. आ रीते तेओ जैन समाजना हितनी प्रवृत्तियोमां यथायोग्य संपूर्ण सहयोग आपता हता परंतु ते साथे तेओ सामाजिक मूढता अने सांप्रदायिक कट्टरताना पण पूर्ण विरोधी हता. बीजा बीजा धनवानो के आगेवानो गणाता रूढीभक्त जैनोनी माफक, तेओ संकीर्ण मनोवृत्ति के अन्धश्रद्धापोषक विकृत भक्तिथी सर्वथा पर हता. आचार, विचार के व्यवहारमां तेओ बहु ज उदार अने विवेकशील हता.

तेमनुं गृहस्थ तरीकेनुं जीवन पण बहु ज सादुं अने सात्त्विक हतुं. बंगालना जे जातना नवाबी गणाता वातावरणमां तेओ जन्म्या हता अने उछर्या हता ते वातावरणनी तेमना जीवन उपर कशी ज खराब असर थई न हती अने तेओ लगभग ए वातावरणथी तद्दन अलिप्त जेवा हता. आटला म्होटा श्रीमान् होवा छतां, श्रीमंताईना-खोटा विलास के मिथ्या आडंबरथी तेओ सदा दूर रहेता हता. दुर्व्यय अने दुर्व्यसन प्रत्ये तेमनो भारे तिरस्कार हतो. तेमनी स्थितिना धनवानो ज्यारे पोताना मोज-शोख, आनन्द-प्रमोद, विलास-प्रवास, समारंभ-महोत्सव इत्यादिमां लाखो रूपिया उडावता होय छे त्यारे सिंघीजी तेनाथी तद्दन विमुख रहेता हता. तेमने शोख मात्र सारा वाचननो अने कलामय वस्तुओ जोवा-संग्रहवानो हतो. ज्यारे जुओ

त्यारे, तेओ पोतानी गादी उपर बेठा बेठा साहित्य, इतिहास, स्थापत्य, चित्र, विज्ञान, भूगोल के भूगर्भविद्याने लगतां सामयिको के पुस्तको वांचता ज सदा देखाता हता. पोताना एवा विशिष्ट वाचनना शोखने लीधे तेओ इंग्रेजी, बंगाळी, हिंदी, गुजराती आदिमां प्रकट थता उच्च कोटिना, उक्त विषयोने लगता विविध प्रकारनां सामयिक पत्रो अने जर्नल्स् आदि नियमित मगावता रहेता हता. आर्ट, आर्किऑलॉजी, एपीग्राफी, न्युमिस्मॅटिक, ज्योग्राफी, आइकोनोग्राफी, हिस्टरी अने माइनिंग आदि विषयोना पुस्तकोनी तेमणे पोतानी पासे एक सारी सरखी लाइब्रेरी ज बनावी लीधी हती.

तेओ स्वभावे एकान्तप्रिय अने अल्पभाषी हता. नकामी वातो करवा तरफ के गप्पा सप्पा मारवा तरफ तेमने बहु ज अभाव हतो. पोताना व्यावसायिक व्यवहारनी के विशाळ कारभारनी बाबतोमां पण तेओ बहु ज मितभाषी हता. परंतु ज्यारे तेमना प्रिय विषयोनी – जेवा के स्थापत्य, इतिहास, चित्र, शिल्प आदिनी – चर्चा जो नीकळी होय तो तेमां तेओ एटला निमग्न थई जता के कलाकोना कलाको वही जता तो पण तेओ तेथी थाकता नहीं के कंटाळता नहीं.

तेमनी बुद्धि अत्यंत तीक्ष्ण हती. कोई पण वस्तुने समजवामां के तेनो मर्म पकडवामां तेमने कशी वार न लागती. विज्ञान अने तत्त्वज्ञाननी गंभीर बाबतो पण तेओ सारी पेठे समजी शकता हता अने तेमनुं मनन करी तेमने पचावी शकता हता. तर्क अने दलीलमां तेओ म्होटा म्होटा कायदाशास्त्रीयोने पण आंटी देता. तेम ज गमे तेवो चालाक माणस पण तेमने पोतानी चालाकीथी चकित के मुग्ध बनावी शके तेम न हतुं.

पोताना सिद्धान्त के विचारमां तेओ खूब ज मक्कम रहेवानी प्रकृतिना हता. एक वार विचार नक्की कर्या पछी अने कोई कार्यनो स्वीकार कर्या पछी तेमांथी चलित थवानुं तेओ बिल्कुल पसंद करता नहीं.

व्यवहारमां तेओ बहु ज प्रामाणिक रहेवानी वृत्तिवाळा हता. बीजा बीजा धनवानोनी माफक व्यापारमां दगा फटका के साच-झूठ करीने धन मेळववानी तृष्णा तेमने यत्किंचित् पण थती न हती. तेमनी आवी व्यावहारिक प्रामाणिकताने लक्षीने इंग्लेंडनी मर्केन्टाइल बेंकनी डायरेक्टरोनी बॉर्डे पोतानी कलकत्तानी शाखानी बॉर्डमां, एक डायरेक्टर थवा माटे तेमने खास विनंति करी हती के जे मान ए पहेलां कोई पण हिंदुस्थानी व्यापारीने मळ्युं न्होतुं.

प्रतिभा अने प्रामाणिकता साथे तेमनामां योजनाशक्ति पण घणी उच्च प्रकारनी हती. तेमणे पोतानी ज स्वतंत्र बुद्धि अने कुशळता द्वारा एक तरफ पोतानी घणी मोटी जमीनदारीनी अने बीजी तरफ कोलीयरी विगेरे माइनींगना उद्योगनी जे सुव्यवस्था अने सुघटना करी हती ते जोईने ते ते विषयना ज्ञाताओ चकित थता हता. पोताना घरना नानामां नाना कामथी ते छेक कोलीयरी जेवा म्होटा कारखाना सुधीमां – के ज्यां हजारो माणसो काम करता होय – बहु ज नियमित, व्यवस्थित अने सुयोजित रीते काम चाल्यां करे तेवी तेमनी सदा व्यवस्था रहेती हती. छेक दरवानथी लई पोताना समोवडीया जेवा समर्थ पुत्रो सुधीमां एक सरखुं उच्च प्रकारनुं शिस्त-पालन अने शिष्ट-आचरण तेमने त्यां देखातुं हतुं.

सिंघीजीमां आवी समर्थ योजकशक्ति होवा छतां – अने तेमनी पासे संपूर्ण प्रकारनी साधनसंपन्नता होवा छतां – तेओ धमालवाळा जीवनथी दूर रहेता हता अने पोताना नामनी जाहेरातने माटे के लोकोमां म्होटा माणस गणावानी खातर तेओ तेवी कशी प्रवृत्ति करता न हता. रावबहादुर, राजाबहादुर के सर्-नाइट विगेरेना सरकारी खिताबो धारण करवानी के काउन्सीलोमां जई ऑनरेबल मेंबर बनवानी तेमने क्यारेय इच्छा थई न हती. एवी खाली आडम्बरवाळी प्रवृत्तिमां पैसानो दुर्व्यय करवा करतां तेओ सदा साहित्योपयोगी अने शिक्षणोपयोगी कार्योमां पोताना धननो सद्व्यय करता हता. भारतवर्षनी प्राचीन कळा अने तेने लगती प्राचीन वस्तुओ तरफ तेमनो उत्कट अनुराग हतो अने तेथी ते माटे तेमणे लाखो रुपिया खर्च्या हता.

*

सिंघीजी साथेनो मारो प्रत्यक्ष परिचय सन् १९३० मां शरु थयो हतो. तेमनी इच्छा पोताना सद्गत पुण्यश्लोक पिताना स्मारकमां जैन साहित्यनो प्रसार अने प्रकाश थाय तेवी कोई विशिष्ट संस्था स्थापन करवानो हतो. मारा जीवनना सुदीर्घकालीन सहकारी, सहचारी अने सन्मित्र पंडितप्रवर श्री सुखलालजी, जेओ बाबू श्री डालचंदजीना विशेष श्रद्धाभाजन होई श्री बहादुर सिंहजी पण जेमनी उपर तेटलो ज विशिष्ट सद्भाव धरावता हता, तेमना परामर्श अने प्रस्तावथी, तेमणे मने ए कार्यनी योजना अने व्यवस्था हाथमां लेवानी विनंति करी अने में पण पोताने अभीष्टतम प्रवृत्तिना आदर्शने अनुरूप उत्तम कोटिना साधननी प्राप्ति थती जोई तेनो सहर्ष अने सोल्लास स्वीकार कर्यो.

सन् १९३१ ना प्रारंभ दिवसे, विश्ववंद्य कवीन्द्र श्री रवीन्द्रनाथ टागोरना विभूतिविहारसमा विश्वविख्यात शान्तिनिकेतनना विश्वभारती - विद्याभवनमां 'सिंघी जैन ज्ञानपीठ' नी स्थापना करी अने त्यां जैन साहित्यना अध्ययन-अध्यापन अने संशोधन-संपादन आदिनुं कार्य चालु कर्युं. आ विषेनी केटलीक प्राथमिक हकीकत, आ ग्रंथमालाना सौथी प्रथम प्रकट थएला 'प्रबन्धचिन्तामणि' नामना ग्रंथनी प्रस्तावनामां में आपेली छे, तेथी तेनी अहिं पुनरुक्ति करवानी जरुर नथी.

सिंघीजीए मारी प्रेरणाथी, 'सिंघी जैन ज्ञानपीठ' नी स्थापना साथे, जैन साहित्यना उत्तमोत्तम ग्रन्थरत्नोने आधुनिक शास्त्रीय पद्धतिये सुन्दर रीते संशोधित-संपादित करी-करावी प्रकट करवा माटे अने तेम करी जैन साहित्यनी सार्वजनिक प्रतिष्ठा स्थापित करवा माटे, आ 'सिंघी जैन ग्रन्थमाळा' प्रकट करवानी विशिष्ट योजनानो पण स्वीकार कर्यो अने ए माटे आवश्यक अने अपेक्षित अर्थव्यय करवानो उदार उत्साह प्रदर्शित कर्यो.

प्रारंभमां, शान्तिनिकेतनने लक्षीने एक ३ वर्षनो कार्यक्रम घडी काढवामां आव्यो अने ते प्रमाणे त्यां कामनो प्रारंभ करवामां आव्यो. परंतु ए ३ वर्षना अनुभवना अंते शान्तिनिकेतन मने मारा पोताना कार्य अने स्वास्थ्यनी दृष्टिये बराबर अनुकूळ न लागवाथी, अनिच्छाए मारे ए स्थान छोडवुं पड्युं अने अमदाबादमां, गुजरात विद्यापीठना सान्निध्यमां 'अनेकान्त विहार' बनावी त्यां आ कार्यनी प्रवृत्ति चालु राखी. आ ग्रन्थमाळामां प्रकट थएला ग्रन्थोनी उत्तम प्रशंसा, प्रसिद्धि अने प्रतिष्ठा थएली जोईने सिंघीजीनो उत्साह खूब वध्यो अने तेमणे ए अंगे जेटलो खर्च थाय तेटलो खर्च करवानी अने जेम बने तेम वधारे संख्यामां ग्रन्थो प्रकट थएला जोवानी पोतानी उदार मनोवृत्ति मारी आगळ वारंवार प्रकट करी. हुं पण तेमना एवा अपूर्व उत्साहथी प्रेराई यथाशक्ति आ कार्यने वधारे ने वधारे वेग आपवा माटे प्रयत्नवान् रहेतो.

*

सन १९३८ ना जुलाईमां, मारा परम सुहृद् श्रीयुत कन्हैयालाल माणेकलाल मुंशीनो — जेओ ते वखते मुंबईनी कॉंग्रेस गवर्न्मेंटना गृहमंत्रीना उच्च पद पर अधिष्ठित हता — अकस्मात् एक पत्र मने मळयो जेमां एमणे सूचव्युं हतुं के 'शेठ मुंगालाल गोएनकाए बे लाख रूपियानी एक उदार रकम एमने सुप्रत करी छे जेनो उपयोग भारतीय विद्याओना कोई विकासात्मक कार्य माटे करवानो छे अने ते माटे विचार-विनिमय करवा तेम ज तदुपयोगी योजना घडी काढवा अंगे मारी जरूर होवाथी मारे तरत मुंबई आववुं विगेरे'. तदनुसार हुं तरत मुंबई आव्यो अने अमे बन्ने य साथे बेसी ए योजनानी रूपरेखा तैयार करी; अने ते अनुसार, संवत् १९९५ नी कार्तिक सुदी पूर्णिमाना दिवसे श्री मुंशीजीना निवासस्थाने 'भारतीय विद्या भवन' नी, एक म्होटा समारंभ साथे स्थापना करवामां आवी.

भवनना विकास माटे श्रीमुंशीजीनो अथाग उद्योग, अखंड उत्साह अने उदार आत्मभोग जोई, मने पण एमना कार्यमां यथायोग्य सहकार आपवानी पूर्ण उत्कंठा थई अने हुं तेनी आंतरिक व्यवस्थामां प्रमुखपणे भाग लेवा लाग्यो. भवननी विविध प्रवृत्तिओमां साहित्य प्रकाशन संबंधी जे एक विशिष्ट प्रवृत्ति स्वीकारवामां आवी हती ते मारी आ ग्रंथमाळाना कार्य-साथे एक प्रकारे परस्पर सहायक स्वरूपनी ज प्रवृत्ति होवाथी, मने ए पूर्व-अंगीकृत कार्यमां बाधक न थतां उलटी साधक ज जणाई अने तेथी में एमां यथाशक्ति पोतानी विशिष्ट सेवा आपवानो निर्णय कर्यो. सिंघीजीने ए बधी वस्तुस्थितिनी जाण करवामां आवतां तेओ पण भवनना कार्यमां रस धरावता थया अने एना संस्थापक-सदस्य बनी एना कार्य माटे पोतानी पूर्ण सहानुभूति प्रकट करी.

जेम में उपर जणाव्युं छे तेम, ग्रंथमाळाना विकास माटे सिंघीजीनो उत्साह अत्यंत प्रशंसनीय हतो अने तेथी हुं पण मारा स्वास्थ्य विगेरेनी कशी दरकार राख्या वगर, ए कार्यनी प्रगति माटे सतत प्रयत्न कर्या करतो हतो. परंतु ग्रन्थ-माळानी व्यवस्थानो सर्व भार, मारा एकलाना पंड उपर ज आश्रित थईने रहेलो होवाथी, मारुं शरीर ज्यारे ए व्यवस्था करतुं अटकी जाय, त्यारे एनी शी स्थिति थाय तेनो विचार पण मने वारंवार थयां करतो हतो. बीजी बाजु सिंघीजीनी पण उत्तरावस्था होई तेओ वारंवार अस्वस्थ थवा लाग्या हता अने तेओ पण जीवननी अस्थिरतानो आभास अनुभववा लाग्या हता. एटले ग्रन्थमाळाना भावी विषे कोई स्थिर अने सुनिश्चित योजना घडी काढवानी कल्पना हुं कर्या करतो हतो.

भवननी स्थापना थयां पछी ३–४ वर्षमां ज एनां कार्यनी विद्वानोमां सारी पेठे प्रसिद्धि अने प्रतिष्ठा जामवा लागी हती अने विविध विषयना अध्ययन-अध्यापन अने साहित्यना संशोधन–संपादननुं कार्य सारी पेठे आगळ वधवा लाग्युं हतुं, ए जोई सुहृद्वर श्रीमुंशीजीनी खास आकांक्षा थई के सिंघी जैन ग्रन्थमाळानी कार्यव्यवस्थानो संबंध पण जो भवन साथे जोडी देवामां आवे तो तेथी परस्पर बंनेना कार्यमां सुंदर अभिवृद्धि थवा उपरांत ग्रन्थमाळाने स्थायी स्थान मळशे अने भवनने विशिष्ट प्रतिष्ठानी प्राप्ति थशे; अने ए रीते भवनमां जैन शास्त्रोना अध्ययननुं अने जैन साहित्यना प्रकाशननुं एक अद्वितीय केन्द्र बनी रहेशे. श्रीमुंशीजीनी ए शुभाकांक्षा, ग्रन्थमाळा विषेनी मारी भावी चिंतानी योग्य निवारक लागी अने तेथी हुं ते विषेनी योजनानो विचार करवा लाग्यो. यथावसर सिंघीजीने में श्री मुंशीजीनी आकांक्षा अने मारी योजना सूचित करी. तेओ भा. वि. भ. ना स्थापक-सदस्य हता ज अने तदुपरान्त श्रीमुंशीजीना खास स्नेहास्पद मित्र पण हता; तेथी तेमने पण ए योजना वधावी लेवा लायक लागी. पण्डितप्रवर श्रीसुखलालजी जेओ आ ग्रन्थमाळाना आरंभथी ज अंतरंग हित-चिंतक अने सक्रिय सहायक रह्या छे तेमनी साथे पण ए योजना संबंधे में उचित परामर्श कर्यो अने संवत् २००१ ना वैशाख सुदमां (मे सन १९४३) सिंघीजी कार्यप्रसंगे मुंबई आवेला त्यारे, परस्पर निर्णीत विचार विनिमय करी, आ ग्रन्थमाळानी प्रकाशनसंबंधी सर्व व्यवस्था भवनने स्वाधीन करवामां आवी. सिंघीजीए, ए उपरान्त, ते अवसरे मारी प्रेरणाथी भवनने

बीजा १० हजार रूपियानी उदार रकम पण आपी जेना वडे भवनमां तेमना नामनो एक हॉल बंधाववामां आवे अने तेमां प्राचीन वस्तुओ तेम ज चित्र विगेरेनो संग्रह राखवामां आवे.

भवननी प्रबंधक समितिए सिंघीजीना आ विशिष्ट अने उदार दानना प्रतिघोष रूपे भवनमां प्रचलित 'जैन शास्त्र-शिक्षण विभाग'ने स्थायी रूपे **'सिंघी जैनशास्त्र शिक्षापीठ'** ना नामे प्रचलित राखवानो सविशेष निर्णय कर्यो.

*

ग्रंथमाळाना जनक अने परिपालक सिंघीजीए, प्रारंभथी ज एनी सर्व प्रकारनी व्यवस्थानो भार मारा उपर मुकीने तेओ तो फक्त खास एटली ज आकांक्षा राखता हता के ग्रन्थमाळामां केम वधारे ग्रन्थो प्रकट थाय अने केम तेमनो वधारे प्रसार थाय. तेमना जीवननी एक मात्र ए ज परम अभिलाषा हती के आ ग्रन्थमाळा द्वारा जेटला बने तेटला सारा सारा अने महत्त्वना ग्रन्थो जल्दी जल्दी प्रकाशित थाय अने जैन साहित्यनो खूब प्रसार थाय. ए अंगे जेटलो खर्च थाय तेटलो ते बहु ज उत्साहथी करवा उत्सुक हता. भवनने ग्रंथमाळा समर्पण करती वखते तेमणे मने कह्युं के– 'अत्यार सुधी तो वर्षमां सरेराश ३–४ ग्रंथो प्रकट थता आव्या छे परंतु जो आप प्रकाशित करी शको तो, दरमहिने बब्बे ग्रंथो पण प्रकाशित थता जोई हुं धराउं तेम नथी. ज्यां सुधी आपनी अने मारी जींदगी छे त्यां सुधी, जेटलुं साहित्य प्रकट करवा-कराववानी आपनी इच्छा होय ते प्रमाणेनी आप व्यवस्था करो. मारा तरफथी पैसानो संकोच आपने जराय नहीं जणाय'. जैन साहित्यना उद्धार माटे आवी उत्कट आकांक्षा अने आवी उदार चित्तवृत्ति धरावनार दानी अने विनम्र पुरुष, में मारा जीवनमां बीजो कोई नथी जोयो. पोतानी हयाती दरम्यान तेमणे मारा हस्तक ग्रन्थमाळा खाते लगभग ७५००० पोणो लाख रूपिया खर्च कर्या हशे; परंतु ए १५ वर्षना गाळा दरम्यान तेमणे एकवार पण मने एम नथी पूछ्युं के कई रकम, कया ग्रन्थ माटे, क्यारे खर्च करवामां आवी छे के कया ग्रन्थना संपादन माटे कोने शुं आपवामां आव्युं छे. ज्यारे ज्यारे हुं प्रेस इत्यादिना बीलो तेमनी उपर मोकलतो त्यारे त्यारे, तेओ ते मात्र जोईने ज ऑफिसमां ते रकम चुकववाना शेरा साथे मोकली देता. हुं तेमने कोई बीलनी विगत समजाववा इच्छतो, तो पण तेओ ते विषे उत्साह न्होता बतावता अने एनाथी विरुद्ध ग्रन्थमाळानी साइझ, टाईप, प्रींटींग, बाइंडींग, हेडींग आदिनी बाबतमां तेओ खूब झीणवटथी विचार करता रहेता अने ते अंगे विस्तारथी चर्चा पण करता. तेमनी आवी अपूर्व ज्ञाननिष्ठा अने ज्ञानभक्तिये ज मने तेमना स्नेहपाशमां बद्ध कर्यो अने तेथी हुं यत्किन्चित् आ जातनी ज्ञानोपासना करवा समर्थ थयो.

उक्त रीते भवनने ग्रन्थमाळा समर्पित कर्या बाद, सिंघीजीनी उपर जणावेली उत्कट आकांक्षाने अनुलक्षीने मने प्रस्तुत कार्य माटे वधारे उत्साह थयो अने जो के मारी शारीरिक स्थिति, ए कार्यना अविरत श्रमथी प्रतिदिन वधारे ने वधारे झडपथी क्षीण थती रही छे, छतां में एना कार्यने वधारे वेगवान् अने वधारे विस्तृत बनाववानी दृष्टिये केटलीक विशिष्ट योजना करवा मांडी, अने संपादनना कार्यमां वधारे सहायता मळे ते माटे केटलाक विद्वानोना नियमित सहयोगनी पण व्यवस्था करवा मांडी. अनेक नाना-मोटा ग्रन्थो एक साथे प्रेसमां छापवा आप्या अने बीजा तेवा अनेक नवा नवा ग्रन्थो छपावा माटे तैयार करवा मांड्या. जेटला ग्रन्थो अत्यार सुधीमां कुल प्रकट थया हता तेटला ज बीजा ग्रन्थो एक साथे प्रेसमां छपावा शरु थया अने तेथी पण बमणी संख्याना ग्रन्थो प्रेस कॉपी आदिना रूपमां तैयार थवा लाग्या.

ए पछी थोडा ज समय दरम्यान, एटले सप्टेंबर १९४३ मां, भवन माटे कलकत्ताना एक निवृत्त दक्षिणी प्रोफेसरनी म्होटी लाईब्रेरी खरीद करवा, हुं त्यां गयो. सिंघीजी द्वारा ज ए प्रोफेसर साथे वाटाघाट करवामां आवी हती अने मारी प्रेरणाथी ए आखी लाईब्रेरी, जेनी किंमत रु. ५० हजार जेटली मागवामां आवी हती, सिंघीजीए पोताना तरफथी ज भवनने भेट करवानी अभिनंदनीय मनोवृत्ति दर्शावी हती. परंतु ते प्रोफेसर साथे ए लाईब्रेरी अंगेनो योग्य सोदो न थयो अने तेथी सिंघीजीए, कलकत्ताना सुप्रसिद्ध स्वर्गवासी जैन सद्गृहस्थ बाबू पूरणचंद्रजी नाहारनी म्होटी लाईब्रेरी लई लेवा विषे पोतानी सलाह आपी अने ते अंगे पोते ज योग्य रीते एनी व्यवस्था करवानुं माथे लीधुं.

कलकत्तामां अने आखाय बंगालमां ए वर्ष दरम्यान अन्न-दुर्भिक्षनो भयंकर कराळ काळ वर्ती रह्यो हतो. सिंघीजीये पोताना वतन अजीमगंज, मुर्शीदाबाद तेम ज बीजां अनेक स्थळे गरीबोने मफत अने मध्यमवित्तोने अल्प मूल्यमां प्रतिमास हजारो मण धान्य वितीर्ण करवानी म्होटी अने उदार व्यवस्था करी हती, जेना निमित्ते तेमणे ए वर्षमां लगभग त्रण-साडा त्रण लाख रूपिया खर्च खाते मांडी वाळ्या हता. बंगालना वतनीयोमां अने जमीनदारोमां आवो म्होटो उदार आर्थिक भोग ए निमित्ते अन्य कोईये आप्यो होय तेम जाणवामां नथी आव्युं.

अक्टोबर-नवेंबर मासमां तेमनी तबियत बगडवा मांडी अने ते धीरे धीरे वधारे ने वधारे शिथिल थती गई. जान्युआरी १९४४ ना प्रारंभमां हुं तेमने मळवा फरी कलकत्ता गयो. ता. ६ ठी जान्युआरीनी संध्याए तेमनी साथे बेसीने ३ कलाक सुधी ग्रन्थमाळा, लाईब्रेरी, जैन इतिहासना आलेखन आदि अंगेनी खूब उत्साहपूर्वक वातो चीतो करी

परंतु तेमने पोताना जीवननी अल्पतानो आभास आवी गयो होय तेम, वचे वचे तेओ तेवा उद्गारो पण काढ्या करता हता. ५–७ दिवस रहीने हुं मुंबई आववा नीकळवो त्यारे छेल्ली मुलाकात वखते तेओ बहु ज भावभरेले हृदये मने विदाय आपता बोल्या के–'कोण जाणे हवे आपणे फरी मळीशुं के नहिं?' हुं एमना ए दुःखद वाक्यने बहु ज दबाएला हृदये सांभळतो अने उद्वेग पामतो, एमनाथी सदाना माटे छूटो पड्यो. ते पछी तेमनी साथे मुलाकात थवानो प्रसंग ज न आव्यो. ५–६ महिना तेमनी तबियत सारी-नरसी रह्या करी अने आखरे सन् १९४४ ना जुलाईनी ७ मी तारीखे तेओ पोताना विनश्वर देहने छोडी परलोकमां चाल्या गया. मारी साहित्योपासनानो महान् सहायक, मारी अल्पस्वल्प सेवानो महान् परिपोषक अने मारी कर्तव्य निष्ठानो महान् प्रेरक, सहृदय सुपुरुष, आ असार संसारमां मने शून्य हृदय बनावी पोते महाशून्यमां विलीन थई गयो.

सिंघीजीनुं जो के आ रीते नाशवंत स्थूळ शरीर संसारमांथी विलुप्त थयुं छे, परंतु तेमणे स्थापेली आ ग्रन्थमाळा द्वारा तेमनुं यशःशरीर सैंकडो वर्षो सुधी आ संसारमां विद्यमान रही तेमनी कीर्ति अने स्मृतिनी प्रशस्तिनो प्रभावक परिचय भावी प्रजाने सतत आप्या करशे.

*

सिंघीजीना सुपुत्रोनां सत्कार्यो

सिंघीजीना स्वर्गवासथी जैन साहित्य अने जैन संस्कृतिना महान् पोषक नररत्ननी जे म्होटी खोट पडी छे ते तो सहजभावे पूराय तेम नथी. परंतु मने ए जोईने हृदयमां ऊंची आशा अने आश्वासक आल्हाद थाय छे के तेमना सुपुत्रो–श्री राजेन्द्र सिंहजी, श्री नरेंद्र सिंहजी अने श्री वीरेन्द्र सिंहजी पोताना पिताना सुयोग्य सन्तानो होई पिताजीनी प्रतिष्ठा अने प्रसिद्धिना कार्यमां अनुरूप भाग भजवी रह्या छे अने पितानी भावना अने प्रवृत्तिने उदारभावे पोषी रह्या छे.

सिंघीजीना स्वर्गवास पछी ए बंधुओए पोताना पिताना दान-पुण्य निमित्त अजीमगंज विगेरे स्थानोमां लगभग ५०–६० हजार रूपिया खर्च कर्या हता. ते पछी थोडा ज समयमां, सिंघीजीना वृद्धमातानो पण स्वर्गवास थई गयो अने तेथी पोताना ए परम पूजनीया दादीमाना पुण्यार्थे पण ए बंधुओए ७०–७५ हजार रूपियानो व्यय कर्यो. 'सिंघी जैन ग्रन्थमाळा' नो सघळो भार पण ए सिंघी बंधुओए, पिताजीए निर्धारेल विचार प्रमाणे, पूर्ण उत्साहथी उपाडी लीधो छे, अने ते उपरान्त कलकत्ताना इन्डीयन रीसर्च इन्स्टीट्यूटने बंगालीमां जैन साहित्य प्रकट करवा माटे सिंघीजीना स्मारकरूपे ५००० रूपियानी प्रारंभिक मदद आपी छे.

सिंघीजीना ज्येष्ठ चिरंजीव बाबू श्री राजेन्द्र सिंहजीये, मारी इच्छा अने प्रेरणाना प्रेमने वश थई, पोताना पुण्यश्लोक पितानी अज्ञात इच्छाने पूर्ण करवा माटे, ५० हजार रूपियानी नादर रकम भारतीय विद्याभवनने दान करी, अने तेना वडे कलकत्तानी उक्त नाहार लाईब्रेरी खरीद करीने भवनने एक अमूल्य साहित्यिक निधिरूपे भेट करी छे. भवननी ए भव्य लाईब्रेरी **'बाबू श्री बहादुर सिंहजी सिंघी लाईब्रेरी'** ना नामे सदा ओळखाशे अने सिंघीजीना पुण्यार्थे ए एक म्होटी ज्ञानपरब बनशे. बाबू श्री नरेन्द्र सिंहजीये, बंगालनी सराक जातिना सामाजिक अने धार्मिक उत्थान निमित्ते पोताना पिताए जे प्रवृत्ति चालु करी हती, तेने अपनावी लीधी छे अने तेना संचालननो भार प्रमुखपणे पोते उपाडी लीधो छे. सन् १९४४ नवेंबर मासना कलकत्तामां दिगंबर समाज तरफथी उजवाएला 'वीरशासन जयन्ती महोत्सव'ना प्रसंगे तेना फाळामां एमणे ५००० रूपिया आप्या हता तेम ज कलकत्तामां जैन श्वेतांबर समुदाय तरफथी बांधवा धारेला "जैन भवन" माटे ३१००० रूपिया दान करी पोतानी उदारतानी शुभ शरुआत करी छे. भविष्यमां 'सिंघी जैन ग्रन्थमाळा' नो सर्व आर्थिक भार आ बन्ने बंधुओए उत्साह पूर्वक स्वीकारी लेवानी पोतानी प्रशंसनीय मनोभावना प्रकट करीने, पोताना पिताना ए परम पुनीत यशोमन्दिरने उत्तरोत्तर उन्नत स्वरूप आपवानो शुभ संकल्प कर्यो छे. तथास्तु.

भारतीय विद्या भवन, मुंबई }
डीसेंबर, १९४८ }

– जिनविजय मुनि

प्रास्ताविक वक्तव्य

[जैन प्राकृत वाङ्मयनी संक्षिप्त रूपरेखा]

सिंघी जैन ग्रन्थमालाना २५ मा मणितरीके, महेश्वरसूरिरचित 'नाणपंचमी कहाओ' (ज्ञानपञ्चमी कथाओ) नामनो जे आ विशिष्ट प्राकृत कथाग्रन्थ विद्वानोना करकमलमां उपस्थित थाय छे, ते प्राकृत भाषा अने जैन कथासाहित्य – बंनेना अभ्यासनी दृष्टिए खास उपयोगी कही शकाय तेवो छे.

१ श्रमण भगवान् श्रीमहावीरना निर्वाण कालथी लईं, विक्रमना १८ मा सैकाना अन्त सुधीना, २१०० – २४०० वर्ष जेटला व्यतीत थएला दीर्घ समय दरम्यान, जैन आचार्यो अने विद्वानोए प्राकृत भाषामां जे विपुल वाङ्मय निर्माण कर्युं छे, ते कालविभागनी दृष्टिये मुख्यपणे बे भागमां व्हेंची शकाय तेवुं छे – एक प्राचीन कालीन अने अन्य उत्तर कालीन. लगभग विक्रमना दशमा सैकाना अंत सुधीमां रचाएल साहित्यनी गणना प्राचीनकालीन विभागमां करवा जेवी छे, अने ते पछीना समयमां रचाएल साहित्यनी गणना उत्तरकालीन विभागमां करवा जेवी छे.

२ जिनेश्वरीय 'कथाकोशप्रकरण'नी प्रस्तावनामां, में केटलाक विस्तार साथे, ए बताववानो प्रयत्न कर्यो छे, के जिनेश्वर सूरिना गुरु वर्द्धमानाचार्यना क्रियोद्धार समयथी, श्वेतांबर जैन संप्रदायना यति – मुनिवर्गमां एक नवीन युगनो – नूतन संगठननी प्रवृत्तिनो – प्रारंभ थयो हतो. ए प्रवृत्तिना केन्द्रस्थाने तो चैत्यवास विरुद्ध वसतिवास विषेनी विचारणा मुख्य हती, परंतु जेम जेम ए विचारणाए श्वेतांबर यति – मुनि वर्गमां व्यापक वाद – विवादनुं स्वरूप धारण करवा मांड्युं, तेम तेम संप्रदायना धार्मिक तेम ज सामाजिक एवा अनेक विधि – विधानो अने क्रिया – कर्मोना प्रश्नो पण तेमां उपस्थित थता गया. एना परिणामे संप्रदायमां परापूर्वथी चालता आवेला त्यागी वर्गना गण – गच्छोमां अने ते साथे गृहस्थ वर्गना ज्ञाति – कुलोमां पण, नवा – जूना विचारोनो संघर्ष थवा लाग्यो अने तेना लीधे समाजनी सामूहिक गतिनो प्रवाह एक जुदा – नवा ज मार्गे वळवा लाग्यो.

३ त्यागी वर्गमां उपस्थित थएला केटलाक क्रियाकाण्डविषयक विचार – भेदोना लीधे नवा नवा गणो – गच्छोनो प्रादुर्भाव थयो; अने ए गण – गच्छनायकोए पोत – पोताना गणनी प्रतिष्ठा तेम ज अनुयायिओनी संख्या वधारवानी दृष्टिये, भिन्न भिन्न स्थळोमां सविशेष परिभ्रमण करवा मांड्युं. तेमणे पोताना उच्च चारित्र्य, उत्तम पाण्डित्य अने ज्योतिर्विद्यादि सम्बद्ध चमत्कारिक प्रभावदर्शक शक्तिसामर्थ्यना बळे, राज्याधिकारी वर्ग तेम ज धनिक वर्गने पोताना तरफ आकर्षी, स्थळे स्थळे पोताना पक्षनां चैत्यो, उपाश्रयो विगेरे धर्मस्थानोनी स्थापना कराववा मांडी. भावुक बालवयस्क गृहस्थपुत्रोने, सांसारिक विटंबनाओना भयावह स्वरूपो उपदेशी, तेमनामां संसारथी विरक्त थवानी भावना जागृत करीने तेमने पोताना शिष्यो बनाववा मांड्या. आवी रीते वधती जती शिष्यसंख्याने, कार्यक्षम अने ज्ञानसमृद्ध बनाववा माटे, आगम, न्याय, साहित्य, व्याकरण आदि विषयोना विशिष्ट ज्ञाता विद्वानोनो संयोग अने सहकार मेळववानी तेमणे व्यवस्था करवा – कराववाना प्रयत्नो प्रारंभ्या. योग्य स्थानोमां, खास स्वाध्याय पीठो स्थापवामां आव्या, अने त्यां विशिष्ट विषयोना ज्ञाता अने योग्य उपाध्यायो नियुक्त करवामां आव्या. अध्यापको अने अध्ययनार्थियोने आवश्यक तेम ज उपयोगी एवा विविध विषयोना शास्त्रोना – संग्रहवाळा ज्ञानभंडारो स्थापित करवामां आव्या.

४ जे समयने अनुलक्षीने आ विधान करवामां आवे छे ते समयमां – अर्थात् विक्रमना ११ मा अने १२ मा सैकामां, श्वेतांबर जैन संप्रदायमां, आ प्रकारनी नूतन जागृति अने प्रवृत्तिनो विशिष्ट वेग उत्पन्न थयो. प्रादेशिक विभागनी दृष्टिए जोतां, मुख्य करीने आ प्रवृत्तिना प्रचारकेन्द्रो गुजरातनां अणहिलपुर, खंभात अने भरूच; राजस्थाननां भिन्नमाल, जाबालिपुर, नागपुर, अजयमेरु, चित्रकूट अने आघाटपुर; तेम ज माळवामां उज्जैन, ग्वालियर अने धारा आदि नगरो हतां. ते समयमां गुजरातमां चालुक्यो, माळवामां परमारो अने राजस्थानमां गुहिलोतो तेम ज चाहमानो मुख्य राज्यकर्ताओ हता. ए राज्यकर्ताओनो जैन धर्म अने जैन समाज तरफ बहु ज सहानुभूति अने समादर भरेलो व्यवहार होवाथी, जैन त्यागियो अने जैन गृहस्थोने पोतपोताना व्यवहार अने व्यवसाय कार्यमां, प्रगति करवा माटे घणी सरलता अने सफलता मळवानी परिस्थिति निर्मित थई हती. ते समयनो जैन गृहस्थवर्ग देशना व्यापार अने कृषिकर्ममां जेम अग्रस्थान धरावतो हतो तेम राज्यकारभारमां पण बहु ज अग्रभाग भजवतो हतो. राज्यनां नानां मोटां दरेक अधिकारस्थानो पर जैनोनी विशिष्ट संख्या, अधिकारिरूपे सत्ता भोगवती हती. जैन वणिको राज्यना सर्वोच्चकक्षानां महामात्यनां पदो पण शोभावता अने राष्ट्रसंरक्षणनां महादंडनायकनां जेवां पदो पण दीपावता. जैन धर्मना दान अने दयाना उच्च उपदेशोए, ए क्षात्रवंशीय वणिकवर्गमां प्रजासुख अने प्राणिरक्षानी सारी भावना जागृत करेली हती अने तेथी जैन अधिकारियोना हाथे राज्यनी उन्नति अने प्रजानी प्रगति स्थिरभावे संचालित थई शकती हती.

५ देशमां तेम ज राज्यमां, जैन गृहस्थ वर्गनी आ रीते आर्थिक अने सामाजिक बन्ने दृष्टिये, सुस्थिति होवाथी जैन त्यागी वर्गनो पण सर्वसाधारण प्रजामां सारो प्रभाव हतो अने जैनेतर समाज पण तेने आदर अने उच्चभावथी सत्कारतो. राजदरबारमां पण जैन आचार्यो अने विद्वानोना त्यागी जीवननी अने ते साथे विद्योपासनानी पण सारी प्रतिष्ठा मनाती अने तेथी अनेक राजवंशी जनो पण एमना भक्त अने उपासक थवामां पोतानुं कल्याण समजता.

६ जनसमूहमां जैन यतिवर्ग तरफ आ रीते सद्भाव अने सम्माननी लागणी वधवाथी, ए यतिवर्गने पण पोतानी आन्तरिक शक्तिने विशेषभावे वधारवानी अने व्यक्तित्वने विकसाववानी भावना बलवती थवा लागी. 'विद्वान् सर्वत्र पूज्यते' ए उक्तिनी सत्यता समजातां, तेमणे पोतानी विद्याविषयक समृद्धि वधारवा तरफ सविशेष लक्ष्य आपवा मांड्युं. जैन सिद्धान्तोना अध्ययन–अध्यापन उपरांत, अन्य दार्शनिक साहित्यनुं; तेम ज व्याकरण, काव्य, अलंकार, छन्दःशास्त्र अने ज्योतिःशास्त्र आदि सार्वजनिक साहित्यनुं पण; विशेषभावे तेमणे आकलन करवा मांड्युं अने तत्तद्विषयोना नवा नवा ग्रन्थो पण रचवा मांड्या. अने ए रीते जैन विद्वानोनी विद्यासमृद्धि वधवा लागी. ए विद्वान् यतिवर्गनुं मुख्य कर्तव्य धर्मोपदेश आपवानुं होवाथी, ए कार्यमां विशिष्ट साहायक थाय तेवा प्रकारना साहित्यनी–अर्थात् कथात्मक ग्रन्थोनी–रचना तरफ पण तेमनुं सविशेष लक्ष्य खेंचायुं.

७ एम तो जैन वाङ्मयमां, धर्मकथानुयोग नामे एक साहित्यिक विभाग, भगवान् महावीरना प्रवचनोना एक अंग तरीके, छेक प्राचीन कालथी ज चाल्यो आवे छे अने तेना आधार अने अनुसन्धानरूपे अनेक पूर्वाचार्यो द्वारा समये समये, नाना मोटा एवा अनेक धर्मकथाविषयक स्वतंत्र ग्रन्थोनी केटलीये रचनाओ थती रही छे; परंतु जे समयने अनुलक्षीने, आ वर्णन करावामां आवे छे ते समयमां, आ प्रकारना धर्मकथाविषयक साहित्यनी सृष्टि घणा ज विशाल अने विविध प्रमाणमां थवा लागी हती. विक्रमना दशमा सैका पूर्वेना जैन कथाग्रंथोनी संख्या, ज्यारे मात्र हाथनी आंगळीनी रेखाथी गणी शकाय तेटली नानी हती त्यारे आ पछीना २–३ सैकामां एटले के वि. सं. १०५० थी लई वि. सं. १३५० वच्चेना ३०० वर्षोमां ए संख्या वधीने सेंकडोनी संख्याथी गणी शकाय तेटली मोटी थई.

८ पूर्वकालीन वसुदेवहिंडी, तरंगवती, पउमचरिय, हरिवंसचरिय, समराइच्चकहा, कुवलयमालाकहा, चउपन्न-महापुरिसचरिय, णेमिणाहचरिय विगेरे केटलाक मुख्य चरित्रग्रन्थो तेम ज उपदेशमाळा, उपदेशपद, धर्मोपदेशमाळा आदि थोडाक कथासंग्रहात्मक ग्रन्थोमांनां कथासूत्रोना आधारे, ए समयमां विद्वानोए भिन्न भिन्न प्रकारना अनेक स्वतंत्र चरित्रग्रन्थो तेम ज कथाग्रन्थोनी घणा विशाल प्रमाणमां रचनाओ करवानो प्रखर प्रयास आदर्यो हतो.

९ ए नूतन रचनाओमां, ऋषभादि २४ तीर्थंकरोना हजारो ग्रंथाग्र प्रमाणवाळां जुदां जुदां अनेक नवां चरित्रो; भरत, सनत्कुमार, ब्रह्मदत्त, राम, कृष्ण, पांडव, नल विगेरे चक्रवर्ति के तेमना जेवा प्रसिद्धिवाळा राजाओनां विविध जातिनां आख्यानो; ते उपरांत अन्यान्य अनेक साधु अने साध्वी जनोना, राजाओ अने राणीयोना, ब्राह्मणो अने श्रमणोना, शेठो अने शेठाणीयोना, धनिको अने दरिद्रोना, चौरो अने जुगारियोना, धूर्तो अने गणिकाओना, धर्मशील अने अधर्मियोना, पुण्यवान् अने पापात्माओना–इत्यादि नाना प्रकारना मनुष्योना जीवनने उद्देशीने लखाएला अनेकानेक कथाग्रन्थोनो समावेश थाय छे. जैन विद्वानोमां जाणे ए समयमां कथासाहित्यनी रचना करवामां परस्पर मोटी स्पर्धा थई रही हती. अमुक गच्छवाळा, अमुक विद्वाने, अमुक नामनो कथाग्रंथ बनाव्यो छे, ए जाणी–वांचीने बीजा गच्छवाळा विद्वानो पण, ए ज प्रकारना बीजा कथाग्रन्थो रचवा उत्सुक थता. आ रीते चन्द्रगच्छ, नागेन्द्रगच्छ, राजगच्छ, चैत्रगच्छ, पूर्णतल्लगच्छ, बृहद्गच्छ, धर्मघोषगच्छ, हर्षपुरीयगच्छ आदि भिन्न भिन्न गच्छो, के जे ए बे सैकाओमां विशेष प्रसिद्धि पाम्या हता अने प्रभावशाली थया हता, ते दरेक गच्छमांना विशिष्ट विद्वानोए, आ प्रकारना चरित्रो अने कथाग्रन्थोना प्रणयनमाटे प्राणवान् प्रयत्न कर्यो हतो. ऋषभादि तीर्थंकरो, भरतादि चक्रवर्तियो, राम कृष्णादि अर्धचक्रियो आदि शलाकापुरुष तरीके गणाती केटलीक व्यक्तियोना चरित्रप्रसंगोने अवलंबीने तो, बब्बे त्रण त्रण विद्वानो द्वारा, एक ज पेढी दरम्यान, बब्बे त्रण त्रण चरित्रोनी रचनाओ सम–समयमां निर्मित थई.

१० आ रीते पुराण-प्रसिद्ध व्यक्तियोनां चरित्रो सिवाय, जैन धर्मना सिद्धान्तो, आचारो अने विचारोना प्रचारने उद्देशीने नाना–मोटा अनेक कथाग्रन्थोनी सृष्टि थई. ए कथाग्रन्थोमां, जैन सिद्धान्त प्रतिपादित ज्ञान, दर्शन अने चारित्रस्वरूप मोक्षमार्गना ए त्रण मूल तत्त्वो; अहिंसा, सत्य, अस्तेय, ब्रह्मचर्य अने अपरिग्रह स्वरूप पांच सार्वभौम व्रतो; दान, शील, तप अने भाव एम चतुर्विध आचरणीय धर्मो–इत्यादि विषयोना स्वरूप अने गुणवर्णनने उद्देशीने अनेक स्त्री–पुरुषोनी नाना प्रकारनी जीवनघटनाओ आलेखती कथाओनी संकलना थएली छे. ए बधी कथाओनी संख्या हजारोनी गणतरीथी गणाय तेटली विशाल छे. ए ग्रन्थोमां केटलाक तो एवा संग्रहग्रन्थो पण छे जेमां सो, बसो, त्रणसो, के तेथी य वधारे पांचसो–पांचसो जेटली कथाओ एकत्र ग्रथित करवामां आवेली छे. आ संक्षिप्त निर्देश उपरथी वाचकने कल्पना आवी शकशे के जैन कथासाहित्य केटलुं विशाळ अने वैविध्यवाळुं छे.

[नाणपंचमी कहा अने महेश्वर सूरि]

११ ए जातना विशाळ जैन कथासाहित्यमांनो महेश्वरसूरि नामना आचार्ये बनावेलो प्रस्तुत "णाणपंचमी कहा" पण एक सुन्दर कथाग्रन्थ छे. एमां जैन प्रक्रिया प्रमाणे ज्ञाननुं माहात्म्य बताववा तेम ज ज्ञाननुं आराधन करवाना फळनुं वर्णन करवानी दृष्टिये, भविष्यदत्तादिनी दश कथाओ कहेवामां आवी छे. सरस अने सुकलित प्राकृत गाथाओमां रचायेल आ उपयोगी ग्रन्थ, प्राध्यापक डॉ० अमृतलाल स. गोपाणी द्वारा सुसंपादित थई प्रथम ज वार प्रसिद्धि पामे छे.

१२ आ ग्रन्थना रचयिता महेश्वर सूरि अने तेमनो समय; ग्रन्थनो उद्दिष्ट विषय अने ग्रन्थगत कथापरिचय; आ विषयना अन्य कथाग्रन्थो अने तेमनी साथे आनी तुलना; तेम ज आ ग्रन्थनी विशिष्ट वर्णनशैली, भाषामधुरता, सुभाषितोक्ति आदि विषयक ग्रन्थना बहिरंग अने अन्तरंग विवेचन साथे सम्बन्ध धरावता विविध विषयोनुं ऊहापोह करतुं जे विस्तृत वर्णन, प्राध्यापक गोपाणीए पोतानी प्रस्तावनामां आप्युं छे तेथी विज्ञ वाचकोने ग्रन्थनुं संपूर्ण हार्द बहु ज सारी रीते अवगत थई शके तेम छे.

१३ ग्रन्थकार महेश्वर सूरिना सम्बन्धमां, विद्वान् संपादके जे ऊहापोह कर्यो छे, ते परथी जणाय छे के, प्रस्तुत ग्रन्थना अन्ते ग्रन्थकारे पोताने मात्र सज्जन उपाध्यायना शिष्य तरीकेना सूचवेला उल्लेख सिवाय बीजी कशी हकीकत तेमना विषयमां जाणवामां आवती नथी. ए समयना बीजा बीजा अनेक कथाकारोए जेम पोताना ग्रन्थोमां, स्वकीय गच्छ, गुरु, समय, स्थान आदिना विषयमां थोडो-घणो उल्लेख करेलो मळी आवे छे, तेवो कशो विशेष उल्लेख, आ महेश्वर सूरिये, पोतानी प्रस्तुत कृतिमां करेलो नथी. तेथी एमना समय अने स्थान आदिना विषयमां कशी विशेष कल्पना करवी शक्य नथी. परंतु पाटणना संघवीना भंडारमां, एक ताडपत्रीय पुस्तिका छे, जे वि. सं. ११९१ मां, सिद्धराज जयसिंहना समयमां धवलक्क (आधुनिक धोळका) मां लखाएली छे, तेमां एक ६४३ गाथानी 'पुप्फवइ' नामे प्राकृत गाथाबद्ध कथा लखेली छे, जे ए ज महेश्वर सूरिनी कृति होय एम लागे छे. ए कथाना प्रारंभमां कथाकारे उपोद्घातरूपे जे ३-४ गाथाओ लखी छे तेमां नीचे प्रमाणेनी पंक्तियो मळी आवे छे.

> नमिऊण अभयसूरिं भत्तीए सुयगुरुं जुगपहाणं ।
> सेयंबरकुलतिलयं तवलच्छी-सरस्सई-निलयं ॥
> सज्जण गुरुस्स सीसो..........पुप्फवईयं कहं कहइ ॥

आ पंक्तियोमां उपलब्ध थती २ जी गाथानो पाठ खंडित छे कारण के पुस्तिकानुं प्रथम पत्र जमणी बाजूए तूटी गएलुं होवाथी तेटला अक्षरो जता रह्या छे. ए जता रहेला पाठमां कथाकारनो नामनिर्देश होवानो संभव छे. कारण के गाथाना प्रथम पादमां 'सज्जन गुरुना शिष्य' ए शब्दो मळे छे अने छेल्ला पादमां 'पुष्पवतीनी कथा कहे छे' ए वाक्य मळे छे; एटले जता रहेला बीजा-त्रीजा पादमां कथाकारनो नामनिर्देश होवानी संभावना छे. ते सज्जनगुरुना शिष्य छे एम तो उपलब्ध वाक्य स्पष्टपणे जणावे छे ज, एटले ए अनुमान करवामां असंगति नथी देखाती के एना कर्ता पण ए महेश्वर सूरि ज हशे. अने जो ए संभावना बराबर होय तो महेश्वर सूरिना प्रगुरुनो नामनिर्देश पण ए पुष्पवतीकथामांथी वधारानो मळी आवे छे. ए प्रगुरुनुं नाम अभयसूरि एवुं आपवामां आव्युं छे अने तेमने श्वेतांबरकुलतिलक अने युगप्रधानना विशेषणथी उल्लेखवामां आव्या छे. परंतु आ अभयसूरि कोण अने क्यारे थई गया ते प्रश्न पण पाछो विचारवानो रहे छे ज. कारण के अभयसूरि के अभयदेव नामना पण अनेक प्रसिद्ध आचार्यो थई गया छे तेथी कया अभयसूरिना शिष्य सज्जनगुरु के सज्जन उपाध्याय हता तेनो पुरावो न मेळवी शकाय त्यां सुधी महेश्वर सूरिनो निश्चित समय न जाणी शकाय.

१४ प्रस्तुत 'नाणपंचमी कहा'नी जूनामां जूनी उपलब्ध प्रति जे जेसलमेरमां छे तेनी लख्या साल ११०९ जणाववामां आवी छे. परंतु मारी तपास दरम्यान मने जणायुं हतुं के ते मिति कोईए पाछळथी ते ऊपर लखेली हती. मूळ आखा ग्रन्थनी लिपि करतां ए पंक्तिना अक्षरो तद्दन जुदी जातना-एटले के मूळ प्रतिलिपि करनार लहियाना हस्ताक्षरो करतां तद्दन अन्य कोई व्यक्तिना लखेला अने पाछळना समयना छे. ए प्रतिना आद्यन्त पृष्ठनी फोटो कॉपी जे मारी पासे छे तेनी प्रतिकृति आ साथे आपवामां आवी छे, ते परथी वाचको ए वस्तु प्रत्यक्षरूपे जोई शकशे. आ हेतुसर कोईये आ पंक्ति लखी हशे तेनी कल्पना थती नथी. मूळ प्रति जूनी छे एमां तो शंका नथी ज. ११०९ मां नहीं लखाई होय, तो पण एनी लिपि आदि जोतां ए ज सैकामां ए लखाएली छे एम मानवामां तो कशी ज भ्रांति नथी जणाती.

१५ महेश्वर सूरिये आ कथाओनुं सूचक वस्तु कोई प्राचीन ग्रन्थमांथी लीधुं छे के तेमनुं स्वतंत्र कल्पित छे ते बतावनारुं कोई विशिष्ट प्रमाण जाणवामां नथी आव्युं. एमांना छेल्ला भविष्यदत्ताख्यान सिवाय बीजां आख्यानो प्रायः तेमनां ज कल्पित होवानो विशेष संभव लागे छे. 'भविष्यदत्ताख्यान' ऊपर धनपाल विगेरे बीजा विद्वानोए पण रचनाओ करेली छे तेथी कदाच ए आख्याननी कथा जूनी पण होय. प्रारंभना उपोद्घातात्मक आख्यानमां, ३० मी

प्रकारमां, ए पोते मूळ सूचवे छे के 'पंचमी' ना व्रतना प्रभावथी श्रीमंतपणाप्राप्ति, सुपुत्रजन्म, व्याधिमुक्ति, मित्रसंयोग, वल्लभमीलन आदि जे जे सुफळो मळेलां छे, ते ते दरेक कथामां छे ते हुं पोतानी बुद्धिना वैभव अनुसार कहीश. ए परथी एम जो कल्पना करवामां आवे के ए कथाओनी वस्तुकल्पना प्रायः महेश्वर सूरिनी पोतानी ज कल्पित करेली हशे, तो ते असंभवित नहि लेखाय.

१६ महेश्वर सूरिए प्रस्तुत ग्रन्थनी रचना करवामां जे एक विलक्षण पद्धति स्वीकारी छे ते पण ध्यान खेंचे तेवी बाबत छे. आखो ग्रन्थ २००० गाथाओमां पूर्ण करवानो तेमणे प्रथम संकल्प कर्यो हतो अने तेमां १० जुदी जुदी कथाओ गुंथवानी योजना नक्की करी हती. एमांनी पहेली अने छेल्ली ए बे कथाओ बराबर ५००–५०० गाथामां आलेखवानी अने बाकीनी ८ कथाओ बराबर १२५–१२५ गाथाओमां ग्रथित करवानी परिमाणबद्धता एमणे मनमां निश्चित करी हती. स्तुतियो अने तत्त्वविषयना तो एवा केटलाक प्राचीन ग्रन्थो भारतीय साहित्यमां मळी आवे छे जेमांना जुदा जुदा विषयना अनेक प्रकरणो ५, ८, १६, २०, २५, ३२, ५० के १०० जेटला नियत अने समान संख्यक श्लोको के पद्योमां रचवामां आवेलां होय छे; परंतु कथाग्रन्थोमां एकसरखां नियत संख्यावाळां पद्योमां जुदी जुदी वस्तुघटनावाळी कथाओनी रचना करवानी आवी कल्पना तो आ ग्रन्थमां ज जोवा मळे छे.

१७ महेश्वर सूरीनी आ कृतिना अध्ययनथी जणाय छे, के ते एक बहु ज सरस प्रतिभाशाली अने भाषाप्रभुत्ववान् कवि छे. संस्कृत अने प्राकृत बन्ने भाषाओना ते निष्णात विद्वान् छे. जो के एमना समयमां संस्कृत अने प्राकृत बन्ने भाषाओमां साहित्यिक रचनाओ थती हती, परंतु जैन सिवायना अन्य विद्वानो—जेओ मुख्य करीने ब्राह्मणवर्गना हता अने जेमनी संख्या घणी म्होटी हती तेओ—म्होटा भागे संस्कृत भाषाना ज विशेष अनुरागी हता अने तेथी संस्कृतमां थएली रचनाओने ज प्रायः तेओ आदरनी दृष्टिए देखता. प्राकृत भाषा तरफ तेमनी उपेक्षा अने अनादर भावना ज विशेष रहेती हती. एथी जे विद्वानोने, पोतानी रचनाओनी विद्वद्वर्गमां प्रतिष्ठा अने ख्याति थती जोवानी इच्छा रहेती, तेओ पोतानी विशिष्ट रचनाओ प्रायः संस्कृतमां ज विशेषभावे करवा प्रवृत्त थता. जेम आधुनिक भारतीय विद्वानोना मनमां, इंग्रेजी भाषानी जे वधारे महत्ता देखाय छे अने इंग्रेजीमां लखाता पुस्तकोनी जे वधारे प्रतिष्ठा अंकाय छे तेम ज पोतानी भारतीय भाषा तरफ जे उपेक्षा के लघुतावृत्ति दृष्टिगोचर थाय छे, तेम ए समयमां संस्कृत अने प्राकृत भाषा विषे ब्राह्मणादि विद्वज्जनोनी मनोवृत्ति प्रवर्तती हती.

१८ ब्राह्मणोने जेम प्राकृत तरफ उपेक्षाबुद्धि के अल्पादरवृत्ति रहेती हती तेम जैनोने संस्कृत तरफ तेवा प्रकारनो कोई अनादरभाव तो हतो ज नहि; परंतु संस्कृत ए एक मात्र विशिष्ट प्रकारना रूढिप्रिय अने जातिगर्विष्ठ वर्गनी प्रिय भाषा मनाती हती अने तेना साहित्यनो उपभोक्ता प्रजानो मात्र अमुक ज स्वल्प वर्ग देखातो हतो, तेथी जनसमूहने धर्मोपदेशद्वारा सन्मार्गमां प्रवर्तावानी आकांक्षावाळा जैन श्रमण वर्गने, तेना माटे विशेष आदरभाव न हतो. कारण के जनपदनी जीवन्त भाषा तो प्राकृत हती अने ते प्राकृत द्वारा ज बहुजनवर्ग पोतानो सर्व जीवनव्यवहार चलावतो हतो. ए जनवर्ग जे भाषाने समजी शके ते ज भाषामां जैन श्रमणो सर्वत्र पोतानो धर्मोपदेश करवानुं परम कर्तव्य मानता अने एथी जैनो सदैव तत्कालीन देशभाषा प्राकृतने प्राधान्य आपता.

१९ जैन धर्मोपदेशकोनी ए चिरागत परिपाटीने अनुसरवानी दृष्टिए ज, महेश्वर सूरि पण, पोताना प्रस्तुत कथाग्रन्थनी रचना प्राकृतमां करवानुं जणावे छे. ते कहे छे के 'संस्कृतमां करेली कवितानो अर्थ अल्पबुद्धिवाळा समजी शकता नथी तेथी बधा जनोने सुखेथी जेनो बोध थाय ए हेतुथी आ रचना प्राकृतमां करवामां आवे छे' (गाथा ३). वळी ते कहे छे के 'जेने परनो उपकार करवानी बुद्धि होय तेणे तो ते ज भाषानो व्यवहार करवो जोईए जेनाथी बाळ आदि सर्व जनोने बोध थाय' (गाथा ५). परंतु ए साथे महेश्वर सूरिने प्राकृत भाषानी कवितानी हृदयंगमतानी पण एटली ज विशिष्ट अनुभूति छे अने तेथी ते उद्घोषपूर्वक कहे छे के—'गूढार्थ तेम ज देशी शब्दोथी रहित अने सुललित पदोथी ग्रथित एवुं रम्य प्राकृत काव्य कोना हृदयने नहिं गमे तेम छे !' (गाथा ४). महेश्वर सूरिनुं आ कथन जेम प्रकटरूपे प्राकृत काव्यनी हृदयंगमतानुं सूचन करे छे तेम अप्रकटरूपे तेमनी पोतानी कवितानी गुणवत्तानुं पण सूचन करे छे; अने ए सूचननी प्रतीति विज्ञ वाचकने प्रस्तुत ग्रन्थनी एवी अनेक गाथाओना पाठथी थई शकशे जेमां महेश्वर सूरिनी सुन्दर सदुक्तिओ, ललित पदपंक्तिओ अने वेधक भावभंगिओ भरेली छे. ग्रन्थ संपादक प्राध्यापक गोपाणीए पोतानी प्रस्तावनामां ग्रन्थमांनी एवी केटलीक सरस, सुमधुर, काव्यमय अने हृदयंगम उक्तिओनो परिचय आपवानो उचित प्रयत्न कर्यो छे, तेथी ए विषे विशेष उल्लेख करवानी आवश्यकता नथी रहेती.

[जैन विद्वानोने संस्कृत भाषाना उपयोगनी भासेली आवश्यकता]

२० ए तो हवे निर्विवाद रीते सिद्ध थई चूक्युं छे के प्राकृत भाषाना भंडारने समृद्ध करवानो सर्वश्रेय जैन श्रमणोने छे. अने जैनोने ए भाषा तरफ उत्कट अनुराग होय ते पण स्वाभाविक ज छे. कारण के जेम ब्राह्मणोने मन संस्कृत ए देवगिरा छे तेम जैनोने मन प्राकृत ए देववाणी छे. श्रमणभगवान् ज्ञातपुत्र महावीरे पोतानो समग्र धर्मोपदेश पोताना देशनी तत्कालीन जनभाषा (प्राकृत) मां ज आप्यो हतो अने तेथी तेमना ए प्रवचनोने तेमनी शिष्य

सन्ततिये देशभाषा (प्राकृत) मां ज ग्रथित कर्यां हतां. एटले ए पुरातन जैन समुदायनी आदरबुद्धि प्राकृत तरफ सविशेष होय ते स्वाभाविक छे; अने तेथी ज प्राचीन समयना मोटा भागना जैन आचार्यो, पोतानी शास्त्ररचना प्राकृत भाषामां ज करवा प्रयत्नशील थया हता. परंतु, काळपरिवर्तन थतां, गुप्तोना साम्राज्य समय दरम्यान, भारतवर्षमां संस्कृतनुं प्रभुत्व अने व्यापकत्व खूब ज वध्युं अने भारतना दक्षिणापथ अने उत्तरापथ एम बन्ने प्रदेशोमां ते एक सरखी सुप्रतिष्ठित समग्र खण्ड व्यापी राष्ट्रभाषा बनी. गुप्त राजाओना संस्कृतिप्रेमे अने औदार्यभावे, ब्राह्मणवर्गने पोताना अध्ययन-अध्यापनात्मक शिक्षणकार्यमां, अत्यंत उत्साह प्रदान कर्युं अने तेथी तेमणे धर्मशास्त्र, पुराण, दर्शन, व्याकरण, काव्य, नाटक, ज्योतिष, वैद्यक विगेरे सर्व विषयोना सेंकडो नवा नवा ग्रन्थोनी रचना करीने संस्कृत भाषाना भंडारने अत्यंत समृद्ध बनाव्यो. आ रीते राष्ट्रमां संस्कृतनी प्रभुता अने सार्वजनीनतानो प्रभाव वधतो जोई, जैन विद्वानोने पण एनो समादर करवो अत्यावश्यक लाग्यो अने एमणे पण प्राकृतनी साथे संस्कृतमां य पोतानुं साहित्य निर्माण करवानो उपक्रम आरंभ्यो.

२१ श्वेतांबर जैन संप्रदायमां ए उपक्रमनो आरंभ करनार, घणुं करीने, सौथी प्रथम उमास्वाति आचार्य थया, जेमणे जैन प्रवचनना सर्व तत्त्वो, सिद्धान्तो अने पारिभाषिक पदार्थोने संस्कृतनी सूत्रात्मक शैलीमां ग्रथित करी, स्वोपज्ञ भाष्य साथेना 'अर्हत्प्रवचनैकदेशयतत्त्वार्थाधिगम' नामना, सूत्रग्रन्थनी सुन्दर रचना करी. सांप्रदायिक प्रवाद तो एवो छे के तेमणे सर्व मळीने नाना मोटा ५०० प्रकरणोनी रचना करी हती; परंतु वर्तमानमां तो तेमनी अन्य एक ज 'प्रशमरति प्रकरण' नामनी उत्तम कृति उपलब्ध थाय छे जे संस्कृत आर्या छन्दोनी बनेली छे.

२२ उमास्वाति पछी बीजा आचार्य सिद्धसेन दिवाकर थया जेमणे प्राकृतमां गाथाबद्ध 'सन्मतितर्क' नामना प्रौढतम जैन दार्शनिक ग्रन्थनी रचना करवा साथे, जैन न्यायनी परिभाषा स्थिर करवा माटे 'न्यायावतार' नामना एक संक्षिप्त प्रकरण ग्रन्थनी, तेम ज भिन्न भिन्न दार्शनिक विषयोनी चर्चा करनारी प्रौढ भावभंगी भरेली केटलीक 'द्वात्रिंशिका' नामक कृतियोनी संस्कृतमां उत्कृष्ट रचना करी. जैन ऐतिहासिक अनुश्रुतियो प्रमाणे तो, आचार्य सिद्धसेने समग्र जैन प्रवचननी संस्कृतमां अवतारणा करवानी मनोवृत्ति बतावी हती अने तेना लीधे पुराणप्रेमी स्थविरवर्ग तरफथी तेमने आक्षेपात्मक तिरस्कार पण सहन करवो पड्यो हतो, तेम ज छेवटे ते माटे प्रायश्चित्त पण लेवुं पड्युं हतुं. ए गमे तेम होय, पण ब्राह्मणोना सांस्कृतिक अने धार्मिक वर्चस्वने कारणे, तेमनी श्रद्धापात्र अने उपास्य गिरा संस्कृतने जैनोए पण अपनाववी पडी अने प्राकृतनी साथे संस्कृतमां पण तेमणे पोतानी ग्रन्थरचना करवी शरु करी.

२३ प्रारंभमां तो केटलाक दार्शनिक अने सैद्धान्तिक विचारोने आलेखता प्रकरणग्रन्थो ज संस्कृतमां रचावा शरु थया. ते पछी जूना आगमोनी व्याख्याओ संस्कृतमां रचावा लागी. महान् ग्रन्थकार आचार्य हरिभद्र सूरिये, ए बन्ने जातनी प्रवृत्तिमां, एक पुरस्कर्ता अने प्रेरक तरीके सौथी विशेष भाग भजव्यो होय एम तेमनी रचनाओ जोतां स्पष्ट जणाय छे. ते पछी अन्य अन्य आचार्योए पण, आगमोनी व्याख्याओ तेम ज स्तुति–स्तोत्रादि जेवा अन्यान्य विविध विषयनी नानी-मोटी कृतियो, संस्कृतमां रचवानो प्रयास चालु राख्यो. परंतु जैन श्रमणोने सदा अने सर्वत्र जेना वाचननी नियत आवश्यकता रहेती हती तेवा धर्मोपदेश माटे अति उपयोगी जणाता कथाग्रन्थो तो प्रायः प्राकृतमां ज रचाता रह्या हता.

२४ पादलिप्त सूरीनी तरंगवई कहा, विमलसूरिना हरिवंस अने पउमचरिय, संघदासगणिनी वसुदेवहिंडी हरिभद्रसूरिनी समराइच्चकहा, उद्योतनसूरिनी कुवलयमालाकहा, शीलाचार्यनुं चउपन्नमहापुरिसचरिय, विजयसिंहसूरिनी भुवनसुन्दरीकहा तथा नेमिनाहचरिउ विगेरे प्रसिद्ध अने प्रौढ कोटिना बधा कथाग्रन्थो प्राकृतमां ज रचाया छे.

२५ संस्कृत भाषामां सौथी प्रथम कथाग्रन्थ रचनार, कदाच महाकवि सिद्धर्षि छे, जेमणे पोतानी 'उपमिति भवप्रपंचा' नामनी उत्कृष्ट रूपक कथा संस्कृत गद्य-पद्यमां (वि. सं. ९६२ मां) निबद्ध करी. ए कथा पोते प्राकृतमां न रचतां शामाटे संस्कृतमां रचवानुं पसन्द करे छे, तेनो खुलासो पण तेमणे ए ग्रन्थनी आदिमां कर्यो छे; जे परथी ए वस्तुनो पण निर्देश मळी शके छे के जैन विद्वानोने प्राकृत साथे संस्कृतमां पण सर्व प्रकारनुं जैन साहित्य सर्जन करवानी आवश्यकता केम प्रतीत थई. महाकवि सिद्धर्षि पोतानी कथाना उपोद्घातमां कहे छे के–

> संस्कृता प्राकृता चेति भाषे प्राधान्यमर्हतः । तत्रापि संस्कृता तावद् दुर्विदग्धहृदि स्थिता ॥
> बालानामपि सद्बोधकारिणी कर्णपेशला । तथापि प्राकृता भाषा न तेषामभिभासते ॥
> उपाये सति कर्तव्यं सर्वेषां चित्तरञ्जनम् । अतस्तदनुरोधेन संस्कृतेयं करिष्यते ॥

अर्थात्—संस्कृत अने प्राकृत बन्ने भाषाओ (साहित्यसर्जनमां) समान प्राधान्य भोगववा लायक छे, परंतु जे दुर्विदग्ध (विशिष्ट प्रकारना स्वग्रहथी आविष्ट) जनो छे तेमना हृदयमां संस्कृते स्थान जमावेलुं छे. प्राकृत भाषा, जे बाळजनोने पण सद्बोध करावनारी होई कानने पण मधुर लागे तेवी छे, छतां, ते तेमने (दुर्विदग्ध जनोने) तेवी प्रिय नथी लागती. एटले जो उपाय होय तो बधाना चित्तनुं रंजन करवुं जोईये, एवी इच्छाथी हुं आ

कथानी रचना संस्कृतमां करुं छुं. सिद्धर्षिनुं आ कथन बहु ज वास्तवदर्शि छे एमां शंका नथी. संस्कृतमां ए कथानी रचना थवाथी जेटली ए विद्वत्प्रिय थई छे अने जेटली एनी ख्याति थई छे तेटली, जो एनी रचना प्राकृतमां थई होत तो, कदाच न पण थात. तेम ज कथानी अद्‌भुत संकलना करवामां अने आन्तरिक भावोनुं मार्मिक निरूपण करवामां जे सफळता कविने संस्कृतभाषा द्वारा मळी छे ते सफळता प्राकृतभाषा द्वारा न पण मळत.

२६ सिद्धर्षि पछी संस्कृतमां जैन कथा लखनार महाकवि धनपाल छे जेमणे धाराधिपति परमार नरेश्वर भोजराजाना समयमां, बाणभट्टनी सुप्रसिद्ध संस्कृत गद्य कथा 'कादंबरी'नी स्पर्धा करे तेवी 'तिलकमञ्जरी' नामनी उत्कृष्ट गद्य कथा निर्मित करी. ते पछी संस्कृतमां सुमहान् चरितग्रन्थ रचनार, आचार्य हेमचन्द्र थया. तेमणे अत्यंत प्रौढ, प्राञ्जल अने प्रकृष्ट शैलीमां 'त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित' नामना सैंकडो कथाओना संग्रहवाळा आकर ग्रन्थनी रचना करी. तेमना समय दरम्यान, तेम ज ते पछी तो बीजा अनेक विद्वानोए संस्कृतमां चरितग्रन्थो के कथाग्रन्थोनी रचना करवानो, खूब ज मोटा प्रमाणमां प्रयास आरंभ्यो जेना परिणामे एक–पछी–एक सैंकडो नवा ग्रन्थो निर्माता गया. हेमचन्द्र-सूरिना समय पछी तो, जैन विद्वानोनुं वलण, वधारे ने वधारे संस्कृतमां ज साहित्यरचना करवा तरफ ढळतुं गयुं अने प्राकृत भाषा तरफनुं आकर्षण ओछुं थतुं गयुं; अने तेना परिणामे प्राकृतमां रचाएला जेटला जूना कथाग्रन्थो हता, प्रायः ते बधाना ज संस्कृतमां रूपान्तरो थयां † अने ए रीते जैनोनुं संस्कृत वाङ्मय पण प्राकृतना जेवुं ज असंख्य कथाग्रन्थोथी बहु ज समृद्ध बन्युं.

२७ परंतु, गुणवत्ता अने उपयोगितानी दृष्टिये, ए प्राचीन प्राकृतमय जैन कथासाहित्य, केवल जैन संस्कृतिना गौरवनी दृष्टिये ज नहि, परंतु अखिल भारतीय संस्कृतिना इतिहासनी दृष्टिये पण, घणुं महत्त्वनुं अने अनन्य कोटिनुं छे. ओछामां ओछुं, विक्रमनी प्रथम शताब्दीथी लईने १५ मी शताब्दीना अन्तसुधीना १५०० वर्षो वच्चेना, भारतीय संस्कृतिना विविध अंग-उपांगोना इतिहासालेखनमां आधारभूत थाय तेवी प्रामाणिक अने मौलिक सामग्री, बहु ज विशाळ परिमाणमां, ए ग्रंथोमां ग्रथित थएली पडी छे. उदाहरण तरीके, कोई संशोधनप्रिय अभ्यासी विद्वान् प्रस्तुत 'नाणपंचमीकहा' नुं ज, जो ए दृष्टिये अवलोकन करवा इच्छे, तो एमांथी तत्कालीन एवी सामाजिक, धार्मिक, आर्थिक अने राजतान्त्रिक आदि अनेक प्रकारनी परिस्थितियोने सूचवनारी असंख्य उपयोगी नोंधो मळी आवे तेम छे. प्राध्यापक गोपाणीये पोतानी प्रस्तावनामां एवी केटलीक नोंधो तरफ जे अंगुलीनिर्देश कर्यो छे ते उपरथी अभ्यासी जनोने एनो कांईक आभास थई शकशे.

२८ जैन सांप्रदायिक परंपरानी दृष्टिये अवलोकतां जणाय छे के महेश्वर सूरि कांईक स्वतंत्र प्रकृतिना लेखक होय एम लागे छे. प्रस्तुत ग्रन्थमां लेखके पोतानी कवित्वशक्ति के उपदेशककलानी प्रौढिनुं प्रदर्शन कराववानी दृष्टिये केटलांक एवां विधानो पण करेलां लागे छे जे जैन निर्ग्रन्थ प्रवचननी रूढिथी संगत नथी देखातां. उदाहरण तरीके, जयसेन राजानी जे पहेली कथा छे, तेमां एक धर्म नामना मुनिनी आंतर कथा आपेली छे–(जुओ, पृ. ६–९). ए कथामां एवुं वर्णन करेलुं मळे छे के धर्ममुनि केवलज्ञान धारक हता अने भव्यजनोने प्रतिबोध आपवानी दृष्टिये तेओ पोतानी आकाशगामिनी विद्याना प्रभावथी आकाशमां उड्डयन करी ज्यां त्यां विचरता हता, इत्यादि. मारी समज प्रमाणे एक केवलज्ञानी मुनि आ रीते आकाशमां उड्डयन करी ज्यां त्यां विचरता फरे अने लोकोने उपदेश आपता फरे, ए जैन शैलीथी बहु ज विचित्र लागे छे. केवलज्ञानीना आकाश गमननो निर्देश अन्यत्र क्यांय थयो होय ते मारी जाणमां नथी. जैन विद्वानो ए विषयमां कांई तात्त्विक चर्चा करे तो ते रसदायक थशे.

२९ आ ग्रन्थमां जे पंचमी तपनुं माहात्म्य वर्णवामां आव्युं छे ते स-निदान एटले के अमुक प्रकारना ऐहिक फळनी प्राप्तिनी आकांक्षा ने उद्देशीने करवामां आव्युं छे. आ जातनुं स–निदान तप जैन शास्त्रकारोए हेय कोटिनुं गण्युं छे अने तेथी आ प्रकारनो उपदेश न थवो जोईये एम केटलाक आचार्योनो ए विषेनो विरोधात्मक विचार ते काळे चालतो पण होवो जोईये. एथी ए विचारना प्रतिषेधरूपे महेश्वर सूरिये ग्रन्थना अन्तमां पोताना विचारनी समर्थक केटलीक युक्तियो (जुओ गाथा ४८८ थी ४९३ सुधी) आपीने कह्युं छे के "आ रीते ठीक समजीने अने दुर्विदग्धोनां वचनोने अवगणीने शुद्धभावथी आ पंचमी तिथिनी तपस्या करवी जोईये." अने ते साथे अन्ते, प्रायः सर्व जैन ग्रन्थकारो जेम कहेता आव्या छे तेम महेश्वर सूरिए ए पण कह्युं छे के–"आ कथानकनी रचनामां शब्दगत के अर्थगत जे कांई दूषण माराथी थयुं होय तो ते सर्व, विद्वानोए क्षम्य गणी तेने शोधी लेवानी विज्ञप्ति छे." तथास्तु.

भाद्रपद पूर्णिमा, संवत् २००४
भारतीयविद्या भवन, मुंबई.

–जिनविजय

† प्रस्तुत ग्रन्थमां, अन्तिम १० मुं आख्यान जे 'भविष्यदत्त कथानक' रूपे छे तेनुं पण संस्कृतमां विस्तृत रूपान्तर, विक्रमना १८ मा शतकना मध्य भागमां थई गएला प्रसिद्ध विद्वान् महोपाध्याय मेघविजय गणिए 'भविष्यदत्त चरित्र' नामथी बनाव्युं छे. मेघविजयो-पाध्याये ए कथानकने खूब ज पल्लवित कर्युं छे. ए चरितनां २१ अधिकारो पाडवामां आव्या छे अने लगभग २१०० जेटला श्लोकोमां एनुं आलेखन करवामां आव्युं छे.

'नाणपंचमी कहा'ना प्राचीनतम ताडपत्रीय पुस्तकना आद्यन्त पत्रनी प्रतिकृति

प्रस्तावना

ज्ञानपंचमी माहात्म्यदर्शक कथासाहित्य

अत्यारसुधी अप्रकट अने अनेक दृष्टिए अपूर्व एवा अर्थ गंभीर जे कथा–ग्रन्थ विद्वानोना करकमलमां, आ सिंघी जैन ग्रन्थमालाना २३ मा मणकारूपे उपस्थित थाय छे ते कथा–ग्रन्थनुं नाम 'पंचमी कथा' छे. आ ग्रन्थमां पंचमी–माहात्म्यनुं वर्णन प्रधानपणे करवामां आवेलुं छे तेथी तेनुं 'पंचमी माहप्प' एवुं सुसंबद्ध बीजुं नाम पण राखवामां आवेलुं छे.[1] आ कथा–ग्रन्थ बे हजार जेटली गाथामां जैन माहाराष्ट्री प्राकृतमां लखायेलो छे.[2] भाषा उपर क्वचित् अपभ्रंशनी तो क्वचित् अर्धमागधीनी असर पडेली छे पण एकंदरे जैन माहाराष्ट्री प्राकृतमां आ ग्रन्थ लखायेलो छे एम जरूर कही शकाय.[3] ज्ञान पंचमीना व्रतनें अनुलक्षी कोईए संस्कृतमां, कोईए प्राकृतमां, कोईए अपभ्रंशमां तो कोईए गूजरातीमां कथाओ लखेली छे. ते बधी कथाओ कां तो 'ज्ञान पंचमी माहात्म्य,' 'पंचमीकहा,' 'भविस्सयत्त कहा', 'सौभाग्यपंचमी कथा', 'वरदत्तगुणमंजरी-कथा' इत्यादि नामथी प्रचलित छे. परंतु ते बधीमां महेश्वरसूरिरचित प्रस्तुत कथा उपलब्ध साहित्यमां कदाच जूनामां जूनी होय एम लागे छे.

भिन्नभिन्नकर्तृक पंचमी माहात्म्य कथाओ

महेश्वरसूरिरचित प्रस्तुत 'पंचमी कथा'नी पाटणनी हस्तलिखित प्रतिनी जे प्रतिलिपि छे ते उप-रथी एम स्पष्ट देखाय छे के ते प्रति जेसलमीर भंडारनी १००९ (विक्रम संवत्) वर्षमां लखेली ताडपत्रीय प्रति उपरथी वि. सं. १६५१ मां आषाढ शुक्ल तृतीया ने सोमवारने दिवसे पुष्य नक्षत्रमां तपागच्छाधिराज भट्टारक पंडित श्री आनंदविजय गणि शिष्य बुद्धिविमल गणीए पूरी करी हती. पण जेसलमीर भांडागारीय ग्रन्थोनी सूची तपासतां मालुम पडे छे के उपर्युक्त ताडपत्रीय प्रतिनो लेखन संवत् ११०९ मुकवामां आव्यो छे अने एना वर्णनमां सूचीकार पंडित ला. भ. गांधीए लख्युं छे "अस्मादेव आदर्शात् सं. १६५१ वर्ष-लिखिते पत्तनीयपुस्तके 'सं. १००९ वर्षे' लेखनमस्य प्रादर्शि[4] ।" आ उपरथी बराबर एक सैकानो तफावत नीकळे छे. जेसलमीर भंडारनी ताडपत्रीय प्रति प्रत्यक्ष तपासतां १००९नी साल नीकळे छे एटले हवे ए बाबत शंकाने स्थान नथी. जेसलमीर भंडारनी सूची बनावनार सूचीकारनो ए प्रमाद दोष होय एम लागे छे. गमे तेम पण ग्रन्थकार श्री महेश्वरसूरिनी प्राचीनता तो स्पष्ट ज देखाय छे. आज कथानी बीजी एक

---

१ जुओ 'जेसलमीर भांडागारीय ग्रन्थोनां सूची' (जे. भा. ग्र. सू.) गायकवाड ओरीएन्टल सीरीझ (गा. ओ. सी.) नं. २१. वडोदरा, १९२३. पृ. ४४. तेने ज्ञान पंचमी कथा' तरीके पण ओळखावेल छे–जुओ 'पत्तनस्थ प्राच्य जैन भांडागारीय ग्रन्थ सूची'–प्रथम भाग (प. भा. ग्र. सू. भा. १) गा. ओ. सी. नं. ७६. वडोदरा, १९३७, प्रास्ता-विक, पृ. ५७.

२ मारी पासे जे प्रतिलिपि छे ते उपरथी तो तेम लागे छे. (मिलियाणं च दसाण वि एत्थ कहाणाणं होइ विसेयं । गाहाणं माणेणं दोण्णिसहस्साइं गंथग्गं ॥ १०।५००); परंतु एक ठेकाणे २००४ गाथानो उल्लेख पण मळी आवे छे. ते माटे जुओ खास करीने 'बृहट्टिप्पनिका' (जैन साहित्य संशोधक, वो. १, अं. २) मांनुं नीचेनुं वाक्यः—

'पञ्चमी कथा दशकथानकात्मिका प्रा. महेश्वरसूरीया २००४'

३ जैन माहाराष्ट्री प्राकृत ए नामकरण माटे जुओ याकोबी संपादित 'समराइच्च कहा'नी प्रस्तावना (बीब्लीओथीका इन्डिका सीरीझ, वोल्युम–१६९) पृ. २१–२२.

४ उपर्युक्त जे. भा. ग्र. सू. पृ. ४४ तथा पृ. ५२.

ताडपत्रीय प्रति सं. १३१३ मां वीसलदेव राज्ये तन्नियुक्त नागडना महामात्यपणामां थयेली उल्लेखायेली छे.[५] पाटणभंडार (नं. १ संघवी पाडा) मां ते छे अने एक त्रीजी ताडपत्रीय प्रति पण त्यां ज छे जे प्रांते किंचित् अपूर्ण छे.[६] आ रीते जेसलमीरमां एक अने पाटणमां बे एम कुल्ले त्रण ताडपत्रीय प्रतिओ जाणवामां छे.

आ महेश्वरसूरि रचित प्राकृत गाथाबद्ध 'पंचमी कहा' पछी धर्कटवंश वणिक् धनपाळ रचित अपभ्रंश भाषा बद्ध 'भविस्सयत्त कहा' आवे छे.[७] आ कथा 'जैन ग्रंथावलि' (जै. ग्रं.) मां महेंद्रसूरि के महेश्वर-सूरिने नामे खोटी रीते चडेली छे.[८] 'जैनग्रंथावलि'ना पृ. २५६नी पाद नोंदमां एम लख्युं छे के "आ कथा पंचमी माहात्म्य पर रचेली छे. जेसल्मीरनी हिरालाले करेली पोतानी टीपमां तथा लींबडीनी टीपमां एना कर्त्ता महेश्वरसूरि लख्या छे. खंभातना शेठ नगीनदासना भंडारमां महेंद्रसूरिनुं नाम आपीने सदरहु प्रति (भविष्यदत्ताख्याननी) लख्यानो संवत् १२१४ नोंधेलो छे. हालमां पं० श्री आणंदसागरजी जणावे छे के आ सिवाय बीजी एक धनपालकृत पण छे पण ते अमोने उपलब्ध नथी." आ प्रमाणेना वाक्यो 'जैन ग्रंथावलि'ना उपर्युक्त पृष्ठनी पादनोंधमां छे. मने एम लागे छे के आ कृति के जेनुं नाम 'जैन ग्रंथावलि'मां भविष्यदत्ताख्यान छे तथा जेना रचनार एमां महेंद्रसूरि जणाव्या छे अने जेनी प्रतिओ जेसलमीर, लींबडी तथा खंभातमां छे एम तेमां जणाव्युं छे तेमज जेनी गाथा संख्या २००० गणाववामां आवी छे ते बीजो कोई ग्रन्थ नहि पण महेश्वरसूरिकृत 'पंचमी कहा' ज होवी जोईए. मारा आ अनुमानकी पुष्टिमां पं० लाल-चंद्र भ. गांधीनुं निम्नोक्त वाक्य खास नोंधवा जेवुं छेः—"P. P. १।६७ इत्यत्र 'महेन्द्रसूरिकृतं भविदत्ता-ख्यानं' दर्शितं तदप्येतदेव **महेश्वरसूरि**रचितं भविष्यदत्तकथावसानं 'पञ्चमीमाहात्म्यं' सम्भाव्यते। लेखक-स्खलनातः प्रेक्षकस्यापि स्खलना परम्परयाऽन्यत्रावतीर्णा प्रेक्ष्यते।"[९] पीटर्सनना पहेला रिपोर्टना ६७ नं. मां उल्लेखेल पुस्तक अने 'जैन ग्रंथावलि' निर्दिष्ट पुस्तक बन्ने एकज होय एम लागे छे. एटले महेन्द्र (के महे-श्वर) सूरिरचित भविष्यदत्ताख्यान ते बीजुं कांई नहि पण पं. ला. भ. गांधी जणावे छे तेम "महेश्वरसूरि-रचितं भविष्यदत्तकथावसानं 'पञ्चमीमाहात्म्यं" होवुं जोईए. 'जैन ग्रंथावलि'मां महेश्वरसूरि रचित 'भविष्य-दत्ताख्यान' (२००० गाथा—लींबडी) नो बीजो उल्लेख पृ. २२८ उपर करे छे ते पण 'पंचमी कहा' विषेनो ज समजवो. आ 'भविस्सयत्त कहा' के जेनुं बीजुं नाम 'सुय पंचमी कहा'[१०] पण छे तेनो रचनार धनपाळ छे अने ते धनपाल धर्कट वंशनो हतो. तेनी बावीस संधिओ छे. आ कथा अपभ्रंशमां लखायेली छे अने तेनो नायक भविष्यदत्त राजा छे. ज्ञानपंचमीना फळनुं तेमां वर्णन करेलुं छे. तेनो लेखक धनपाल पोते ज पोतानो परिचय आपतां कहे छे के तेना पितानुं नाम माएसर हतुं अने मातानुं नाम धनश्री हतुं तेनुं पद्य लखाण धवल अने पुष्पदंत कविना लखाण साथे सरखावी शकाय तेवुं छे. तेनी अपभ्रंश हेमचं-द्रना अपभ्रंश करतां प्राचीन लागे छे पण ते उपरथी तेनी अने हेमचंद्रनी वच्चे बे सैकानुं अंतर होय एम

५ जुओ मोहनलाल दलीचंद देसाई कृत 'जैन साहित्यनो संक्षिप्त इतिहास'—सचित्र (जै. सा. सं. इ.), मुंबई, १९३३, पृ. ४०८ तथा उपर्युक्त प. भा. ग्र. सू. नं. ४०.

६ उपर्युक्त प. भा. ग्र. सू. नं. २९.

७ आ कथा याकोबीए जर्मनीमां सन १९१८मां संपादित करी अने त्यार बाद गा. ओ. सी. मां नं. २० मां स्व. दलाले प्रो. गुणेनी प्रस्तावना अने टिप्पण सहित संशोधित करी बहार पाडी.

८ जुओ श्री जैन श्वेतांबर कोन्फरन्स, मुंबई तरफथी वि. सं. १९६५मां प्रकाशित 'जैनग्रन्थावलि' (जै. ग्र.) पृ. २२८ तथा पृ. २५६.

९ उपर्युक्त जे. भा. ग्र. सू. पृ. ४४.

१० मोहनलाल दलीचंद देसाई कृत 'जैन गूर्जर कविओ' (जै. गू. क.), प्रथमभाग, मुंबई, १९२६, पृ. ३७.

कल्पी तेने दशमी सदीमां मुकवानुं युक्तियुक्त लागतुं नथी.[११] उलटुं, इसवी सननी बारमी सदी आसपास थयो होवानुं सामान्यपणे स्वीकारायुं छे.[१२]

धाराधीश मुंजनो अने भोजनो पण अति मानीतो, सरस्वती बिरुदने प्राप्त थयेल, 'पाईयलच्छी', 'तिलकमंजरी' वगेरेनो रचनार विप्र सर्वदेवनो पुत्र धनपाल उपर्युक्त धनपाल करतां बीजो[१३] अने तेना पछी थयो होवानुं मनाय छे.

'भविस्सयत्त कहा'ना रचनार धनपालने विन्टरनित्झ, याकोबीने अनुसरी, दिगंबर जैन श्रावक कहे छे.[१४] धर्कटवंश एज उपकेश – ऊकेश वंश[१५] अने ऊकेश एटले ओसवाळ वंश एवुं पण कथन जोवामां आवे छे.[१६] सारांश ए के विक्रमनी अगीआरमी सदीमां के ते पहेलां थई गयेला श्वेतांबराचार्य श्री महेश्वरसूरि रचित प्राकृत गाथामय पंचमी कथाना दसमा कथानक भविष्यदत्त उपरथी[१७] ईसवी सननी बारमी सदीमां थयेल मनाता धर्कटवंश वणिक् दिगंबर जैन धनपाले 'भविस्सयत्त कहा अथवा सुयपंचमी कहा' अपभ्रंश भाषामां रची.

धनपालनी 'भविस्सयत्त कहा' पछी तेरमी अने चौदमी सदीमां कोइए संस्कृत – प्राकृतादिमां पंचमी कथा विषे कांई लख्युं होय तेवुं जाणवामां नथी. पंदरमी सदीमां विबुध श्रीधर नामना कोई दिगंबर जैन विद्वाने 'भविष्यदत्त चरित' संस्कृतमां लख्युं होवानुं बहार आव्युं छे. आ भविष्यदत्त चरित्र पंचमी व्रतने अनुलक्षीने धनपालना 'भविस्सयत्त कहा'नी पेठे लखवामां आव्युं होय एवो पूरतो संभव छे. भाषा संस्कृत छे. पत्र संख्या ७९नी छे अने लिपिसंवत् १४८६ नो छे. ए उपरथी एम मानी शकाय के ते संवत् १४८६ पहेला थयेल हशे. दिल्हीना धर्मपुरा महोल्लामां आवेला नयामंदिरना भंडारमां आ ग्रन्थनी प्रति छे. जुओ "अनेकांत"–जून, १९४१ – पृष्ठ - ३५०.

आ पछी विक्रमनी सोळमी सदीमां सिंहसेन अपरनाम रईधुए (दिगंबर जैन) 'महेसर चरिय,' 'भविस्सयत्त चरियादि' अपभ्रंश भाषामां रचेला जणाय छे.[१८] आ 'भविस्सयत्त चरिय' पंचमी व्रतना फळना दृष्टांत रूपे महेश्वरसूरि, धनपाल, विबुध श्रीधरनी माफक सिंहसेने लख्युं होय ए तद्दन स्वाभाविक छे. आ

---

११ आथी विरुद्ध अभिप्राय माटे जुओ उपर्युक्त पुस्तकनुं पृ. ३८. तथा जै. सा. सं. इ. नुं पृ. ३३० उपरनुं वाक्य "धनपाळ कवि लगभग दसमी सदीमां थयो." एज पुस्तकना पृ. १८८ उपर "आ पैकी भविष्यदत्तकथा परथी धर्कट वणिक् धनपाळे अपभ्रंशमां भविस्सयत्त कहा – पंचमी कहा रची जणाय छे" वाक्य लखेलुं छे. महेश्वरसूरि इ. स. ना दशमा सैकामां प्रायः थया एम तो श्री. देसाई तेज पुस्तकना पृ. १८७ उपर कबुल करे छे तो पछी महेश्वरसूरिना 'पंचमी कथां'तर्गत भविष्यदत्त कथानकनो आधार लई 'भविस्सयत्त कहा' लखनार धनपालने दशमी सदीमां क्यांथी मुकाशे?

१२ जुओ उपर्युक्त प. भा. प्र. सू. ना प्रास्ताविक (अंग्रेजी) ना पृ. ६२ उपरनी पहेली पादनोंध.

१३ विन्टरनित्झ कृत 'हिस्टरी ऑफ इन्डीअन लिटरेचर,' वॉ. २. पृ. ५३२ उपरनी चोथी पादनोंध.

१४ उपर्युक्त पुस्तकनुं पृ. ५३२.

१५ उपर्युक्त प. भा. प्र. सू. पृ. ३२७ तथा पृ. ३३९.

१६ उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ४५३ उपरनी ४८१ मी पादनोंध.

१७ सरखावो उपर्युक्त जे. भा. प्र. सू. ना पृ. ४४ उपरनुं निम्नोक्त वाक्यः – साम्प्रतं प्रसिद्धा धर्कटवणिग्वंशोद्भवधनपालनिर्मिता.........अपभ्रंशा भविस्सयत्त कहा (पञ्चमीकहा) अस्या एव प्रान्तकथायाः प्रपंचरूपा ॥ अहिंआ एक वात खास स्पष्ट करी लेवा लायक छे. एक 'पंचमी चरिअ' त्रिभुवन स्वयंभु नामना आठमी – नवमी शताब्दिमां (जुओ भारतीय विद्या (त्रैमासिक) भा. १; अं. २; पृ. १७७) थएल मनाता कविए लख्युं होवानो उल्लेख मळी आव्यो छे (जुओ भारतीय विद्या (त्रैमासिक) भा. २; अं. १; पृ. ५९). तो पछी महेश्वरसूरि अने धनपाल पहेलां पण पंचमी व्रत उपर लखायुं होवानुं मानवुं पडे. आ ग्रन्थ जोवा मळ्ये घणी बाबतो उपर प्रकाश पडवा संभव छे.

१८ उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ५२०

कविनुं नाम 'रईधु' छे. ते हरसिंह सिंघइनो पुत्र अने गुणकीर्ति शिष्य यशःकीर्तिनो शिष्य हतो. आ यशः-कीर्ति ग्वालियरमां ई. स. १४६४ (वि. सं. १५२१) मां राजकर्ता तोमर वंशना कीर्तिसिंह राजाना समयनी आसपास विद्यमान होवानुं जणायुं छे तेथी सिंहसेन या रईधुए पण ते ज समय आसपास आ ग्रंथो रच्या होवा जोइए. पोताना ग्रन्थोमां तेणे गुणाकर, धीरसेन, देवनंदि, जिनवरसेन, रविषेण, जिनसेन, सुरसेन, दिनकरसेन, चउमुह, सयंभू, अने पुप्फयंतनो उल्लेख करेल छे.[19] आज कविना रचेला 'दह लक्खणु जयमाळ' नामना ग्रन्थनी प्रस्तावनामां पंडित प्रेमी जणावे छे के 'रईधु' कविए 'भविस्सचरियादि' ग्रन्थो रच्याना उल्लेख मळी आवे छे. तेओ एम पण जणावे छे के ते सर्व ग्रंथो अपभ्रंशमां होवा संभव छे.[20] आ 'भविस्सयत्त चरिय' मुद्रित थयुं जाणवामां नथी.

विक्रमनी सत्तरमी सदीना लगभग मध्यभागमां (सं. १६५५ मां) तपागच्छीय कनककुशले संस्कृत भाषामां 'ज्ञान – पंचमी माहात्म्य' पद्यमां लख्युं.[21] आनी एक प्रति पाटणना संघवी पाडाना भंडारमां तथा लींबडीना ज्ञानभंडारमां बे प्रतिओ छे. रचना संवत् (विक्रमीय) १६५५ लखेल छे. 'जैन ग्रंथावलि' तेनुं श्लोक प्रमाण १५० गणावे छे.[22] अने लींबडी भंडारनुं सूचीपत्र १५२ श्लोक नोंधे छे;[23] ज्यारे ए कथाना मुद्रित ग्रंथमां १४० श्लोक छे.[24] श्रीयुत देसाई पोताना 'जैन साहित्यना संक्षिप्त इतिहास'मां लखे छे के तपागच्छीय कनककुशले सं. १६५५ मां 'वरदत्तगुणमंजरीकथा,' 'सौभाग्यपंचमीकथा' अने 'ज्ञानपंचमी-कथा' पर बालावबोध रच्यो छे.[25] आ वांचतां आपणने से'ज आभास थाय के श्री देसाई आ त्रणेय पुस्त-कोने जुदा जुदा समजे छे पण खरी रीते एम नथी. कनककुशले एक ज बालावबोध रच्यो छे अने ते 'ज्ञानपंचमीमाहात्म्य' उपर; अने तेमां दृष्टांतरूपे वरदत्त, गुणमंजरीने लीधा छे तेम ज कनककुशल ते ग्रंथमां निम्नोक्त श्लोक[26] लखे छे

"आचरेऽधिकसौभाग्यं पञ्चम्याराधनात् नृणाम् ।
इत्यस्या अभिधा जज्ञे लोके सौभाग्यपंचमी ॥"

जे उपरथी एने 'सौभाग्यपंचमी' पण कही शकाय. अर्थात् कनककुशले त्रण बालावबोध नथी रच्या परंतु एक ज बालावबोध रचेल छे.

तपागच्छीय कनककुशल पछी रत्नचंद्र शिष्य माणिक्यचंद्र शिष्य दानचंद्रे विजयसिंहसूरि राज्ये सं. १७०० मां 'ज्ञानपंचमी कथा' ('वरदत्त – गुणमंजरी कथा') रची.[27] आ कथा मुद्रित थई नथी. तेनी प्रतिओ वगेरे क्यां छे ते कांई जाणवामां आव्युं नथी.

---

१९ उपर्युक्त जै. गू. क. प्रथम भाग, पृ. ८७.

२० जैन ग्रन्थ रत्नाकर कार्यालय तरफथी प्रकाशित आ ग्रंथनी पं. नाथुराम प्रेमीनी प्रस्तावना.

२१ उपर्युक्त जै. ग्र. पृ. २६४ तथा लींबडी जैन ज्ञान भंडारनी हस्तलिखित प्रतिओनुं सूचीपत्र (लीं. भा. प्र. सू.) – श्री आगमोदय समिति ग्रन्थोद्धार ग्रन्थांक – ५८ – प्रथम आवृत्ति, मुंबई, इ. स. १९२८, पृ. ६२ तथा उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ६०४. आ 'ज्ञान पंचमी माहात्म्य,' श्रीविजयधर्मसूरि जैन ग्रन्थमालाना पु. ३७ना एक भाग रूपे बहार पडेल छे. जुओ 'श्रीपर्वकथा संग्रह' (प. क. सं.), विजयधर्मसूरि जैन ग्रन्थमाला, पु. ३७ संपादक – स्व. मुनिश्री हिमांशुविजय, उज्जैन, वि. सं. १९९१, पृ. ३ – १६.

२२ जुओ उपर्युक्त जै. ग्र. पृ. २६४.

२३ जुओ उपर्युक्त लीं. भा. प्र. सू. पृ. ६२.

२४ जुओ उपर्युक्त प. क. सं. पृष्ठो ३ – १६.

२५ जुओ उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ५९१ तथा ६०४.

२६ जुओ उपर्युक्त प. क. सं. पृ. १५, श्लोक १२६.

२७ जुओ उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ६०२.

ज्ञानचंद्र पछी 'सप्तसंधान' महाकाव्यना लेखक उपाध्याय मेघविजयजीए (अढारमी सदी) पण 'पंचमी कथा' रची होवानो उल्लेख मळी आवे छे. ते हजु मुद्रित थई जणाती नथी. तेनी प्रति पंन्यास श्रीहंसविजयजी पासे छे एम श्री देसाई पोताना 'जैन साहित्यना संक्षिप्त इतिहास'मां जणावे छे.[28]

आ पछी ओगणीसमी सदीमां वि. सं. १८२९ थी १८६९ ना गाळामां खरतरगच्छीय क्षमाकल्याण उपाध्याये 'सौभाग्य पंचमी' नामे पंचमी व्रतना माहात्म्य उपर संस्कृतमां गद्य पद्य युक्त कथा रची. आ पुस्तक विजयधर्मसूरि जैनग्रंथमाळा तरफथी प्रकाशित 'पर्वकथासंग्रह' नामना ग्रन्थथी भिन्न परंतु तेज नामधारी एक बीजा 'पर्वकथासंग्रह' नामना पत्राकारे मुद्रित पुस्तकमां प्रथम कथारूपे स्थान पामेली छे. तेना संपादक मणिसागरजी छे अने जैन छापखाना—कोटा (राजपुताना) तरफथी प्रसिद्ध थयेली छे. आ क्षमाकल्याण उपाध्याय खरतरगच्छीय जिनलाभसूरिना शिष्य अमृतधर्मना शिष्य हता. श्री. देसाई नोंधे छे के तेमणे चातुर्मासिक होलिका आदि दश पर्व कथा रची हती.[29] परंतु त्यां आगळ तेओ ए दश पर्व कथाओमां 'सौभाग्य पंचमी' नो उल्लेख स्पष्ट रीते करता नथी. जो के क्षमाकल्याण उपाध्याये 'सौभाग्य पंचमी' रची हती ए निर्विवाद छे. लींबडी भंडारमां आनी एक प्रति छे.[30] 'जैन ग्रंथावलि'मां क्षमाकल्याण कृत 'सौभाग्य पंचमी' विषे स्पष्ट उल्लेख नथी. 'अक्षयतृतीया कथा,' 'अट्ठाई व्याख्या,' 'चातुर्मासिक पर्व कथा,' 'पौष दशमी कथा,' 'मेरु त्रयोदशी कथा,' 'मौन एकादशी कथा (प्रा),' 'रजः पर्व कथा,' 'होलिका कथा' अने 'रोहिणी कथा' वगेरेनो ग्रन्थ तरीके 'जैनग्रंथावलि'मां उल्लेख छे पण कर्त्तानुं नाम नथी लखेल; अने ए बधानी प्रतिओ अमदावादना डेलाना भंडारमां छे एम त्यां लखेलुं छे.[31] आ बधा पर्वोनो सरवाळो करतां नव पर्व थाय छे; अने श्री. देसाई दश पर्वकथाओ लखी होवानो उल्लेख करे छे. ते उपरांत 'जैन ग्रंथावलि'मां तेज पृष्ठ उपर 'ज्ञान पंचमी' कथानो उल्लेख छे. कर्त्तानुं नाम नथी अने प्रति अमदावादना डेलाना भंडारमां छे एम जणाव्युं छे.[32] तो कदाच आ 'ज्ञान पंचमी कथा' क्षमाकल्याण रचित होवा संभव छे; कारण के ए रीते श्रीदेसाईनो क्षमाकल्याणे दश पर्वकथाओ लखी होवानो उल्लेख तेमज लींबडी भंडारमांथी मळी आवती क्षमाकल्याण रचित 'ज्ञानपंचमी कथा' वाळो उल्लेख ए बन्ने बाबतो साची ठरे. 'जैन ग्रंथावलि' त्रण ज्ञान पंचमी कथाओ नोंधे छे.[33] तेमांथी एक तो स्पष्ट रीते कनककुशल रचित लखेल छे. बीजी में कल्पना करी छे तेम क्षमाकल्याण रचित होय अने त्रीजी सौंदर्यगणि रचित पाटणना संघवीपाडाना भंडारमां छे एम सूचवी पादनोंधमां शंका करी छे के सौंदर्यगणि नामना कोई आचार्य थया जाणवामां नथी. एकज लेखक रचित एकज ग्रंथनी बे प्रतिओ होवा पण संभव छे. सौंदर्यगणिए पोतानुं नाम पोतानी मालीकी सूचववा त्यां कर्युं होय अने भूलथी एने नामे ए कृति मात्र त्यां लखेल नाम उपरथी चढावी देवामां आवी होय एम पण बने. क्षमाकल्याणकृत 'सौभाग्य पंचमी' (मुद्रित) तपासवाथी मालुम पडे छे के एमणे पद्यो तो कनककुशल रचित 'ज्ञान पंचमी माहात्म्य' मांथी लीधा छे अने गद्यविभाग पोते रच्यो होय एम देखाय छे, जो के आ गद्यविभाग पण कनककुशल रचित 'ज्ञान पंचमी माहात्म्य'ना भावने बराबर अनुसरे छे.

---

२८ जुओ उपर्युक्त पुस्तकनुं पृ. ६५३.

२९ जुओ उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ६७९.

३० जुओ उपर्युक्त लीं. भा. प्र. सू.नुं परिशिष्ट नं. १ पृ. ४.

३१ जुओ उपर्युक्त जै. ग्र. पृ. २६४.

३२ जुओ उपर्युक्त ग्रन्थनुं उपर्युक्त पृ.

३३ जुओ उपर्युक्त ग्रन्थनुं उपर्युक्त पृ.

आर बाद विक्रमनी वीसमी सदीमां आजथी लगभग ओगणीश वर्ष पहेलां एटले वि. सं. १९८२ मां दिगंबर जैन विद्वान ब्रह्मचारी रायमल्ले संस्कृतमां 'भविष्यदत्त—चरित' रच्यानुं बांध्युं छे. पत्र संख्या ४५नी गणावी छे अने लिपि संवत् १९८२ मुकेल छे. हिन्दीमां तेना उपर भगवतदासे टीका पण करेली छे.[14] आ ग्रन्थ पण नाम उपरथी तो पंचमी व्रत उपर ज लागे छे. जोवाथी वधारे मालुम पडे. हजु ते प्रकट थयो होय एवुं जाणवामां नथी. उपर्युक्त दिल्हीमां धर्मपुरा महोल्लाना नया मंदिरना भंडारमां तेनी प्रति छे.

अहिं सुधी तो आपणे पंचमी माहात्म्य उपर संस्कृत, प्राकृत, अपभ्रंशादि भाषामां कोणे क्यारे लख्युं ते संबंधे चर्चा करी. हवे आपणे ते संबंधे जूनी गूजरातीमां कोणे क्यारे शुं लख्युं छे तेनो पण विचार करी लइए.

सत्तरमी सदीना अंतभागमां एटले के लगभग वि. सं. १६८५ मां तपागच्छीय हीरविजयसूरि—मेरु-मुनि—कल्याणकुशल शिष्य दयाकुशले 'ज्ञान पंचमी—नेमिजिनस्तवन' जूनी गूजरातीमां रच्युं.[15] आदिमां तेमां लख्युं छे :—

"शारदमात पसाउले निजगुरुचरण नमेवि
पंचमी तपविधि हुं भणुं हिअडे हरष धरेवि."

दयाकुशले उपर्युक्त स्तवन रच्युं तेज अरसामां खरतरगच्छीय जिनचंद्रसूरि—सकलचंद्र उपाध्यायना शिष्य समयसुंदर उपाध्याये वि. सं. १६८५ आसपासमां जेसलमेरमां 'पंचमी वृद्ध (मोटुं) स्त०' (ज्ञान पंचमीपर ३ ढाळ २५ कडीनुं स्तवन) तथा 'पंचमी लघु स्तवन' ५—कडीमां जूनी गूजरातीमां रच्यां.[16] नमूना नीचे प्रमाणे छे :—

'पंचमी वृद्धस्तवन'नी आदि :—

"प्रणमुं श्री गुरुपाय निर्मलज्ञान उपाय,
पंचमी तप भणुं ए, जनम सफळ गिणुं ए".

'पंचमी लघुस्तवन'नी आदि :—

"पंचमी तप तुमें करोरे प्राणि, निर्मळ पामो ज्ञान".

अंत :—

"पार्श्वनाथ प्रसाद करीने, म्हारी पूरो उमेद रे,
समयसुंदर कहे हुं पण पामुं, ज्ञाननो पंचमो भेद रे."

लगभग आज समये तपागच्छीय सकलचंद्र उपाध्याय शिष्य सूरचंद्र शिष्य भानुचंद्र शिष्य देवचंद्र बीजाए पण 'सौभाग्य पंचमी स्तुति' रची छे.[17]

अढारमी सदीना पहेला दसकामां तपागच्छीय विजयसिंह—विजयदेव—संजमहर्ष—गुणहर्ष शिष्य लब्धिविजये 'मौन एकादशी स्तवन' उपरांत 'सौभाग्य पंचमी—ज्ञान पंचमी स्तवन' जूनी गूजरातीमां रच्यानो दाखलो मळे छे :—[18]

---

१४ जुओ "अनेकांत"—१९४१, जून—पृ. ३५०
१५ जुओ उपर्युक्त जै. गू. क. प्रथम भाग, पृ. २९९.
१६ जुओ उपर्युक्त जै. गू. क. प्रथम भाग, पृ. ३८०.
१७ जुओ उपर्युक्त जै. गू. क. प्रथम भाग, पृ. ५७९.
१८ जुओ जै. गू. क. बीजो भाग, पृ. १२३.

आदि :—

“आदि जिणवर (२) सयल जगजंत
वंछिअ सुहंकर पयकमल नमवि देव सारदा समरिअ,
तिम निअ सहगुरु नामनइं मुझ मन्नि कजि करिअ भमरिअ,
कहिस्युं सोहग पंचमी नाणपंचमी तिम्म
आराहतई दूरि होई नाणावरणी कम्म”. १

वि. सं. १७३१ लगभग खरतरगच्छीय जिनरंगे ‘सौभाग्य पंचमी’ उपर सज्झाय लख्यानुं नोंधायुं छे.[39]

वि. सं. १७४८ (?) कार्त्तिक सुद ५ सोमवारे आग्रामां तपागच्छीय चारित्रसागर—कल्याणसागर—ऋद्धिसागर शिष्य ऋषभसागरे ‘गुणमंजरी वरदत्त चोपाई’ जूनी गूजरातीमां लख्यानुं उल्लेखायुं छे[40] :—

आदि :—

“ भाविक जिव उपकार भणि, ज्यूं कह्यो पूरवसूरि,
कातिसुदि पंचमि तणो, कहिस्युं महिमा पूर.” ६

× × ×

अंत :—

“ ऋषभसागर निजमति अनुसारैं, ए कही इण प्रकारैं,
भणैं गुणैं ए चरित पवित ई, आनंद हुवैं तस चित्तइंजी” ॥ २० ॥

वि. सं. १७९९ ना श्रावणसुद ५ रविवारे पालणपुरमां तपागच्छीय विजयप्रभसूरि—प्रेमविजय शिष्य कांतिविजये जूनी गूजरातीमां सौभाग्य पंचमी माहात्म्य—गर्भित श्री ‘नेमिजिन स्तवन’ रच्युं[41] :—

आदि :—

“ पणमूं पवयण देवी रे सूर बहु सेवित पास,
पंचमी तप महीमा कहुं, देज्यो वचन प्रकाश. १
जे सुणतां दुःख निकसैं रे विकसे संपद हेज,
आतम साखि आराधतां साधतां वाधे तेज.” २

आ सिवाय ज्ञान पंचमी उपर अथवा तेने लगतां विषय उपर गूजरातीमां बनारसी कृत ‘ज्ञान पंचमी चैत्यवंदन,’ ‘ज्ञान पंचमी उद्यापन विधि स्वाध्याय,’ विजयलक्ष्मी सूरि कृत ‘ज्ञान पंचमी देववंदन,’ ‘ज्ञान पंचमी स्वाध्याय’ अने गुणविजय कृत ‘ज्ञान पंचमी स्तवन’ वगेरे वगेरे लखाया छे.[42]

महेश्वर सूरिओ

‘ज्ञान पंचमी कथा’ अथवा ‘पंचमी माहात्म्य’ना रचनार सज्जन उपाध्यायना शिष्य महेश्वर सूरि वि. सं. ११०९ पछी तो नथी ज थया ए वात निर्विवाद छे कारण के ज्ञान पंचमी कथानी जूनामां

३९ जुओ उपर्युक्त जै. गू. क. बीजो भाग, पृ. २७१.
४० जुओ उपर्युक्त जै. गू. क. बीजो भाग, पृ. ३८०.
४१ जुओ उपर्युक्त जै. गू. क. बीजो भाग, पृ. ५३१.
४२ जुओ उपर्युक्त जै. आ. प्र. स.

जूनी ताडपत्रीय प्रतिनो लेखन संवत ११०९ छे ते आपणे आगळ जोई गया.[43] आना अनुसंधानमां ए पण जणाववुं आवश्यक छे के 'जैन ग्रंथावलि' मां उल्लेखेल भविस्सयत्तकहा के भविष्यदत्ताख्यानकार महेश्वरसूरि ते बीजा कोई नहि पण 'ज्ञान पंचमी' ना लेखक महेश्वरसूरि; ते पण आगळ आपणे तपासी गया.[44]

अपभ्रंशभाषामां पांत्रीश गाथामां 'संयममंजरी' ना कर्ता एक बीजा महेश्वरसूरिनो उल्लेख अहिं करी लेवो जोइए.[45]

त्यार बाद एक त्रीजा महेश्वरसूरि ते थई गया के जेणे 'पाक्षिक अथवा आवश्यक सप्तति' उपर १०४० गाथा प्रमाण टीका लखी छे.[46] आ महेश्वरसूरिं वादिदेवसूरिना शिष्य हता अने ए हिसाबे तेमनो अस्तित्वकाळ विक्रमीय तेरमी सदीनो लगभग मध्यभाग संभवे. तेमणे रचेली वृत्तिनुं नाम 'सुख प्रबोधिनी' छे. ए वृत्ति रचवामां तेमने वज्रसेन गणिए सहाय पण करी हती[47] (जुओ कांतिविजयजी प्रवर्तकनो पुस्तक भंडार, वडोदरा, नं. १०).

चोथा महेश्वरसूरि ते थई गया के जेमणे 'कालिकाचार्य कथा' बावन प्राकृत गाथामां लखी छे.[48] 'जैन ग्रंथावलि' पृ. २५० नी नोटमां उमेरे छे के "आ महेश्वरसूरि ते कया ते बाबत कांई चोक्कस पूरावो मळी शकतो नथी. पण ते प्राचीन वखतमां थयेला होवा जोइए. तेमना संबंधमां पीटर्सनना बीजा रिपोर्टमां ('जैन साहित्यना संक्षिप्त इतिहास'मां बीजो नहि पण पहेलो रिपोर्ट लख्यो छे) पृ. २९मां सदरहु कथानी नोंध लेतां प्रान्ते "इति श्री पल्लीव ('जैन साहित्यना संक्षिप्त इतिहास'मां आ गच्छने पल्लीवाल गच्छ तरीके ओळखावेल छे अने ते साचुं छे)[49] गच्छे महेश्वरसूरिभिर्विरचिता कालिकाचार्य कथा समाप्ता" आवो उल्लेख छे. संवत् १३६५ नो नोंध्यो छे पण अमारा धारवा मुजब ते प्रति लख्यानो होवो जोइए. आ बाबत 'संयममंजरी'मां पण विशेष खुलासो जोवामां आवतो नथी.

पांचमा महेश्वरसूरि ए थई गया के जेमणे 'विचार रसायन प्रकरण' (अमदावादना डेलाना उपाश्रयनी टीपमां आनुं नाम 'विचारण प्रकरण' जोवामां आवे छे पण ते 'विचार रसायन प्रकरण' ज होय एम संभवे छे) ८७ गाथामां संवत् १५७३मां रच्युं.[50]

---

४३ जुओ पादनोंध ४. तेओ सज्जन उपाध्यायना शिष्य हता ते माटे जुओ आ 'ज्ञान पंचमी कथा' ना प्रशस्तिगत निम्नोक्त श्लोको:—

दोपक्खुज्जोयकरो दोसासंगेण वज्जिओ अमओ ।
सिरिसज्जणउज्झाओ अउव्वचंदुव्व अक्खत्थो ॥ १०; ४९६ ॥
सीसेण तस्स रइया दस वि कहाणा इमे उ पंचमिए ।
सूरिमहेसरएणं भवियाणं बोहणट्ठाए ॥ १०; ४९७ ॥

४४ जुओ पादनोंध ९.

४५ जुओ उपर्युक्त जै. ग्र. पृ. १९२; उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ३३१; डॉ. भा. प्र. सू. पृ. १७१; उपर्युक्त प. भा. प्र. सं. (अंग्रेजी प्रास्ताविक) पृ. ११; printed in the introduction of भविसयत्तकहा (गा. ओ. सी. नं २०).

४६ उपर्युक्त जै. ग्र. पृ. १४३.

४७ उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ३३६.

४८ उपर्युक्त जै ग्र. पृ. २५०.

४९ उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ४३१.

५० उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ५१८; उपर्युक्त जै. ग्रं. पृ. १३५.

[illegible] महेश्वरसूरि ते देवानंद गच्छना महेश्वरसूरि के जेओ संवत् १६३० मां थई गया.[51]

सातमा महेश्वरसूरिनो उल्लेख लींबडीनी सूचीमां मळी आवे छे. तेमणे 'शब्द भेद प्रकाश' रच्यो हतो जेनो लेखन संवत् वि. स. १६७४ लींबडी भंडारवाळी प्रतिमां नोंधेलो छे. तेम पत्र छे अने ११६ श्लोक संस्कृतमां छे.[52]

आठमा महेश्वरसूरि संबंधेनी थोडीक विगत 'जैन ग्रंथावलि'मां मळी आवे छे. तेओ वर्धमान सूरिना शिष्य हता अने १२३ गाथामां 'सिद्धांतोद्धार प्रकरण' रच्युं हतुं एवो उल्लेख तेमां छे.[53] 'जैन साहित्यना संक्षिप्त इतिहास'मां एम जणाव्युं छे के 'सिद्धांत—विचार' अथवा 'सिद्धांतोद्धार' (पी. १,२३) जिनवल्लभसूरिना शिष्य चंद्रकीर्ति गणिए रच्यो हतो.[54]

'जैन ग्रंथावलि' तो बीजा बे महेश्वरसूरिओ पण जणावे छे जेमांना एके 'लिंगभेद नाममाळा'[55] अने बीजाए ३००० श्लोक प्रमाण 'विश्वकोष' रच्यो हतो.[56] आ रीते दश महेश्वरसूरिओ थया.

अने अगीआरमा महेश्वरसूरि लींबडी भंडारनी सूचि प्रमाणे ए थया के जेमणे संस्कृतमां 'शब्द प्रभेद' नामनो २०० श्लोक प्रमाण ग्रंथ लख्यो. तेना सात पृष्ठ छे.[57]

आ अगीआर महेश्वरसूरिओ पैकी 'ज्ञानपंचमी कथा'ना लखनार महेश्वरसूरिए बीजो कोई ग्रंथ लख्यो छे के नहि ते तपासवाथी कया महेश्वरसूरि वेगळा छे तेनी खबर पडशे. 'पंचमी कथा'ना लखनार महेश्वरसूरिए पोताने माटे सज्जन उपाध्यायना पोते शिष्य हता ते सिवाय कशुं ज प्रशस्तिमां जणाव्युं नथी. छतां पोते विक्रमीय अगीआरमी सदीना प्रथम दशका पहेलां थया हता ए तो आपणे आगळ जोई गया. एटले ज्यां गुरुभेद अने समयभेद स्पष्टपणे बताववामां आव्यो हशे त्यां तो 'पंचमी कहा'ना रचनार महेश्वरसूरि ते ते महेश्वरसूरिथी जुदा एम बेधडकपणे कही शकाशे.

'आवश्यक सप्तति' उपर टीका लखनार महेश्वरसूरि वादिदेव सूरिना शिष्य हता तेथी, 'काल-कार्याचार्य कथा' प्राकृतमां लखनार महेश्वरसूरि पल्लीवाल गच्छमां थई गया तेथी, 'विचार रसायन प्रकरण'ना रचनार महेश्वरसूरि सं. १५७३ मां विद्यमान हता तेथी, देवानंद गच्छना महेश्वरसूरि गच्छभेदे तथा सं. १६३० मां थई गया तेथी, 'सिद्धांतोद्धार प्रकरण'ना रचनार महेश्वरसूरि वर्धमान-सूरिना शिष्य हता तेथी, अने 'शब्द भेद प्रकाश,' 'लिंगभेद नाम माळा,' 'विश्वकोष,' अने 'शब्द प्रभेद' ना लखनार चारेय महेश्वरसूरिओ अर्वाचीन देखाय छे तेथी ए दसेय महेश्वरसूरिओ 'ज्ञान पंचमी' कथाना लेखक महेश्वरसूरि करतां भिन्न छे ए निर्विवाद छे. हवे रह्या एक 'संयम मंजरी'ना लखनार महेश्वरसूरि जे प्रस्तुत 'ज्ञानपंचमी कथा'ना लेखक महेश्वरसूरि होय एवी संभावना रहे छे. अपभ्रंश भाषामां 'संयममंजरी' नामनो प्रकरण ग्रन्थ लखनार महेश्वरसूरिए ते ग्रंथमां पण पोताना समय वगेरे विषे काई उल्लेख कर्यो नथी. पीटर्सना 'हिस्टरी ओफ इन्डीअन लिटरेचर' भाग २ मां[58]

---

५१ उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ४०६.

५२ जुओ उपर्युक्त लीं. भा. भ. सू. पृ. १४०.

५३ जुओ उपर्युक्त जै. ग्र. पृ. ११६.

५४ जुओ उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. २७६.

५५ जुओ उपर्युक्त जै. ग्र. पृ. ३१२.

५६ जुओ उपर्युक्त जै. ग्र. पृ. ३११.

५७ जुओ उपर्युक्त लीं. भा. भ. सू. पृ. १४०.

५८ जुओ पृ. ५८२ नी सातमी फाकनोंध.

विन्टरनित्स 'संयममंजरी'ना लखनार महेश्वरसूरिने हेमहंससूरिना शिष्य भूलथी मानीने हेमचंद्रसूरिना समसामयिक अथवा १३०९ पहेलां तो अवश्य थयेला माने छे. 'कालकाचार्य कथानक'ना कर्ता महेश्वरसूरि अने संयममंजरीना महेश्वरसूरि बन्ने एक छे एम कल्पी, 'कालकाचार्य कथानक'नी ताडपत्रीय प्रति इ. स. १३०९मां लखायेली मळी आवेल छे ते उपरथी 'संयममंजरी'ना रचनार महेश्वरसूरि १३०९ पहेला मोडामां मोडा थया होवा जोइए एम गणी तेओ हेमहंससूरिना शिष्य छे एम आगळ कह्युं तेम भूलथी मानी तेमने हेमचंद्रसूरिना समसामयिक बनावे छे. आ आखी विचारसरणि भूल भरेली देखाय छे. पहेला तो ए के 'कालकाचार्य कथानक'ना रचनार महेश्वरसूरि तेज 'संयममंजरी'ना रचनार महेश्वर-सूरि, में आगळ कह्युं तेम, मानवानुं खास कांई कारण नथी. ते उपरांत, महेश्वरसूरि हेमहंससूरिना शिष्य हता ए खोटुं छे कारण के उलटुं हेमहंससूरि (पूर्णचंद्रसूरि शिष्य)ना शिष्ये 'संयममंजरी' नामना प्रकरण ग्रन्थ उपर प्राकृत–संस्कृत कथाओथी अलंकृत विस्तीर्ण व्याख्या रची प्रकरणकार तरफनो पोतानो आदरभाव व्यक्त कर्यो छे. एटले पूर्णचंद्रसूरि शिष्य हेमहंससूरि शिष्य तो वृत्तिकार थया, नहि के प्रकरणकार; अलबत्त, पोतानी ए व्याख्यामां व्याख्याकार हेमहंससूरि शिष्य पण प्रकरणकार महेश्वरसूरि संबंधे कशुं ज लखता नथी. महेश्वरसूरि 'संयममंजरी'ना रचनार हता ए पण कदाच व्याख्याकार जाणता नो'ता कारण के महेश्वरसूरि शब्द प्रयोगने बदले तेओ प्रकरणकार कहीने ज ओळखावे छे. आ हेमहंससूरि शिष्य ते कदाच हेमसमुद्र होय.[५९] पूर्णचंद्रसूरि–हेमहंससूरि–हेमसमुद्रसूरि नागोरी तपा-गच्छना हता के चंद्रगच्छना हता ते विषे मतभेद छे.[६०]

आ 'संयममंजरी'नी त्रण ताडपत्रीय प्रतिओ पाटण भंडारमां छे.[६१] जेसलमेरना बृहद्‌भंडारमां पण एक ताडपत्रीय प्रति छे.[६२] अने लींबडी भंडारमां पण एक हस्तलिखित प्रति छे.[६३] भाषा अपभ्रंश छे अने कुल गाथा ३५ छे. तेना उपर विस्तीर्ण व्याख्या पूर्णचंद्रसूरि शिष्य हेमहंससूरिना शिष्ये लखेली छे. आ ग्रंथ मुद्रित थयेल छे.[६४] 'संयममंजरी'ना रचनार महेश्वरसूरि अगीआरमी सदी (विक्रमीय) मां थई गया[६५] तेथी 'ज्ञानपंचमी कथा'ना लेखक महेश्वरसूरि अने आ महेश्वरसूरि एक होय एम संभव छे.

*

'नाणपंचमी' अने 'भविस्सयत्त' कहा

अहिंआ महेश्वरसूरि रचित 'नाणपंचमी कहा' अने धनपाल रचित 'भविस्सयत्त कहा'नो–ए बे ज्ञानलुं माहात्म्य वर्णवनारी जैन कथाओ जेमांनी पहेली प्राकृत भाषामां अने बीजी अपभ्रंश भाषामां रचाएली छे–तुलनात्मक परिचय आपवानो मारो उद्देश छे. 'नाणपंचमी कहा'नुं प्रथम जयसेन आख्यान अने अंतिम भविष्यदत्त आख्यान दरेक पांचसो पांचसो गाथामां लखायेला छे. बाकीनां आठ आख्यानो सवासो सवासो गाथामां पूरां करी देवामां आव्यां छे. आ समग्र कथानुं मुख्य ध्येय ज्ञानपंचमी व्रतनुं माहात्म्य समजाववानुं छे. ए व्रत कोण अने क्यारे ग्रहण करी शके, तेम ज एने ग्रहण करवानो शो विधि छे तथा तेना उजम-णानी रीत अने तेनुं शुं फळ छे ए वगेरे तमाम हकीकत महेश्वरसूरिए प्रवाहबद्ध अने हृदयंगम पद्यमां सम-

५९ जुओ उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ५८५.
६० जुओ उपर्युक्त पुस्तकनुं उपर्युक्त पृ. तथा उपर्युक्त प. भा. ग्र. सू. पृ. ११३.
६१ जुओ उपर्युक्त प. भा. ग्र. सू. पृ. ६८, १६२ तथा १९३.
६२ जुओ उपर्युक्त जे. भा. ग्र. सू. पृ. ३८.
६३ जुओ उपर्युक्त लीं भा. ग्र. सू. पृ. १७६.
६४ जुओ गा. ओ. सी. नं. २०.
६५ जुओ उपर्युक्त जै. सा. सं. इ. पृ. ३३१.

वाणी छे. ज्ञानपंचमीव्रतनुं माहात्म्य आम तो सौ कोई समजे छे परंतु सौभाग्य, सुकुळजन्म, व्याधिविमोक्ष अने छेवटे मोक्ष जेवा फळ ज्ञानपंचमी व्रतने यथाविधि करवाथी प्राप्त थाय छे ए वात जुदा जुदा पात्रो द्वारा स्फोट अने भाववाही शैलियी समजावनार एवो आज पर्यंत उपलब्ध कोई प्राचीन ग्रन्थरत्न होय तो ते आ ज छे एम मारुं मानवुं छे. आपणे आगळ जोई गया तेम ज्ञानपंचमी व्रतना सर्वसाधारण अत्युत्तम फळने वर्णवती 'भविष्यदत्त कथा', 'सौभाग्यपंचमी कथा', 'पंचमी कथा' वगेरे घणी घणी कथाओ, संस्कृतमां, अपभ्रंशमां, अने जूनी गूजरातीमां रचायेली मळी आवे छे, परंतु ए बधाथी बधी बाबतोमां चढीआती अने ए बधायी प्राचीन आ कथा छे ए वात निःसंशय छे एम आपणे आगळ जोई गया.

वळी आपणे आगळ जोई गया तेम धर्कटवंशीय वणिक् धनपाळ कविए 'भविष्यदत्त कथा' नामनी एक कथा बावीस संधिमां अपभ्रंश भाषामां श्रुतपंचमी (ज्ञानपंचमी) व्रतना प्रभावने वर्णववाना हेतुथी लखी छे.[६६] तेना पितानुं नाम 'माएसर' अने मातानुं नाम 'धणसिरि' हतुं. धनपाळ कवि दिगंबर देखाय छे. कथानुं अपरनाम 'सुयपंचमी कहा'[६७] ('सियपंचमी कहा' पद पण मळी आवे छे; छतां 'सुयपंचमी कहा' ए वधारे ठीक छे) ए श्वेतांबर आम्नाय प्रचलित ज्ञानपंचमी शब्द माटेनो दिगंबर आम्नाय योजित पारिभाषिक शब्द छे. ते तथा 'भञ्जिवि जेण दियंबरि लाइउ'[६८] पद प्रयोग, दिगंबर संप्रदाय स्वाय-त्तीकृत क्षुल्लक शब्दनो उपयोग,[६९] अने अच्युत स्वर्गनो सोळमा स्वर्ग तरीकेनो निर्देश[७०]—आ बधी बाबतो धनपाळ कवि दिगंबरमतानुयायी हतो ए मान्यता तरफ आपणने लई जाय छे. धर्कट वंश दिगंबरोनो हतो एम डॉ. याकोबी आबुपर्वत उपर आवेला देलवाडा मंदिरस्थ, इ० स० १२३०ना तेजपाळना शिलालेख संबंधी दलीलो आपी साबीत करे छे;[७१] ज्यारे धर्कट वंशमांथी उपकेश—ऊकेश—ओसवालोनी शाखा नीकळी हती ए वात आपणने ए वंश श्वेतांबरोनो हतो ए अभिप्राय तरफ घसडी जाय छे.[७२] कदाच एम पण होय के ए वंश धनपाळना समये दिगंबरोनो होय अने पाछळथी गमे ते कोई कारणे श्वेतांबरोनो थयो होय. गमे तेम होय पण आभ्यंतरिक प्रमाण द्वारा ए वात निर्विवाद छे के धनपाळ दिगंबरमतावलंबी हतो. आ धनपाळ पाइअलच्छीनाममालाकार धनपाळ करतां जूदो छे ए वात तो पाइअलच्छीनाममालाकारनो पिता सर्वदेव हतो ए कारणे सुस्पष्ट छे एम आपणे जोई गया.

'समरादित्यकथा' अने 'भविष्यदत्तकथा' बन्ने निदानसाम्य छे (जुओ, बीसमी संधि) ए दलीलनो आश्रय लई धनपाळ हरिभद्रसूरिनो तरतनो अनुगामी होय एम डॉ. याकोबी सिद्ध करे छे.[७३] हरिभद्रसूरि इ० स०नी नवमी शताब्दिना उत्तरार्धमां (मुनि जिनविजयजीना मते इ० स० ७०५थी इ० स० ७७५)[७४] थया होवा जोइए एम डॉ. याकोबी माने छे. ए हिसाबे धनपाळ कवि वहेलामां वहेलो

---

६६ आ कथा याकोबीए जर्मनीमां इ. स. १९१८ मां संपादित करी बहार पाडी अने त्यार बाद गा. ओ. सी.मां नं २०, स्व. दलाल अने प्रो. गुणेए प्रस्तावना, टिप्पणी अने शब्दकोश सहित इ. स. १९२३ मां बहार पाडी.

६७ जुओ गा. ओ. सी. प्रकाशित 'भविष्यदत्त कथा'नी प्रस्तावनानुं पृ. १.

६८ जुओ उपर्युक्त पुस्तकनी पांचमी संधि, वीसमुं कडवक, त्रीजी पंक्ति.

६९ जुओ उपर्युक्त पुस्तक, १७; ७; तथा १८; १.

७० जुओ उपर्युक्त पुस्तक, २०; ९.

७१ जुओ याकोबी संपादित 'भविष्यदत्त कथा', प्रस्तावना, पृ. ६.

७२ जुओ उपर्युक्त प. मा. प्र. सु. भाग, १, पृ. २३९ तथा ४२७.

७३ जुओ उपर्युक्त याकोबी संपादित 'भविष्यदत्त कथा' नी प्रस्तावना पृष्ठ ६.

७४ जुओ मुनि जिनविजयजी संपादित 'जैन साहित्य संशोधक'—पु. १; अंक. १ मां "हरिभद्रसूरिका समय निर्णय" शीर्षक लेख.

इ० स०नी दसमी शताब्दिमां थयो होवो जोइए एम डॉ. याकोबी धारे छे. दलाल—गुणे संपादित 'भविस्सयत्तकहा' नी प्रस्तावनामां डॉ. गुणे कहे छे के धनपाल प्रयुक्त अपभ्रंश हेमचंद्र उदाहृत अपभ्रंश करतां, रूपवैविध्य अने नियमशैथिल्यने कारणे प्राचीन देखाय छे. जे समये अपभ्रंश भाषा बोलाती बंध नहि थई होय ते वखते धनपाळे 'भविष्यदत्त कथा' लखी होवी जोइए. धनपाळना समयमां बोलाती अपभ्रंश भाषाने हेमचंद्र उदाहृत अपभ्रंशनुं स्वरूप पामतां ओछामां ओछी बे सदी लागी हशे एम कल्पी डॉ. गुणे 'धनपाळने हेमचंद्र करतां बे सदी वहेलो एटले के इ० स०नी दशमी सदीमां मुके छे.'[७५] डॉ. याकोबीए धनपाळ कविनो वहेलामां वहेलो समय इ० स०नी दसमी सदीनो स्थिर कर्यो छे तेमां, अने डॉ. गुणेए—जो के बीजी दलील द्वारा—निश्चत करेला धनपाळ कविना तेना ते ज समयमां, मारे लगभग एकथी सवा सदीनो उमेरो करवानो छे अर्थात् स्वतंत्र दलील योजी धनपाळ कविने अगीआरमी सदीना लगभग अन्तभागमां मुकवानो आ लेखमां मारो आशय छे.

ते स्वतंत्र दलील आ छे. महेश्वरसूरि रचित 'नाणपंचमी कहा' वांच्या पछी अने खास करीने ते कथानुं छेल्लुं अने दसमुं आख्यान के जेनुं नाम भविष्यदत्त आख्यान छे ते वांच्या पछी तेम ज तेने धनपाळ कवि रचित 'भविस्सयत्त कहा' साथे बराबर सरखाव्या बाद, मारो एवो दृढ अभिप्राय थयो छे के धनपाल कविए पोतानी कथानुं वस्तु महेश्वरसूरि रचित 'नाणपंचमी कहा'तर्गत दसमा अने छेल्ला भविष्यदत्त आख्यानमांथी लीधुं छे. काळनी दृष्टिए धनपाळे वर्णनविस्तार जरूर कर्यो छे पण वस्तुमौलिकतानो यश तो महेश्वरसूरिने फाळे ज जाय छे. भविष्यदत्त आख्यान नो अने धनपाळ रचित 'भविस्सयत्त कहा'नो सारांश में नीचे प्रमाणे आप्यो छे. अने त्यार बाद ए बन्ने वच्चेना समान अने असमान तत्त्वोने तपासी धनपाळ कविने में महेश्वरसूरिना उत्तरकालीन तरीके एटले के इ० स०नी अगीआरमी सदीना प्रान्त भागमां मुकेल छे. कारण के महेश्वरसूरि रचित 'नाणपंचमी कहा'नी प्राचीनमां प्राचीन उपलब्ध ताडपत्रीय प्रतिनो लेखन संवत् इ० स० १०५२ (वि० सं० ११०९) होवानुं मालुम पडयुं छे ते आपणे जोइ गया. आ उपरथी महेश्वरसूरिनो कार्यकाळ दसमी सदीनी छेल्ली पचीसी अने अगीआरमी सदीनी प्रथम पचीसीनो ठरे. अने एटले एमनी अने धनपाळनी वच्चे पचास वर्षनुं अंतर कल्पीए तो आपणे उपरांत जोई गया तेम, धनपाळनो कार्यकाळ अगीआरमी सदीनो प्रान्तभाग अथवा बारमी सदीनो प्रारंभकाळ सिद्ध थाय.

भविष्यदत्त आख्याननो सारांश.

दक्षिण भरतखंडने विषे कुरु नामनो देश हतो. तेमां गजपुर नामनुं एक सुंदर शहेर हतुं. ए नगरमां कौरववंशीय भूपाळ नामनो राजा राज्य करतो हतो. त्यां धनपति नामनो एक वैभवशाळी वणिक् रहेतो हतो. तेने कमळश्री नामनी स्त्री जेवी एक पत्नी हती. समय जतां तेने भविष्यदत्त नामना एक पुत्ररत्ननी प्राप्ति थई (गाथा १–२५).

समाधिगुप्त नामना मुनिवरेन्द्र तरफ गतजन्ममां बतावेली दुगंछाथी धनपतिने कमळश्री तरफ अभाव उत्पन्न थयो अने तेने तेना पीयेर काढी मूकी. भविष्यदत्त पण माता पासे गयो. तेने जोई माता कमळश्री बोली के 'पुत्र! तारे तारा पिताने छोडीने अहिं आववुं जोईतुं न हतुं.' भविष्यदत्ते प्रत्युत्तर आप्यो के 'माता! आवुं वचन बोलवुं तने योग्य नथी' कारण के 'जणणी विरहे अन्हा जणओ जाड पियमाओ होइ' (दसमुं आख्यान, गाथा ३८). ए शहेरमां धनदत्त नामे एक मायाळु रहेतो हतो

---

[७५] जुओ उपर्युक्त दलाल–गुणे संपादित 'भविष्यदत्त कथा' नी प्रस्तावना, पृ०४.

तेने मनोरमा नामनी बीजी रूपलावण्यमयी सरूपा नामनी पुत्री हती जेनो हाथ धनपतिए मागी लीधो तेने धनपति साथे परणाववामां आवी. आ बीजी वारनी पत्नीथी धनपतिने बंधुदत्त नामे पुत्र थयो. आ बंधुदत्तने तेना मित्रो एकदा कहे छे :—

"पुव्वज्जियदव्वाइं जो भुंजइ महिलिय व परभत्ती ।
सो पुरिसत्तणवाणी कह नवि लज्जेइ लोयंमि" ॥ १०।७५ ॥

ए उपरथी तेना तमाम मित्रोनी इच्छानुसार बंधुदत्ते धनोपार्जन माटे सुवर्णभूमि जवा निर्धार कर्यो (गाथा २६—५०).

भविष्यदत्ते पण बंधुदत्त साथे जवा निश्चय कर्यो. पांचसो माणसोना सार्थ साथे तेओ तो जवा उपड्या. वेपारीओ जवा उपड्या ते पहेलां बंधुदत्तनी माता सरूपाए बंधुदत्तने कह्युं 'पुत्र तुं एवुं करजे के जेथी भविष्यदत्त पाछो न आवे' ('तह पुत्त ! करेज्ज तुमं भविस्सदत्तो जह न एइ'— १०।५८). सार्थ तो चाल्यो. रस्तामां 'मयणाय दीव' आव्यो त्यां आगळ सौ उतरी फळफूलादिक ग्रहण करवा लाग्या. बंधुदत्ते ज्यारे जोयुं के भविष्यदत्त नथी त्यारे सार्थने उपडवानी आज्ञा आपी दीधी. विवराभिमुख पुरुषनी सोपानपंक्ति, ए द्वीपमां एकला रही गयेल भविष्यदत्ते देखी. ते उपरथी ते तो ऊपर चढीने जुए छे तो एक नगर (जे द्वीपतिलक होवा संभव छे) तेणे देख्युं (गाथा ५१—७५).

ते नगरमां चंद्रप्रभ जिननुं देवालय पण तेणे देख्युं. चंद्रप्रभ जिनेश्वरनी भविष्यदत्ते स्तुति—स्तवना करी. बराबर आ वखते, पूर्व विदेहनी अंदर यशोधर केवलिनो कैवल्यमहिमा करी, भविष्यदत्तनो भावि वृत्तांत पूछी, भविष्यदत्तना पूर्व स्नेहने लईने अच्युत कल्पना देवताए चंद्रप्रभ जिनालयमां दिव्याक्षर पंक्तिओ लखी :—

"एत्तो पंचमगेहे बहुविहरयणेहिं भूसियदुवारे ।
कन्ना भविस्सरूवा अच्छइ वररूवसंजुत्ता ॥ १०।९१ ॥
तीए होही भत्ता भविस्सदत्तो त्ति नत्थि संदेहो ।
वणवइणो घरिणीए कमलसिरीए सुओ सुहओ ॥ १०।९२ ॥"

ए उपर्युक्त पंक्तिओ वांची भविष्यदत्तने घणुं आश्चर्य थयुं. अने ते तो ते कन्यानी शोधमां चाल्यो. तेनुं नाम लई तेने बारणेथी बोलावी. कन्याए हर्ष अने भयथी द्वार उघाडी तेने आसन आप्युं. भविष्यदत्ते ते युवान कन्याने जोई ते दिवसने धन्य गण्यो (गाथा ७६ – १००).

क्षेत्रदेवताए ते बन्नेना पाणिग्रहणनी संमति आपी. बन्नेए खाधुं अने सुखदुःखनी वातो करता हता, तेवामां अशनिवेग नामनो असुर आवी पहोंच्यो. परंतु भविष्यदत्त अने ए असुर बन्ने पूर्वभवना मित्रो होवाने कारणे असुरे तो उग्रता धारण करवाने बदले मित्रकृत्य कर्युं अने विधिपूर्वक बन्नेने परणाव्यां. बन्ने खाय–पीए छे अने विषयसुख भोगवे छे. एवामां एकदा भविष्यदत्तना पूछवाथी भविष्यानुरूपा पोतानो पूर्ववृत्तांत कहेवा लागी. द्वीपतिलक नामनुं पूर्वे एक नगर हतुं. तेनो यशोधर नामे राजा हतो. महाधन मारो पिता अने नागसेना मारी माता हती. सहसा देवोए राजा अने प्रजा बधाने, मने एकलीने बाद करी, समुद्रमां फेंकी दीधा. आ वृत्तांत तेणे कह्यो. बन्ने आनंदमां दिवसो पसार करवा लाग्या. आ बाजु कमलश्रीए पुत्रविरहथी शोकव्याकुळ बनी सुव्रता नामनी आर्या पासे पोतानुं दुःख कही तेनुं कारण पूछ्युं. ए दुःखना प्रतिकार रूपे ते श्रमणीए कमलश्रीने ज्ञानपंचमीनुं व्रत करवा कह्युं 'गिण्हाहि पंचमिव्वयं वज्जिया लीह एक्कभावं' १०।११८ ॥ (गाथा १०१ – १२५).

भविष्यदत्तने हवे मातपिता सांभरे छे. अने तेथी ते गजपुर जवानो निर्धार सेवी रह्यो छे. तेवामां बंधुदत्त सार्थ समेत त्यां आवी पहोंच्यो. भाईने त्यां देखी शरमींदो थई गयो. बंधुदत्तने पूर्ववृत्तांत सांभळी

विलंब नहि थवानी सलाह भविष्यदत्त आपे छे. बंधुदत्ते गजपुर जवा विचार कर्यो. आ वखते पण भवि-ष्यदत्तने छळकपटथी एकलो मूकी अने भविष्यानुरूपाने साथे लई ते चालतो थयो (गाथा १२६–१५०).

पहेली वखत करतां आ वखतनुं दुःख कान्ताना विरहने लई तेने विशेष असह्य लाग्युं. चंद्रप्रभ जिनालयमां भविष्यदत्त पाछो गयो अने दुःख भूलवा प्रयत्न कर्यो. आ तरफ भविष्यानुरूपाए पोतानी चारित्र्यरक्षा करवानो पाको विचार कर्यो. अने आ जन्ममां कान्त साथे मारो मेळाप नहि थाय तो हुं जीवनपर्यंत आहार नहि लउं एवो संकल्प कर्यो.

"जइ मह कंतेण समं मेलावो नत्थि एत्थ जम्मम्मि ।
ता भुंजामि न सयं आहारं जावजीवं पि" ॥ १०।१५७ ॥

बंधुदत्त घरे पहोंच्यो. राजाने योग्य भेट वगेरे मोकलावी अने लोको अंदरोअंदर कहेवा लाग्या के धनपति भाग्यशाली छे के तेनो पुत्र आटलुं बधुं धन कमाईने लाव्यो. सार्थ आव्यो एवा समाचार सांभळी कमळश्री पण पोताना पुत्रनो वृत्तांत मेळववा गई; पण कशा समाचार नहि मळवाथी, रोती ककळती, सुव्रता पासे आश्वासन मेळववाना हेतुथी गई (गाथा १५१–१७५).

सुव्रता कमलश्रीने कहे छे के जे अवधि तने कही छे ते हजु क्यां पूरी थई छे? माटे तुं शोक न कर. बंधुदत्ते कह्युं के ते तो लोभनो मार्यो रत्नदीप गयो छे पण उचाट फीकर करवा जेवुं कशुं नथी कारण के ते पाछो तो आवशे ज. मणिभद्र नामनो यक्ष पोताना मालिकनी आज्ञा संभारी द्वीपतिलकमां चंद्रप्रभ जिनालयमां आव्यो. मणिभद्र यक्षना पूछवाथी पोतानो तमाम वृत्तांत भविष्यदत्ते कही संभळाव्यो. माता साथे तेनो संयोग पोते करावी देशे एम मणिभद्र यक्षे तेने कह्युं. भविष्यदत्त ते उपरथी कहे छे "उपकार करवा समर्थ होय तेने अथवा सांभळीने जे दुःखी थाय तेने दुःख कहेवुं जोईए. बीजाने कहेवाथी शुं?"

"जो उवयारसमत्थो दुक्खं तस्सेव होइ कहणीयं ।
जो वा सोउं दुहिओ अवरस्स न किंपि कहिएण" ॥ १०।१८८ ॥

मणिभद्र पाछो प्रत्युत्तर आपे छे के विशेष बोलवाथी शुं लाभ? कार्य विनानुं वचन, धर्मविनानो मनुष्यजन्म, निरपत्य कलत्र—ए त्रणेय लोकमां लायक वस्तु नथी.

"वयणं कज्जविहूणं धम्मविहूणं च माणुसं जम्मं ।
निरवच्चं च कलत्तं तिन्नि वि लोए ण अग्घंति" ॥ १०।१९१ ॥

भविष्यदत्तने यक्ष घरे पहोंचाडे छे. माता कमलश्रीए बंधुदत्त जे कन्या लाव्यो हतो तेनो वृत्तांत भविष्यदत्तने कह्यो अने आजथी पांचमे दिवसे बंधुदत्त अने तेनो लग्नसमारंभ थवानो छे ते पण कह्युं. कन्याना चारित्र्यवर्णनथी भविष्यदत्तने संतोष थयो (गाथा १७६–२००).

भूपाल राजा पासे जई भविष्यदत्ते भेट—नजराणा वगेरे धर्या. राजा बहु संतुष्ट थयो. बंधुदत्तना लग्नमां जवानी माता कमलश्रीए भविष्य पासे संमति मागी. कन्या पोतानो देह तजी देशे एम धारी भविष्ये पोतानी नाममुद्रा लई जईने तेने आपवी एम माताने कह्युं. त्यांसुधी पोते अप्रकट रह्यो. बराबर लग्नने दिवसे भविष्यदत्ते भूपाल राजा पासे जई कह्युं के धनपति वगेरेने बोलावो कारण के बंधुदत्त साथे तेने मोटो विवाद करवो छे. आ कारण बहु प्रतीतिजनक नथी लागतुं. विवाद शामाटे? अने एमां बंधुदत्तनुं शुं काम? ज्यारे 'भविस्सयत्त कहा'मां बंधुदत्ते परणवा धारेल कन्याना संबंधमां पोताने वांधो छे एम भविष्य जणावे छे, अने ए कारण कांइक वधारे पुष्ट लागे छे. आ रीते पण 'भविस्सयत्त कहा'एना शैथिल्यामावने कारणे निर्बळथी लखाणी होय. राजाए बधाने बोलाव्या अने त्यां भविष्यदत्त के जे अत्यारसुधी अप्रकट हतो तेणे

जोई बंधुदत्त वसीयाणो पडी गयो. राजाए धनपति वगेरेने केद कर्या. भविष्यानुरूपा भविष्यने सोंपी. तेनुं रूप जोई सौ आश्चर्यचकित थई गया. राजाए पण अर्धुं राज्य अने पोतानी सुतारा नामनी पुत्री भविष्यने आपी. मातानी इच्छाथी पिता, अपर माता अने बंधुने केदमांथी भविष्ये छोडाव्या अने हाथी उपर बेसाडी घेर मोकल्या (गाथा २०१–२२५).

बन्ने पत्नी साथे आनंद करतां भविष्यना दिवसो एकदम वहेवा लाग्या. भविष्यानुरूपाए गर्भ धारण कर्यो अने तेने चंद्रप्रभ जिनालयमां जई चंद्रप्रभ स्वामीनी पूजा करवानो दोहद थयो. आ सांभळी चिन्तातुर थयेलो भविष्य विचार करी रह्यो हतो तेवामां एक दिव्य विमान (जेने मनोवेग विद्याधरे मोकल्युं हतुं) आव्युं. तेमां बन्ने भार्या साथे भविष्य उपड्यो. पद्मसरोवरमां न्हाई, चंद्रप्रभ स्वामीनी पंचवर्णी फूलोथी पूजा करी नगर जोवा गया. जोईने पाछा आव्या ते वारे तेमणे बे साधुओने जिनभवनमां बेठेला जोया. तेमांथी एक के जेमनुं नाम जयानंद हतुं अने जे कैवल्यसंपन्न हता तेमने मनोवेग विद्याधरना आगमननुं कारण वगेरे भविष्यदत्ते पूछ्युं. ते उपरथी जयानंद केवलिए निम्नोक्त सर्व वृत्तांत कहेवानुं शरू कर्युं (गाथा २२६–२५०).

पूर्वे कांपिल्यपुर नामे नगर हतुं. त्यां नंद नामे एक राजा राज्य करतो हतो. तेने वासव नामे एक पुरोहित हतो जेने सुकेशी नामनी एक मनोहर स्त्री हती. ते बन्नेने सुवक्र अने दुर्वक्र नामना बे दीकरा तथा त्रिवेदी नामनी एक पुत्री हती जेना पतिनुं नाम अग्निमित्र हतुं. भेट, नजराणा, नवीन वस्तुओ इत्यादि मोकलवामां नंदराजा आ अग्निमित्रनो उपयोग करतो हतो. एकदा भेट, नजराणा वगेरे आपी तेने सिंहलद्वीपना राजा कने नंदराजाए मोकल्यो. सिंहलद्वीपना राजाए तेनुं बहुमान करी सामी भेट, नजराणा वगेरे आपी तेने विदाय कर्यो. रस्तामां तेणे बधुं उडावी मार्युं. तेने पाछा आवतां वार लागी जोई राजाने विचार थाय छे. पण वाट लांबी छे एम मानी मन मनावे छे. नंद राजाने एक सुगुप्तमंत्र नामनो मंत्री हतो. ज्योतिष्मां ते पारंगत हतो. तेने अने सुवक्रने एक वखत विवाद थयो हतो जेमां बीजाए पहेलाने हराव्यो हतो तेथी पहेलो बीजाना छिद्रो जोया करतो हतो. परिचारकवर्गे राजाने उश्केर्यो तेथी ते वधारे कोपायमान थयो. ते दरम्यान अग्निमित्र आवी पहोंच्यो अने पाछा वळतां रस्तामां तेने चोर लोकोए लूंट्यो एम तेणे कह्युं तेथी तो वळी राजा घणो ज रोषाविष्ट थयो. कारण के चारवर्गे तेने बधी हकीकतथी माहूम करी दीधो हतो.

राजा कहे छे "बे आंखवाळो माणस जरूर कुशळ माणसथी छेतराय पण राजा तो हजार आंखवाळो छे एटले एने कोण छेतरे!"

> "दोनयणो वंचिज्जइ जणेण कुसलेण नत्थि संदेहो।
> नरवइ पुण सहसक्खो कह तीरइ वंचिउं भणइ" ॥ १०।२६४ ॥

वासवप्रमुख सर्व लोको आ वृत्तांत जाणी भागी छूट्या. सुकेशीए देशविरति ग्रहण कर्युं अने मरीने रविप्रभ नामनो देवता थयो. त्यांथी च्यवीने तारी स्त्री भविष्यानुरूपाना गर्भमां ते आव्यो छे. सुवक्र पण मरीने देव थयो. त्यांथी च्यवीने मनोवेग नामनो विद्याधर थयो. जातिस्मरणज्ञानथी बधी हकीकत जाणी मातांना प्रगाढ प्रेमने वश थई ते तने मदद करवा आव्यो हतो. कारण के तारी स्त्रीना गर्भमां तेनी माता सुकेशीनो जीव छे. दुर्वक्र मरीने अमरगिरि उपर महा भयंकर अजगर थयो. अग्निमित्र अनुक्रमे मरीने मणिभद्र यक्ष थयो अने त्रिवेदी [illegible] थई (गाथा २५१–२७५).

पछी भविष्यदत्त बन्ने भार्या सहित हस्तिनापुर (गजपुर) पाछो आव्यो. काळे करी भविष्यानुरूपाए एक पुत्रने प्रसव आप्यो जेनुं नाम सुप्रभ राखवामां आव्युं. लोको आ पुत्रोत्सवने अनेक प्रकारे [illegible] [illegible] [illegible] छे:—

"कयं नहु गेयं अइसयं तह य गंधव्वरूवं ।
हरइ मणं च मुणीणं किं पुण हुहइं सरागाणं ॥ १०।२९३ ॥
वरजुवइविलसिएणं गंधव्वेणं च एत्थ लोयंमि ।
जस्स न हीरइ हिययं सो पसुओ अहव पुण देवो" ॥ १०।२९४ ॥

आ वखते बे मुनिवृषभो आवी पहोंच्या, जेनी जाण उपवन संरक्षकोए राजा भविष्यदत्तने करी. राजा वांदवा गयो (गाथा २७६ – ३००).

ते बेमांथी ज्ञानातिशये युक्त एवा विमलबुद्धि नामना साधुने राजाए सद्वाद अने असद्वाद समजाववा विनति करी. राजा शंका करे छे "परलोकवासीनो अभाव छे तो परलोक पण न ज होवो जोईए, अने तो पछी दानादि करवानो अर्थ शुं?"

"परलोइणो अभावा एवं नियमेण नत्थि परलोओ ।
तम्हा दाणाईयं सव्वं पि निरत्थयं चेव" ॥ १०।३०८ ॥

विमलबुद्धिए राजानी कुशंका दूर करी (गाथा ३०१ – ३२५).

राजा भविष्यदत्त पोतानुं पूर्व तथा भावी वृत्तांत कहेवानुं मुनिने कहे छे जे उपरथी मुनि निम्नोक्त प्रकारे कहे छे :–

जंबुद्वीपमां अरिपुर नामे एक नगर हतुं. त्यां प्रभंजन नामनो राजा राज्य करतो हतो. वज्रसेन नामनो तेने मंत्री हतो अने तेने श्रीकांता नामनी भार्या हती. तेमने कीर्त्तिसेना नामनी एक पुत्री थई. तेज गाममां एक विख्यात अने धनाढ्य शेठीओ रहेतो हतो जेनुं नाम धनदत्त हतुं. तेने नंदिभद्रा नामनी स्त्रीथी धनमित्र नामनो पुत्र हतो. वळी त्यां एक बीजो श्रेष्ठी पण रहेतो हतो जेनुं नाम नंदिदत्त हतुं. तेने भद्रा स्त्रीथी नंदिमित्र नामनो एक पुत्र थयो हतो. शहेरमां समाधिगुप्त नामना मुनिवर वर्षाऋतुमां आचरवा लायक गुरुवास सेवी रह्या हता. ते ज सन्निवेशमां कौशिक नामनो एक बाल तपस्वी पण रहेतो हतो जे समाधिगुप्तनी ईर्ष्या कर्या करतो हतो. तेथी मरीने ते अशनिवेग नामनो राक्षस बन्यो. वज्रसेन मंत्री मरीने पूजादिना प्रभावथी द्वीपतिलकमां (भवदत्त नामधारी) राजारूपे अवतर्यो (गाथा ३२६ – ३५०).

धनदत्त, धनमित्र वगेरे साधुपूजादिथी शुभकर्मनुं उपार्जन करे छे ज्यारे मलिन साधुनी हीलना, दुगंछा वगेरे करवाथी धनदत्तनी नंदिभद्रा भार्या अशुभ कर्म उपार्जे छे. पिताए काढी मुकेल कीर्त्तिसेना नंदिभद्रा साथे मैत्री करे छे. नंदिभद्राए पंचमीव्रत ग्रहण करी तेनुं उजमणुं वगेरे कर्युं. कीर्त्तिसेना मरीने द्वीपतिलकमां भवदत्तने त्यां तेनी स्त्री नागसेनाथी भविष्यानुरूपारूपे अवतरी. द्वीपतिलकना राजाने अशनिवेगे समुद्रमां नाखी दीधो. नंदिभद्र मरीने वैमानिक देवता थई. नंदिमित्र मरीने अच्युत कल्पनो इंद्र थयो. धनदत्त मरीने धनपति तारो पिता थयो. धनदत्तनी भार्या (नंदिभद्रा) कमलश्रीरूपे अवतरी. पंचमी व्रत करी मला पामेल धनमित्र मरीने तुं भविष्यदत्त थयो. आथी भविष्यदत्तने वैराग्य आव्यो अने ज्येष्ठ पुत्रने राज्यपाट सोंपी तेणे दीक्षा लीधी (गाथा ३५१–३७५).

कमलश्री अने बीजाए पण दीक्षा लीधी. दीक्षा यथाविधि [illegible] पाळी भविष्यदत्त मरीने [illegible] देवलोकमां हेमांगद नामधारी सुरवर थयो. कमलश्री मरीने प्रभाचूड देवता तरीके अने भविष्यानुरूपा मरीने रत्नचूड तरीके अवतर्यां. त्रणेय देवताओ सातमा कल्पमां खूब आनंद करे छे (गाथा ३७६–४००).

बीजा निषधना मध्यभागमां, मेरुनी पूर्वे अने लवण समुद्रनी पश्चिमे, सोळ [illegible] पूर्व विदेह [illegible] छे. तेमां मंगलावती नामनुं सुंदर अने विख्यात एक विजय छे. तेमां गंधर्वपुर नामनुं एक नगर छे. गंधर्वसेन नामनो तेनो राजा हतो. गांधारी नामनी तेने एक स्त्री हती. ए स्त्रीने पेटे [illegible]

यशोमतिने पुत्ररूपे अवतर्यो जेनुं नाम वसुंधर राखवामां आव्युं. तेने कुमति साथे परणाववामां आव्यो. हेमांगद तथा रत्नचूड बन्ने यथासमय मरीने आ बन्नेना पुत्ररूपे जन्म्या. तेमनां नाम अनुक्रमे श्रीवर्धन अने नंदिवर्धन राखवामां आव्यां. वसुंधरने राज्य गादी उपर बेसाडी गंधर्वसेने दीक्षा ग्रहण करी (गाथा ४०१ – ४२५).

आकाशमां शरदअने एकदम वातथी विखराई जतुं जोई सर्व वस्तुना क्षणभंगुर स्वभावथी खिन्न थई वसुंधर वैराग्य पाम्यो अने पुत्र श्रीवर्धनने अभिषिक्त करी सिंहासनारूढ बनावी पोतें प्रव्रज्या धारण करी. अने अनुक्रमे एवा स्थाननें प्राप्त कर्युं के ज्यां दुःखनो आत्यंतिक अभाव छे (गाथा ४२६ – ४५०).

लघुभ्राता नंदिवर्धननी अभ्यर्थनाथी, श्रीवर्धन तेनी साथे विश्वपरिभ्रमण माटे नीकळ्यो. अने तेमने रत्नशेखर नामना मुनिवृषभ वृक्ष नीचे बेठेला मळ्या. श्रीवर्धने तेमने लोकमान, लोकभेद अने लोकस्थिति विषे प्रश्नो पूछ्या जेनो शास्त्रोक्त जवाब रत्नशेखर मुनिए आप्यो. ते उपरांत बन्नेए पोताना पूर्वभववृत्तांतो कहेवानी विनति पण करी; जे उपरथी मुनिश्रीए तमाम हकीकत तेमने कही संभळावी. जातिस्मरणथी वैराग्य पामी बन्नेए पोताने दीक्षा आपवानो आग्रह कर्यो पण हजु दीक्षाने छ मासनी वार छे माटे त्यांसुधी भोग भोगवो अने त्यारबाद दीक्षा आपवामां आवशे एम मुनिए तेमने कह्युं (गाथा ४५१ – ४७५).

त्यार बाद तेओ पोताना नगरमां त्यांथी पाछा गया. अने छ मास बाद ते ज मुनि पासे दीक्षा लई, दीक्षा यथार्थ पाळी, तप करी, मोक्षे गया. अने आ रीते आ भविष्यदत्त आख्यान नामनुं दसमुं आख्यान समाप्त थयुं (गाथा ४७६ – ५००).

‘भविस्सयत्त कहा’नो सारांश

जिनने नमस्कार करी ‘श्रुतपंचमी’ना फळने वर्णववानी कवि प्रतिज्ञा करे छे. गौतम गणधरे श्रेणिक राजाने आ कथा जेवी रीते कही छे तेवी रीते कवि धनपाळ आपणने कहे छे.

प्रसिद्ध भरतखंडने विषे कुरुजंगल नामना देशमां गजपुर अथवा हस्तिनापुर नामे नगर छे. भूपाळ नामे राजा त्यां राज्य करतो हतो. ए नगरमां धनपति नामनो एक वणिक् पण रहेतो हतो. हरिबल नामनो एक बीजो वेपारी पण त्यां रहेतो हतो अने तेने कमलश्री नामनी एक सुंदर पुत्री हती जेना हाथनी मागणी धनपतिए पोताने माटे करी अने ते हरिबले मंजुर पण राखी. एकदा पोतानी सखीओने पुत्रवाळी जोईने अने पोताने पुत्र न हतो तेथी कमलश्री खिन्न थाय छे अने एक मुनिने ए बाबत पूछे छे जेना जवाबमां तेने एक सुंदर अने सर्वांगसंपूर्ण पुत्र थशे एम मुनि स्वप्न द्वारा कहे छे. वखत जतां कमलश्रीने एक पुत्र प्राप्त थाय छे जेनुं नाम भविष्यदत्त राखवामां आवे छे (संधि १).

कमलश्री अने धनपति बन्ने प्रेम कमी थतो जाय छे. धनपति कमलश्रीने पोताने पीयर जवानुं कहे छे. पीयरमां रहेली पुत्री उपर समाज शंकानी दृष्टिए जुए छे. माता अने पिता (हरिबलनें हरिदत्त पण क्यांक क्यांक कहेवामां आवेल छे) बन्ने उद्विग्न थाय छे. बाळक भविष्यदत्त पण ‘जेवा थाय तेवा थईए’ नी देशकालानुसारिणी हितशिक्षा माताने आपी आश्वासन पुरुं पाडे छे (संधि २).

धनपति पछी धनदत्त नामना बीजा वेपारीनी पुत्री सरूपाने परण्यो. तेने पण समय जतां पुत्र थयो जेनुं नाम बंधुदत्त राखवामां आव्युं. ए बहु तोफानी थयो पण सद्भाग्ये ए कांचन नामना देशमां अन्य वेपारीओ साथे वेपार माटे गयो. एमां भविष्यदत्त पण हतो. एने मध्यदरीए डुबाडी मारवानी सलाह पोताना पुत्र बंधुदत्तने सरूपा आपे छे. प्रतिकूळ पवनने लीधे तेओ मैनाक द्वीपमां (मैनाक पर्वतांतर्गत) आवी पहोंचे छे. अहिंआ वेपारीओ उतरी गया अने जळ, फळ अने पुष्पो लेवाना अंदी गया. भविष्यदत्त जंगलमां अंदर उतरी गयो. ए दरमियान परत कर्या सिवा बंधुदत्ते वहाण हंकारवानो हुकम करी दीधो (संधि ३).

भविष्यदत्त तिलकद्वीप उपर रही गयो. जिनमंदिरवाळा एक उजड गाममां ते आवी पहोंच्यो (संधि ४).

भविष्यदत्त ते मंदिरमां सूतो छे. अच्युत स्वर्गना धणीना कहेवाथी जे धनमित्रे जैनधर्मनो अंगीकार कर्यो हतो तेनी शुं स्थिति छे ते बाबत मुनि यशोधरने अच्युत नामे स्वर्गना धणिए पूछी. यशोधरे धनपतिनी बधी हकीकत कही संभळावी. जाग्या पछी भविष्यदत्ते दिवाल उपर कांईक लखेलुं वांच्युं अने कांईक सांभळ्युं. तेने अनुसरी ते पूर्वमां पांचमा घर भणी चाली नीकळ्यो. त्यां एक छोकरी बेठेली दीठी. तेने ते परण्यो (संधि ५).

सुव्रता नामनी एक साध्वी कमलश्रीने श्रुतपंचमीनुं व्रत ग्रहण करवा कहे छे. ते साध्वी कमलश्रीने पोताना गुरु पासे लई जाय छे अने कमलश्री दुःख परंपरानुं कारण पुछे छे. भविष्यदत्त अने तेनी पत्नी स्वदेश पाछा फरवा निश्चय करे छे ज्यारे फरीने बंधुदत्तनो तेमने भेटो थाय छे. बंधुदत्त पोते करेल विश्वासघात माटे भविष्यदत्तनी माफी मागे छे अने बधा स्वदेश जवानो विचार करे छे (संधि ६).

भविष्यदत्त धार्मिक प्रवृत्तिमां रोकायो छे ते वखते बंधुदत्त वहाणो हंकारवानी आज्ञा आपे छे. भविष्यदत्तने एकलो मुकी बधा चाली निकळ्या. रस्तामां बंधुदत्त भविष्यदत्तनी स्त्री पासे प्रेमयाचना करे छे अने ज्यारे ते तेनी पासे बलात्कार करवा जाय छे त्यारे बराबर प्रतिकूळ पवनना झपाटाथी वहाण विरुद्ध दिशामां चाल्या जाय छे. वेपारीओ ए भविष्यदत्तनी स्त्रीनी छेडतीनुं आ परिणाम छे एम समजे छे अने तेनुं मन मनाववा कहे छे अने तेम करवाथी बधुं अनुकूळ थई जाय छे. बधा हस्तिनापुर नजीक पहोंची जाय छे (संधि ७).

हस्तिनापुरमां बंधुदत्तना आववाथी सौ खुशखुशाल थई जाय छे. आ वातनी खबर हरिदत्त (हरिबळ) कमलश्री (कमला) ने पण आपे छे. कमलश्री भविष्यदत्तना खबर मेळववा घरे घरे भटके छे, पण कोई कशा समाचार नथी आपतुं. सरूपाने काने गामगपाटा पहोंचे छे अने तेथी भविष्यदत्त केम न आव्यो ए बाबत बंधुदत्तने पूछे छे. बंधुदत्त जवाब आपे छे के एवुं मन कदाच दोलत विना अहिं आववानुं नहि होय जेथी ए ते द्वीपमां रोकायो हशे. सुव्रता पोताना गुरुदेवने भविष्यना पुनरागमन माटे पूछे छे, त्यारे तेओ कहे छे के आजथी त्रीसमे दिवसे एटले के वैशाख मासनी पंचमीए ए अहीं पहोंचशे, राजा थशे अने कमलश्री राजमाता तरीके ओळखाशे. धनपति पोताना पुत्र बंधुदत्तना लग्न परदेशमांथी लावेली कन्या (भविष्यदत्तनी पत्नी) साथे विधिपूर्वक करवा विचारे छे. भविष्यानुरूपा (भविष्यनी पत्नीनुं नाम) मुश्केली अनुभवे छे (संधि ८).

आ बाजु मणिभद्र यक्ष भविष्य पासे आवे छे अने पत्नी वगेरेना क्षेमकुशळ पूछे छे. ते बधी हकीकत तेने जणावे छे. विमान मगावी ते यक्ष बराबर वैशाखी पंचमीए तेने गजपुर लई जाय छे. कमला (कमलश्री) ने खूब खूब आनंद थाय छे. बंधुदत्तना लग्न प्रसंग उपर जवा माटे कमला भविष्यने पूछे छे. बंधुदत्ते लावेल कन्यानी तमाम हकीकत भविष्य पोतानी माताने कहे छे. अने घरेणां पहेरी लग्नप्रसंग उपर जवानी पोतानी संमति पण आप छे. साथे साथे ते कन्याने आपवा वास्ते भविष्य पोतानी माताने नाममुद्रा पण आपे छे जे कमला कोईपण रीते भविष्यानुरूपाने पहोंचाडे छे (संधि ९).

भविष्य स्याद्वाद राजा पासे जाय छे; अने घणी वणी भेटो आपे छे. धनपति पोताना पुत्र बंधुदत्तना जे कन्या साथे लग्न करी रहेल छे ते बांधामर्यां छे एवुं जाहेर करतां राजा शेठने ओळखे छे. बंधुदत्त अने तेना पचास व्यापारी साथीओ तेम ज धनपति वगेरे राजसभामां आव्या अने बंधुदत्ते कुकम

सामे आवे एवी चैलेन्ज राजा समक्ष आपी, जेथी भविष्य प्रकाशमां आवे छे. अत्यार सुधी भविष्यने कोई भविष्य तरीके ओळखतुं नहोतुं. ए हवे स्पष्ट थाय छे. बंधुदत्तना साथीओ अथ थी इति सुधी तमाम हकीकत राजाने कहे छे. राजा धनपतिने तथा बंधुदत्तने केद करे छे (संधि १०).

जयलक्ष्मी अने चंद्रलेखा भविष्यानुरूपाना पातिव्रत्यनी परीक्षा करे छे भविष्य अने भविष्यानुरूपा परणे छे. बधाने मुक्ति आपवामां आवे छे. धनपति नवदंपतीने तथा कमलाने पोताना घेर लई जाय छे (संधि ११).

राजा-राणी आ नवदंपतीने एटला बधा चाहे छे के राजा भविष्यने युवराज जेटलो ज प्रेमपात्र गणे छे अने पोतानी राजकुंवरी सुमित्राने भविष्य जोडे परणावे छे. धनपति पोताना पूर्वकृत्य माटे पश्चात्तापनी जरा पण लागणी बतावतो नथी तेथी कमला खिन्न थई तेनुं घर छोडी पोताने पीयर जाय छे अने भविष्यानुरूपा पण तेनी जोडे ज जाय छे. कांचनमालाना उपालंभथी धनपतिनी सान ठेकाणे आवे छे अने कमला पासे जई तेनी माफी मागी तेने पोताने घेर लई आवे छे (संधि १२).

सिंधु देशमां आवेल पोतनपुरनो राजा, चित्रांगने मोकली, खंडणी आपवानुं तेमज भविष्य जे कन्याने लावेल छे ते तथा राजानी पोतानी पुत्री सुमित्राने सोंपवानुं हस्तिनापुरना राजाने कहेवडावे छे. भविष्य, प्रियसुंदरी, पृथुमती अने अन्य सचिवोनी एक सभा राजा बोलावे छे लोहजंघ नामनो एक मंत्री चित्रांगने गधेडा उपर बेसाडी फेरववानुं सूचन करे छे. धनपति, अनंतपाळ वगेरे पोतपोतानी सलाह आपे छे. भविष्य पण पोतानी सलाह आपे छे अनंतपाळ के जे लडाईनी तरफेणमां न हतो अने भविष्य के जेणे लडाई करवानो विचार दर्शाव्यो हतो ते बे वच्चे चकमक झरे छे. अनंतपाळ चित्रांगने मळे छे अने हल्लो करवानुं कहे छे. पण चित्रांग भूपाल पासे छेल्लो जवाब लेवा जाय छे अने पोतानी राजकुंवरी सुमित्राने सिन्धुपति मृगेन्द्रकंधरने आपवानी सलाह आपे छे. आ सांभळी भविष्यने खूब क्रोध चडे छे अने चित्रांगना जीभ तथा आंख फोडी नाखवानुं कहे छे. धनपति वच्चे पडे छे (संधि १३).

पहेलां तो कच्छना विश्वासघाती राजा उपर हुमलो करवानुं भविष्य भूपाल राजाने सूचवे छे. आवी वात हवामां आवतां कच्छनो राजा शरणे आवे छे. भूपाल राजानी मददमां हरिपति, लोहजंघ, कच्छाधिप, पांचाल, अने पर्वतपति आवे छे. पोतनपुरनो राजा संधिनुं कहेण मोकले छे. पण लश्कर घणुं आगळ वधी गयुं हतुं तेथी संधि करवानुं अशक्य हतुं. लडाईमां कच्छाधिपति पराजय पामे छे अने युद्धनी बाजी पोतनपुरना स्वामीनी तरफेणमां आवती जाय छे. युद्धने मोखरे भविष्यदत्तने मोकलवामां आवे छे. पराजयना घणा चिन्हो देखाय छे छतां छेवटे तो पोतनपुरना राजपुत्र अने भविष्य वच्चेना द्वंद्वयुद्धमां भविष्य जीते छे अने पोतनपुरना राजपुत्रने जीवतो पकडी ले छे (संधि १४).

भविष्यने युवराज बनाववामां आवे छे, अने राजपुत्री सुमित्राने तेनी साथे परणाववामां आवे छे. भविष्यानुरूपाने तिलकद्वीप जवानी इच्छा थाय छे. बराबर आ वखते देवता राजमहेलमां हाजर थाय छे. तेनुं नाम मणवेय (मनोवेग) छे. ते कहे छे के तेना मालिके तेने भविष्यानुरूपानी इच्छा पार पाडवा मोकल्यो छे (संधि १५).

तिलकद्वीपमां जई ने भविष्य तथा भविष्यानुरूपा जिनालयमां पूजा करे छे. त्यां तेमने बन्नेने जयनंदन अने अभिनंदन नामना बे साधुओ मळे छे. जीवदया, सत्यवचन, अदत्तादान, ब्रह्मचर्य अने अपरिग्रह ए पांच अणुव्रत वगेरे व्रतो साधुओ समजावे छे. जिनवंदन, पोसहोववास, दाराणिक्खणु, अने सल्लेहणा ए चार शिक्षाव्रतो पण बतावे छे (संधि १६).

मणवेय नामना विद्याधरे तेने शा माटे मदद करी ए बाबत भविष्ये ज्यारे ए चारण साधुओने पूछ्युं त्यारे तेओए निम्नोक्त वृत्तांत कही संभळाव्यो :–

कांपिल्यपुरमां एक राजा राज्य करतो हतो. त्यां वासवदत्त नामे एक ब्राह्मण रहेतो हतो. तेने सुवक्क अने दुर्वक्क नामना बे पुत्रो हता. विमलमंत्रीने ए बन्नेनी ईर्ष्या थाय छे. एकदा सिंहलद्वीपना राजा पासे, ते राजाने भेट मोकलवा माणस मोकलवानी जरूर पडी. वासवदत्त ब्राह्मणे पोताना जमाईनुं नाम सूचव्युं जे उपरथी विमलमंत्रीने क्रोध चड्यो अने बन्ने वच्चे कजीओ थयो. दरम्यान तेने मोकली देवामां आव्यो पण पाछा फरतां तेने घणो विलंब थयो तेथी दुर्वक्क नवनाडी निरोध करी जवाब आपे छे के ते अग्निमित्र (पोताना बनेवी) चार रोजमां पाछा आवशे. विमलमंत्रीए आवी खोटी आशाओ न आपवानी सलाह दुर्वक्कने आपी, जे उपरथी दुर्वक्के बमणा जोरथी प्रथम कह्युं हतुं ते कह्युं. तेथी बन्ने वच्चे कजीओ थयो अने दुर्वक्के कह्युं के जे कोई हारे तेने लोकोए शिक्षा आपवी. राजाए बन्नेने वार्या अने कोई त्रीजी प्रामाणिक व्यक्तिने ए बाबत पूछवा कह्युं. तेथी तेओ क्षुल्लक ज्योतिषी (आ बनाव पण भ० आ० मां मात्र बहुज संक्षिप्तरीते, खरो ख्याल न आवे तेवी रीते, वर्णव्यो छे) पासे गया अने क्षुल्लके जवाब दीधो के ते माणसे भेट तरीके आपेल बधा पैसा वापरी नाख्या छे अने आजथी त्रीसमे दिवसे एक भिखारी तरीके ते अहिं पाछो आवशे. बन्नेए जइने बधी वात राजाने कही. बराबर त्रीसमे दिवसे अग्निमित्र आवी पहोंच्यो. राजाए तेने केद कर्यो. समस्त कुटुंब उपर राजानी नापसंदगी उतरी हती (संधि १७).

आ अढारमी संधीमां दुर्वक्क क्षुल्लक (खुल्लय) पासे गयानुं वर्णन आवे छे. दुर्वक्क जैन बने छे अने मरीने सुधर्म स्वर्गमां जाय छे. तेनी माता सुकेशा पण जैनत्वनो अंगीकार करे छे अने मरीने इन्द्र बने छे. पछी त्यांथी मरी दुर्वक्क मणवेय तरीके अवतरे छे. अने सुकेशा पहेलां रविप्रभा तरीके अने पछी भविष्यानुरूपाना गर्भमां अवतार ले छे. सुवक्क सर्प बने छे.[७६] राजाने प्रार्थना करी तिवेइया पोताना धणीने छोडावे छे. बन्ने साथे मरे छे. धणी (अग्निमित्र) मणिभद्र तरीके अवतरे छे. तिवेइया रोहिणीरूपे अने पछी भविष्यनी पुत्री तरीके अवतरशे. पछी तेओ बधा — भविष्य अने भविष्यानुरूपा — गजपुर जाय छे. मणवेय पोताने स्थळे पाछो फरे छे. अने पोताना भाईने (सुवक्कने) — सर्पने खरे रस्ते वाळे छे. भविष्यने सुप्रभ, कनकप्रभ, सूर्यप्रभ अने चंद्रराशि नामना चार पुत्रो अने तारा, सुतारा नामनी बे पुत्रीओ थाय छे. विमलबुद्धि नामना एक मुनि त्यां आवे छे. बधा वांदवा जाय छे. मुनि जीवन क्षणभंगुर छे एवो उपदेश आपे छे. भविष्यने जीवननो कंटाळो आववा लागे छे (संधि १८).

विमलबुद्धि नामना मुनिने पोतानो पूर्वजन्मवृत्तांत तथा भविष्यमां पोते कोण थशे ते कहेवानी भविष्य विनति करे छे ते उपरथी मुनि निम्नोक्त अहेवाल कहे छे :–

अरिपुरनो मरुत नामनो राजा हतो जेने धरा नामनी राणी अने वज्रोयर नामनो अमात्य हतो. ते अमात्यने कीर्तिसेना नामे पुत्री हती. तेनो वर जुगारी, लंपट अने चोर हतो. अमात्यपुत्री एकदा एक धनमित्र नामना वणिक्पुत्रने देखतां वेंत ज प्रेममां पडे छे. धनमित्रनी पत्नी अने अमात्यपुत्रीनी सखी गुणमाला धनमित्रने परणवानी अमात्यपुत्रीने संमति आपे छे. पण अमात्यपुत्री ना पाडे छे अने कहे छे के ते पोते परणेली छे ए हिसाबे पण तेणीए धनमित्रने बंधु समान ज गणवो जोईए. आ निवेदनथी गुणमाला खूब हर्षित थाय छे. अमात्य वज्रोयर धनमित्रने श्रेष्ठी बनावे छे. धनमित्र अने अमात्यपुत्री बन्ने कौशिकना भक्त

७६ भविष्यदत्त आख्यान अने भविष्यदत्त कथा वाळी सुवक अने दुर्वकवाळी घटना सरखाववाथी, भविष्यदत्त कथामां ज्यां ज्यां दुर्वक शब्द सारा माणस तरीकेना अर्थमां वपरायो छे त्यां त्यां सुवक जोईए, एम लागे छे.

बने छे. अने ए बहाने प्रेम चालु राखे छे. धनमित्रने नंदीमित्र नामनो एक मित्र हतो. शहेरमां एक बीजा समाधिगुप्त नामना साधु आवे छे जे जैनधर्मना सिद्धांतोनुं प्रतिपादन करे छे. माणसोनो कौशिक तरफ अभाव थतो जाय छे (संधि १९).

नंदीमित्र धनमित्रने रात्रिभोजननो त्याग करवानुं कहे छे. धनमित्र अने अमात्यपुत्री कौशिक पासे जवानुं हजु चालु ज राखे छे वज्रोयरे कौशिक पासे न जवानुं लोकोने समजाव्युं हतुं तेथी कौशिक तेना तरफ तिरस्कारनी लागणीथी धुए छे अने ए ज रीते मरण पामे छे. तेथी तिलकद्वीपमां अग्निवेग नामनो राक्षस बने छे. समय जतां राजा खातर वज्रोयरे पण लडाइमां मरीने तिलकद्वीपमां यशोधन तरीके जन्म ले छे. नंदीमित्र पण अनशन करी पंडित मरणे मरे छे अने विद्युत्प्रभ नामे देवोना राजा — स्वामी — तरीके सोळमा स्वर्गमां उपजे छे. धनमित्र, तेना मा–बाप, कीर्तिसेना वगेरे जैन धर्म पाळी शुद्धि मेळवे छे. माता ६७ दिवस सुधी श्रुतपंचमी व्रत पाळे छे. धनदत्त अने तेनी पत्नी हस्तिनापुरमां अवतरे छे. तेमनो पुत्र के जे गौड तरफ गयो हतो ते विजळीथी मरण पामी गजपुरमां भविसयत्तरूपे अवतरे छे. गुणमाला अने कीर्तिसेना बन्ने धनमित्रना मरणथी दुःखी थाय छे. गुणमाला मरीने भूपाल राजानी पुत्री तरीके अने कीर्तिसेना त्रिलोकद्वीपमां भविष्यानुरूपारूपे अवतरे छे. वज्रोयर के जे यशोधन तरीके अवतर्यो हतो तेने असुररूपे अवतरेल कौशिक खाई जाय छे. जे पंक्तिओ दिवाल उपर लखवामां आवी हती ते धनमित्रना मित्र अच्युतस्वर्गना स्वामी नंदीमित्रे लखी हती (संधि २०).

भविष्य हवे राज्यकारभार सुप्रभने सोंपी दीक्षा लेवा इच्छा धरावे छे. पोतानी माता कमलश्रीने, भूपालने, धनपतिने, अने प्रियसुंदरीने ते बोलावे छे. सुप्रभ पिताने तेम करवा ना पाडे छे अने छेवटे राज्यपाट पोताना नानाभाई धरणिंदने आपवा अने बीजा बधा भाइओ सलाहकार तरीके वर्तशे एम कही नाना भाईने राज्य सोंपे छे. भविष्य, कमलश्री अने भविष्यानुरूपा प्रव्रज्या ग्रहण करे छे (संधि २१).

सुमित्रा, धनपति अने हरिदत्त विलाप करे छे. कमला अने भविष्यानुरूपा घोर तप करीने अने अनशन करी मरण पामी दसमा देवलोकमां प्रभाचूड अने रत्नचूड तरीके जन्म ले छे. भविष्य पण तेम करी ते ज देवलोकमां अवतरे छे. तेओ बधा एक वखत पोताना संतानो शुं करे छे ते जोवा पृथ्वी उपर आवे छे. मरीने प्रभाचूड गंधर्वोना स्वामीना पुत्ररूपे अवतरे छे. तेनुं नाम सुवसुंधर छे. रत्नचूड अने हेमंजय मरीने सुवसुंधरनां पुत्रो तरीके जन्मे छे. हेमंजय श्रीधर पासे दीक्षा ले छे अने मोक्षे जाय छे. श्रुतपंचमी व्रतना प्रतिपालनथी भविष्य चोथे भवे केवी रीते मोक्षे जाय छे ते कवि धनपाळ अंतमां जणावे छे (संधि २२).

विशेष नामोनुं साम्य

गजपुरनो राजा भूपाल, धनपति, धनपतिनी पत्नी कमलश्री, ए बन्नेनो पुत्र भविष्यदत्त, धनपतिनी बीजी पत्नी नामे सरूपा, सरूपाथी धनपतिनो बीजो पुत्र नामे बंधुदत्त, साध्वी सुव्रता, भविष्यनी पत्नी भविष्यानुरूपा, अग्निभद्र, मनोवेग विद्याधर, वासव ब्राह्मण — पुरोहित अने तेनी पत्नी सुकेशी तथा सुवक्र अने दुर्वक्र नामना बे पुत्रो तथा त्रिवेदी नामनी पुत्री अने तेमो पति अग्निमित्र, रविप्रभ (सुकेशी मरीने रविप्रभ थाय छे); भविष्यानुरूपाथी भविष्यनो पुत्र सुप्रभ, विमलबुद्धि नामना मुनि, अमात्यपुत्री कीर्तिसेना, अरिपुरनो राजा प्रभंजन, अरिपुरनो धनदत्त शेठ, तेमो पुत्र धनमित्र, धनमित्रनो मित्र, बाल तपस्वी कौशिक, मुनि समाधिगुप्त, अग्निवेग. (कौशिकनो भावि जीव), प्रभाचूड (कमलश्रीनो भावि जीव), रत्नचूड (भविष्यानुरूपानो भावि जीव) इत्यादि इत्यादि विशेष नामो पुरतुं भविष्यदत्त आख्यान अने भविष्यदत्त कथा ए बन्ने वच्चे समान प्रसंगो सहित साम्य छे.

विशेष नामो वच्चे भेद

भविष्यदत्त आख्यानमां, वरदत्त (सरूपानो पिता), सुतारा (भूपाळ राजानी पुत्री), जयानंद मुनि, सुगुप्तमंत्र मंत्री, सुकेशी, रत्नशेखर, हेमंगळ, वसुंधर अने वज्रसेन इत्यादि विशेष नामोनो उल्लेख छे; ज्यारे भविष्यदत्त कथामां ए नामो माटे अनुक्रमे धनदत्त, सुमित्रा, जयनंदन, विमलमंत्री, सुकेशा, श्रीधर, हेमंजय, सुवसुंधर अने वज्रोदरनो प्रयोग करायेलो छे. अर्थनी दृष्टिए खास फेर लागतो नथी. तेमां सुकेशी—सुकेशा, हेमंगळ—हेमंजय, वसुंधर—सुवसुंधर तो लहिआओनी भूलो पण होवी संभवे छे. कोई कोई ठेकाणे एक ज विशेष नामने बदले बीजो मळतो शब्द पण गोठवी देवामां आव्यो छे. दा. त. हरिबल (प्रथम संधि) ने माटे हरिदत्त आगळ कथामां वपरायो छे ज्यारे भविष्यदत्त आख्यानमां तिवेई (त्रिवेदी) माटे संतिमई शब्द योजवामां आव्यो छे. ते माटे जुओ अनुक्रमे गाथा नं. २७४ तथा २५२ (दसमुं आख्यान). कोई वखत पर्यायवाची शब्द पण लेवामां आवेल छे. दा. त. अरिपुरनो राजा प्रभंजन हतो एम भविष्यदत्त आख्यानमां छे ज्यारे भविष्यदत्त कथामां मरुत् शब्दनो प्रयोग करायेलो छे. आ संबंधमां पाठांतरोनी पसंदगीमां विवेकबुद्धि वापरवानी केटली जरूर पडे छे तेनो एक दाखलो अहिं नोंधुं तो ते अस्थाने नहि गणाय. प्रभंजन नामनो प्रयोग भविष्यदत्त आख्यानमां जे गाथामां करेलो छे ते गाथा नीचे प्रमाणे छे :—

> "तत्थ पभंजणनामो राया लोयाण जणियपरिओसो ।
> मंती वि वज्जसेणो तस्स य भज्जा य सिरिकंता" ॥ १० । ३२७ ॥

याकोबी संपादित भविष्यदत्त कथामां नीचे प्रमाणे पाठ छे :—

> तहिं नरवइवरु नामु महोयरु वर मइपवि मंति वज्जोयरु ।

अहिंया वरु शब्द माटे याकोबीए मरु शब्दने पाठांतर तरीके पादनोंधमां लीधो छे. आ गाथा ओगणीसमी संधिना बीजा कडवकमां आवे छे. दलाल—गुणे संपादित भविष्यदत्त कथामां **नरवइ मरुनामु** ए प्रमाणे शब्दो लीधेल छे. पण डॉ. गुणे राजाना नाम तरीके तो **'महोयरु'** शब्दने ज ले छे अने **'मरुनामु'** ए शब्दनो कशो अर्थ पोतानी नोट्समां आपता नथी. एटले के ए शब्द एमने समजायो नथी ए चोक्कस छे. डॉ. याकोबीए स्थिर करेल पाठ भविष्यदत्त आख्यानवाळी गाथा आपणी सामे न होय तो जरा पण खोटो नथी; उलटो सुयोग्य लागे छे. पण भविष्यदत्त आख्यानवाळी उपर्युक्त गाथा वांच्या पछी आपणे राजाना नाम तरीके **'मरुत्'** शब्द लेवो जोइए. अने 'महोदर' ने मोटा उदरवाळो ए अर्थमां एना विशेषण तरीके लेवुं जोइए.

वधारानां विशेष नामो

भविष्यदत्त आख्यानमां निम्नोक्त नामो वधारानां छे एटले के भविष्यदत्त कथामां ए वपरायां नथी. वरदत्तनी स्त्री अने सरूपानी माता मनोरमा, भवदत्त अने नागसेना (भविष्यानुरूपाना पिता, माता), कांपिल्यपुरनो राजा नंद, गंधर्वनो राजा गंधर्वसेन अने तेनी स्त्री गांधारी, वसुंधरनी स्त्री सुमती तेम ज तेना पुत्रो श्रीवर्धन तथा नंदिवर्धन इत्यादि. ज्यारे भविष्यदत्त कथामां नीचे लखेल विशेष नामो एवां छे के जे भविष्यदत्त आख्यानमां वपरायां नथी. कमलश्रीनो पिता हरिबल के हरिदत्त, जयलक्ष्मी अने चंद्रलेखा, कांचनमाळा चित्रांग, प्रियसुंदरी, पृथुमति, लोहजंघ, अनन्तपाळ, हरिपति, पर्वतपति, अभिनंदन, क्षुल्लक, रोहिणी, कनकप्रभ, सूर्यप्रभ, चंद्रराशि, तारा, सुतारा, गुणमाळा इत्यादि इत्यादि.

स्थळनां नामो

भविष्यदत्त आख्यान अने भविष्यदत्त कथा ए बन्नेमां स्थळनां नामो लगभग एक सरखां छे. कुरुदेश, गजपुर, सुवर्णभूमि, मैनाकद्वीप, चंद्रप्रभ जिनालय, द्वीपतिलकनगर, कांपिल्यपुर, सिंहलद्वीप अने अरिपुर वगेरे वगेरे. तिलकने बदले द्वीपतिलक, कांचनभूमिने बदले सुवर्णभूमि, कुरुजंगलने बदले कुरुदेश एवा नहि जेवा शाब्दिक फेरफारो सिवाय स्थळनां नामो बन्नेमां लगभग सरखां ज छे.

प्रसंगो

बन्ने कृतिओमां प्रसंगो लगभग सरखा ज छे. परंतु आगळ कह्युं तेम भविष्यदत्त कथा प्रमाणमां घणी मोटी होई स्वाभाविक रीते एमां वर्णन विस्तार जरूर वधारे छे. एमां आवता चार प्रसंगो (नाना, मोटा मळी छ प्रसंगो; बंधुदत्त साथेनो विवाद तथा क्षुल्लक ज्योतिषिवाळो बनाव ए बे बनावो मळी छ बनाव) विषे अहिंआ खास नोंध लेवी आवश्यक छे. नाममुद्रा, जयलक्ष्मी अने चंद्रलेखाए करेली भविष्यानुरूपाना पातिव्रत्यनी कसोटी, कांचनमालानो धनपति तरफनो उपालंभ अने पोतनपुरना राजाए भूपाळ राजा पासे चित्रांगने मोकलीने करेली मागणीओ अने तेमांथी उद्भवेलुं युद्ध. आमांनो प्रथम तो बन्ने कृतिओमां छे. भविष्यदत्त आख्यानमां "**नाममुद्रा**" शब्दनो प्रयोग थयो छे ज्यारे भविष्यदत्त कथामां "**नागमुद्रा**" शब्द प्रयोग थयेलो छे. भविष्य पोतानी एंधाणीरूपे पोतानी माता कमलश्री साथे भविष्यानुरूपा उपर "**नागमुद्रा**" मोकलावे छे. मारी दृष्टिए भविष्यदत्त कथागत "**नागमुद्रा**" शब्द करतां "**नाममुद्रा**" शब्दनुं सार्थक्य विशेष छे.

छेल्ला त्रण प्रसंगो कवि धनपाळे मूळ वस्तुने एमने एम राखी मात्र कळानी दृष्टिए उमेर्या होय एम लागे छे अने ए एकमात्र घटना उपरथी कवि धनपाळने हुं महेश्वर सूरिना अनुवर्त्ती तरीके कहेवा प्रेरायो छुं. महेश्वर सूरि कहे छे के "**लेसेण मए एयं पंचमिफलसंजुयं दसमं**" ॥ १० । ४८६ ॥. एटले एमणे संक्षेपमां वधुं कह्युं छे. तेम ज धनपाळ पण कहे छे के "**पारंपरकव्वहं लहिवि भेउ मइ झंखिउ सर-सइवसिण एउ**" (चौदमी संधिने अंते). महेश्वरसूरिए कथावस्तु गमे त्यांथी लीधी होय अगर तो नवीन ज कल्पी होय अगर सुधारा वधारा करी रची होय—गमे ते हो—पण धनपाळे तो भविष्यदत्त आख्यान उपरथी ज पोतानी कथा रची होय एम देखाय छे. कारण के बन्नेमां सघन साम्य छे. उपर्युक्त त्रण प्रसंगो नवा छे; अने ए नवा छे एटले ज भविष्यदत्त कथामां वधारे विशेष नामो आवे छे. बाकी बधां नामो—विशेष नामो अने स्थळनां नामो—आपणे उपर जोई गया तेम—लगभग सरखां छे; कोई ठेकाणे पर्यायो मुक्या छे तो कोई ठेकाणे पूर्व पदने बदले उत्तर पद अने उत्तर पदने बदले पूर्व पद एम आडा अवळा गोठववामां आव्या छे. ए सिवाय खास कशो फेरफार नथी. धनपाळनी भविष्यदत्त कथा उपरथी महेश्वर सूरिए भविष्यदत्त आख्यान रच्युं होत तो बीजा प्रसंगोनी जेम त्रणेय प्रसंगोने पोते खुशीथी एकाद बे गाथामां टुंकावी मुकी शकत, पण तेम नथी. एटले महेश्वर सूरि रचित "नाणपंचमी" करतां प्राचीन, पंचमीविषयक कोई कथाग्रन्थ आपणने उपलब्ध न थाय त्यांसुधी आपणे एम ज मानवुं रह्युं के धनपाळ कवि पासे महेश्वर सूरि रचित "नाणपंचमी" आदर्श रूपे होवुं जोईए; अने एमां दसमा आख्यानने मूळ तरीके नजर समक्ष राखतां कळानी दृष्टिए ज्यां ज्यां एने योग्य लाग्युं त्यां त्यां मूळने अन्याय कर्या विना प्रसंगो योजी वर्णन विस्तार कर्यो. एकला पोतनपुरना राजानी लडाईना प्रसंग माटे तेरमी अने चौदमी संधि रोकवामां आवी छे. भूपाळ राजाने अर्धुं राज्य अने पोतानी पुत्री भविष्यने आपवा हता; तेना औचित्य माटे अने पोतानी कवित्वशक्ति बताववा

सारू युद्धनो प्रसंग योजी भविष्यने पराक्रमी सिद्ध करे छे. आ सिवाय आ प्रसंगनो बीजो कशो उपयोग नथी. ए संधिओ काढी लेवामां आवे, तो पण वस्तुना प्रवाहमां जराय खलेल पडती नथी. एटले मारूं एम दृढपणे मानवुं छे के धनपाळ कविए पोतानी "भविष्यदत्त कथा" महेश्वर सूरिए रचेल "नाणपंचमी" अथवा "ज्ञान-पंचमी कथा" नी अंतर्गत दसमा अने छेल्ला भविष्यदत्त आख्यान उपरथी रची छे अने तेथी ते महेश्वर सूरिनो अनुवर्ती एटले ई. स. नी अगीआरमी सदीनी छेल्ली पचीसीमां अथवा बारमी सदीना आरंभमां थयो होवो जोईए. मारा आ अभिप्रायना समर्थनमां पं. लालचंद भगवानदास गांधीनुं आ वाक्य "**साम्प्रतं प्रसिद्धा धर्कटवणिग्वंशोद्भवधनपालनिर्मिता.........अपभ्रंशा भविस्सयत्तकहा (पञ्चमीकहा) अस्या एव प्रान्तकथायाः प्रपञ्चरूपा**"[77] खास नोंधुं छुं. अहिंआ वापरेलो "**अस्या**" शब्द महेश्वर सूरि रचित "पंचमी कथा" (अर्थात् प्रस्तुत "नाणपंचमी") अने "**प्रान्तकथा**" एटले भविष्यदत्त आख्यान समजवानुं छे.

पछी तो एम बन्युं के ज्ञानपंचमी कथा के सौभाग्यपंचमी कथा पुरता श्वेतांबर आम्नायना आधरक्षक महेश्वर सूरि गणाया अने कनककुशळ तथा क्षमाकल्याण वगेरे तेमने चीले चाल्या. अने श्रुतपंचमी कथा पुरता दिगंबर संप्रदायना अग्रिम प्रस्थापक धनपाळ गणाया (कारण के आपणे आगळ जोयुं तेम मूळ श्वेतांबरोनी आ कथामां दिगंबर अंश उमेरी एने दिगंबरी ओप आपनार प्रथम कवि धनपाळ छे) अने तेमने सिंहसेन अपरनाम रईधु, श्रीधर वगेरे पोताना "भविष्यदत्त चरिय" मां अनुसर्या.

"णाणपंचमी कहा" अने तद्गत सुभाषितो

जैन तेम ज जैनेतर साहित्यमां, धर्मकथा, राजकथा, समाजकथा, नीतिकथा वगेरे वगेरे जेम कथाभेदो छे तेम पर्वकथाओनो पण एक खास भेद छे. पर्वोना इतिहास जेटलो ज पर्वकथाओनो इतिहास पण प्राचीन छे. ए पर्वकथाओना मूळगत विचारमां, विकासमां अने अंतिम लक्ष्यमां पोतपोताना लाक्षणिक रंगो पूरी प्रत्येक धर्मे, संप्रदाये अने आम्नाये ए कथाओने पोतानी कथा तरीके अपनावी लीधी. एटले बन्युं एम के कथानुं मूळ खोखुं घणी वखत एमनुं एम रह्यां छतां कोई संप्रदायनी अमुक पर्वकथा आपणने परिपुष्ट अने मांसल लागी त्यारे ए ज पर्वकथा बीजा संप्रदायमां बेदरकारी के एवा अन्य कोई कारणने लई तद्दन फिक्की अने निर्माल्य बनी गई. समयनी अनुकूळता—प्रतिकूळताए, सामाजिक परिवर्तनोए अने राजकीय प्रत्याघातोए पर्वकथाना साहित्यमां पण भरती अने ओट आण्यां.

केवळ तत्त्वज्ञाननी वातो अने विवादो साक्षरोने पचे; एटले जेओ ओछां विद्वान् होय तेम ज निरक्षर होय अर्थात् सामान्य लोकसमूह माटे ज्ञान साथे बोध आपी शकाय तेवी योजनामां आपणे कथासाहित्यनां मूळ जोई शकशुं. आ हेतुथी धर्मना तहेवारो एटले के पर्वोने पसंद करवामां आव्या. अक्षय तृतीया, बोळी चोथ, गणेश चतुर्थी, नाग पांचम, रांधण छठ, शीळी सातमी अने जन्माष्टमी वगेरे पर्व दिवसोने अनुलक्षी जेम ब्राह्मणोए पर्वकथाओ रची तेम जैनोए पण अष्टाह्निका, पर्युषण पर्व, ज्ञानपंचमी वगेरे पर्वोने लई पर्वकथाओ रची. तेमां कया मासमां कयुं व्रत कोणे केवी रीते ग्रहण करवुं, यथाविधि पाळवुं अने केवी रीते ऊजववुं अने एथी फळ शुं वगेरे बाबतो, पोतपोतानी लाक्षणिक शैलीथी, प्रसंगवैविध्य अने कथाकौशल्यपूर्वक, काव्यचमत्कृति अने अलंकारोनी जमावट साथे, पोतपोताना धार्मिक वर्तुळमां रही, कथा लेखकोए चर्ची. आमां फळनी बाबतमां कथालेखकोए पोतपोताना धर्मनी सर्वोत्कृष्टतानी विशिष्ट प्ररूपणा करी; अने एथी करी, घणी खरी बाबतोनुं घणुं खरूं साम्य होवा छतां, दरेक पर्वकथा, धार्मिक सिद्धांत पुरती, निराळी बनी गई.

---

[77] जुओ पादनोंध १७.

उपर जणावी तेवी पर्वकथाना साहित्यनी उत्पत्ति अने विकासमां जैन लेखकोए विशाळ अने सर्व-देशीय फाळो आप्यो छे. मौन एकादशी, मेरु त्रयोदशी, होलिका पर्वकथा, रजःपर्वकथा, अष्टाह्निका पर्वकथा, पर्युषण पर्वकथा, दीपावलि पर्वकथा अने सौभाग्यपंचमी के ज्ञानपंचमी कथा—वगेरे वगेरे पर्वकथाओ जैन पर्वकथा साहित्यना आधारस्तंभो छे. एमांनी छेल्ली अने अनेक दृष्टिए अपूर्व एवी श्रीमहेश्वर सूरि रचित आ "नाणपंचमी कहा"मां आवता सुभाषितो उपर हुं खास करीने अहिं कहेवा मागुं छुं.

अत्यारसुधी अप्रकट अने अनेक दृष्टिए अलौकिक एवी अर्थगंभीर आ पर्वकथाना प्रकांड विद्वान लेखक श्रीमहेश्वरसूरि विक्रमीय संवत् ११०९ पहेलां थया होवा जोईए ए वात आगळ चर्चाई गई छे; तेओ पोताने सज्जन उपाध्यायना शिष्य तरीके ओळखावे छे. आथी विशेष कांई माहिती पोताने विषे तेओ आपता नथी, तेथी तेमना जीवन अने कवन विषे कशी चर्चा थई शके तेम नथी.

आ कथाग्रन्थनुं बीजुं नाम '**पंचमी माहात्म्य**' पण छे, कारण के एमां पंचमीमाहात्म्यनुं वर्णन प्रधानपणे करवामां आवेल छे.

मोक्षमंदिरनुं मुख्य प्रवेशद्वार ज्ञान छे. ज्ञाननी आराधनाथी तीर्थंकरादि महान् पुरुषो भवसमुद्र तरी गया छे अने ज्ञाननी विराधनाथी अनेक दुर्गतिमां पण पड्या छे. एटले मोक्षसिद्धि माटे ज्ञान एक सर्वोत्तम उपाय छे. ज्ञानना आवा अपूर्व माहात्म्यने जाणी—विचारी पूर्वाचार्योए ज्ञाननी उपासना माटे ज खास करीने एक दिवस नियत कर्यो; अने ते कार्तिक शुक्ल पंचमीनो. आ शुक्ल पंचमी खास करीने ज्ञानपंचमीना विशिष्ट नामथी वधारे प्रचलित छे. आ पवित्रतम दिवसे पुण्यशाली जीव मुनिनी माफक पौष-धादि व्रत अंगीकार करी ज्ञानोपासना करवामां गाळे छे. तेओ भंडारमां राखेली ज्ञाननी एकमात्र उपकरण प्रतिओने बहार काढे छे. जे जे प्रतिओने शरदी, भेज, जीव, जंतु आदिनो उपद्रव थयो जाणवामां आवे ते ते प्रतिओने ते उपद्रवमांथी विमुक्त करवानुं विचारता अथवा तो ते ते प्रतिओना पुनरुद्धारनुं पण नक्की करता. ते दिवसे प्रतिओनुं बहु ज यत्नपूर्वक पूजन, अर्चन, मार्जन वगेरे थतुं. चोमासमां ज्ञानभंडारो बंध होय छे. ते चोमासुं पुरूं थये वहेलामां वहेली तके खोलवाना होय छे. आ रीते बीजी पंचमीओ करतां कार्तिक शुक्ल पंचमीनुं ज माहात्म्य विशेष छे. आ व्रत करवाथी सौभाग्य इच्छनारने सौभाग्य मळे, आरोग्य इच्छनारने आरोग्य मळे, कुलीन कुटुंबमां जन्म इच्छनारने तेवा कुलीन कुटुंबमां जन्म थाय, आंख गई होय तो आंख, पग गया होय तो पग अने हाथ गया होय तो हाथ पण पाछा मळे अने छेवट मोक्ष पण मळे एवो आ व्रतनो प्रभाव छे. ब्राह्मणोमां सरस्वतीशयन अने देवऊठी एकादशीनो पण कंईक आवो ज प्रभाव छे. दिगंबरोमां ज्ञानपंचमीने बदले श्रुतपंचमी शब्द वधारे प्रचलित छे.

व्रतो तो घणा छे पण आं रीते ज्ञानपंचमी व्रतनुं महत्त्व निराळुं छे. सौ संप्रदायो पोतपोतानी अनोखी रीते व्रतो उजवे छे, पण जैन प्रथामां खासीयत ए छे के ऐहिक करतां पारलौकिक भावना तरफ विशेष ध्यान आपवामां आव्युं होय छे. पर्व पर्व परत्वे ए धर्मभावनामां न्यूनाधिक्य जरूर संभवे. तीर्थंकरोनां च्यवन, जन्म, दीक्षा, केवळज्ञान अने निर्वाण ए पांच दिवसो कल्याणकना कहेवाय छे. पर्व पाळवामां निमित्त तीर्थंकरना कोईपण कल्याणकनुं होय पण ए कारणे चालता पर्वनो केवळ एक ज उद्देश होय छे अने ते ज्ञान—चारित्र्यनी शुद्धि अने पुष्टि द्वारा आत्मसिद्धि.

एटले ज्ञाननी सर्वातिशायिता संबंधे आपणे उपर जोयुं तेम बे मत छे ज नहि. ज्ञान एटले प्रतिओ—पुस्तको; अने पुस्तको एटले ज्ञानभंडारो. आम सूक्ष्म अने स्थूल वस्तुना महत्त्व समजी कबीर तेम छीए.

ज्ञानभंडारोमां साचववामां आवता पुस्तकोनी शाहीमां गुंदर वधतो होवाथी अने चोमासानी ऋतु भेजवाळी होवाने कारणे चोमासामां जो प्रतिओने उघाडवामां आवे तो प्रतिना पानाओ एक-बीजा साथे चोंटी जवा पूरो संभव छे. आ माटे प्रायः चोमासामां ज्ञानमंडारो बंध राखवामां आवे छे; अने प्रतिने बराबर बांधी मुकी देवामां आवे छे. आ बंधनक्रियाने लगती एक कहेवत पण जैन मुनिवर्गमां प्रचलित छे "पुस्तकने शत्रुनी जेम मजबूत बांधवुं." पुस्तकरक्षाने माटे घणी घणी प्रतिओना प्रान्तभागमां निम्नोक्त श्लोक जेवा प्रकारना अनेक श्लोको लखवामां आव्या होय छे. जेमके :—

> अग्ने रक्षेज्जलाद्रक्षेन्मूषकेभ्यो विशेषतः । कष्टेन लिखितं शास्त्रं यत्नेन परिपालयेत् ॥
> उदकानलचौरेभ्यो मूषकेभ्यो हुताशनात् । कष्टेन लिखितं शास्त्रं यत्नेन परिपालयेत् ॥

वर्षाऋतुमां ज्ञानभंडारोमां पेसी गयेल भेजवाळी हवा पुस्तकोने बगाडे नहि अने पुस्तको सदा पोतानी स्थितिमां रहे ते माटे तेने ताप खवाडवो आवश्यक छे. ज्ञानभंडारो चोमासामां बंध होई तेनी आसपास धूळ, कचरो एकठो थाय ते पण स्वाभाविक छे. आ कचरो साफ न थाय तो उधईनो डर रहे छे. चोमासुं पुरूं थई रह्या पछी आ बधुं करवा माटे वहेलामां वहेलो समय पसंद करवो जोईए. अने एटला माटे कार्तिकशुक्ल पंचमी वधारे उपयुक्त छे. कारण के प्रखर ताप अने भेजवाळी हवा ए बन्नेनो अतिरेक आ समये होतो नथी. एक शहेरमां एक करतां वधारे भंडार पण होवा संभव छे. भंडार खूब ज विशाळ होवानी पण शक्यता छे. एटले प्रतिओनुं संमार्जन काम एक बे माडुती माणसोथी थाय एम पण जणायुं नहि तेथी धर्माचार्योए कार्तिकशुक्लपंचमीने एक धार्मिक तहेवार तरीके अने ते पण ज्ञानपंचमी तरीके नियत करी ते दिवसे प्रतिओना पूजन, अर्चन, मार्जन अने लेखन, लिखापन करवा, करावबानुं अने तेम करे तो महत् पुण्य उपार्जन करवानुं प्ररूप्युं. ज्ञानपंचमी माटे अनेकविध तपो योजायां. तेना उत्सव अने उजमणाओ योजाया. तेनी अनेक जातनी पूजाओ रचाई, गवाई अने तेने लीधे एवुं वातावरण बनी गयुं के करोडो भवना पाप एक ज पदना के एक ज अक्षरना ज्ञानथी बळी शके छे एवुं मनावा लाग्युं.

आवा जैन ज्ञानभंडारो पाटण, जेसलमीर, खंभात, लींबडी अने कोडाय वगेरे स्थळे छे. आ भंडारोमां एकला जैन पुस्तकोनो ज संग्रह नथी. एना स्थापकोए अने रक्षकोए दरेक विषय तेम ज दरेक संप्रदायना पुस्तको एकठा करवानो प्रशंसनीय प्रयत्न कर्यो छे. घणी वखत एवुं बन्याना दाखलाओ मोजूद छे के ज्यारे अत्यंत उपयोगी जैनेतर ग्रन्थो जैन ज्ञानभंडारमांथी मळी आव्या होय. पुस्तको केवळ कागळ उपर ज नहि परंतु ताडपत्र अने कापड उपर पण लखायेला मळी आव्या छे.

अग्नि, भेज, शरदी, उधई, वांदा, ऊंदर, कुदरती विघ्न अने धर्मांध यवनोना नाशकारक पंजामांथी ज्ञान प्रत्येनी जीवती जैनभक्तिने परिणामे बची गयेला आजे पण एटला बधा भंडारो छे के जेमणे सैंकडो पाश्चात्य अने पौर्वात्य विद्वानोने अने छापखानाओने पुष्कळ खोराक पूरो पाड्यो छे अने हजी पण पाडशे.

ज्ञान आपवामां मुख्य साधन प्रति के पुस्तक अने ए प्रतिओने संग्रहवामां मुख्य स्थळ एटले के ज्ञानभंडारनी अगत्य समजी, स्वीकारी ज्ञानप्रिय आचार्योना सदुपदेशथी के पोतानी स्वाभाविक इच्छाथी अनेक राजाओए, मंत्रिओए तेमज धनाढ्य श्रेष्ठीओए तपश्चर्याना उद्यापन निमित्ते, आगमश्रवणना कारणे, पोताना कल्याण माटे के पछी पोताना स्वर्गवासी आप्तजननी स्मृतिमां नवा पुस्तको लखावीने के जूनानी प्रतिकृति कराववावीने अथवा कोई जूना ज्ञानभंडारो वेचातुं होय तो तेने वेचाता लईने पण ज्ञानभंडारोनी स्थापना करी छे.

आवा ज्ञानभंडारोनी स्थापनामां भाग लेनार अथवा आवा ज्ञानभंडारो स्वयं स्थापनार राजाओ पैकी बे राजाओना—सिद्धराज अने कुमारपालना—नाम मुख्य छे. मंत्रीओमां प्राग्वाटज्ञातीय महामात्य वस्तुपाळ—तेजपाळ अने ओसवाळ ज्ञातीय मंत्री पेथडशाह अग्रस्थाने छे. धनिक गृहस्थो के जेमणे ज्ञानभंडारोनी स्थापनामां के संवर्धनमां भाग लीधो छे ते अथवा जेमणे पुस्तकोनी प्रतिओ लखावी आकर्षक रीते ज्ञानवृद्धिमां फाळो नोंधाव्यो छे ते धनाढ्य सज्जनो पैकी धरणाशाह, काळुशाह अने मंडलिक मुख्य छे. केटलाक श्रेष्ठीओ एवा पण हता के जेमणे एक ज ग्रन्थनी अनेक नकलो लखावी हती ज्यारे अमुक एवा पण हता के जेमणे कल्पसूत्रनी घणी घणी प्रतिओ लखावी गामोगाम मोकली हती. आ रीते आ ज्ञानसंस्थानी उत्पत्ति अने विकासमां राजा-महाराजाओ, मंत्री—महामंत्रीओ अने धनिक श्रेष्ठीओनो न भूलाय तेवो सुंदर फाळो छे.

महेश्वरसूरि, नाणपंचमी कहा, ज्ञान, ज्ञानभंडार अने ज्ञानपंचमी व्रत वगेरे आनुषंगिक बाबतोनो विचार करी हवे आ "नाणपंचमी कहा"मां शुं आवे छे तेनुं तद्दन संक्षिप्त वर्णन नीचे प्रमाणे आपुं छुं.

कथालेखक श्रीमहेश्वरसूरिए पोते ज कथाना प्रान्तभागमां कह्युं छे तेम आ समग्र कथा ग्रन्थ बे हजार गाथामां लखायेलो छे. ग्रन्थ पद्यमां छे. एमां वापरेली भाषा जैन माहाराष्ट्री प्राकृत छे. एमां दस आख्यानो छे जेमांनुं प्रथम तथा छेल्लुं पांचसो गाथाओ रोकी तथा बीजाथी नवमा सुधीना प्रत्येक आख्यान सवासो सवासो गाथाओमां समाविष्ट करी आ ग्रन्थरत्नने बराबर बे हजार गाथामां समाप्त करवामां आव्यो छे. ज्ञानपंचमीव्रतमाहात्म्यनां सूत्र वडे सर्व आख्यानमणिओने सळंग रीते परोववामां आव्या छे. दरेक आख्याननो हेतु पंचमीव्रतमाहात्म्यनो छे. डगले अने पगले ए व्रतनी सर्वोत्कृष्टतानी वात कहेवामां आवी छे. व्रत, नियमधारण, तपश्चर्या, वगेरे सर्व बाह्य क्रियामां पंचमीव्रतने उच्चस्थान आपवामां आव्युं छे. आगन्तुक आपत्तिने आवती रोकवा अने चालु विपत्तिमांथी सफळतापूर्वक पारगमन करवा, ज्ञानपंचमीव्रत समजण अने विधिपूर्वक करवानो एक ज राजमार्ग जे छे ते बताववामां आव्यो छे. आ संसारमां कोईने भाग्यवान् थवाना अने गणावाना कोड होय, कोईने खानदान कुटुंबना नबीरा बनवानी एकमात्र इच्छा होय, कोई मरण पर्यंत अनारोग्य न आवे एवी ज अभिलाषा सेवतो होय, कोई बंदीखानामां पडेलो जीव बंदीखानामांथी मात्र मुक्त थवानो ज एक मनोरथ पार पडेलो जोवानी प्रतीक्षा करी रह्यो होय, कोई परदेशमां गयेल जनना संयोगमां ज समस्त जीवनना साफल्यनो साक्षात्कार देखी रह्युं होय, तो कोई पोतानां आंख, नाक, कान, हाथ अने पगनी खोड खांपण दूर थयेली जोवा माटे ज जाणे के जीवी रह्युं होय—इत्यादि इत्यादि ऐहिक कामनाओनी तृप्ति अने छेवट मोक्ष जेवी आमुष्मिक वांछनानी सिद्धि माटे ज्ञानपंचमीव्रतनुं यथाविधि ग्रहण, पालन अने उद्यापन ए ज एक अमोघ अने सद्यःप्रत्ययकारी मार्ग छे ए वातनुं प्रतिपादन समग्र ग्रन्थमां जरा पण अभिनिवेश विना बहु भारपूर्वक करवामां आव्युं छे. कोईने द्वीपांतरमां जवुं होय अने तरत ज विमान हाजर थाय, करोडो माईल दूर स्वजन गया होय अने आववा सुद्धांनी पण आशा न होय ए तरत ज आवी मळे, मरण ज जेनो एकमात्र उपाय छे एवुं कलंक घडीना छट्ठा भागमां शत्रुना कचवाट साथे क्यांय अदृश्य थई जाय, आवी आवी अनेकानेक अशक्य लागती वस्तुओ, शुभभावथी ज्ञानपंचमी व्रत करनारने माटे तद्दन शक्य छे ए श्रद्धेय सत्य तरफ लेखके ज्यां अने त्यां सफळतापूर्वक अंगुलिनिर्देश कर्यो छे. टूंकामां ज्ञानपंचमी व्रतनुं शास्त्रोक्त रीते ग्रहण, पालन अने उद्यापन सर्वसिद्धिप्रदायक छे एम लेखके निश्चित भावे जणाव्युं छे.

जयसेन, नंद, भद्रा, वीर, कमळा, गुणानुराग, विमल, धरण, देवी अने भविष्यदत्त एवां आ कथाना दस आख्यानोनां अनुक्रमे नाम छे.

परंपराथी आ वातो चाली आवे छे तेने संक्षेपमां में कही छे एम विद्वान कथालेखक दरेक आख्या-नना प्रान्त भागमां निरभिमानपणे कहे छे. परंतु आ "नाणपंचमी कहा"थी प्राचीन कोई ज्ञानपंचमीकथा-विषयक ग्रन्थ आपणने उपलब्ध नथी तेथी आ दसेय आख्यानोनां मूळ क्यां हशे ते शोधी काढवुं मुश्केल छे. कनककुशळे, क्षमाकल्याणे, मेघविजय उपाध्याये जे ज्ञानपंचमीव्रतमाहात्म्यविषयक कथाओ अने बाला-वबोधो लख्यां छे ते बधा वरदत्त–गुणमंजरी कथाना नामे ओळखाय छे अने "नाणपंचमी कहा" तथा "वर-दत्त गुणमंजरी कथा" बन्ने फळसाम्य होवा छतां पात्रभेद, स्थळभेद अने प्रसंगभेद जरूर छे. एटले के ए त्रणेय उत्तरकालीन लेखकोए महेश्वरसूरि रचित प्रस्तुत "नाणपंचमी कहा"मांथी कशुंय लीधुं नथी ए वात सुस्पष्ट छे. छतां "वरदत्त–गुणमंजरी" कथाना पण मूळ शोधवां हाल मुश्केल छे. अलबत्त ज्ञानपंचमी के श्रुतपंचमी उपर जेटला दिगंबर आचार्योए जे जे कांई लख्युं छे ते बधानुं मूळ प्रस्तुत कथाना भविष्यदत्त नामना दसमा आख्यानमां छे ए वात आपणे उपर जोई गया. आ दिगंबर आचार्यो पैकी धर्कटवंशीय वणिग् धनपाळ, सिंहसेन अपरनाम रईधु, विबुध श्रीधर अने ब्रह्मचारी रायमल्ल खास नोंधने पात्र छे.

प्रस्तुत "नाणपंचमी कहा"ना प्रत्येक आख्यानमां राजाओ, द्वीप–द्वीपांतरो, नगरीओ वगेरेनुं घणी ज आलंकारिक अने घणी वखत श्लेषात्मक भाषामां वर्णन करायेलुं छे. धार्मिक, नैतिक, सामाजिक, अने व्याव-हारिक प्रसंगो सर्जी तमाम उपयोगी विषयो उपर अमूल्य सुभाषितो गोठव्यां छे. ते वखते समाजमां प्रचलित कहेवतोनो पण छूटथी उपयोग कर्यो छे. ग्रन्थ वांचता वेंत ज लेखकनी सर्वतोमुखी प्रतिभानो परिचय आप-णने थया विना रहेतो नथी. काव्य, अलंकार, नीति, व्यवहार अने धर्म ए तमाम बाबतनो लेखकने तल-स्पर्शी अभ्यास हतो. प्राकृत भाषा तरफनो एमनो सकारण स्नेह अने चतुर्विध संघनी महानुभावता विषेना तेमना विचारो रोचक अने सूचक छे.

अने तेमना अनेकविध, अमूल्य, आह्लादजनक, क्वचित् हास्यजनक, अने अभ्यासपूर्ण, वेधक सुभा-षितो विषे तो कहेवुं ज शुं! जरा पण सांप्रदायिक व्यामोह विना मने नम्रपणे कहेवानुं मन थाय छे के आ "नाणपंचमी कहा"ना कोई पण अंश तरफ ध्यान नहिं आपतां केवळ सुभाषित–अंश उपरथी ज एनुं निर-पेक्षपणे मूल्यांकन करवानुं कोई आपणने कहे तो पण आपणे असंदिग्धताथी कही शकीए के आ कथा–ग्रन्थ–रत्न अजोड अने अमर थवा सर्जायो छे. कणाद, कपिल अने कालिदासे, वाल्मीकि, व्यासे अने वात्स्यायने, सिद्धसेने अने समन्तभद्रे, हरिभद्रे अने हेमचंद्राचार्ये सुभाषितोनो छूटे हाथे उपयोग कर्यो छे. ए बधाना सुभाषितोनो यत्किंचित् अभ्यास करवानुं मने सद्भाग्य पण मळ्युं छे. छतां मारे एटलुं अहिंआ कहेवुं जोईए के महेश्वरसूरिए "नाणपंचमी कहा"मां वापरेल सूक्तिओ सर्वदेशीय छे एना करतां ते विशेष मौलिक छे. लेखकनी नवनवोन्मेषशालिनी प्रतिभानो जे दृढ अने अविस्मरणीय परिचय ए सुभाषितो द्वारा मने थयो अने ए परिचयथी मने जे अलौकिक आनंद थयो ते लगभग अवर्णनीय छे. "रसात्मकं काव्यं वाक्यम्" अने "रसो वै ब्रह्म" के श्री मुनशीजीनो वर्तमानयुगने बंधबेसतो "रसोल्लास" या "रसास्वाद" शब्द जराय खोटां नथी. आम तो नीति, शोक्य, स्त्रीजाति, प्रेम–स्नेह, कन्या, मरण, मित्रता, बाळ-वैधव्य, दांपत्य, याचना, विश्वधर्म, प्रव्रज्या, प्रतिबोध, धर्म, समभाव, व्यवहार, आय, व्यय, धन, नियम, चित्तशुद्धि, अमात्य, सती स्त्री, रतिविद्या, दारिद्र्य, आशा, निराशा अने राजनीति इत्यादि इत्यादि विषयोनां अनेकानेक, मौलिक, तलस्पर्शी, अभ्याससूचक अने वेधक सुभाषितो वापर्यां छे जे दरेकने अहीं चर्चवानो जराय अवकाश नथी तेथी मात्र अमुकना अहीं नमूनाओ आपी संतोष पकडीश.

सुभाषितो

धार्मिक, नैतिक, सामाजिक अने व्यावहारिक प्रसंगो सर्जी आवश्यक विषयो उपर महेश्वरसूरिए एवां घणां सुभाषितो वापर्यां छे जे वांचवाथी तेमना सामाजिक, धार्मिक, नैतिक अने व्यावहारिक अद्भुत ज्ञाननो अने तेमनी अपूर्व वेधक दृष्टि तथा अठंग अभ्यासनो आपणने संपूर्ण परिचय मळे छे. प्रचलित कहेवतो, शिक्षासूत्रो अने समयानुकूल सुभाषितो डगले अने पगले वापरी तेमणे तेमना ते ते विषयना तलस्पर्शी अभ्यासथी आपणने ज्ञात कर्या छे. सुभाषितोना वारंवारना उपयोगथी आपणी सुरुचिने जराय प्रत्याघात थतो नथी ए बतावे छे के तेमने कळानी दृष्टि पण सिद्ध हती. स्त्री मानसनो तेमने घणो ज बारीक अभ्यास हतो. नग्न सत्यो अने नक्कर घटनाओथी व्याप्त शिक्षासूत्रोनो उपयोग पण तेमणे आख्याने आख्याने छूटे हाथे कर्यो छे. घणुं घणुं लखीने ज कही शकाय तेवी बाबतो समयानुकूळ, प्रचलित, अने काव्यमय शिक्षासूत्र द्वारा लेखक कौशल्यपूर्वक बतावी शके तो ज अने त्यारे ज लेखक प्रतिभासंपन्न छे एम कही शकाय.

उपर्युक्त तमाम कथनोने बराबर समजवा आपणे थोडा सुभाषितोने समजवा प्रयत्न करीए:—

क्रिया गमे तेवी लघु होय पण जो ते शुभभावपूर्वक करवामां आवी होय तो सुखने आपनारी थाय छे ए बताववा लेखक अमृतांशनो दृष्टांत आपी कहे छे:—

"विसमविसेण मरंतं कित्तवि रक्खेइ अमयंसो ?" ॥ १।११ ॥

स्त्रीओ माटे शोक्यनुं होवुं जेटलुं आ संसारमां दुःखदायक छे तेटलुं बीजुं कशुं दुःखदायक नथी ए सूचववा स्त्री मानसना अजोड अभ्यासी श्रीमहेश्वरसूरि प्रथम आख्याननी ३९ मी गाथामां कहे छे:—

"वरि हलिओ वि हु भत्ता अनन्नभज्जो गुणेहिं रहिओ वि ।
मा सगुणो बहुभज्जो जइ राया चक्कवट्टी वि" ॥ १।३९ ॥

भर्त्ता गुणवान अने चक्रवर्त्ती राजा होय पण बहु स्त्रीओ वाळो होय तो तेना करतां निर्गुण अने हळ हांकनार खेडुत जो तेने एक ज स्त्री होय तो ते सारो. शोक्यनुं होवुं स्त्रीओ माटे दुःखनी परंपरानुं एक मोटुं कारण अनादि काळथी मनातुं आव्युं छे—खास करीने हिंदु संसारमां. शोक्यनी प्रथा तरफनो महेश्वरसूरिनो सचोट अणगमो आपणने एवा अनुमान करवा तरफ लई जाय छे के ई. स. नी अगीआरमी सदीमां शोक्य करवानी रीत कांतो विशेष प्रचलित हती अथवा तेना तरफ घणो ज सबळ अने स्पष्ट अणगमो हतो. आटलुं कहेवा छतां पण वाचकना मनमां रखेने शंका रही जाय एम मानी लेखक ते ज आख्याननी ४२ मी गाथामां बुलंद स्वरे पोकारीने कहे छे:—

"संकरहरिबंभाणं गउरी लच्छी जहेव बंभाणी ।
तह जइ पइणो इट्ठा तो महिला इयरहा छेली" ॥ १।४२ ॥

शंकरने जेम गौरी, विष्णुने जेम लक्ष्मी अने ब्रह्माने जेम सावित्री इष्ट छे तेम पतिने महिला इष्ट होय तो ते महिला; नहि तो बकरी. अगीआरमी सदीनो, स्त्रीस्वातंत्र्यनो जब्बर हिमायती लेखक एथी पण आगळ वधे छे अने ए ज आख्याननी ४६ मी गाथामां अंतिम वाक्य उच्चारे छे:—

"विहंडो घरवासो सग्गो मोत्तूण होइ महिलाण ।
इयरो नरगो भणिओ सत्थेसु व कव्विया वो वि" ॥ १।४६ ॥

प्रौढ महिलाओ माटे तो घरवास जो शोक्य विनानो होय तो ज ते स्वर्गतुल्य छे; अन्यथा शास्त्रमां तो तेने नरकतुल्य ज कहेल छे. स्नेह, वियोग, पुरुषस्वभाव, रंडापणुं, कन्याओनुं बाहुल्य, अने दारिद्र्य वगेरे उपरनां श्रीमहेश्वरसूरिना मंतव्यो सुंदरी नामना स्त्री पात्रना मुखमां मुकेला वाक्यो द्वारा आपणने जाणवा मळे छे:—

"झिज्जूणो वि हु पणओ दुक्खं अइदारुणं मणे देइ ।
जो पुण मूलच्छिन्नो मरणं चिय कुणइ जुवईणं ॥ ११६७ ॥
वरि मा जाओ नेहो होऊणं मा पुणो वि नट्ठो ।
अदंसणं पि सेयं लोयणरिउणो निहाणस्स ॥ ११६८ ॥
अवराहेण विरत्तो दुक्खं न वि देइ वल्लहो कह वि ।
अवराहेण विणा पुण जीयं सो निच्छिउं लेइ ॥ ११६९ ॥
मणवल्लहो विरत्तो विणावराहेण कम्मदोसाओ ।
सरिओ सरिओ दुम्मइ अंगाइं नट्ठसल्लो व्व ॥ ११७० ॥
धन्ना ता महिलाओ जाणं पुरिसेहिं कित्तिमो नेहो ।
पाएण जओ पुरिसा महुयरसरिसा सहावेणं" ॥ ११७१ ॥

अर्थः—स्नेह ओछो थयो होय तो पण युवतीओना मनने अतिदारुण दुःख आपे छे तो ते स्नेह समूळगो नष्ट थाय तो तो मरण ज निपजावे. प्रथमथी ज प्रेम न बंधाय ते सारुं; परंतु एक वखत दृढ थयेलो स्नेह नाश पामे ते तो ठीक नहि ज. पाछळथी नष्ट थनार निधिना दर्शन पहेलेथी ज न थाय ते श्रेष्ठ. प्रियजन अपराधे करीने जो विरक्त थाय तो ते दुःखकारक नथी थतो; पण अपराध विना रागरहित बनेलो वल्लभ मरणनुं निमित्त अवश्य बने छे. पूर्वकर्मना विपाके अपराध विना विरक्त बनेल प्रियजन जेम जेम याद आवे तेम तेम शरीरमां पेठेल शल्यनी जेम दुःख आपे छे. आटलुं कह्या पछी सुंदरी पासे लेखक बोलावडावे छे "ते महिलाओ धन्य छे जेओने पुरुषो साथे कृत्रिम स्नेह छे" इत्यादि इत्यादि. कृत्रिम स्नेह होय अने ते नष्ट थाय तो मनने आघात न लागे परंतु प्रेमीजन साथे ओतप्रोत थई गया पछी प्रेमनो वेग कमी थतो देखाय तो अवश्य लागी आवे. तो पछी भ्रमर जेवा चंचळ अने लोलुपी स्वभाववाळा पुरुषो साथे पहेलेथी ज कृत्रिम स्नेह राख्यो होय तो पाछळथी दुःख सहन करवानो वखत न आवे. आ छेल्ली कहेवतमां गोठवेल अथवा सूचवेल नक्कर सत्य पूरता, सुंदरी साथे, लेखक संमत छे के नहि ते तो न कही शकाय परंतु विना कारणे रागरहित बननार प्रियजन महान् आपत्तिनुं कारण छे एटलुं तो लेखक सुंदरीनी जेम जरूर सहृदयताथी मानता जणाय छे. आगळ चालतां आ बधा दुःखनुं कारण स्नेह छे एम कल्पी असंग भावने पोषनाराओने लेखक अंजली आपे छे. जुओ :—

"नेहो बंधणमूलं नेहो लज्जाइनासओ पावो ।
नेहो दुग्गइमूलं पइदियहं दुक्खओ नेहो ॥ ११७५ ॥
धन्ना ते वरमुणिणो मूलं नेहस्स जेहिं परिच्छिन्नं ।
धन्नाण वि ते धण्णा बालु च्चिय जे तवं पत्ता" ॥ ११७६ ॥

अर्थः—स्नेह ए बंधननुं मूळ छे; स्नेह तो लज्जा वगेरेनो नाश करनार पाप छे. दुर्गतिनुं मूळ पण स्नेह ज छे अने हंमेशनी दुःखदायक वस्तु पण ए अनुराग ज छे. माटे ते श्रेष्ठ मुनिओ धन्यवादने पात्र छे के जेमणे स्नेहनुं मूळ कापी नाख्युं छे अने ए धन्य मुनिओमां तेओ तो खास धन्यवादने पात्र छे जेमणे बाळपणमांथी ज तप आदर्युं छे. अहिंआ लेखकनी सहृदयता स्पष्ट तरी आवे छे. व्यावहारिक ज्ञानमां लेखक केटला प्रवीण हता तेनी तो सुंदरीना मुखमां मुकेल निम्नोक्त श्लोको आपणे वांचीए छीए त्यारे आपणने पूरेपूरी जाण थाय छे :—

"नवजुवईण जईणं बालाण य एगयाण नियमेण ।
निद्दोसाण वि दोसा संभाविज्जंति लोएहिं" ॥ ११८६ ॥

अर्थः—नवयुवतिओ, यतिओ अने बाळको भले निर्दोष होय पण जो एकला होय तो तेमां लोको दोषनी संभावना करे छे. आगळ वधी लेखक एक शाश्वत सत्य सुंदरीना मुखे उच्चारे छे. तेओ कहे छे

कन्या जन्मे त्यारे शोक करावे छे; उंमरे मोटी थाय त्यारे चिंता करावे छे अने परणे त्यारे खर्च करावे छे. आ रीते कन्यानो बाप हंमेशनो दुःखीयो ज होय छे. जुओ :—

"उप्पज्जणाए सोगो वड्ढंतीए य वड्ढए चिंता ।
परिणीयाए उदन्तो जुवइपिया दुक्खिओ निच्चं" ॥ ११८८ ॥

केटलुं वास्तविक चित्र !

महेश्वरसूरिना शिक्षासूत्रो जेटलां सचोट छे तेटलां मौलिक छे. एमां भरेल निश्चल ज्ञानराशि अने अनुभवयुक्त ठावकापणुं लगभग अद्वितीय छे. "पंचतंत्र"मां के "हितोपदेश"मां जे हितशिक्षाओ प्रत्येक वार्तामां गोठवेल छे तेवी ज अहिंआ पण आख्याने आख्याने आपणने जडी आवे छे. आ शिक्षासूत्रो तेमना पूर्ववर्ती साहित्यमांथी महेश्वरसूरिए शब्दफेर साथे तफडावी काढ्या होय एम पण देखातुं नथी. कारण के दरेक शिक्षासूत्र एटलुं मौलिक देखाय छे के आपणने जराय एम लाग्या विना रहेतुं नथी के लेखकनां अनुभवमांथी अने सूक्ष्म निरीक्षणमांथी ए हितशिक्षा सीधे सीधी टपकी शब्दनुं स्वरूप पकडे छे. मारी आ मान्यता मने एम कहेवा प्रेरे छे के लेखक समाजना अने संसारना ऊंडा अभ्यासी हता. ते उपरांत आ अनुभव तेमणे कोई बीजा पासेथी मेळव्यो हतो एम पण नहि परंतु तेओए पोते गृहस्थ जीवन सारी रीते भोगव्युं होवुं जोईए. अन्यथा एमनी उक्तिओमां जे सामर्थ्य अने वेग छे ते संभवी शके नहि. मानी पुरुषोना मनने दुःख आपनार वस्तुनी गणना करती वखते लेखक कहे छे :—

"कलंकमकज्जमकज्जविणासो रिणं च गुणनिंदा ।
पच्चुवयाराकरणं दूमंति हु माणविहवाण" ॥ ११९२ ॥

अर्थः—कलंक, अकार्य, कार्यनुं बगडवुं, देवुं, गुणनिंदा अने प्रत्युपकार न करवो आटलां वानां मानी पुरुषोने दुःख दे छे. सर्व भयमां मरणनो भय सौथी मोटो छे. माणस मरवानी तैयारीमां होय छतां मरण गमतुं नथी ए बताववा सूरिश्री कहे छे :—

"अंगीकए वि मरणे मरणभयं तह वि होइ जीवस्स ।
कडुओसहस्स पाणं कडुयं चिय नियमओ जेण" ॥ ११२०१ ॥

अर्थः—मरण अंगीकृत कर्युं होय छतां पण जीवने मृत्युनो भय होय ज छे कारण के कडवा औषधनुं पान नियमपूर्वक कडवुं ज होय छे. स्त्री कदि पण निराधार होती ज नथी. स्त्री स्वभाव ज एवो छे के गमे ते अवस्थामां एने स्वामी तो जोईए ज. आ अनुभवजन्य घटना सूरिवर्य निम्नोक्त सुभाषितमां गोठवे छे :—

"जणओ कुमारभावे तारुन्ने तह य होइ भत्तारो ।
विहुत्तणंमि पुत्तो न कया वि निरासिया नारी" ॥ ११२७२ ॥

अर्थः—कौमार्य वखते बाप, जुवानीमां धणी अने वृद्धावस्थामां पुत्र रक्षण करे छे. नारी कदि निराश्रित होती ज नथी. "Suspicion in friendship is poison" ए त्रिकालाबाधित सत्य लेखक निम्नोक्त सुभाषितमां गोठवे छे :—

"जुत्ताजुत्तवियारो जइ कीरइ इयरलोयवयणेसु ।
तह जइ वल्लहभणिए ता नेहो कित्तिमो नूणं" ॥ ११२६२ ॥

अर्थः—योग्य वचन छे के अयोग्य ए विचार बीजा लोकोना वचन परत्वे करवामां आवे ए तो जाणे के ठीक; परंतु ए ज्यो प्रियजनना संबंधमां करवामां आवे तो तो पछी ए स्नेह कृत्रिम ज छे एम ज समजवुं जोईए. वाडे ऊगे कांटा न चडे ए वर्तमान लोकोक्ति ते वखते केटली प्रचलित हती तेनुं प्रमाण निम्नोक्त सुभाषित पूरुं पाडे छे :—

"बालाणं तरुणाणं कण्णाइ चेट्ठा सुहेण लोयाणं ।
कीरंति नेय जेणं इह कन्ना पक्कभंडाणं" ॥ १।२७४ ॥

प्रियमेलिकानो स्पर्श ज्यारे द्रमकने बाळे छे त्यारे द्रमक विचार करे छे के आवी रूपवती कन्या अत्यारसुधी अविवाहित रहे नहि कारण के पाकेली अने स्वादु रस्तामां आवती बोरडी कोई पण छोडे नहि :—

न हु ग्रहि पक्का बोरी छुट्टइ लोयाण जा खज्जा ॥ १।२८६ ॥

प्रियमेलिकाने मुकीने—छोडीने द्रमक पण चाल्यो गयो ते वखते प्रियमेलिका पोताना जीवनने धिक्कारे छे. एनी उपर फीटकार वरसावे छे ते वखते लेखक तेनी पासे बोलावे छे के स्त्रीनो भव ए ज दुःखनुं कारण छे; तेमां पण बाळविधवापणुं अने भाग्यहीनता ए तो विशेष दुःखदायक छे. सूरिश्री द्रष्टांत आपी समजावे छे के ते तो गुमडा उपर फोल्लो थाय तेना जेवुं छे. जुओ :—

"इत्थित्तं चेव दुहं तत्थेव य अइदुहं च दोहग्गं ।
रंडत्तं बालाए जह पिडओ गंडउवरम्मि" ॥ १।२९९ ॥

एके बीजा पासेथी सांभळ्युं; बीजाए त्रीजाने कह्युं अने त्रीजाए पोताना घरनुं उमेरी मीठुं, मरचुं, भरी किंवदन्तीने वहेती मुकी. ए किंवदन्तीमां तथ्य जराय होतुं नथी, छतां निर्दोष माटे तो ए खरेखर प्राणघातक निवडे छे. एटले एवी किंवदन्ती अथवा लोकापवाद तरफ कथालेखक पोतानी घृणा दाखवतां कहे छे के माणसो एक बीजा उपर विश्वास मुकी निर्दोषने व्यर्थ दंडे छे. जेवी रीते आकाश रंग विनानुं होवा छतां लोको तेने नीलवर्णुं कल्पे छे. जुओ :—

"निद्दोसं पि हु कोओ निंदइ अलोयवयणपत्तइओ ।
वण्णरहियं पि जेणं भणइ जणो नीलमायासं" ॥ १।३५५ ॥

लाकडे मांकडुं वळगाड्युं होय त्यारे अथवा एक बीजानी पसंदगीने जराय लक्ष्यमां राखवामां आवी न होय ते वखते, दंपती-जीवन दुःखदायक तो बने ज छे; पण ए उपरांत हास्यपात्र पण बने छे ए तरफ अंगुलिनिर्देश करतां कथालेखक जयसेन अने शीलवतीना योग्य संयोगने अनुलक्षी कहे छे के रूप—लावण्य वगेरेमां एक बीजाथी जुदा पडतां युगलोनो संयोग कष्टदायक ज नहि पण हळमां जोडेल ऊंट अने बळदना संयोगनी माफक दुःख अने अशोभाकारक पण बने छे. जुओ :—

"मिहुणाणं संजोगो रूवाइविलक्खणाण अइदूरं ।
दुक्खाऽसोहा-जणओ उट्टबलिद्दाण व हलंमि" ॥ १।४०६ ॥

आगळ चाली विद्वान लेखक याचनानुं माहात्म्य समजावतां द्रष्टांत आपे छे के जेवी रीते कर्णराजाए विष्णु भगवानने शरीरनुं बख्तर पण आप्युं हतुं तेवी रीते याचना कोई करे त्यारे तेनी योग्यतायोग्यतानो विचार सरखो पण नहि करवो जोइए. जुओ :—

"अहवा जुत्तमजुत्तं एयं न गणंति पत्थणे गरुया ।
दिन्नं कन्नेण जओ विट्टु(ण्हु)स्स सरीरकवयं पि" ॥ १।४११ ॥

अहिंआ एटलुं जणाववुं जरूरनुं छे के कर्णे पोतानुं शरीर विष्णुने नहि .पण इन्द्रने बख्तररूपे उपयोग करवा आप्युं हतुं एटले "विण्हु" शब्दने बदले "जिण्हु" नामनो इन्द्रवाची शब्द पाठांतररूपे कल्पवो जोईए. बीजी प्रतिओ न मळे अने आ कल्पनाने समर्थन न मळे त्यांसुधी निश्चितरूपे न कही शकाय. पत्नी, लक्ष्मी, मित्र अने शास्त्रनुं फळ शुं छे ए संबंधे लेखके वापरेल एक सुभाषित खूब ज अनुभवपूर्ण छे. तेओ कहे छे के पत्नीनुं फळ रति अने पुत्र, लक्ष्मीनुं फळ दान अने भोग, मित्रनुं फळ निवृत्ति अने शास्त्रोनुं फळ धर्म छे. जुओ :—

"बहुपुत्तकका भज्जा कयाई वि हु दाणभोगफलसारा ।
निच्चुइफलो य सिरो धम्मफलाई य सव्वाई" ॥ १।२४० ॥

विश्वधर्म जेवी कोई वस्तु होई शके नहि. एक ज धर्म स्थापवो ए तो एक घेलछा मात्र छे. उपदेश सौ कोईने एक रूपे परिणमतो ज नथी. माटे पोताना मत तरफ सौ कोई वळे एवुं इच्छवुं ए तद्दन व्यर्थ छे ए दर्शाववा कविश्री महेश्वर सूरि कहे छे के सघळा जीवोने पोते जे ग्रहण कर्युं ते ज ग्रहण कराववा कोण समर्थ थई शके ? ब्रह्मा, मनु अने मांधाता वगेरे घणा होवा छतां एक जगतने एक मतवाळुं के एक धर्म-वाळुं करी शक्या नहि तो अन्यथी शुं थई शके ? जुओ :–

"बंभाइएहिं मणुमाइएहिं मंधायमाइराईहिं ।
जयमेगमयं काउं न सक्किउं बहुहि किमणेण?" ॥ १।४८४ ॥

लांबा वखतनी दीक्षा के विविध विषयनुं विपुल ज्ञान मोक्षप्राप्ति माटे जरूरनुं नथी. शुभ भाव विना बधुं नकामुं छे. क्रिया करवाथी भावशुद्धि न थती होय तो ए क्रियानो कांई अर्थ नथी. क्रिया ए तो आत्मानो व्यायाम छे. ए व्यायाममांथी शुद्धभावनुं नवुं लोही सर्जवानुं छे. आम न बने तो क्रियाकांडनो कांई अर्थ नथी. जयसेने थोडा ज वखतमां कैवल्य प्राप्त कर्युं ज्यारे घणी लांबी प्रव्रज्याना पर्यायवाळा हजु ज्यां ने त्यां ज पड्या हता. ए दर्शाववा महेश्वरसूरि कहे छेः –

"चिरपव्वज्जा नाणं एयं न हु कारणं हवइ मोक्खे ।
जस्सेव सुहो भावो सो चेव य साहए कज्जं" ॥ १।५०२ ॥

झाझी स्त्रीओ एक ठेकाणे भेगी थई होय एमां सारावाट नहि तेमज झाझा कागडाओ देखाय तो ते पण अशुभसूचक छे; झाझा डरपोक माणसो भेगा थया होय त्यां पण कांई भलीवार न होय. आ लोकमा-न्यता कविश्री निम्नोक्त गाथा द्वारा जणावे छेः –

"कागा काउरिसा वि य इत्थीओ तह य गामकुक्कडया ।
एगट्ठाणे वि ठिया मरणं पावेंति अइबहुहा" ॥ १०।४५२ ॥

आवा तो सेंकडो सुभाषितो आख्याने आख्याने वेरायेला मळी आवे छे परंतु ए बधाने चर्चवानो अहिं अवकाश नथी. आ सुभाषितोनो बराबर अभ्यास कर्या पछी आपणने ए निश्चित रीते विदित थाय छे के श्रीमहेश्वर सूरि समाजना, संसारना अने स्त्री मानसना अजोड अभ्यासी हता. अन्य आख्यानोमां आवतां थोडां बीजां सुभाषितो जोईए.

वैभवथी जे फूलातो नथी अने यौवनकाळे विकारने वश थतो नथी ते देवोने पण पूज्य छे तो मनु-ष्यमां पूजनीय बने एमां नवाई शी ? अनासक्त योगीनी सर्वधर्मसामान्य ए व्याख्या महेश्वर सूरिने पण मंजूर छे, ए आ सुभाषितथी आपणने जाणवा मळे छेः –

"विहवेण जो न भुल्लइ जो न विआरं करेइ तारुन्ने ।
सो देवाण वि पुज्जो किमंग पुण मणुयलोयस्स ?" ॥ २।९५ ॥

"जन्मना जायते शूद्रः संस्कारी द्विज उच्यते" आ चतुर्वर्णनियामक तटस्थ अने उदार व्याख्यानुं सुरेख प्रतिबिंब, स्त्री–पुरुषना लक्षणकथन संबंधे वापरेल निम्नोक्त सूक्तिमां आपणी नजरे चडे छेः–

"मायाइविकलियमणं पुरिसो वि हु इत्थिया हवइ होइ ।
इत्थी वि सरलहियया पुरिसो इह होइ संसारे" ॥ २।१७ ॥

मतलब ज छे के मायादिदुर्गुणवाळो पुरुष स्त्री करतां खराब गणाय पडीयातो नथी ज्यारे सरळहृदया स्त्री पुरुष करतां केमे पण ऊतरती नथी.

भोगवाञ्छु जीवे द्रव्यार्जन करवुं ज रह्युं. "Money makes the mare go" ए सत्य सनातन छे. "**सर्वे: गुणाः कांचनमाश्रयन्ते**" ए साव साचुं छे. वळी बेठा बेठा तो राजाना भंडार पण खूटी जाय एटले वडीलोपार्जित द्रव्य मळ्युं होय तो पण नवुं धन कमावानो माणसे प्रामाणिक प्रयत्न करवो ज जोईए. "**आसीनः भग आस्ते** अने "**चरन्वै मधु विंदति**" ए सौ कोई जाणे छे. लेखक कहे छे :—

> "केण उवाएण पुणो दव्वं अज्जेमि भोयकारणयं ।
> दव्वाभावेण जओ भोयाणं साहणं नत्थि" ॥ ७।२१ ॥

जैनधर्म कायरोने छे, संसारभीरुओनो छे, एवो आक्षेप वर्तमानकाळे जैन धर्म उपर छे. ए ज जैनधर्मनो अगीआरमी सदीनो एक विरक्त सूरि, गृहस्थाश्रम दीपाववो होय तो भोगकारण अने भोगसाधक पैसो अलबत्त कमावो जोईए, एवुं पडकारीने कहे त्यारे इतिहास प्रसिद्ध साहसिक अने पोताना अभिप्रायने गमे ते भोगे वळगी रहेनार निडर अने रूढिच्छेदक सिद्धसेन सूरि जेवा ज प्रतिभाशाळी महेश्वर सूरि हशे एम आपणने जरूर लागवुं जोईए.

भरत एक मुनि हता छतां 'नाट्यशास्त्र' लख्युं; वात्स्यायन ऋषि हता तो पण 'कामसूत्र (कामशास्त्र)' लख्युं. धर्म—अर्थ—काम अने परंपराए मोक्ष ए हेतु शास्त्रप्रयोजनमां लीधो. तेवी ज रीते श्री महेश्वर सूरि, एक विरक्त जैन साधु होई, जैनोना ब्रह्मचर्य नामना प्रख्यात चोथा व्रतना सर्वथा संरक्षक होय ए स्वतः सिद्ध छे. छतां पण गृहस्थीओने अनुलक्षी तेओश्री, उपर्युक्त निडरताथी, रतिक्रीडा संबंधे कहे छे के रतिक्रीडा करनार माणसे रतिक्रीडा करवी ज होय तो केली, हास्यादि पांच प्रकारे ए सुरतोत्सव पूरा भपकाथी उजववो जोईए. ए क्रियाने गधेडानी माफक जेम तेम आटोपी लेवाथी शुं फायदो? टूंकामां, ब्रह्मचर्य, गृहस्थ, संन्यास अने वानप्रस्थ ए चार आश्रमो पैकी कोई पण आश्रममां माणस होय तेने तो ते आश्रमने सोए सो टका दीपाववानो ज छे. पोतपोताना वर्तुलमां रही पोते स्वीकारेल तत्कालिन धर्मने पूरेपूरो न्याय आपी उत्तरोत्तर प्रगति करी छेवटे सौए मोक्ष साधवानो छे. ए तद्दन साचुं छे के "**स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः**" आ हेतुथी ज लेखक कहे छे: —

> "केली हासुल्लीसो पंचपयारेहिं संजुओ रम्मो ।
> सो खलु कामो भणिओ अन्नो पुण रासहो कम्मो" ॥ ५।६६ ॥

वीरचंद्र जेवो दरिद्रनारायण दुनियानुं शुं दाळदर टाळशे, ए संबंधमां लेखक श्री महेश्वर सूरि छठ्ठा आख्यानमां दरिद्रता उपर एक वास्तवदर्शी कटाक्ष फेंके छे. माता—पिता, भाई—भगिनी, बेटो—बेटी अने स्त्री पण—सारो लोक दरिद्रीथी विमुख थई जाय छे. दरिद्रीनुं मोढुं पण सवारमां जोवानुं कोई पसंद करतुं नथी. दरिद्रीनी वाणी घणी मीठी होय अने एणे आपेली सलाह पण घणी किंमती होय तोय भंगीना कुवानी माफक एनी बधी सारी बाबतोनो सौ परित्याग करे छे. ज्ञान, कला, विज्ञान, विनय, शौर्य अने धैर्य ए बधा गुणो पुरुषना नकामा—एक जो दारिद्र्य दोष तेनामां होय तो. जुओः—

> "मित्तो सयणो भज्जा माया पिया य भाइभइणीया ।
> सव्वे वि होंति विमुहा दालिद्दकलंकियनराणं ॥ ६।१९ ॥
> गोट्ठी वि सुहु मिट्ठा दालिद्दविडंबियाण कोवहिं ।
> वज्जिज्जइ दूरेणं कुसलकिवं छाकूवं व ॥ ६।२३ ॥
> नाणकलाविन्नाणं विणओ सूरत्तणं च धीरत्तं ।
> दालिद्दविवसाणं सव्वं वि निरत्थयं होइ" ॥ ६।२४ ॥

आ केवा सुभाषितमां "**दारिद्र्यदोषो गुणराशिनाशी**" ए सूक्तिनो प्रतिध्वनि संभळाय छे.

महेश्वर सूरिनो संसारनो तथा समाजनो अभ्यास केटलो वेधक अने विशाळ हतो ते तेमनो पांचमा सातमा आख्यानना एक व्यावहारिक सुभाषित उपरथी आपणने जाणवा मळे छे. तेओ माने छे के संसार उपर ज स्वर्ग अने नरकनो अनुभव थई रहे छे, तो पछी शास्त्रमां वापरेल स्वर्ग अने नरकना अस्तित्वसूचक परोक्ष कथनो विषे शा माटे अविश्वास धरावबो जोईए? Instead of going to heaven we can bring down heaven on earth. संसारमां स्वर्गनां सुख अनुभववां होय, देवलोकना दिव्यानंद अने मजा-मस्ती लूंटवां होय तो एक तो खराब स्त्री न होवी जोईए, बीजुं दारिद्र्य न होवुं जोईए, त्रीजुं व्याधिओ न होवा जोईए अने चोथुं संतानमां कन्यानुं बाहुल्य न होवुं जोईए. आटलां वानां होय तो संसार ए स्वर्ग-तुल्य ज छे; अन्यथा ते नरक समान छे. आ चार वस्तु जेनी पासे होय ते जीवनको रसास्वाद माणी शके. सातमा आख्यानमां पद्माभ नामना द्विजने तेनी स्त्री धन्या पासे निम्नोक्त गाथा तेओ कहेवडावे छे:—

"कुकलत्तं वालिद्दं वाही तह कन्नयाण बाहुल्लं ।
पच्चक्खं नरयमिणं सग्गु वइट्टं च वि परोक्खं" ॥ ७।६ ॥

जैन साधु माटे लगभग अस्पृश्य गणाता राजनीति जेवा गहन विषय उपर पण पोतानो दृढ अने अनुभवसूचक अभिप्राय सूरिवर्ये जणाव्यो छे. तेओ कहे छे के कर्णधार विनाना वहाण जेवी स्थिति अमात्य अने शिष्टजन विनाना राज्यनी छे:—

"कण्णधारविहीणं बोहित्थं जह जलंमि डोलेइ ।
सिट्ठमहंतयरहियं रज्जं पि हु तारिसं होइ" ॥ ८।२१ ॥

शकुन शास्त्र जेवा व्यावहारिक विषयना संबंधमां परापूर्वथी चाली आवेली एक रूढिने सूरिवर्ये सूक्तिमां सुंदर रीते गुंथी काढी छे. आंधळो, कुष्ठना रोगवाळो, लंगडो, होठ कपलो, नाक-कान विनानो— आटलाने प्रस्थान करती वखते शुभ फळनी आशा सेवनारे प्रयत्न पूर्वक वर्जवा:—

"अंधो कुट्ठी पंगू छिन्नोट्ठो छिन्नकन्ननासो य ।
पढमं चिय वज्जिएयं वज्जेयव्वा पयत्तेणं" ॥ ९।१० ॥

कामदेवना सर्वविजयीपणा विषे अने संगीतशास्त्रनी प्रासादिकता विषे सूरिश्री दसमा आख्यानमां कहे छे के संगेमरमरनी पूतळी सदृश कोई नाजुकनयनीना हावभावथी अने संगीतना मधुर आलापथी जेनुं हृदय मुग्ध थतुं नथी ते कां तो पशु छे अथवा देव छे:—

"वरजुवइविलसिएणं गंधव्वेणं च एत्थ कोयंमि ।
जस्स न हीरइ हियवं सो पसुओ अहव पुण देवो" ॥ १०।२९४ ॥

आटली चर्चा पछी आपणे एम कहेवानी स्थितिमां जरूर छीए के "नाणपंचमी" एक एनी ज जातिनो अलौकिक पर्वकथा ग्रन्थ छे. तेना विद्वान लेखक श्री महेश्वर सूरि एक प्रकांड पंडित, कुशळ कवि, अठंग अभ्यासी अने निपुण निरीक्षक हता.

प्राकृत भाषा अने संघ विषेना महेश्वर सूरिनां "नाणपंचमी" कथान्तर्गत मन्तव्यो

*

प्राकृत भाषा

"नाणपंचमी"कथाना लेखक श्री महेश्वर सूरिनो प्राकृतभाषा तरफ पक्षपात हतो. "मंदबुद्धिवाळा मनुष्यो संस्कृत काव्यना अर्थने जाणी शकता नथी तेथी सौ कोईथी सुखेथी समजी शकाय तेवुं आ प्राकृत रच्युं छे. गूढार्थवाळा देशी—प्राकृत शब्दोथी रहित, अत्यंत सुंदर वर्णोथी रचेलुं, आनंददायक प्राकृत काव्य

कोना हृदयने सुख आपतुं नथी? परोपकाररत पुरुषे तो आ लोकने विषे ए ज भाषा बोलवी जोईए के जेनाथी बालादिक सर्वने विशेष बोध थई शके."[७८]

उपर्युक्त शब्दोमां प्राकृतभाषा तरफनी पोतानी अभिरुचि श्री महेश्वर सूरिए असंदिग्धपणे अने खूब ज आग्रहपूर्वक बतावी छे. एटले प्राकृतभाषानी उपयोगिता, तेनो संस्कृत साथेनो संबंध, तेनी हृदयंगमता, सुखबोधकता अने तेना तरफना सर्वव्यापी आदरभाव वगेरे विषे—खुद भगवान् महावीरथी मांडी प्राचीन, अर्वाचीन जैन—जैनेतर विद्वान वगेरेए जे कांई कह्युं छे तेनी टूंक नोंध, लेखकना प्राकृत तरफना प्रेमने पूरो न्याय आपवा, लेवी अत्रे आवश्यक छे.

अर्हतो धर्मनी प्ररूपणा अर्धमागधी (प्राकृतनो ज शौरसेन्यादिनी माफक एक भेद) भाषामां करे छे.[७९] औपपातिकसूत्र जणावे छे के भगवान् महावीर कूणिकने अर्धमागधी भाषामां धर्मोपदेश आपता हता.[८०] अर्धमागधी भाषा जे बोले—वापरे तेने "भाषार्य" (भाषा+आर्य) कहेवा एम प्रज्ञापनाकार श्यामाचार्य कहे छे.[८१] भगवतीसूत्रमां कह्युं छे के देवो पण अर्धमागधी भाषाने प्रिय गणे छे अने बोलाती (कथ्य) भाषाओमां ते ज भाषाने विशिष्ट स्थान छे.[८२]

आगमो माटे अर्धमागधी भाषा पसंद करवामां भगवान् महावीरनी सफळ दीर्घदृष्टिनुं आपणने अमोघ दर्शन थाय छे. दृष्टिवाद नामना बारमा अंग सिवायना बधा कालिक, उत्कालिक अंगसूत्रोने प्राकृतमां बोधवामां अने रचवामां स्त्री—बाल वगेरे जीवोने ते वांचवामां सरळता रहे ए ज एक शुभाशय हतो.[८३] दशवैकालिक टीकामां याकिनीसूनु हरिभद्रसूरि पण एक श्लोक उद्धृत करी ए ज तात्पर्यनुं कहे छे.[८४] सर्व सिद्धान्त ग्रंथोने संस्कृतमां रूपांतरित करवानी इच्छामात्र ज सेवनार सिद्धसेन दिवाकरजीने श्री महानुभाव संघे पारांचिक नामनुं प्रायश्चित फरमाव्युं हतुं. आ घटना श्री संघना सर्वोपरिपणानी जेटली बोधक छे तेटली ज सौ कोईए अर्धमागधी भाषा ज वापरवी ए बाबतना आग्रहनी व्यंजक छे—समर्थक छे.[८५] अहिं तो, गणधरो, पूर्वधरो के विद्वान मुनिवरोने संस्कृत भाषा आवडती नो'ती एम नो'तुं. तेओए संस्कृतमां पण प्रकांड विद्वत्ताथी भरपूर भाष्यो, टीकाओ वगेरे तेम ज अनेकानेक संग्रहग्रन्थो लख्याना दाखलाओ प्रकट थया छे अने कोण जाणे केटलाय हजु अप्रकट पण हशे!

७८
सक्कयकव्वस्सत्थं जेण न जाणंति मंदबुद्धिया ।
सव्वाण वि सुहबोहं तेण इमं पाइयं रइयं ॥
गूढत्थदेसिरहियं सुललियवण्णेहिं गंथियं रम्मं ।
पाइयकव्वं लोए कस्स न हिययं सुहावेइ ? ॥
परउवयाररएणं सा भासा होइ एत्थ भणियव्वा ।
जायइ जीए विबोहो सव्वाण वि बालमाईणं ॥

—नाणपंचमीकहा, १; २—५.

७९ समवायांगसूत्र, ३४. (आगमोदय समिति प्रकाशित) पृ. ६०.
८० औपपातिकसूत्र (आ. स. प्र.) पृ. ७७.
८१ प्रज्ञापनासूत्र (आ. स. प्र.) पृ. ५६.
८२ भगवतीसूत्र (आ. स. प्र.) पृ. २३१.
८३ वर्धमानसूरिकृत आचारदिनकरमां उद्धृत, ज. १५.
८४ हरिभद्रसूरिकृत दशवैकालिक टीका, पत्र १०१.
८५ प्रो. गोपाणी अने भाटके अनुवादित सन्मतितर्क (पं. सुखलालजी अने बेचरदासजी संपादित) नी अंग्रेजी प्रस्तावना, पृ. ९०.

ते जमानो ब्राह्मणोनी आपखुद सत्तानो हतो. तेमनो आई जीवनना नाना मोटा दरेक प्रसंगमां जेम दुरूपहरीते तरी आवतो हतो तेम भाषाप्रयोग संबंधे पण थयुं. संस्कृत भाषा विद्वानोनी भाषा छे. एनो अर्थ प्राकृतभाषाभाषी वर्ग विद्वान नथी एम न करवो जोईए. एनो सीधो अने एक ज अर्थ ए छे के संस्कृत भाषा वापरवामां अने समजवामां स्त्री–बाल–मूर्ख अने मंदबुद्धि, माणसोने एक खास विशिष्ट प्रयत्ननी जरूर छे जे विशिष्ट प्रयत्न आर्थिक, सामाजिक के स्वाभाविक कारणे तेओ न करी शके. तो पछी समाजना, आ मोटा भागने संस्कृतिथी विमुख राखवो? साक्षरतानो ईजारो संस्कृतभाषाभाषी लोकोए ज राखवो? आ प्रश्नो सेजे उपस्थित थाय. ब्राह्मण विद्वान वर्ग पोताना अहंने एकदम त्यजी दे ए पण लगभग अशक्य जेवुं हतुं. तेथी भगवान् महावीरे अर्धमागधीमां अने भगवान् गौतमबुद्धे पालीमां, ब्राह्मणोनी आपखुद सत्ता सामेना विरोध तरीके अने पोताना धर्मोपदेशना मोजाओ आबाल–गोपाल सुधी पहोंची शके ए ज एक परोपकारमय शुद्ध हेतुथी पोतपोताना सिद्धांतोनी प्ररूपणा करी. आ प्रथा स्थापवामां ए बन्ने धर्मप्रवर्तकोनी निरहंता अने व्यवहारदक्षता जणाई आवे छे. टूंकामां, संस्कृतभाषाभाषी पुरुष साक्षर अने प्राकृतभाषाभाषी निरक्षर ए जूना वखतथी घर घाली गयेली मान्यता कोई पण जातना आधार विनानी छे ए, आ उपरथी, स्पष्ट थई जवुं जोईए.

संस्कृत पहेली अने पछी प्राकृत अर्थात् संस्कृतमांथी प्राकृत उद्भवी ए रूढ मान्यता पण एटली ज भ्रामक अने पूर्वग्रहथी भरेली छे. आ संबंधमां प्रथम ज मारे निर्विवादपणे कही देवुं जोईए के संस्कृत प्राकृतनी योनि के प्राकृत संस्कृतनी योनी ए वस्तु आपणे इतिहासथी सिद्ध करी शकीए तेम नथी. बन्ने पक्षे विचारणीय दलीलो छे.[८६] आ बाबत तो आपणे मनुष्यमानसथी ज निश्चित करी शकशुं. मानस–शास्त्रना अमुक मूळभूत सिद्धांतो त्रिकालाबाधित सनातन सत्य जेवा छे. एटले वर्तमान समाजमां प्रवर्तती सामान्य मनोवृत्ति तरफ जो आपणे दृष्टि करशुं तो पण आ बाबतनो खरो ख्याल आपणने मळशे. कोई पण समाज कोई पण एक काळे एकभाषाभाषी हतो ए कल्पवुं तद्दन अशक्य छे. संस्कारवाळी भाषा अने संस्कारविहोणी भाषा ए वस्तु तो सदा सर्वदा रहेवानी ज. ज्ञानना तरतमभावे आ भेद शाश्वत छे. साक्ष-रता–निरक्षरताना सर्जनजूना भेद–प्रभेदो सर्व काळे विद्यमान हता अने रहेशे. एटले आटलुं तो हवे स्पष्ट ज छे के संस्कृत प्रथम नहि, तेम ज संस्कृतभाषाभाषी ज विद्वान् एम नहि. संस्कृत भाषा अल्पसंख्य-कनी भाषा अने प्राकृत भाषा बहुसंख्यकनी भाषा–आ एक ज सत्य निरपेक्ष सत्य छे.

संस्कृतने दुर्जनोना हृदय जेवुं दुःखे ग्रहण करी शकाय तेवुं दाक्षिण्यचिह्न उद्योतन सूरि पोतानी शि. सं. ८३५मां रचेली मनाती प्राकृतभाषाबद्ध कुवलयमाळा कथामां कहे छे.[८७] वि. सं. ९६२मां थयेल मनाता प्रकांड पंडित सिद्धर्षि पोताना उपमितिभवप्रपंचा नामना अति विस्तीर्ण कथाग्रंथमां संस्कृत अने प्राकृत ए बंने भाषाओ प्राधान्यने योग्य छे एम कहे छे अने उमेरे छे के संस्कृत ते दुर्विदग्धोना हृदयमां वास करी रही छे ज्यारे प्राकृत के जे बाळकोने अने बाळाओने पण सद्‌बोध करनारी अने कानने गमे तेवी होवा छतां पण ए पंडितप्रवरोने गमती नथी.[८८] मंदबुद्धिवाळा माणसो संस्कृत काव्यनो अर्थ जाणी

८६ पं. हरगोविंददास कृत "पाइय–सद्–महण्णवो", उपोद्घात पृ. १ थी १२ तथा ४८ थी ५१.

८७ कुवलयमाळा कथा (जे. भा. स. प्र.), पत्र ५७, ५८. (आ कथानुं संपादन आचार्य जिनविजयजी करी रह्या छे).

८८ उपमितिभवप्रपंचाकथापीठ, श्लो० ५१–५२.

[illegible] नथी एम श्री महेश्वर सूरिए कह्युं छे ते तो आपणे आगळ जोयुं. हरिभद्रसूरि, दाक्षिण्यचिह्न उद्योतन सूरि, सिद्धर्षि, तथा महेश्वर सूरिए करेली प्रशंसा उपर, जैन विद्वानोए ए करेली छे एवो आक्षेप [illegible] करवामां आवे. ए माटे जैनेतर विद्वानोना अभिप्रायो तपासवा जरूरी छे.

"शंभुरहस्य" जेवा प्रसिद्ध जैनेतर ग्रंथमां प्राकृतने आर्यभाषा गणावी संस्कृतनी समकक्ष स्थापी छे.[८९] कवि दंडी पोताना "काव्यादर्श" नामना अपूर्व ग्रन्थमां प्राकृतना वखाण करे छे;[९०] त्रिविक्रमदेव पोताना "प्राकृतशब्दानुशासन"मां प्राकृतने अनल्प अर्थवाळुं अने सरळताथी उच्चारी शकाय तेवुं गणे छे—गणावे छे; विक्रमीय दशमी शताब्दिमां थयेल मनाता यायावरीय कवि राजशेखर पोताना "कर्पूरमञ्जरी सट्टक"मां संस्कृत अने प्राकृतने, कठोरता अने सुकुमारतानी दृष्टिए, अनुक्रमे पुरुष अने स्त्री साथे सरखावे छे; प्राकृत काव्यना लालित्यादि गुणो माटे जयवल्लभे "वज्जालग्ग"मां तो स्थळे स्थळे वर्णन कर्युं छे; वाक्पतिराजे पोताना "गउडवहो" काव्यमां प्राकृतमांथी संस्कृत नीकळ्युं छे एम स्पष्ट जणाव्युं छे;[९१] भूषणभट्टना पुत्र कुतूहले पोतानी अप्रकट "लीलावई कहा"मां एक स्त्री—पात्रना मुखे प्राकृतना भारोभार वखाण कराव्या छे.[९२] आ रीते "शंभुरहस्य"ना रचनार, दंडी, त्रिविक्रमदेव, राजशेखर, जयवल्लभ, वाक्पतिराज अने कुतूहल जेवा विश्रुत जैनेतर विद्वानना मुखेथी पण प्राकृभाषाना यशोगान गवाया छे.

नाट्यशास्त्रमां पण प्राकृतने विशिष्ट स्थान छे. "दशरूपक"नो रचनार कवि धनंजय स्त्रीओनी भाषा प्रायः प्राकृत होय छे एवुं सूत्र स्थिर करे छे.[९३] ए उपरांत अलंकारशास्त्र, व्याकरण, प्राकृत कोशो, छंदःशास्त्र, कथाओ, ऐतिहासिक ग्रन्थो, चरित्रो वगेरे वगेरे प्राकृत साहित्यमां पुष्कळ लखायुं छे. राजा-महाराजाओए पण प्राकृत वाङ्मय खेड्युं छे. कविवत्सल सातवाहननी "गाथासप्तशती", प्रवरसेननो "सेतुबंध" तथा महाराजा यशोवर्माना आश्रित सामंत वाक्पतिराजनो "गउडवहो" आना दृष्टांत छे. आ रीते प्राकृत वाङ्मय, संस्कृतनी माफक, सर्व दिशामां खेडायेलुं छे ए आपणे जोयुं अने साथे साथे प्राकृतनी सुखबोधकता, हृदयंगमता, मधुरता, स्वादुता वगेरे विषेना जैन—जैनेतर विद्वानोना अमूल्य अभिप्रायो पण तपास्या. महेश्वर सूरिए प्राकृतनी सरळता विषे काढेला उद्गारोनुं रहस्य आपणने हवे बराबर समजायुं होवुं जोईए.

संघ

संघ तरफनो श्री महेश्वर सूरिनो अनुकरणीय आदरभाव खास नोंधवा जेवो छे. ज्ञान, दर्शन अने चारित्र्यनी त्रिपुटीनो आधार एकंदरे गणो तो महानुभाव संघ ज छे. संघनी पूजा करो, संघनुं बहुमान करो के संघनी आराधना करो एटले परंपराए ज्ञाननी आराधना ज थई. संघ पण योग्य माणसनी, ज्ञानीनी, मुनिनी कदर क्यां नथी करतो? तो पछी संघना प्रोत्साहन विना एक डगलुं पण आगळ नथी शकाय तेम नथी. वात्सल्य, अनुशास्ति, उपबृंहणा वडे संघ भव्य जीवना उपकारमां हंमेशां तत्पर होय छे. देवो जेमना चरणने पूजे छे, चौद राजलोक जेनी पासे हस्तामलकवत् देखाय छे एवा निर्दोष तीर्थंकर भगवान् पण

८९ शंभुरहस्य, प १७, १८.

९० काव्यादर्श, १, ३४.

९१ गउडवहो, ६५, ९२–९४.

९२ आ कथानकनुं संपादन प्रो॰ डॉ. ए. एन. उपाध्ये ए कर्युं छे अने ते सिंघी जैन ग्रंथमाळामां [illegible] प्रकाशित थशे छे.

९३ दशरूपक, परिच्छेद २, ६०.

पोताने प्रथम वंदन करे छे तो पछी बीजा माणसोए तो तेम करवुं ज जोईए एमां नवाई शी?"[५४] अर्धमागधीमां लखायेला आगमग्रन्थोने संस्कृतमां रूपांतरित करवानी इच्छा करनार सिद्धसेन दिवाकरने शिक्षा करनार पण संघ ज हतो.[५५] अर्थात् चतुर्विध संघनी कल्पना अने स्थापना धर्मना संरक्षण माटे ज छे; माटे चतुर्विध संघ तरफनो भक्तिभाव दरेक धर्मी पुरुषे बतावबो ज जोईए.

विक्रमीय छट्ठी शताब्दिनी प्रथम पचीसीमां लखाएल देववाचक क्षमाश्रमणना नंदीसूत्रमां संघनुं काव्यमय वर्णन करवामां आवेलुं छे जेनो भावार्थ आ प्रमाणे छेः—"संघरूप महामंदरगिरिने विनयपूर्वक वंदन करूं छुं. (ते संघ केवो छे?) सम्यग्दर्शन ए ज श्रेष्ठ वज्र छे जेनुं; दृढ, रूढ, गाढ अने अवगाढ जेनुं पीठ छे; धर्म ए ज तेना उंचा शिलातलोथी शोभनारा अने चमकनारा चित्रविचित्र कूट छे; संतोषयुक्त शील ए तेनुं सुगंधयुक्त नंदनवन छे; जीवदयारूपी तेनी सुंदर कंदराओ छे अने उत्साही मुनिवररूपी मृगेन्द्रोथी भरायेली छे; कुतर्कनो विध्वंस करनार सेंकडो हेतुओ ते मंदरगिरिना धातुओ छे; सम्यग्दर्शन तेनुं रत्न छे; औषधियी परिपूर्ण गुफाओनी गरज लब्धिओ सारे छे; संवररूपी श्रेष्ठ जलनो वहेतो अखंड प्रवाह ए तेनो हार छे; श्रावकगणरूपी शब्द करनार मोरोथी तेनी खीणो गाजी रही छे; विनयविनम्र यतिओने तेना शिखर साथे सरखाव्यां छे; अनेकविध सद्गुणो तेना कल्पवृक्षोनां वन छे अने ज्ञान ए ज श्रेष्ठ मणिओथी सुशोभित अने स्पृहणीय तेनी विमल चूलिका छे."[५६]

उपर्युक्त वर्णन घणुं ज अलंकारमय छे छतां तद्दन साचुं छे. संघ ए सर्वेसर्वा छे. संघ पाछळनी भगवान् महावीरनी मूळभूत कल्पनाने आपणे बराबर तपासीए तो संघनी किंमत अने मंदेकर सूरिए करेली संघप्रशस्तिनी यथार्थता आपणने बराबर समजाय.

भगवान् महावीरे वर्णने उडाडी त्यागना सिद्धांत उपर पोतानी संस्थाना बे मुख्य वर्ग पाड्या. एक घरबार विनानो, कुटुंबकबीला रहित, अपरिग्रही, पर्यटनशील, अनगार वर्ग अने बीजो परिवारमां राचनार, एक ठेकाणे स्थान जमावीने लगभग स्थिर जेवो अगारी वर्ग. प्रथम वर्ग संपूर्ण त्यागी. एमां पण स्त्री अने पुरुष बन्ने आवे. अने ते श्रमणी, श्रमण,—साध्वी, साधु कहेवाय. ज्यारे बीजो वर्ग संपूर्ण त्यागी नहि परंतु त्याग करवानी उत्कट अभिलाषावाळो. एमांय स्त्री—पुरुष बन्ने आवे. तेमना पारिभाषिक नाम छे श्राविका अने श्रावक. मूळ कल्पना तो ब्राह्मणोना चतुर्वर्णाश्रम उपरथी ज करवामां आवेली परंतु तेने एवो अनोखो ओप आपवामां आव्यो के जेथी जैनधर्मना संरक्षण माटे तेनो बराबर उपयोग थई शके. साधुसंघनी व्यवस्था

---

५४ जह पंचहिं हारेहिं पंचहिं रयणेहिं तह विभूसेउं।
संघस्स कुणइ पूयं जहसत्तीए महासत्तो ॥
संघो महाणुभावो णाणाइतियस्स जेण आहारो।
पूइज्जंते तंमि उ णाणाई पूइयं होइ ॥
तह उवयारत्तो वि हु संघो भगवया होइ वन्दणिओ।
कयकज्जो वाहुवलि जगगुरुणणाइ कुणमाणो ॥
अन्नं च तित्थयरमिओ केवलभवणाइ संभुओ तिमणो।
तित्थयरो वि हु भयवं जाईए वंदए संघं ॥
तम्हा जह जाणस्सेसंघं पूएह सव्वसत्तीए।
[illegible] ॥

—[illegible], १, [illegible]

५५ जुओ पाक्षीसू, ८५.

५६ नंदीसूत्र (आ. स. प्र.), पत्र ४८...

साधुओ करे. एने माटे नियमो, विधि, विधानो, बंधनो वगेरे तो वधी जाडे, श्रावकसंघना पण नियमो जुदा छे. छतां आ बन्ने वच्चे अंतर छे अथवा भिन्नता छे एवुं जराय नथी. कारण के अमुक साधारण बाबतो एवी छे के जेथी साधुसंघनो दाब श्रावकसंघ उपर अने श्रावकसंघनो अंकुश साधुसंघ उपर बराबर रीते जळवाइ रहे. बन्ने वच्चे सुंदर सहकारने संपूर्ण अवकाश छे.

आ व्यवस्थाना उत्पादक भगवान् महावीर छे एम पण नथी. भगवती जेवा अंगसूत्रोमां पार्श्वापत्य-यीओनी वातो आवे छे.[17] केटलाक पार्श्वापत्यीओ भगवान् महावीर पासे जतां खचकाय छे; केटलाक प्रश्नो करे छे; केटलाक तर्क-वितर्को करे छे. भगवान् एनुं समाधान करे छे अने अंते ए पार्श्वापत्यीओ भग-वान्नी साधुसंस्थामां प्रविष्ट थई जाय छे. अने साधुसंघ वळी पाछो जुदा रूपे दृश्यमान थाय छे. आ बधी व्यवस्था एक राजतंत्र जेवी आपणने लागे. आ उपरथी आपणे एम समजी शकीए के ए व्यवस्थाना बीज रोपनार केटला विचक्षण अने दीर्घदृष्टिवाळा हता ! एकला भगवान् महावीरना ज वखतमां १४००० हजार श्रमणो अने ३६००० श्रमणीओ हती. साधुसंस्थामां स्त्रीओने पण समान कक्षामां मुकवानुं मान भगवान्-ने ज फाळे नथी जतुं कारण के पार्श्वनाथना समयमां पण ए प्रथा प्रचलित हती. अलबत्त, भगवान् महावीरे घणी घणी बाबतोमां जुदो ओप, जुदुं रूप, वगेरे वगेरे आप्यां छे ए निर्विवाद छे. भगवान् बुद्ध स्त्रीओने समान स्थान आपवानी बाबतमां महावीरथी कंईक अंशे जुदो मत धरावता हता; परंतु भगवान् महावीरे जोरशोरथी स्त्रीओने पण स्थान आप्युं, तेथी भगवान् बुद्धने पण स्त्रीओने समुचित स्थान आपवुं पड्युं. आ बधी रीते तपासतां जैनदर्शनमां चतुर्विध संघनुं मान अने स्थान अपूर्व छे. एटले प्रस्तुत ग्रंथमां श्री महेश्वर सूरिए करेली श्री संघनी स्तुति जराय अस्थाने नथी एटलुं ज नहि परंतु आवश्यक छे.

ग्रंथ संपादनमां उपयोगमां लीधेली प्रतिओनो परिचय

A.— जेसलमीर भांडारमांनी वि. सं. १००९नी सालमां लखायेल ताडपत्रीय प्रति उपरथी आ प्रति लखवामां आवी छे. प्रतिना प्रान्तभागमां जणाववामां आव्युं छे तेम तपागच्छना बुद्धिविमळ नामना कोई सूरिए वि. सं. १६५१नी सालमां आषाढ शुक्ल तृतीयाने दिने सोमवारे ज्यारे पुष्य नक्षत्रमां चंद्र हतो त्यारे आ प्रति लखीने पूरी करी हती. तेनी लंबाई, पहोळाई ८·८×४·२ इंच छे. अने बन्ने बाजु लखेला कुल बावन पृष्ठ छे. दरेक पृष्ठमां साधारण रीते सत्तर पंक्तिओ छे अने दरेक पंक्तिमां एकंदर बेंताळीस अक्षरो छे. दरेक पृष्ठनी बन्ने बाजुए. ८ इंचनो नानो हांसीओ राखवामां आवेल छे अने मध्यमां अनेकविध सूचा-चिह्नो छे. आठमा पृष्ठना हांसीआमां ६७ थी ७१ गाथाओ टांकवामां आवी छे. मूळप्रतिनी गाथाओनो क्रमांक तो जेमनो तेम सीधे सीधो चाल्यो जाय छे. एटले हांसीआ वाळी गाथाओ कोई बीजी प्रतिमां जोईने कोईए त्यां नोंधी होय एवो संभव छे. पारस्परिक संबंध तपासतां ग्रन्थवस्तु साथे तेमो मेळ होवाथी में ए गाथाओने मूळमां ज लई लीधी छे. आ पृष्ठना हांसीआमां एक पाठांतर पण नोंधवामां आवेल छे. जे शब्दो के अक्षरो भूलथी के प्रमादथी रही जवा पाम्या होय अगर काळदोषे भूंसाई जवा पाम्या होय तेने हांसीआमां कोईए नोंध्या छे. मूळ प्रतिना अक्षरो करतां आ अक्षरो जुदा पडतां होई जेना हाथमां अगर मालिकीमां आ प्रति आवी होय एणे ए बधा नोंध्या होय एवी शक्यता छे. जे जे स्थळे अक्षरो भूंसाई जवानी संभावना जणातां ते ते स्थळे कोईए कागळनी चबरकी चोटाडी तेना उपर मूळ प्रतिना अक्षरो सरसरीते लखी प्रतिने शीर्णविशीर्ण थई जतां बचावी लीधी छे. आ चबरकी चोंटाडवानुं कार्य एटलुं दक्षतापूर्वक करवामां आव्युं

---

१७ भगवतीसूत्र, १, ९; २, ५; सूत्रकृतांग, २, ७, ५; राजप्रश्नीय, २१४.

पातळुं अने जीर्ण थई गयुं अने परिणामे अत्यारे फक्त बे ज नाना टुकडा मळे छे. ए नाना टुकडाओनी बीजी बाजु प्रशस्तिना घसेला भागमां थोडाक अस्पष्ट अक्षरो जणाय छे. प्रतिनी लंबाई, पहोळाई १४ × २½ ईंच प्रमाण छे. प्रतिनी लिपि जोतां B प्रति करतां आ प्रति लगभग एक सो वरस बहु प्राचीन छे तेम अनुमान करी शकाय. आ प्रतिना पाठांतरोमां पाठांतर पछी प्रतिनी संज्ञा C पछी जे स्थळे स्वस्तिकनुं निशान कर्युं छे ते पाठांतर मूळ प्रतिमां लखायेलुं नहि पण प्रतिना पाठने भूंसीने पाछळथी करवामां आवेलुं छे तेम समजवुं.

D:— आ प्रति भावनगरथी मेळववामां आवी हती. तेनी लंबाई, पहोळाई ९·७ × ४·१ ईंच छे अने बन्ने बाजु लखेला कुले पंचावन पृष्ठ छे. बन्ने बाजुए ·९ ईंचनो नानो हांसीओ राखवामां आवेल छे. बीजी प्रतिओनी माफक आ प्रतिमां पण हस्ताक्षरोनी क्वचित् क्वचित् विलक्षणता जोवामां आवे छे. प्रति घणी ज सुंदर हालतमां छे अने हस्ताक्षरो A प्रतिनी माफक मोतीना दाणा जेवा शुद्ध अने सुवाच्य छे. आ प्रति मने घणी ज मोडी मळेली तेथी तेनो उपयोग जेवो जोईए तेवो करी शकायो नथी. आ प्रति A प्रतिने घणे मोटे भागे अनुसरनारी छे एटले A प्रतिना पाठांतरोमां मने ज्यां संदिग्धता हती त्यां ज आ प्रतिनो उपयोग करी पाठांतरोनी पसंदगीमां संदिग्धता टाळवा में यथाशक्य यत्न करेलो छे.

पाठांतरो

पाठांतरोनी पसंदगीमां सर्व प्रथम ध्यान छंद उपर आपवामां आव्युं छे. पाठांतर अर्थनी दृष्टिए गमे-तेटलुं बंध बेसतुं होय परंतु तेथी छंदोभंग थतो होय तो तेने जतुं करवामां आव्युं छे अने पादनोंधमां तेने टांकी तेनी नोंध लेवामां आवी छे. पाठांतरो बधाज नोंधवामां आव्या छे. व्याकरण शुद्धिने पण लगभग एटलुं ज प्राधान्य आपवामां आव्युं छे. आ बे दृष्टिओ जे पाठांतर थी सचवाई तेने मूळमां स्वीकारवामां आव्युं छे अने बीजाने पादनोंधमां ते ते प्रतिनी संज्ञा पूर्वमां मूकी जणाववामां आव्या छे. अर्थदृष्टिने त्रीजा प्रकारनुं महत्त्व आपवामां आव्युं छे. जे प्रतिना पाठांतरथी आ त्रणे य दृष्टिओ अव्याहत रही ते पाठांतरने, कोई पण प्रति तरफ मोह राख्या विना, अपनावी लीधुं छे. बधी प्रतिओना पाठांतरो अमुक एक पाठ बाबत संमत होय परंतु मने पोताने अर्थमेळ न लाग्यो तेवा स्थळे में शंकाचिह्न मूकेल छे; अथवा पाठ सूचवी में त्यां आवा ( ) कौंसमां ते पाठ मूक्यो छे. बधी प्रतिओना पाठांतरोने ध्यानमां लीधा पछी पण छंदनी दृष्टिए अक्षर के अक्षरो ज्यां ज्यां मने खूटतां लाग्यां त्यां त्यां आवा [ ] कौंसमां ते ते अक्षरो में केवळ सूचना रूपे बताव्या छे. कोई नवी प्रति मळी आवतां मारा सूचित पाठो खोटा सिद्ध थाय एवी पूरती शक्यता छे. 'य'श्रुतिनी बाबतमां अने 'न' के 'ण'नी बाबतमां प्रतिओना पाठांतरोनी बहुमति उपर ध्यान आपवामां आव्युं छे. ए बे बाबतोमां कोई एक नियम आद्यंत अखत्यार करवामां आव्यो होय एम नथी.

प्राकृतभाषामां लखायेल जैन कथा साहित्यनो टूंक परिचय

प्राकृत भाषामां लखायेला जैन कथा साहित्य विषे एटलुं बधुं कहेवामां आव्युं छे के एना विषे अहिं पुनरुच्चारण करवुं उचित नथी. ए विषे विगतवार, अभ्यासपूर्ण माहिति मेळववा ते विषयना सर्वांगीण जिज्ञासुओए आचार्य जिनविजयजीनो 'कुवलयमाला' नामनो लेख,[१८] सिंघी जैन ग्रंथमाळामां प्रसिद्ध थयेल, स्वसंपादित हरिषेणना 'बृहत् कथाकोश'मांनी प्रो. डॉ. ए. एन. उपाध्येए लखेल विस्तृत प्रस्तावना, प्रो. डॉ. घाटगेनो 'नॅरेटीव लिटरेचर ईन जैन माहाराष्ट्री' नामनो लेख,[१९] तेम ज स्वर्गस्थ मो. द. देसाई कृत 'जैन साहित्यनो संक्षिप्त इतिहास', अने छेल्ले आ बधी माहितिनी पूर्व भूमिकारूप थई पडेल जोहान्नीस हर्टलनो

---

१८ भारतीय विद्या, सिंघी स्मारक ग्रंथ — वि. सं. १९८४, पृ. २५९ – २८४.
१९ भां. ओ. री. इ. पूना, एनाल्स, वॉ. १६; भाग १ – २; १९३५.

'नॅरेटीव लिटरेचर ऑफ धी जैनाझ' शीर्षक लेख तथा हरिभद्र सूरि रचित 'समराइच्च कहा'नो प्रो. डॉ. हर्मान याकोबीनो उपोद्घात जोई जवा खास भलामण छे. आ बंने लखाणोमां एटली सामग्री भरी पडेली छे के एनो अहींआ पुनरवतार करवो अशक्य छे अने अनुपयुक्त पण छे. तेथी अहीं ए साहित्य विषे केवळ अंगुलिनिर्देश करीने ज संतोष पकड्यो छे. में नीचे आपेल विगतोनो आधार पण उपर्युक्त साहित्य ज छे.

जैनोनुं कथा साहित्य प्रमाणमां महाकाय छे. प्राकृत, संस्कृत, अपभ्रंश अने गूजराती एम चारेय भाषामां लखाएला सैंकडो जैन कथा ग्रंथो आजे मळी आवेल छे. एमांना घणा खरा ग्रंथो विक्रमीय दसमी सदी पछी बनेला छे. विक्रमीय प्रथम सहस्राब्दिमां रचायेला ग्रंथोनी संख्या दसथी वधारे नथी पण ओछी हशे.

जैन कथा साहित्यना मूळ 'ज्ञाताधर्मकथा' नामना छट्ठा जैन अंगमां मळी आवे छे. जैन कथा-ग्रंथोमां बहु प्राचीन ग्रंथ होय तो ते 'वसुदेवहिंडी' छे. आथी पण जूनुं चंद्रगुप्त मौर्यना गुरु भद्रबाहुरचित 'वसुदेव चरित' छे. परंतु अत्यारे ए उपलब्ध नथी. 'वसुदेवहिंडी' पछी विमल सूरि रचित 'पउमचरिय' आवे छे. आ सूरिए 'हरिवंस चरिय' लख्युं होवानो पण उल्लेख छे जो के ए अत्यारे उपलब्ध नथी. ऐतिहासिक अने काल्पनिक वस्तुओना मिश्रणवाळा 'वासवदत्ता', 'सुमनोत्तरा,' 'उर्वशी', 'भैमरथी,' अने 'नरवाहन दत्त' जेवा अनेक शृंगाररसप्रधान लौकिक कथा ग्रंथो रचाया.

शृंगाररसथी छलकाती अने वर्णनोथी भरपूर कथाओमां पादलिप्त सूरिनी 'तरंगवती कथा' सर्व प्रथम छे. जो के अफसोसनी वात तो ए छे के ए कथारत्न हजु सुधी क्यांय कोईने मळ्युं नथी एटले आपणे तो अनिश्चितसमयी आचार्य वीरभद्र के वीरभद्र शिष्य गणि नेमिचंद्ररचित तेना 'संक्षिप्त सार'थी ज मूळकथानो रसास्वाद करवानो रह्यो. 'तरंगवती'ने कुवलयमाळाकारे संकीर्णकथामां मूकावी छे.

पादलिप्तसूरिए सर्जेली आ नवीन कथासृष्टिमां पाछळथी बीजी पण संगीन भरती थई. फलस्वरूपे 'मलयवती,' 'नरवाहन दत्त', 'मगधसेना', 'बंधुमती', अने 'सुलोचना' नामक सुंदर कथाओ रचाई. कमनसीबे ए बधी कथाओ कालदोषे के बीजा कोई कारणे लुप्त थई गई अने एमना नाम सिवाय आपणे एमना विषे कशुं जाणता नथी.

'वसुदेवचरिय', 'पउमचरिय', अने 'हरिवंस चरिया'दि पुराण पद्धतिना चरित्र ग्रंथोने कथा वर्गमां न गणीए तो, ते पछी 'धम्मिल्लहिंडी' अने तेनी साथे जोडाएल 'वसुदेवहिंडी' नामनो कथा ग्रंथ आवे छे. ए आठमा सैका पहेलानो छे. तेना पछी हरिभद्रसूरिनी 'समराइच्च कहा' आवे छे. आ कथा कविनी कवित्व-शक्तिनी साक्षात् प्रतिमा छे एटलुं कहेवुं बस थशे. आचार्य हेमचंद्र आ कथाने सकलकथानी कोटिमां मूके छे. अने ए पण जणाववुं जोईए के एमनुं रचायेलुं 'धूर्ताख्यान' पण हवे तो प्रसिद्ध थई गयेल छे.[१००] आ पछी उद्योतन सूरिनी 'कुवलयमाला' आवे छे. आ कथा चंपूना ढंगनी छे. रचनाशैलि 'कादंबरी' के 'दमयंती कथा' जेवी छे. काव्यचमत्कृति उत्तम अने भाषा मनोरम छे. विनोदमां कथा लेखके एमां पैशाची अने अपभ्रंश भाषामां पण वर्णनो आप्या छे. आ कथानी उपयोगिता ऐतिहासिक दृष्टिए पण खास महत्वनी छे. एनी पछी शीलांकनुं 'महापुरुष चरित', विजयसिंह सूरि रचित 'भुवनसुंदरी कथा', कोई अज्ञातनामा लेखकनुं 'कालकाचार्य कथानक' अने धनेश्वरनुं 'सुरसुंदरी चरिय' आवे छे. ए पछी महेश्वर सूरि रचित आपणो आ प्रस्तुत पर्वकथानो ग्रंथ आवे छे. त्यार बाद कथासाहित्य घणा मोटा प्रमाणमां जैन लेखकोए लख्युं छे; परंतु ए विषे अहीं लखवुं अनावश्यक छे अने अप्रस्तुत छे एटले छोडी दीधुं छे.

---

१०० आ ग्रंथ आचार्य जिनविजयजीए संपादित करी सिंघी जैन ग्रंथमालामां नं. १९ तरीके प्रकाशित कर्यो छे.

जैन कथा साहित्यना आ विहंगावलोकन पछी एटलुं कहेवुं जरूरी छे के जैन कथालेखकोनुं मूळ ध्येय एक ज हतुं अने ते आध्यात्मिक कल्याण. गमे ते जैन कथा ल्यो. आ ध्येय तेमां स्पष्टपणे प्रतिबिंबित थयेलुं देखाशे. कथा देह गमे ते होय अने गमे तेवो होय परंतु धर्माधर्मनुं, पुण्य-पापनुं फळ बताववानो आशय अने कर्मना अचळ सिद्धांतनी स्थापना माटेनी जैन कथा लेखकनी तालावेली—आ बे मुख्य सिद्धांतो कथानो आत्मा छे. सामान्य लोकवार्ताओने पण जैन कथाकारोए पोताना आगवा रंगे रंगी छे अने एना उपर पोताना ध्येयनी महोर मारी छे. सामान्य लोकवार्ताना संबंधमां पण आ ध्येय उमदापणे सिद्ध करवामां आव्युं छे तो पछी खास विशिष्ट वस्तुनो आधार लई, जैन धर्मना मूळ तत्त्वोने प्रतिबोधवाना एक मात्र हेतुने खातर रचवामां आवेली कथा विषे तो कहेवानुं ज शुं ! टुंकामां, आ महोरनी विशिष्टता दरेक कथाओमां उडीने आंखे चोंटे ए स्वाभाविक ज छे. महेश्वर सूरिनो प्रस्तुत ग्रंथ आ हरोळमां आवे छे. एनी मुख्य नेम ऐहिक अने पारलौकिक सुखनी प्राप्ति करावी आपवानी छे अने ते ज्ञान पंचमी जेवा पुण्य दिवसे जैन धर्मना आराधन द्वारा. कथानो प्रतिपाद्य विषय आ छे; बीजी बधी बाबतो आनुषंगिक छे.

छंद, भाषा अने कवित्व

समग्र ग्रंथमां एक ज छंद वापरवामां आवेल छे अने ते छे गाथा. भाषा माहाराष्ट्री प्राकृत छे. एना उपर कचित् अर्धमागधीनी तो कचित् अपभ्रंशनी असर पडेली छे. देशी शब्दोनो प्रयोग लेखके करेल छे. जेवा के:—कोड्ड, खुंखुव, फेक्कार, खप्प, खेड्डु, घग्घर, घट्ठ, चुक्क, चुली, छड्डु, छुड्ड, छोड्ड, छोल्ल, झाड, डोल्ल, तुट्ट, तोड, धाडी, मिच्छोल, पुक्कार, पोट्टल, फेड, फिट्ट, अने मोक्कल वगेरे वगेरे. लेखकनी शैलि घणी ज हृदयंगम, सरळ, अने प्रासादिक छे. एनुं मुख्य लक्षण अनायास छे. शब्द प्रवाह सीधे सीधो, अस्खलितपणे लेखकना हृदयमांथी जाणे के न वहेतो होय एम लागे छे. अर्थ पकडी पाडवामां मुसीबतनो अनुभव जराय करवो पडतो नथी. शब्दाडंबर क्यांय नथी जणातो. शैलि कोई पण स्थळे खखडधज नथी जणाती. हृदयंगमता, प्रासादिकता, सरळता, सुबोधता, वगेरे वगेरे लेखकनी शैलिना गुणो छे. श्लेषनो उपयोग लेखके स्थळे स्थळे सफळताथी कर्यो छे. काव्यचमत्कृति लेखकने सिद्ध हती. तेना नमूना माटे जुओ खास करीने प्रथम कथानकनी ४१९मी, ४८८थी ४९२मी, आठमा कथानकनी १२०मी अने दसमा कथानकनी २९७–२९८मी गाथाओ.

आभार दर्शन

आ ग्रंथना संपादनमां मारा विद्यागुरु भारतीय विद्याभवनना ऑन. डिरेक्टर आचार्यश्री जिनविजयजीए मने प्रतिओ मेळवी आपीने, जे गाथाओनो अर्थ मने बेसतो नो'तो ते समजावीने, संपादननी आंटी-घुंटीना उकेलमां यथोचित मदद आपीने, तेमज प्रस्तावनानी माहिति मेळववामां उपयोगी थाय एवुं साहित्य सूचवी अने मेळवी आपीने मने जे अमर्याद सहाय आपी छे ते माटे हुं तेमनो परम ऋणी छुं.

भारतीय विद्या भवन
मुंबई
माघ पूर्णिमा, सं. २००४

अमृतलाल सवचंद गोपाणी.

सिरीमहेसरसूरिविरइया

नाणपंचमीकहाओ

卐

॥ ॐ नमो वीतरागाय[1] ॥

पंचेंदियनिरवेक्खं पंचनमोक्कारहेउयं तह य । पंचमगइसाहणयं पंचमनाणं नमंसेउं ॥ १
दुविहाएँ[2] पंचमीए कालं पुरिसं विहाण-गहणं च । उज्जवणं फलभावं गाहाहिँ महेसरो भणइ ॥ २
सक्कयकव्वस्सत्थं जेण न जाणंति[4] मंदबुद्धीया । सव्वाण वि सुहबोहं तेण इमं[5] पाइयं रइयं ॥ ३
गूढत्थदेसिरहियं सुललियवन्नेहिँ[6] गंथियं रम्मं । पाइयकव्वं लोए कस्स न हियंय सुहावेइ? ॥ ४
परउवयाररएणं[7] भासा सा होइ एत्थ भणियव्वा । जायइ जीएँ[8] विबोहो सव्वाण वि बालमाईणं ॥ ५
पंचवरिसेहिँ जेट्ठा पंचहिँ मासेहिँ लहुइया होइ । एवइयकालमाणा होइ अखंडा य[9] कायव्वा ॥ ६
जइ कह वि असामत्थं होइ सरीरस्स दिव्वजोएणं[10] । ता उत्तरकालं पि हु पूरिज्जा असढभावो[11] उ ॥ ७
खलिओ वि जहा सुहडो पुणरवि वलिऊण पावइ जसोहं । तह नियमं पूरिंतो[12] जीवो सुहमायणं होइ ॥ ८
एगंतेणं जेणं चउत्थवयपालणं दढं भणियं । तेण जहासत्तीए सेसं खलु होइ कायव्वं ॥ ९
जइ होज्जा[13] असमत्थो काऊणं जेट्ठपंचमिं को वि[14] । सो इयरिं पि करेज्जा तीए वि फलं जओ[15] तुल्लं ॥ १०
लहुईयं[16] वि किरियाए सोक्खं खलु होइ असढभावस्स । विसमविसेणं[17] मरंतं किन्नवि रक्खेइ अमयंसो? ॥ ११
कित्तीएँ[18] मच्छरेण व[19] पूयनिमित्तं च चित्तपीडाए । उग्गं पि तवं चिन्नं दोग्गइगमणं पसाहेइ[20] ॥ १२
पुरिसो वा इत्थी वा नाऊणं नियदेहसामत्थं । संमत्त-नाणकलिओ माणाइविवज्जिओ धीरो ॥ १३
गंतूण जिणिंदघरं काऊणं तस्स विविहपूयं च । ठविऊण पोत्थयवरं सुहतंदुलसत्थियं कुज्जा ॥ १४
घयपरिपुन्नं[21] काउं पंचहिँ वट्टीहिँ दीवयं तह य । फल-पुप्फ-वत्थ-गंधाइएहिँ परिपूयणं करिय ॥ १५
लहुईएँ[22] पंचमीए गहण-विहाणं इमं तु[23] विन्नेयं । एयं चिय पंचगुणं इयरीए होइ कायव्वं ॥ १६
तत्तो गुरूण पुरओ गहिऊणं पंचमीएँ उववासं । सुद्धे पक्खम्मि सुहे सव्वाण वि कम्ममासाणं ॥ १७
मग्गसिरे तह माहे फग्गुण-वइसाह-जेट्ठ-आसाढा । एए कंमियमासा सेसा य अकम्मिया मासा ॥ १८
उववासो य अकम्मो अहव करेज्जा उ थोवमणवज्जं । ण्हाणं खरस्स इयरह छारेणं[25] य लोट्टणं जाण ॥ १९
अह पुन्नाएँ[26] ताए नियविहवं भाविऊण हियएणं । हीणो-त्तम-मज्झिमयं उज्जवणं[27] होइ कायव्वं ॥ २०
पंचण्हं पोत्थाणं[28] काऊण लिहावणं च सत्तीए । पच्छा जिणवरबिंबे[29] ण्हवणाईयं[30] सुहं काउं ॥ २१
ठविऊण पोत्थयाइं काऊण विलेवणं च वन्नेहिं । कयपुप्फाइविहाणो देइ बलिं पंच पंचेहिं ॥ २२

---

1 B वितराय । 2 A पंचिंदिय° । 3 B दुविहाय । 4 C याणंति । 5 A कयं । 6 A °वयणेहिँ । 7 A °रयणं । 8 C जीय । 9 B उ । 10 B °जोएण । 11 B °भावा । 12 B पूरेंतो । 13 B होज्जइ । 14 A कोइ । 15 C जओ । 16 B लहुईयं । 17 B विसयंसेण; C विसमविसेण । 18 B कित्तीय । 19 B च । 20 A पसाहेइ । 21 C माणाइ° । 22 A °परिपुन्नं । 23 A लहुईय । 24 A तु । 25 A छारेणं । 26 B पुन्नाए । 27 B उज्जमणं । 28 B पंचण्ह पोत्थयाणं । 29 B °भवणे । 30 C °ण्हवणं ।

अह पंचहिँ हारेहिँ[1] पंचहिँ रयणेहिँ तह विभूसेउं[2] । संघस्स कुणइ पूयं[3] जहसत्तीए महासत्तो ॥ २३
संघो महाणुभावो नाणाइतियस्स जेण आहारो । पूइज्जंते तम्मि उ नाणाई पूइयं होइ ॥ २४
तह उवयारपरो वि हु संघो जीवस्स होइ भवस्स । वच्छलं अणुसहिँ उववूहणमाइ कुणमाणो ॥ २५
अन्नं च तियसनमिओ केवललच्छीइ[4] संजुओ विमलो । तित्थयरो[5] वि हु अप्पं भाइए वंदए संघं ॥ २६
तम्हा सइ सामत्थे संघं पूएह सव्वकज्जेसु । पाविह तओ[6] उ मोक्खं[7] भोत्तूणं विसयसोक्खाइं ॥ २७

सोहग्गं कुलजम्मो वाहिविमोक्खो[8] पिएण संजोगो ।
बंधण-मुयणं विहवो[9] कर-चरण-च्छीण तहभावो ॥ २८
दीवंतरम्मि सोक्खं विम्हवहेउं[10] समत्थलोयाण[11] ।
मणुय-सुरा-ऽसुरसोक्खं फलं च तीसे तओ मोक्खो ॥ –दारगाहा[12] २९

एए य जहा जाया जेसिं[13] जीवाण तीएँ[14] करणेणं । तं तह भणिमो अहयं नियमइविहवाणुसारेणं[15] ॥ ३०

जयसेण नंद भद्दा वीरो कमला गुणाणुराओ य ।
विमलो धरणो देवी भविस्सदत्तो य दाराइं ॥ ३१

एएसु अंतरत्था अन्ने वि हु इत्थि-पुरिस नायव्वा । पंचमिफलं विचित्तं बहुभेयं पावियं जेहिं ॥ ३२

१. जयसेणकहा ।

जयसेणकहा पढमा अक्खिज्जइ पुव्वजम्म[16]परिकलिया ।
सोहग्गदारविसया भवियजणाणुग्गहट्ठाए ॥ ३३

इत्थेव[17] भरहवासे दाहिणदेसम्मि जलहितीराए । खलचित्तं व दुगेज्झो रम्मो तह सुयणचेट्ठ [18]व्व ॥ ३४
संसारो व्व विसालो संकर इव गणसएहिं संजुत्तो । धणउ व्व दविणभरिओ कुच्छियराया व बहुमंडो ॥ ३५
सिंघलदीवो रम्मो तत्थ य राया नराहिवो नामं[19] । तस्स य निवतणयाणं होइ सयं महिलियाणं च ॥ ३६
ताण य मज्झे एगा ईसा-कामेहिँ[20] पीडिया पावा । नामेण इंदुमइ[21] एवं[22] हियएण चिंतेइ ॥ ३७
तिण्हं मासाणं[23] नवाहियाणं[24] मह एत्थ पाडिया[25] होइ । तत्थ य सोक्खं तुच्छं[26] पलत्तालुयनायओ[27] विरसं ॥ ३८
वरि[28] हलिओ वि हु भत्ता अनन्नभज्जो गुणेहिँ रहिओ वि । मा सगुणो बहुभज्जो जइ राया चक्कवट्टी[29] वि ॥ ३९
वरि गब्भम्मि विलीणा वरि जाया कंत-पुत्तपरिहीणा । मा ससवत्ता महिला हविज्ज जम्मे वि जम्मे वि ॥ ४०
जइ वि हु भत्ता सरिसो होइ कलत्तेसु सव्वकज्जेसु । तह वि हु ताण मणेसुं अत्ताणे[30] थोवपरिहावो[31] ॥ ४१
संकर-हरि-बंभाणं[32] गउरी-लच्छी जहेव बंभाणी । तह जइ पइणो इट्ठा तो महिलाँ[33] इयरहा केली ॥ ४२
पावेणं[34] सवत्ति[35]जणो दुट्ठा सासू-नणंदमाईया[36] । धम्मेण य निक्कंटो[37] घरवासो होइ महिलाणं ॥ ४३
धण्णा ता महिलाओ जाण न जोएइ[38] को वि खोजाइं[39] । सासु(सु)नणंदु सवत्ती[40] ससुरो जिट्ठो य दियरो य[41] ४४
जेण तहिं विलसिज्जइ निच्चं इत्थीहिँ नियय इच्छाए । इयरह वरि वणवासो मा घरवासो जहा पासो ॥ ४५

---

1 C पंचहि वण्णेहिं । 2 A भूसेइं । 3 A C कयं । 4 B °लच्छीइं; C °लच्छीय । 5 A तित्थयरो । 6 A तंह । 7 A मोक्खो । 8 A °विमुक्खो । 9 B विभवो । 10 A °जणयं । 11 B °लोयाणं । 12 C दारं; B none of the two is found. 13 A तेसिं । 14 A तीइ । 15 B °सारेणं । 16 A °जम्म° । 17 C एत्थेव । 18 A सुयणचिट्ठ व्व । 19 B नामं । 20 A °कामेण । 21 A नामेणं इंदुमई । 22 A एयं । 23 C मासाणं । 24 B नवाहियाणं; C वाहियाणं । 25 A पीडिया । 26 A तोच्छं । 27 A °ताडय° । 28 A वरि । 29 A चक्कवट्टी । 30 B अत्ताणं । 31 C °परिभावो । 32 A °बम्हाणं । 33 B महिली । 34 B C पावेण य । 35 B C सवइ° । 36 B C °माईओ । 37 A निक्कंटो । 38 A जोएइ; B जोएइ । 39 A C खोज्जाइं । 40 C य is missing in this Ms. 41 A सव is missing in this Ms. 42 A वा ।

निंदिदो[1] परजणो[2] रम्मो[3] पेम्मेण होइ गहिलाण । इयरो नरयं भणिओ सत्येसु वि[4] कम्मिया[5] दो वि ॥ ४६
इय चिंतिय तार्हि[6] तहिं राउल पत्तं कयाविय किं पि । जह नामं पि न गिण्हइ[7] राया ताउं[8] मंजुकुमरीणं ॥ ४७
गहुरियहं जुंजंती नामरूवाइँ[9] विसमं[10]सोक्खाइं । मं[11] वि सा पावइ तिर्वि अग्गी इव इंधणभरेहिं ॥ ४८
गमणेइ पुरुविं नं[12] पवच्चेइ तं पि थोवं तु । अंकण-मुंडणमाई[13] पइदियहं[14] कुणइ लोयाणं ॥ ४९
अवाणं गयाली सवाण वि उत्तमं च हिययएण । हीलइं[15] सव्वं पि जणं बहुमयकलणपरिकलिया ॥ ५०
इत्तो वि मओ पत्तिओ सोहं नासेइ जह वि[16] चंदस्स । जो पुण धरेइ[17] जड वि दूरे[18] च्चिय तस्स सोहाउ ॥ ५१
बहुहा जिआईं[19] समओ जइ वि हु सूरेण संगमं कुणइ । चंदो व महीं[20]पुरिसो तम्हा ममनअयं कुणइ ॥ ५२
सयओ दोसासंगी समओ वंकत्तणेण संजुत्तो । समओ जडयावासो जह चंदो एत्थं[21] लोयम्मि[22] ॥ ५३
एवंविहमवकलिया कम्मकम्म[23]बंधियिया महापावा । नरयदुहं तिरियदुहं भरिऊणं पाविया सा उ ॥ ५४
एत्थेव[24] मणुयलोए पुक्खरदीवस्स पुव्वं[25]भायम्मि । खेत्तम्मि भरहनामे बहुजणपर्व[26]सेविए रम्मे ॥ ५५
आयारो व दुलंघो पायारो सुवण्णरक्खिओ[27] जत्य । परिहाणं पिव परिहा परवसमायावारक्खणिया ॥ ५६
चत्तारिउ पउलीओ[28] पीइमग्गं व वीइं[29] पहिरा[30]णो । सुयणमं[31]णो इव सरलो विस्थिन्नो हट्टमग्गो वि ॥ ५७
वेले व[32] रयणपुत्रा जत्थ य[33] दीसंति चिवणिपंतीओ । पारवइणो[34] इव रम्मा बहुमूला भवणं[35]संघाया ॥ ५८
सा इंदउरि[36]समाणा विबुहाहिवसंघसेविया निच्चं । नयणमणाणंदयरी[37] नयरी पउमावई नाम ॥ ५९
तत्थ य वणिओ इं[38]भो कुं[39]लचंदो नाम गुणगणावासो । तस्स य रम्मी[40] भज्जा[41] सुंदरि नामि[42] त्ति विक्खाया ॥ ६०
अच्चुत्तं[43] अणुराओ पइदियहं[44] वड्ढिओ तहा ताण । जह तुच्छे वि विओए दुक्खं नरओवमं[45] होइ ॥ ६१
इंदुमईए जीवो विवरं लहिऊण कम्मचक्कस्स । दोहग्गकम्मसेसे सुंदरिगब्भम्मि उववन्नो ॥ ६२
जह जह वड्ढइ गब्भो तह तह सुंदरिमणम्मि संतावो । अणुकूलो वि दुहाइं देइ च्चिय कम्मदोसेणं ॥ ६३
दुट्ठं[46] गब्भो तूरं[47] कुसिणं जणवंचणं[48] च पिसुणत्तं । जाईए[49] पच्चएणं इट्ठाइँ हवंति जुवईणं ॥ ६४
अह अन्नया कयाई कुलचंदो गब्भदोसगयनेहो । सुंदरिमकयवियारं[50] बेहाओ झत्ति पीणेइ[51] ॥ ६५
अह सुंदरी मणेणं चिंतइ अइतिक्खदुक्खसंतत्ता । अइवच्छलो वि नाहो कह जाओ सुट्ठु निन्नेहो ? ॥ ६६
किं भूणो वि हु पत्तओ दुक्खं अइदारुणं मणे देइ । जो पुण मूलच्छिन्नो[52] मरणं[53] च्चिय कुणइ जुवईणं ॥ ६७
वरि मा[54] जाओ[55] नेहो होऊणं मा पुणो दढं नट्ठो । अदंसणं पि सेयं लोयणं[56]रिउणो निहाणस्स ॥ ६८
अवराहेण विरत्तो दुक्खं न वि देइ वल्लहो जइ वि । अवराहेण विणा पुण जीयं[58] सो निवलं[59] लेइ ॥ ६९

---

1 A निंदिओ । 2 B परओ । 3 B य । 4 A कम्मिया । 5 A ताय । 6 C तर्हि । 7 B गेण्हइ । 8 A it is not found in this Ms. 9 A अण्णाण । 10 A विविह° । 11 C न य सा । 12 B C न वि य । 13 C °माइं । 14 A पयहिअइं । 15 A हिलइ स । 16 B C य । 17 A धारइ । 18 B C दूरं । 19 A C खिज्जइ । 20 B कला° । 21 B इत्थ । 22 A लोगम्मि । 23 A धम्मं कुण । 24 B इत्थेव । 25 B मज्झ° । 26 B C बहुजणध° । 27 B सुवण्णुरक्खिओ; C सुहपरिहिओ । 28 A पयालीओ । 29 B C जस्स । 30 A गुहिराओ । 31 A °अणो । 32 B व्व । 33 A व । 34 A B नियवइणो । 35 A भवण° । 36 B इंदपुरि° । 37 A C °णंदरी । 38 A इब्भो । 39 A कुलचंदो; C कुलचंदो । 40 A C भज्जा । 41 A सुंदरि । 42 C नामत्ति । 43 B अच्चोत्तं । 44 A पयहियहं; B पयहियहं । 45 A अइदुरोसहं । 46 A दुहं; C दुहं । 47 A C गब्भोत्तरं; B गब्भोयं । 48 A वंचणं; B C °वंचणं । 49 B C जाईय । 50 A °वाराइं । 51 B कीणइ । 52 C मूलच्छिन्नो । 53 A मरणं । 54 A it is not to be found in this Ms. 55 A जायाओ । 56 B C लोए । 57 A लोय° । 58 B जीवं । 59 B C विउलं ।

मणवल्लहो विरत्तो[1] विणावराहेण कम्मदोसाओ । सरिओ सरिओ दुम्मइ अंगाइं नडसल्लो व ॥ ७०
धन्ना ता महिलाओ जाणं पुरिसेसु[2] कित्तिमो नेहो । पाएण जओ पुरिसा महुयरसरिसा सहावेणं ॥ ७१
एक्कवसिओ सिनेहो[3] रंडत्तं कन्नयाण बाहुल्लं । दालिद्दं च विओगो एवं नरयं महाघोरं ॥ ७२
निक्कित्तिमो न नेहो एयं लोयस्स सच्चयं वयणं । अवहिं[4] पिययम[5]विरहे कह जीयं धारिओ अहयं ? ॥ ७३
धी संसारसहावो जो किर निमिसं[6] पि मुंचए[7] णेय[8] । तव्विरहेण वि पिच्छह जीविज्जइ दड्ढलोएण ॥ ७४
नेहो बंधणमूलं[9] नेहो लज्जाइनासओ पावो । नेहो दोग्गइ[10]मूलं पइदियहं[11] दुक्खओ नेहो ॥ ७५
धन्ना ते वरमुणिणो मूलं नेहस्स जेहिँ परिच्छिन्नं । धन्नाण वि ते धण्णा बाले[12] चिय जे तवं पत्ता ॥ ७६
अन्नायरसेहिँ जओ निव्वाहिज्जइ तवं सुहेणेव । भुत्तविसयाण चित्तं सरेज्ज ता इंदिय[13]कयाइं ॥ ७७
ता मज्झ वि आजम्मं नियमो नियमेण पुरिससंगस्स । दिट्ठो सो मालवओ मंडा वि हु भक्खिया तत्थ ॥ ७८
एवंविहम्मि कज्जे किं जुत्तं मज्झ एत्थ काउं जे । अहवा पिउघरगमणं मोत्तूण न जुज्जए अन्नं ॥ ७९
जइ वि हु पइमुक्काणं पियाइगेहेसु आयरो नत्थि । तह वि हु[14] तं[15] चिय सरणं जह भूमी मंचपडियस्स ॥ ८०
इय[16] चिंतिऊण हियए चलिया सा मत्तवारणगईए[17] । एगागिणी वि[18] विमणा सम्मुहा सा[19] जणयनयरीए ॥ ८१
सुकुमाल गब्भवइया भीरू एगागिणी दुहं मग्गे[21] । अहवा धा(धी)रय[22]वसया मुच्छा[23] लोयाण विन्नेया ॥ ८२
कइवय[24]दिणेहिँ तो[25] सा तं नयरिं पाविऊण उज्जाणे[26] । उवविट्ठा[27] मुच्छगया पुणरवि सयमेव संबुद्धा ॥ ८३
अह चिंतियं च ताए[28] कह हं पविसामि[29] नयरि[30]मज्झम्मि ? । एगागिणी उ[31] जम्हा अबला[32] लोयाण निंदणिया ॥ ८४
देहलिलंघणएण वि जा[33] इत्थी कह वि एगिया जाया[34] । तं[35] पि[36] हु निंदइ लोगो किं पुण देसंतर गयाए[37] ? ॥ ८५
नव[38]जुवईण वईणं बालाण य एगयाण[39] नियमेण । निद्दोसाण वि दोसा संभाविज्जंति लोएहिँ[40] ॥ ८६
एगागी दूराओ संपत्तो[41] सुट्ठु तोसओ पुरिसो । महिला अइदुक्खयरा तेणं चिय निंदिया इत्थी ॥ ८७
उप्पण्णाए सोगो वड्ढंतीए य वड्ढए चिंता । परिणीयाए उदन्तो[43] जुवइपिया दुक्खिओ निच्चं ॥ ८८
जइ पुण रंडा अइ[44]दूहवा य जाए[45] कम्मदोसेण । ता पिउमाईण दढं जावज्जीवं मणे[46] सल्लं[47] ॥ ८९
ता[48] वरि मा संभूया अहवा गब्भम्मि चेव परिखीणा । अप्प-पराणं[49] दुहया कन्ना कइया वि मा होज्ज[50] ॥ ९०
एवं ठियंमि कज्जे[51] मरणं चिय मज्झ होइ सेयं तु । इयरह लोयावाओ आजम्मं दूसहो[52] नियमा ॥ ९१
अब्भक्खाणमकज्जं कज्जविणासो रिणं च गुणनिंदा । पच्चुवयाराकरणं दूमंति हु माणविहवाण[53] ॥ ९२
अह सा खुहा-तिसाहिँ[54] अभिभूया[55] उट्ठिऊण[56] किच्छेणं[57] । जल[58]-फलगवेसणत्थं उज्जाणे[59] हिंडए सणियं ॥ ९३
तिक्खेहिँ दुक्खेहिं अभिभूयाणं च दड्ढजीवाणं । भुक्खा-तिस-निद्दाओ हवंति नियमेण संसारे ॥ ९४

---

1 B भिरत्तो । 2 A पुरिसेहिँ । 3 A B वि णेहो । 4 B अह । 5 B पिययमस्स । 6 A C निमसं । 7 A C मुचए । 8 C णेव । 9 B C °मडलं । 10 A दुग्गइ । 11 A पयदियहं; C पइदुहं । 12 A बालो । 13 B C इंदियकयाइं । 14 C म । 15 B ति; C ते । 16 A इह । 17 A °गईएण । 18 C व्व । 19 A से । 20 A णायवं प । 21 A D मग्गं । 22 B पारय° । 23 B मोच्छा । 24 A कइयाइ°; B कयवय । 25 A ता । 26 A उज्जाणं । 27 A उवविजा । 28 A ताहे; C ताए । 29 C पइसामि । 30 B नइरि° । 31 C य । 32 A महिला । 33 C जइ । 34 B जाइ । 35 B तह । 36 A वि । 37 A °गयाणं । 38 B C निव° । 39 A एगगाम । 40 A लोगेहिं । 41 A संपत्ता । 42 A वंजे । 43 A B अह । 44 A D दुहविय; B D दुहवत्ति । 45 AC जाएजा । 46 A मणो । 47 B सल्लो । 48 B तो । 49 A °पराण य । 50 B होज्जा । 51 A कन्ने । 52 A दुस्सहो । 53 B °विभवाणं; C °विहवाणं । 54 C तिसाखुहाहिँ । 55 B अहिभूया; C अभिहूया । 56 B उट्ठिकण । 57 A किच्छेण । 58 A जण्ण° । 59 A B उज्जाणं ।

ता पिच्छइ सो सरसिं वियलवलं पउमलोयणसणाहं[1] । जणणिं पिव कंपंतिं तडठियतरुविहगविरुएहिं[2] ॥ ९५
मज्जेउं उत्तिण्णा कुसुमेहिं अच्चिऊण अंचिलं । पच्छा फलाइँ भुंजइ[3] दाऊणं जलचराईणं[4] ॥ ९६
जम्मंतरम्मि दिन्नं भुंजिज्जइ इत्थं जेण जीवेहिं । तेणं चिय दाऊणं भुंजंति सया वि धम्मंता ॥ ९७
जा वीसमेइ[6] तत्था कयलीहरयम्मि सुट्ठु रम्मम्मि । ताव य वियलियतेओ अत्थगिरिं पाविओ सूरो ॥ ९८
सोक्कारइ व भीओ उडुकरो दिणयरो वि सवेहिं[5] । अहवा वसणावडिओ सूरो वि हु कायरो होइ ॥ ९९
अत्थंगयम्मि सूरे तिमिरं दट्ठूण सुंदरी भीया । अहवा मलिण[7]स्सुदये सभयं[8] चिय निम्मलं होइ ॥ १००
अंगीकए वि मरणे मरणभयं तह वि होइ जीवस्स । कडुओसहस्स पाणं[9] कडुयं चिय नियमओ[10] जेण ॥ १
सुमरेवि[11] इट्ठदेवं वयणं वत्थेण झंपिउं[12] दीणा । संकोइयंगुवंगा[13] सयणिज्जे संठिया सुवइ[14] ॥ २
फेक्कारंति[15] सिवाओ वग्घा गुंजंति खुंखुवइ दीवो[16] । घूघू[17] करेइ घूओ[18] खुसु वायंति वाउलिओ ॥ ३
इत्थंतरम्मि सहसा पुव्वदिसा सुट्ठुनिम्मला जाया । गहवइकरेहिँ छुत्ता[19] होइ चिय इत्थि सच्चियासा ॥ ४

अमयमओ वि हु समओ बहुआसपरिट्ठिओ वि नीरासो ।
रयणि[20]यरो वि हु निरओ अहकमसो उग्गओ चंदो ॥ ५

सा वि हु तं दट्ठूणं अप्पाणं[21] जीविय त्ति मन्नेइ । अमयमयदंसणेणं जीविज्जइ एत्थ[22] को दोसो ? ॥ ६
सुक्के य[23] अइ[24]भयम्मी निद्दा सा लहइ नीस[25]हसरीरा । चिंतावराण[26] जम्हा निद्दा दूरेण नासेइ ॥ ७
निद्दा भुक्खा तुट्ठी सत्थं धम्मो य अत्थ कामो य । चिंताउरस्स सव्वे विरल च्चिय होंति लोयम्मि ॥ ८
रयणायरम्मि दिट्ठे रयणतिगं पाविउं अणग्घेयं । सुविणम्मि[27] रयणिविरमे पडिबुद्धा सुंदरी तुट्ठा ॥ ९
न य रयणाइँ न उव(य)हिं[28] लयहरयं चेव सुंदरी दट्ठुं । अह चिंतेइ मणेणं किमय[29]मसुयपुव्वयं दिट्ठं ? ॥ ११०
कत्तो मे पुन्नाइं रयणाणं जेहिं[30] होज्ज उप्पत्ती । किं वा मह रयणेहिं रमणीए[31] रयणिविरमम्मि ॥ ११
रयणाइं बंधुयणो गेह-कलत्ताइयं च लोयाणं । सव्वाइँ[32] वि[33] विहलाइं पाणच्चायम्मि नियमेण ॥ १२
जं दिज्जइ धम्मेणं तं चिय वित्तं गणंति सप्पुरिसा । इयरे कम्मयरा इव कस्स वि रेसंमि संचंति ॥ १३
अहवा न याणिमो च्चिय अज्ज वि पावाएँ होसए किंचि । पाएण जओ कज्जे विग्घसहस्साइँ ढुक्कंति ॥ १४
सुमिणं[34] च जं पहाए चिन्ताइ[35] विवज्जिएहिँ सत्थेहिं । दीसइ तं सव्वं(च्चं) चिय निद्दिट्ठं सत्थयारेहिं ॥ १५
अणुहूय-दिट्ठ-चिंतिय विसमावत्थाहिँ तह य धाऊहिं । जं सुमिणं[36] दीसेज्जा तं जाणइ निप्फलं[37] सव्वं ॥ १६
वियलइ तारानिवहो सत्थामं रयणिचारिणो[38] जंति । वासंति तंबचूडा सारसजुयलाइँ तुं[39] रुलंति ॥ १७
कलकरकरेंति[40] काया चुहुचुहु विरुवंति चिडयसंघाया । थुव्वंति देवसंघा संझं वंदंति दिय[41]पवरा ॥ १८
आईए रविकिरणा फुरिया सव्वेसु पव्वयवणेसु । अहवा सूरस्स करा पडंति पढमं महिहरेसु ॥ १९
सिहर[42]यंए रविबिंबे उदय[43]गिरी सुट्ठु पायडो जाओ । सूरो मत्थय[44]धरिओ कुणइ च्चिय महिहर[45]क्खाइं[46] ॥ १२०

1 A सी । 2 A तडविहागवएहिं महुरेहिं; B तडिठियतरुविहगविरुएहिं । 3 B भुंजेजाइ । 4 A एत्थ । 5 A सएहिं; C the whole fourth quarter is not to be found in this Ms. 6 B वीसमयी । 7 A मलिणु । 8 A C भयं । 9 B C पासं । 10 C निम्मओ । 11 B सुमरोवि; C सुमरेवि । 12 A झंपिउ । 13 B C °वंगामंगा । 14 A सुयणा । 15 B फोक्कारंति । 16 A दीवी । 17 A B घुघू । 18 B C घूओ । 19 A छुत्ता; C छित्ता । 20 C रयणि° । 21 A अत्ताणं । 22 A इत्थ । 23 A इ । 24 A अय°; B भय° । 25 B निस्सह° । 26 A चिंताउराण । 27 B C सुइणम्मि । 28 B C D उवही । 29 A किमियम; C किमेयम । 30 A जस्स । 31 A नयरीए; B रयणीए । 32 A सव्वाइं । 33 A it is not to be found in this Ms. 34 B C सुइणं । 35 A चिंताइ । 36 B सुयणं । 37 B निप्फलं; C निप्फलं । 38 B °चारिणो । 39 B C कु । 40 B °करेंति; C °करिंति । 41 A °य° । 42 B °हरणी । 43 B सिहरं; C सिहरि । 44 B जवय° । 45 A मच्छर° । 46 B °क्खाइं ।

उदयंचलम्मि आरूढो वंदिज्जइ जइण मत्तिकलिएहिँ[1] । सूरं उदयस्सेवं वयेणं पणमए लोओ ॥ १२१
उइए रविणो बिंबे मिलंति मिहुणाइँ चक्कवायाणं[3] । विहडियसंपउमाइं[4] मिलते चिय कुणइ सव्वत्थ ॥ २२
अह सुंदरी वि गंतुं तीरे[5] सरसीएँ चिंतइ मणेणं[6] । नीरपवेसाईणं किं मरणं मज्झ सेयं ति[7] ॥ २३
ताव य पिच्छइ[8] सा मेच्छइ मणि-मंडलमाइ[9] सुइए[10] । उज्जोयं कीलंते कहयाणा निवडिए हियए ॥ २४
अह सरइ[11]संकेउं पेच्छइ कोवंतम्मि मुणिवसहं । केवलनाणसमेयं[12] धम्मं धम्मं व मुत्तिमयं ॥ २५
कंचणपउमनिविट्ठं कुणमाणं देसणं सुराईणं । अमएण व सिंचंते गंभीरसुहाएँ वाणीए ॥ २६
तं वंदिऊण जा सा उवविट्ठा एगदेसभायम्मि । ताव य पुट्ठो भयवं पुरिसेणेगेण एवं[13] तु ॥ २७
देवस्स य धम्मस्स य धम्मियलोयस्स लक्खणं जमिह । तं सामिय कहसु महं बहुभेया तस्स लोगेहि ॥ २८
जंपइ सो मुणिवसहो सवं अक्खेमि जं तए पुट्ठं[14] । संखेवेण महत्थं सुणउ एगेण चित्तेणं[15] ॥ २९
कोहो खुहा पिवासा बंधण-जर-मरण-रोग-निद्दाओ । चिंता खेओ[16] सोओ[17] राग-दोसा य अरई य ॥ १३०
मय-भय-पमाय-माया[18] अट्ठारसमं च जं[19] समाइट्ठं । एए जस्स पणट्ठा[20] तं देवं मुणसु नियमेण ॥ ३१
एसो सो वरदेवो जम्मंतरसोक्खदायओ होइ[21] । अन्ने पुण बहुभेया इहलोयफलावहा भणिया ॥ ३२
इहलोइयं पि कज्जं सिज्झइ नियमेण पुव्वसुकएण । देवाइया निमित्तं तम्हा सुकयं चिय पहाणं ॥ ३३
दालिद्दं भत्ताण वि दीसइ विहवो अभत्तिमंते वि । एयं[22] पि हु कारणयं सुपुव्वकम्माइँ[23] न हु देवा[24] ॥ ३४
धम्मो वि सुहो एसो हिंसाइविवज्जणं[25] जहिँ कहियं । अन्नो पुण नायव्वो धम्मो वि अहम्मसारिच्छो[26] ॥ ३५
धम्मो धम्मो भणइ न य[28] नज्जइ तस्स किं सरूवं तु । गड्डरियपवाहेणं जम्हा तं कारएँ बहुसो ॥ ३६
सरिसाण वि पुरिसाणं रयणगुणे जाणए जहा एक्को । तह लक्खाण वि मज्झे धम्मगुणे जाणए विरलो ॥ ३७
खंतो दंतो सरलो परहियनिरओ पियंवओ नाणी । अममत्तो तवजुत्तो एसो पुण धम्मिओ नेओ[30] ॥ ३८
मंडिओ[31] मुंडियगल्लो[32] रत्तंबरधारओ य अन्नो वा । पुव्वगुणेहिँ विहूणो सव्वो वि हु जीवियाकलिओ ॥ ३९
अह पेरणमज्झगओ[33] लिंगं धारेइ अह व न हु धम्मी[34] । तह खंताइविहूणो अन्नो वि हु तारिसो चेव ॥ १४०
एत्थंतरम्मि सो च्चिय बहुविहदुक्खेहिँ पीडिओ भणइ । जलणाइपवेसेणं[35] मरणं पि हु उत्तमं कयरं ॥ ४१
अह भणइ मुणिवरिंदो जलणाइपवेसणं पसवचरियं । कम्ममागयं[36] सनियमं एयं पुण उत्तमं मरणं ॥ ४२
दुक्खाण नासणत्थं जे वि हु मरणं पवज्जया एत्थ । दुक्खं ताण तह च्चिय पावे पुण जायए तिव्वं ॥ ४३
*मरणेणं चिय छिज्जइ दुक्खं जइ होज्ज एस परमत्थो । ता तव-चरणाईयं सव्वं पि निरत्थयं जाण ॥ ४४
जस्स भएण मरिज्जइ तं दुक्खं जाइ पुट्ठिमणुलग्गं । सग्गं[37] पत्ते वि खरे अणुमग्गं दावणो जाइ ॥ ४५
अह सुंदरी विचिंतइ अज्ज वि मह अत्थि[38] सुहु पुन्नाइं । अन्नह तव-नाणनिही दट्ठुं कह लब्भए एसो ? ॥ ४६
जइ कह वि ण एस मुणी पुन्नविभावेण[39] दिट्ठओ होज्जा[40] । ता कुच्छियमरणेणं[41] दोग्गइगमणं ध्रुवं आसि ॥ १४७

---

1 B उज्जय° । 2 B °कलिएण । 3 A चक्कवायाण । 4 A विहडण° । 5 A तीरं । 6 B मणेण । 7 C त्ति । 8 B पिच्छइ । 9 A C °माइ । 10 A पज्जुइए । 11 B सहस्स । 12 B °समेयं । 13 C एवं । 14 A पुट्ठं । 15 B चित्तेण । 16 C खेओ । 17 A B सेओ; C सोओ । 18 B C °निद्दा । 19 B जम्म । 20 A पणट्ठा । 21 B C (卐) होओ । 22 C एवं । 23 A B पुव्व° । 24 A B °कम्माइँ । 25 B देव । 26 A °विवज्जओ । 27 A अधम्म° । 28 C इ । 29 B कीरइ । 30 B नेओ । 31 A C जडिलो । 32 C मुंडिय° । 33 A पेराण° । 34 C धम्मो । 35 A B °पवेसाणं । 36 B C (卐) कम्मागय° ।
* In B, C, and D this stanza is found after st. 145. 37 C सग्गो । 38 A अत्थि, B सुहि । 39 C °विभावेण । 40 A होज्ज । 41 B °मरणाणं । 42 B दुग्गइ° ।

दोन्नि वि पहरंति दढं दोन्नि वि वंचंति विविहकरणेहिं[1] ।
दोन्नि[2] वि चडंति गयणे दोन्नि[3] वि निवडंति महिवट्ठे ॥ १७३
दोन्नि[4] वि कुणंति भिउडिं दोन्नि वि सोहंति सेयबिंदूहिं ।
दोन्नि[5] वि झाडिंति[6] असिं दोन्नि[7] वि भिंदंति महिवीढं ॥ ७४

रत्तंबर व्व जाया दोन्न वि खग्गेहिँ दारियावयवा । अहवा पच्छिमकाले रत्तं चिय अंबरं[8] होइ ॥ ७५
अन्नोन्नमम्मपहया पंचत्तं पाविआ तदा दो वि । जइ आओ अविसेसो दोण्ह वि पडियाण भूमीए ॥ ७६
सोऊण सीहमरणं चंदकंता वि विलविउं(उं)[9] बहुयं । जंपइ एयं वयणं कस्स अणाहा अहं एत्थ ? ॥ ७७
अह सा मए वि भणिया माए ! मा भणसु एरिसं वयणं । पुत्तत्तणेणं[10] एण्हिं[11] अहमेव य सामिओ तुज्झ ॥ ७८
अण्णो कुमारभावे तारुन्ने तह य होइ भत्तारो । विद्धत्तणम्मि पुत्तो न कया वि निराहि(सि)या नारी ॥ ७९
अह भणइ चंदकंता सच्चं धम्मो सि नत्थि संदेहो । तं कुणसु[12] जेण सामिय ! भवज्ज अणाहाएँ[13] नाहत्तं ॥ १८०
सत्थे वि जहा भणियं मय-भयभत्तारयाण नारीणं । अन्नो वि य भत्तारो तम्हा जुत्तं तए भणियं ॥ ८१
अह भणिया सा वि[14] मए अंबे[15] ! म जंपेसु[16] एरिसं वयणं । पुत्तो भन्नइ भत्ता एयं अइनिंदियं लोए ॥ ८२
तो भणइ चंदकंता किन्न वि जाणेसि मूढ ! नियमायं । न हु अंधाणं[17] सद्धा पूरिज्जइ अंचिलीयाहिँ[18] ॥ ८३
गेण्हेसु[19] रयणाईयं वच्चामो जत्थ नेय नज्जामो । नीसंकं तत्थठिया भुंजामो विसयसोक्खाइं ॥ ८४
अह चिंतियं मए वि हु पेच्छह एयाएँ एरिसं चित्तं । अहवा कामायत्ते तं नत्थि हु जं न संभवइ ॥ ८५
इच्छंतु इमे विसया जाण पसंगेण एरिसी चेट्ठा । इहलोयनिंदणिज्जो[20](आ) परलोए दोग्गइकरी य ॥ ८६
ताण नमो विसयाणं जाण पहावेण[21] दुक्खसंघाओ[22] । बलिकीयं तं सोन्नं[23] जं कन्नं तोडए पावं ॥ ८७
विसयासमोहिएहिं तं कीरइ किं पि दारुणं कम्मं । जेण न[24] जायइ कित्ती नेय सुहं उभयलोए वि ॥ ८८
भुंजंता वि हु विसया तह न वि[25] तित्तिं करेंति बहवो[26] वि । तुच्छा वे[27] ओसहीओ नराण संतोसरहियाण ॥ ८९
दाऊणं[28] अणुकूलं वयणं तम्हा इमाएँ पावाए । दट्ठूणं किं पि मुणिं विसए छड्डेमि नियमेण ॥ १९०
पावनिविसिनिमित्तं अलियं पि हु वयणयं न दोसयरं । इयरह दोग्गइगमणं कोसियरिसिणो व्व नियमेणं[29] ॥ ९१
अणुकूलं चिय वोत्तुं छड्डिज्जइ जेण नत्थि इह कज्जं । जो मरइ गुडेणं चिय तस्स विसं दिज्जए किं[30] व ? ॥ ९२
इय चिंतिऊण भणिया मए वि तं अंब ! अच्छसु णिच्चिंता । कायव्वं तुह वयणं को वा नेच्छेइ[31] कल्लाणं ? ॥ ९३
किं तु इमं निसुणिज्जउ कीरउ[32] तायस्स ताव करणिज्जं । परिवाडीएँ[33] कज्जं सव्वं पि सुहावहं होइ ॥ ९४
अह भणइ चंदकंता होउ कमेणावि तह य मह[34] इट्ठं । न हु उत्तालवसेणं उंबरपाओ कओ होइ ॥ ९५
अह उट्ठिऊण तत्तो पत्तो हं देवसूरिपामूलं । गहिऊण तत्थ दिक्खं नाणाइत्तियं[35] तओ गहियं[36] ॥ ९६
काऊण कम्मखवणं केवलनाणं च पाविय[37] विमलं । तुम्हाण बोहणत्थं संपइ इह आगओ[38] अहयं ॥ ९७
एयं ठियम्मि सुंदरि ! मह पुरओ किं तुमं विलज्जासि[39] ? । अहवा जुवइजणाणं लज्ज चिय मंडणं परमं ॥ १९८

---

1 B C (卐) °चक्कणेहिं । 2 C दोन्न । 3 C दोन्न । 4 C दोन्न । 5 B दोण्णि । 6 B जाडिंति । 7 B दोण्णि । 8 B अंबरो । 9 B C विलविउं । 10 B पुत्तत्तणा वि; C पुत्तत्तणे वि एण्हिं कस्स अणाहा तुमं एत्थ । 11 B इण्हिं; C एण्हिं । 12 B C कुणसि । 13 B अणाहाइ; C अणाहाय । 14 B C (卐) व । 15 B अम्म । 16 C जंपेसि । 17 B अन्धाणं । 18 A अंबलीयाहिं । 19 B गिण्हह । 20 B C °णिंदणीया । 21 A पभावेण । 22 A °संघाओ । 23 B C सुन्नं । 24 B ण । 25 B वि न करिंति । 26 A C बहवे । 27 B C इव । 28 C दाऊण य । 29 B नियमेणं । 30 B C कीस । 31 A निच्छेइ । 32 B C कीरउ । 33 A वा परवाडी° । 34 A C मण° । 35 B C नाणाईयं । 36 B गहिओ । 37 C पाविउं । 38 A आगओ । 39 A वीलवेसि ।

एवं सुहकलियाणं तत्थ ठियाणं च अन्नदियहम्मि । पियमेलिय त्ति पच्छा सागर्यं[1] चाइयं[2] सव्वं ॥ २२७
कुलचंदो वि हु गंतुं सुंदरिपासम्मि भणइ उवविट्ठो । खमहु पिए अवराहं सुहु महंतं मए[3] वच्छ ॥ २८
अह सुंदरीए भणियं तुह दोसो नत्थि एत्थ मणयं[4] पि । जिणवरधम्मो जेणं तुज्झ पसाएण संपत्तो ॥ २९
तुज्झ वि जुज्जइ काउं जिणधम्मो चेव उभयलोयहिओ । जम्हा भणइ एवं इहं धम्मे निओएज्जा ॥ २३०
अह चंपइ कुलचंदो महुरवयणेणं[5] सलोएणं । कीरंति अकज्जाइँ[6] पि किं पुण धम्मो पिए परमो[7] ॥ ३१
जुत्ता-ऽजुत्तवियारो जइ कीरइ इयरलोयवयणेसु । तह जइ वल्लहभणिए ता पेहो कित्तिमो नूणं ॥ ३२
एस मए पडिवन्नो जिणधम्मो तुज्झ वयणमेत्तेणं । गम्मिज्जउ नियनयरे सीयन्ति हु तत्थ कज्जाइं ॥ ३३
अह सुंदरीएँ भणियं नयरं जाणाहि देहयं मज्झ । तत्थ य चिरआया हं कज्जाण न सीयणं किं पि ॥ ३४
कज्जं धम्मज्झाणं तमहं चिंतामि पइदिणं[8] जेण । तेण तुमं जाणेज्जसु कज्जाण न सीयणं मज्झ ॥ ३५
नियमो य[9] मए गहिओ आईए चेव पुरिससंगस्स । मुणिदंसणेण पच्छा सव्वं पि विवज्जियं[10] आणं ॥ ३६
निसुए इमम्मि वयणे वज्जेण व ताडिओ य कुलचंदो । मरणाओ अहिययरं दुक्खं चित्तम्मि भावेइ ॥ ३७
अह मेलिऊण सव्वं सयणजणं सुंदरी पयंपेइ[11] । पव्वज्जामो अहयं पालेज्जसु बालियं तुम्हे ॥ ३८
सव्वे वि[12] दुक्खकलिया वयणं जंपंति एरिसं तीसे[13] । पुत्ति ! न जुज्जइ एयं आयरिउं[14] तुज्झ तारुन्ने ॥ ३९
पढमे वयम्मि विज्जा बीए पुण अत्थ-कामया दो वि । तइए जुज्जइ धम्मो एसा खलु जेण[15] परिवाडी ॥ २४०
तो सुंदरीएँ भणइ जुज्जइ सव्वं पि वयणयं तुम्ह । जइ एवं कमभावे हवेज्ज इह निच्छओ[16] को वि ॥ ४१
गब्भत्थं जम्मंतं बालं तरुणं तहेव विद्धं च । सव्वं अखलियपसरो जंतू मारेइ जमरायो[17] ॥ ४२
बालत्ते तारुन्ने जुज्जइ नाणाइसंगहो लोए । विद्धत्तणम्मि जम्हा पुव्वत्थं पि नासेइ ॥ ४३
बालाणं तरुणाणं लब्भइ चेट्ठा सुहेण लोयाणं । कीरंति नेय जेणं इह कज्जा पक्कमंडाणं ॥ ४४
किं च[18] इमो कमभावो[19] दरिसिज्जइ विसयलंपडमणाणं । सवपणासम्मि जओ अहं पि हु जुज्जए लेउं ॥ ४५
बाल-तरुणाण चिट्ठे[20] विसयासंगो वि जुज्जए विरलो । विद्धाणं तओ[21] नियमा धम्मो वि हु होइ कायव्वो ॥ ४६
तम्हा तुम्हे वेउं[22] सीलव्वयरक्खसं मं समप्पेह । इत्थीओ जेण जणे परतंता सव्वकालेसु ॥ ४७
नाउं तीसे चित्तं सव्वो वि हु सो जणो इमं भणइ । तं किं पि करेज्ज तुमं जह आयइ हासओ[23] नेइ[24] ॥ ४८
पडिवज्जिऊण धम्मं जो तं विलेइ[25] विसयगिद्धीए । सो पावइ उवहासं महो य मेरीए धणमज्झे ॥ ४९
को वि हु दुक्खनिविओ विसए चइऊण मत्थइ पुणो वि । अणुहूयपसवपीडा इत्थी इव पुरिससंगं तु ॥ २५०
जो गिण्हिऊणं[26] धम्मं छड्डइ विसएहिँ मोहिओ पावो । इंदो इव महिवडिओ सो होइ अवंदणिज्जो[27] य ॥ ५१
चडिऊण धम्मसिहरे जे कह वि खिसंति विसयपासूत्ता । ते नरयदरिमुहेसुं पडंति दुक्खेहिँ संतत्ता ॥ ५२
इहलोयम्मि[28] अकित्ती परलोए दुग्गई य नियमेणं । धम्मब्भट्ठाण जओ[29] तम्हा चिंतेह नियसत्तिं ॥ ५३
अह सुंदरीएँ भणियं सुकुले जायाण नत्थि परिवडणं । कुलअंकुसेण जेणं निवाइ सव्वेय मणुकमिओ ॥ २५४

---

1 A [illegible] । 2 A [illegible] । 3 B °[illegible] । 4 A [illegible] । 5 B [illegible] । 6 A [illegible] । 7 C [illegible] । 8 C [illegible] । 9 B [illegible] । 10 A [illegible] । 11 B [illegible] । 12 C [illegible]° । 13 A [illegible]; C [illegible] । 14 B [illegible] । 15 A it is missing in this Ms. 16 A [illegible] । 17 C [illegible] । 18 B C [illegible] । 19 C [illegible] । 20 A [illegible] । 21 B C [illegible] । 22 C [illegible] । 23 B [illegible] । 24 B C (卐) [illegible] । 25 B [illegible] । 26 A [illegible] । 27 B C [illegible] । 28 C [illegible]; D [illegible] । 29 A C [illegible] । 30 A [illegible], C [illegible] । 31 A [illegible] । 32 C [illegible] । 33 B [illegible] । 34 C [illegible] । 35 C [illegible] । 36 C [illegible]° ।

न हु एयम्मि विनट्ठे[1] अन्नो वि हु तारिसो गुणेवसो[2] । जइ कमरा[3] कमहो तो किं[4] कहि वि नासंति ? ॥ २५५
किं[5] बहुणा भणिएणं कलदारेणेव भयडओ होही । सव्वो वि जणो पवमं एरिसयं चेव जंपेइ[6] ॥ ५६
एवं[7] सोऊण तओ काऊण जिणिंद-संथूयं[8] च । सीलायरियसमीवे दिक्खा वि हु दाविया तीसे ॥ ५७
सीलायरिएण तओ गुणमालपवित्तिणीए सा दिन्ना । सा वि हु तीसे मूले सव्वं पि हु सिक्खए सिहिला ॥ ५८
काऊण तवचरणं[9] कइवयवरिसेहिं सुंदरी मरिउं । सोहम्मे वरकप्पे देवो चंदप्पहो जाओ ॥ ५९
कुलचंदो वि हु गच्छइ नियनयरे सोयसोयपरिकलिओ । दो तिन्नेव दिणाइं पियविरहे जेम रणरणओ ॥ २६०
पियमेलिया वि वड्ढइ परियणमज्झम्मि सुट्ठु अवहूया । चवला निट्ठुरवयणा बहुभक्खा सुट्ठु अविणीया ॥ ६१
राईए दिवसम्मि य सव्वं भुंजेइ नियमपरिहीणा । अहवा तिरिउव्वट्टा हवंति[11] भुक्खालुया नियमा ॥ ६२
ईसरकुलम्मि जाया तारुन्नं पाविया सुरूवा य । तह वि न वरेइ[12] को वि हु जम्मंतरकम्मदोसेणं ॥ ६३
बोल्लंती चलंती[15] कुणमाणी सोहणं पि[16] कज्जं सा । तह वि न कस्स वि[18] भावइ दोहग्गकलंकिया सुट्ठु ॥ ६४
वीरो वि हु तं दट्ठुं चित्तेणं वहइ सुट्ठु उव्वेयं । कह का(दा)यव्वा एसा वरजोगा वट्टए जेणं ॥ ६५
तीए च्चिय नयरीए वणियसुयं भिक्खहिंडियं[19] निच्चं । दट्ठुं चिंतइ वीरो एयस्स वि देमि एयं तु ॥ ६६
अह भणिओ सो तेणं मा भिक्खं भमसु निंदियं[20] पुत्त ! । अहमेव तुज्झ मल्लिमो भोयणमाईहिं नियमेण ॥ ६७
मुंच इमं खप्परयं अविसंको विससु एत्थ घरमज्झे । भुंजेहि देहि जहिच्छं नियगेहं तुज्झ एयं तु ॥ ६८
जं विहडियाणं कीरइ नियगेहसमागयाण लोयाण । तं जाणसु उवयारं भद्द ! सयणत्तणं इयरं तु ॥ ६९
सव्वम्मि वि विवयगेहे जुज्जइ दाउं विसेसओ सयणे । सयणा-ऽसणाइ सव्वं इयरह सयणेण किं कज्जं ? ॥ २७०
एगउदएण जेणं उदओ सयणाण होइ नियमेणं । तेणं च्चिय भइइ जणो नियसेणीए य उदयं तु ॥ ७१
बंधू सयणो मित्तो भिच्चो अन्नो य जस्स गेहम्मि । पावइ मणनिव्वाणं पुरिसं तं चेव जाणाहि ॥ ७२
एवं भणिए सो वि हु खयकयरयनामओ मणे मुइओ । मोत्तुं नियउवगरणं पविसइ गेहम्मि सहस त्ति ॥ ७३
ण्हाओ कयनेवत्थो[21] भुत्तविलित्तो[26] य गहियतंबोलो । वरसयणा-ऽऽसणसत्थो कीलंतो अच्छए जाव ॥ ७४
ताव य जंपेइ वीरो इत्थं काऊण मत्थए तस्स । परिणेहि इमं कन्नं तुज्झ कए संठिया एसा ॥ ७५
अह विहसिऊणं भणयं जंपइ इयरो वि एरिसं वयणं । तुम्हं च्चिय आएसो कायव्वो किमिह भणियव्वं[30] ? ॥ ७६
चिंतइ मणेण इयरो नूणं फलियाइं मज्झ पुन्नाइं । अन्नह चिंताईया कह मज्झं एरिसावत्था ? ॥ ७७
सव्वं च्चिय लोयाणं पुन्नवसाए न अवए कालो । अम्हारिसो वि जम्हा एरिसमेयं[33] पयं पत्तो ॥ ७८
काऊण वद्धमाई कमेण वीरेण सव्वकलिएणं । पियमेलिय-इयरयाणं पाणिग्गहणं विणिम्मवियं ॥ ७९
कयकिच्चस्स य सयणे पुरओ भज्जाए रयणि समयम्मि । पियमेलियफासेणं चित्तं इयरस्स अइदुहियं[36] २८०
डज्झइ भिज्जइ फुट्टेइ मज्झ सरीरं इमीए फासेणं[38] । अइ पुण करेज्ज संगं तो हुज्जा निउलं[39] मरणं ॥ २८१

---

1 B [illegible] । 2 A [illegible] । 3 A [illegible] । 4 B [illegible] । 5 B [illegible] । 6 B जंपेति । 7 A [illegible] ।
8 B [illegible] । 9 B [illegible] । 10 A [illegible] । 11 B [illegible] । 12 A [illegible] । 13 C [illegible] ।
14 C [illegible] । 15 B [illegible], C [illegible] । 16 A [illegible] । 17 A [illegible] । 18 C [illegible] । 19 A C [illegible] ।
* Five sts. from 267 to 271 are noted in the margin of A but as they form a regular part of the text in B, C, and D, they are incorporated here as a part of the text. 20 A [illegible] । 21 A [illegible] । 22 A [illegible] । 23 B C [illegible] । 24 B [illegible] । 25 B [illegible] । 26 B [illegible] । 27 B [illegible] । 28 B [illegible] । 29 A [illegible] । 30 C [illegible] । 31 A [illegible], C [illegible] । 32 C [illegible] । 33 A [illegible] । 34 B [illegible] । 35 C [illegible] । 36 A [illegible] ।
37 C [illegible] । 38 A [illegible], B [illegible] । 39 A B [illegible] ।

दोहग्गं जं रइयं इंदुमईनामियाएँ अन्नभवे । तं तुमए बहुदुक्खं एयं सुय भुंजव्वाइँ[1] तु ॥ २३३
तम्हा कीरउ धम्मो समणाणं अहव सावयाणं च । पडिपुन्नो[2] खलु पढमो बीओ अइयारसहिओ एत्थ ॥ ३४
पियमेलियाएँ[3] भणियं[4] पढमं काऊण मज्झ नं[5] हु[6] सत्ती । अणुदियहं भुंजामी[7] जेणाहं पाविया निच्चं[8] ॥ ३५
उन्हेण जलेण जओ पाए धोएइ जो ण वि मएण्णं । सो कहँ पविसइ कीओ कढेसु जलणमहुरेसु ? ॥ ३६
तो जंपइ सा समणी[9] दुक्खेण विणा न पुत्ति ! सोक्खाइं ।
जेण न पावइ को वि हु इंदियसोक्खं च मोक्खं[10] च ॥ ३७
आईए सुहयाइं पच्छा दुहयाइँ पुत्ति ! दुसहाइं । तुमए च्चिय रयणीए अणुहूयं एरिसं जेण ॥ ३८
पियमेलियाएँ भणियं सामिणि ! एमेव नत्थि संदेहो । किंतु न सक्केमि अहं किं पि वि काऊण तवचरणं ॥ ३९
अहे तं[11] भणेइ समणी जइ वि न सक्केसि तह वि कुण एवं । उभयाएँ[12] पंचमीए उववासं पंचमासं तु ॥ २४०
चित्तट्ठिए वि चरणे मोक्खं पावेइ सुद्धहियएणं । अंगीकए वि मरणे[13] जह तुमए पावियं सुयणु ! ॥ ४१
नूणं सच्चं[14] वयणं इमाएँ हियएण चिंतए कन्ना । सच्चं इमीएँ[15] नायं रयणीए जेण मह चरियं ॥ ४२
इय चिंतिऊण जंपइ सामिणि ! इच्छामि तुज्झ आएसं । दिज्जउ एसो नियमो अज्जेव य पंचमी जेण ॥ ४३
नेउं जिणिंदभवणे पोत्थयरयणं च ठाविउं[16] पुरओ । दिन्नो इमो य नियमो समणीए सुद्धभावाए ॥ ४४
वीराईया वि तहिं पुणरवि गंतूण रुक्खमूलम्मि । दमयसरीरमदट्ठुं अच्छरियं सुट्ठु मन्नंति ॥ ४५
अह नीसरिया तत्तो[17] दमयं दट्ठूण हट्टमज्झम्मि । पुच्छंति कत्थ सुत्तो तं[18] गंतूणं च गेहाओ ॥ ४६
अह जंपइ सो[19] दमओ सुत्तो हं नयरिदेवयाभवणे । तो दुक्खत्ता चलिया पियमेलियपिडओ सव्वे ॥ ४७
पियमेलिया वि भणिया समणीएँ पुत्ति ! पेच्छह नियमफलं । वीराइया य जेणं तुह चेव गवेसया आया ॥ ४८
अह पविसिऊण ते वि हु जिणिंदभवणम्मि वंदिउं देवे । पणमित्ता समणीओ[20] उवविट्ठा महियले सव्वे ॥ ४९
पियमेलिया वि सहसा दट्ठूणं वीरमाइयं लोयं । लज्जाअवणयवयणा महिवेढे[21] मग्गए विवरं ॥ २५०
अलियम्मि वि सच्चम्मि वि जाए वयणे सुनिंदिएँ कह वि । लज्जालुया जणाणं दंसेइ न माणिणी[22] वयणं ॥ ५१
पभणइ जेट्ठा वइणी पेच्छसु संसारविलसियं वीर ! । पडिबंधछेयजणयं पलहुयकम्माण जीवाणं ॥ ५२
इट्ठो होइ अणिट्ठो पुणरवि सो चेव होइ इट्ठयरो । तुह चेव जहा एसा कन्ना पियमेलिया नाम ॥ ५३
एगा अबला पु(बु)द्धा लज्जा-कुलसंजुया गुणसमेया । तुम्हेहिँ कह णु एसा निच्छूढा निट्ठुरमणेहिँ ? ॥ ५४
निद्दोसं पि हु लोओ[23] निंदइ अन्नोन्नवयणपच्चइओ । मच्छररहियं पि जेणं भणइ जणो चीलमायासं ॥ ५५
जइ मारि च्चिय एसा ता नियमा तुम्ह नयरिलोयाणं । एत्तियकालेणं जणे नामं पि पणट्ठयं[24] होज्जा ॥ ५६
जं जं दीसइ लोए तं तं जइ अवितहं तह चेवं[25] । ता मयरूवो दमओ कह जीवइ भणह मह एयं[26] ॥ ५७
हरिचंदउरी माइण्हियाँ य तह इंदयालमाईया । पयडं पि हु दीसंता तह वि न साहिंति[27] नियकज्जं ॥ ५८
दिट्ठं सुयं च तम्हा सुचिरं परिभाविऊण हियएणं[28] । कायव्वं मणुएणं दोण्ह वि जम्माणं हियजणयं ॥ ५९
इय एयं नाऊणं कीरउ धम्मम्मि निच्चलं चित्तं । तस्स फलं अज्जं चिय तुम्हाणं दंसिओ पयडं ॥ २६०
पियमेलियाएँ माया जा आसी सुंदरि त्ति नामेणं । सा तवचरणं काउं चंदप्पहसुरवरो जाओ ॥ २६१

1 A पुत्थवारं; C भुंजवाडं । 2 A तत्थ । 3 A पियमेलइयाए; C पियमेलिया य । 4 C भणिया । 5 B C न । 6 B C इ । 7 A भुंजामि । 8 A निइ । 9 A C समणी । 10 B सुक्खं । 11 A पुण । 12 A एवि । 13 A सुहयाएँ । 14 B सुद्धु । 15 A मरणं । 16 B सच्चं । 17 B इमाए । 18 B पुत्थय° । 19 B C ठवियं । 20 B अंतो । 21 C गंतूणं वे । 22 C D सो । 23 C नयर° । 24 A °वेयणा° । 25 B °ईया । 26 B च is not found. 27 B C समणीओ । 28 A C महिवेढे । 29 C सुनिंदिए । 30 A सा वि सिय । 31 C लज्जुय° । 32 A बुद्धा । 33 B D लोए । 34 B इय° । 35 B °कालेण । 36 A गट्ठयं । 37 A चेव । 38 A एवं । 39 A माइण्हिया । 40 A इंदियाल° । 41 B साहिति । 42 C हियएण । 43 A जम्माण ।

मरगयमणि-वट्टयं ओसीसयालोयं[1] नेई-रयणकलिओ । एत्थाइं संपत्तो एयस्स पोहणट्ठाए ॥ २६२
काऊण तं[2] तत्तोयं विविहं[3] भरणाओं रक्खिया एसा । निक्कूला तुम्हेहिं दंसणीरूवेण पडिवन्ना[5] ॥ ६३
पडिबोहिया य एसा गहियं एयाएँ[6] पंचमिवयं च[7] । इय जंपिऊण तेणं नियरूवं दंसियं तेसिं ॥ ६४
रम्मविमाणं दिव्वं[8] भीवं वत्थं च अच्छरानट्टं । एयाइँ वि[9] दंसेई भवाणं बोहणट्ठाए ॥ ६५
दट्ठुं अच्छिडपुव्वं तं सव्वं वीरमाइया सुहया । अच्छरियं मन्नंता धम्मपहावं पसंसंति ॥ ६६
उत्तत्तकणगवन्नो अणमिसनैयणो[10] अलग्गमहिचलणो । अह जंपइ सो देवो तेसिं वयणं इमं सुहयं ॥ ६७
देवाणं नियरूवं दट्ठुं पारंति जेण नें[11] हुं[12] मणुया । लेसेणं चिय एयं तुम्हाणं दंसियं[13] तेण ॥ ६८
मईं रूवाईयाओ उवरिल्लुराणं तु रूवमाईयं । वड्ढंतं वड्ढंतं जाव य सव्वट्ठसिद्धि[14] त्ति ॥ ६९
तं पि हु नाससमेयं तम्हा कम्मक्खयम्मि जइयव्वं । जेण न पेच्छईं[16] नासं सोक्खाणं हंत ! कइया वि ॥ २७०
इय एवं सो देवो धम्मे दाऊण ताण अणुसट्ठिं । पियमेलियं मलावियँ[17] सोहम्मे पाविओ कप्पे ॥ ७१
एत्थंतरम्मि लोओ हरिस-विसाएहिँ पूरिओ संतो । पविसइ नियनयरीए पियमेलियसंजुओ सव्वो ॥ ७२
बहुजणसंघसमेयं[18] दट्ठुं पियमेलियं च पविसंतिं । जंपइ सव्वो वि जणो पेच्छह एयाएँ माहप्पं ॥ ७३
सम्माणिया जणेणं पविसइ गेहम्मि सयणपरियरिया । मन्नंती नियमफलं पच्चक्खं चेव हियएणं ॥ ७४
सो चेव इमो लोओ अहं पि सा चेव पट्टणं तं च । तह वि पसंसइ लोओ तम्हा नियमस्स फलमेयं ॥ ७५
इय चिंतिऊण हियए जिणधम्मे सुट्ठु निच्छिया जाया । अह निंदइ अप्पाणं सद्धा-संवेयँ[19]भावन्नी[20] ॥ ७६
वंदइ जिणवरचंदे साहूण य कुणइ वंदणाईयं । दाणाइधम्मनिरया सज्झाय-ज्झाणसंजुत्ता ॥ ७७
पुन्ने वयम्मि तम्मि उ उज्जवणं[21] कुणइ जं जहाभिहियं[22] । मन्नंती अप्पाणं कयकिच्चं सुद्धँभावेणं[23] ॥ ७८
अह सा कालकमेणं पत्ते मरणम्मि चिंतए एयं । लद्धे वि हु मणुयत्ते दोहग्गं दारुणं मज्झ ॥ ७९
कुल-रूव-सील-विनायँ[24]-तारुन्न-विहवगुणनियरा । सव्वे वि कया विहला दोहग्गेणं मइ जेणं[25] ॥ २८०
दोहग्गेणं कलिओ पुरिसो वि न पावए जएँ[26] सोहं । किं पुण अबला बाला तुच्छा तह मंदसत्ता य ? ॥ ८१
ता पंचमीवएणं अणण्णतुल्लं हवेज्ज सोहग्गं । जम्मंतरम्मिँ[28] मज्झ वि जिणवयणं नन्नहा जेणं ॥ ८२
अह मरिऊणं तत्तो उववन्ना चंपवासनयरीए । गुणसेणभारियाए गुणवइएँ[29] पुत्तँभावेणं[30][31] ॥ ८३
उवत्थेहिँ गब्भेहिं संवाए मंसयम्मि पंचमए । जाओ कमेण पुत्तो सव्वाण वि तोससंजणओ ॥ ८४
काऊण पूयमउलं देव-गुरूणं पराएँ भत्तीए । सयणाईणं च तहा दाणं दाऊण अहजोग्गं[32] ॥ ८५
वत्थाइएहिं तत्तो भूसेउं नयरिं च सव्वत्तो । पंचमहासद्देहिं[33] वद्धावणयं पवत्तेइ ॥ ८६
नच्चंति के वि हिट्ठा अन्ने गायंति महुरझुणिकलिया । घुसिणाइएहिँ अन्ने सिंचंति[34] परोप्परं मुइया ॥ ८७
तंबोलं फुल्लाइं वत्था-ऽऽहरणाइँ देंति[35] अन्नोन्नं । एमाइबहुवियप्पं चिट्ठइ लोओ मणे तुट्ठो ॥ ८८
चित्ते पवट्टमाणे जाए लोयाण सुट्ठु परिओसे[36] । गुणसेणो पियवयणो लोयं च विसज्जए कमसो ॥ ८९
कइवयदिवसेहिं तओ काऊणं सव्वमेव करणिज्जं । जयसेणँ[37] इइँ[38] पसत्थं[39] नामं पि पइट्ठियं तस्स ॥ २९०

---

1 C ओसीसयालोय । 2 C सोह° । 3 A it is missing in this Ms. 4 A बहुविहं च । 5 A परिक्खा; C पडिवन्ना । 6 C एयाओ । 7 C D हु । 8 A विहवं । 9 A it is missing in this Ms. 10 B C अणिमिस° । 11 B नो । 12 B it is missing in this Ms. 13 A दरिसियं । 14 B सव्व; C सद्ध । 15 B °सिद्ध । 16 A पिच्छइ । 17 C मलावइ । 18 C °समेओ । 19 A °संवेग° । 20 A °संपन्ना । 21 B उज्जमणं । 22 A C जहा° । 23 C °भणियं । 24 C सुद्ध । 25 A C °विन्नाण° । 26 A जेण । 27 A it is missing in this Ms. 28 A जम्मंतरे वि । 29 A गुणवइ । 30 A °पुत्त° । 31 C D भावेण । 32 B °जोग्गं । 33 C °सद्देण य । 34 A सिंचिंति । 35 B देंति । 36 A परिओसो । 37 C जयसेणो । 38 C इय । 39 C सत्थं ।

गायइ हसइ विअंभइ सयणाइसु नेवं ठाई खणमेत्तं । आलिंगइ सहियणं सुवं पिव देइ पडिवयणं ॥ ४१८
खणि खणि धावइ बाहिं खणि खणि लोलेइ कुट्टिमतलम्मि ।
खणि खणि रुवइ सदुक्खं खणि खणि मुच्छं च पावेइ ॥ १९
एवमवत्थं तीसे एगा दहूण ताण मज्झाओ[1] । नरवइणो गंतूणं हिट्ठा विनिवेयए सिग्घं ॥ ४२०
न सहंती नामं पि हु पुव्विं पुरिसाण जा महाराय ! । जयसेणदंसणेणं सा भिन्ना मयणबाणेहिं ॥ २१
अह तुट्ठो नरनाहो तीसे दाऊण अंगलग्गं तु । लक्खं च देइ सिग्घं दम्माणं हरिसउल्लसिओ ॥ २२
सित्तो हं अमएणं एयं वित्तंतयं कहंतीए । सुयणु ! तुमाए अज्जं कज्जं देवाण वि असज्झं ॥ २३
जयसेणो चिय सुहओ जयसेणो चेवं सुंदरो एत्थ । जयसेणो चेव गुणी कंचणचित्तं हियं जेण ॥ २४
इय जंपिऊण बहुयं राया सयमेव लोयपरियरिओ । गुणसेणघरे पविसइ कयसम्माणो जणाइण्णो ॥ २५
काऊणं पडिवत्तिं[7] गुणसेणो रायसम्मुहं[8] भणइ । देव ! पवित्तं जायं मह भवणं तुज्झ चलणेहिं ॥ २६
नरवइणो मुणिवसहा[9] गुणिणो[10] समणा य एत्थ लोयम्मि । धण्णाण घरंगणयं कमंति पायारविंदेहिं[11] ॥ २७
नरनाहो गुणसेणं हत्थे गहिऊण जंपए वयणं । दिन्ना मे नियधूया जयसेणस्सऽद्धरज्जं च ॥ २८
अह जंपइ गुणसेणो जोडियहत्थो[13] चलंतसिरकमलो । राय-वणियाण सामिय ! संबंधो लोयहसणिज्जो ॥ २९
नरवइणा वि हु[16] भणियं सुयणु ! म जंपेसि[17] एरिसं वयणं । गुणवंताणं जेणं संबंधो सोहमावहइ ॥ ४३०
जाईए भिन्नाण वि सगुणाणं सोहमेव संबंधो । आहरणनिविडाणं[18] मणीण अह कंचणजुयाणं ॥ ३१
अन्नं च वन्नभेओ कम्मवसेणं जणाण संजाओ[19] । जाईए सव्वं पि हु जइँ सीसइ एगवन्नं तु ॥ ३२
अहवा जुत्तमजुत्तं एयं न गणंति पत्थणे गरुया । दिन्नं कन्नेण जओ विहु(ण्हु)स्स सरीरकवयं पि[23] ॥ ३३
पच्छा गुणसेणेणं पडिवन्ने रायसंतिए वयणे । राया पहरिसपुण्णो नियभवणं पत्थिओ सहसा ॥ ३४
तत्तो कमेण जाए पाणिग्गहणम्मि तीएँ कुमरीए । गय-हय-रहमाईणं[24] जयसेणस्सऽद्धयं दिन्नं ॥ ३५
दोहिँ वि भज्जाहिँ समं जयसेणो[25] भुंजए तहिं भोए । दोण्ह वि जुवईण जहा अहिययरं वल्लहो[26] जाओ ॥ ३६
एयं चिय पंडिच्चं वन्निज्जइ एत्थ[27] लोयमज्झम्मि । चित्तुत्तिण्णे वि जणे वट्टिज्जइ हिययइट्ठे[28] ॥ ३७
सूरसेणो पढमाए बीयाए नंदसेणनामो य । जयसेणसुया जाया गुणगणकलिया महासत्ता ॥ ३८
पुत्तजुओ जयसेणो मन्नइ दाराण संगहं सहलं । अन्नो वि जणो जंपइ वयणं खलु एरिसं जेण ॥ ३९
रइ-पुत्तफला भज्जा लच्छी वि हु दाण-भोगफलसारा । निव्वुइफलो य मित्तो धम्मफलाइं च सत्थाइं ॥ ४४०
जाव य[32] कमेणं[33] पत्ता दोण्णि[34] वि पुत्ता उ[35] तस्स तारुन्नं । चंदप्पहो वि देवो ताव य एवं[36] विउव्वेइ ॥ ४१
रूवेण कामदेवो सरेणं तुंबरु[37] व्व गुणनिलओ । नट्टायरिओ सहसा नियपरियणसंजुओ पत्तो ॥ ४२
गीएण वाइएणं[38] बहुविहपत्तेहिं नच्चमाणेहिं । अक्खित्तो सव्वजणो तेणं नयरीएँ मज्झम्मि ॥ ४३
राया वि पुहइचंदो[39] कोउगभरिओ जणाउ सोऊणं । आणावेउं सिग्घं नट्टायरियं इमं भणइ ॥ ४४४

---

1 A हासइ । 2 A नेव । 3 C मज्झम्मि । 4 C हट्ठा । 5 B चिय, C चिय । 6 A भवर । 7 B पडिवत्ती । 8 C °सम्मुहो । 9 B C °वसभा । 10 B मुणिणो । 11 C °विंदेणं । 12 A D वो । 13 B °हत्था । 14 B चलंत° । 15 C °सिरि° । 16 A य । 17 B C जंपेसु । 18 B °निवद्धाणं । 19 B संजाओ । 20 B C जेण । 21 B C जासी । 22 B वि । 23 C पहरिस । 24 B [रह] देसाणं । 25 A C it is missing in these Mss. 26 B जाया । 27 B इत्थ । 28 B °इट्ठे । 29 B य । 30 B C नंदिसेण । 31 A पुत्त-धम्म-भोगफला । 32 C it is missing in this Ms. 33 C D कमेणं । 34 A दोण्णि; C दोन्न । 35 A य । 36 BC एवं । 37 A तुंबरो; B तुंबरो । 38 B वाइएण य । 39 B पुहइचंदो ।

कओ तं संपत्तो ? किं ते नामं पि[1] ? किं च नचेसि ? । किं वा पत्थेसि तुमं ? एवं[2] सव्वं[3] पि[4] मे कहसु ॥ ४४५
नट्टायरिओ वि लहुं सुहईचंदस्स उत्तरं देइ । कयसम्माणो[5] धीरो[6] जलहरगहिरेण[7] सद्देणं[8] ॥ ४६
पुक्खरवरपुव्वद्धे भरहद्धियसेणनयरिमज्झाओ । एत्थाहं संपत्तो नामेणं मणियरूवो[9] त्ति[10] ॥ ४७
पियमेलियाएँ चरियं नच्चामो[11] सयललोयरमणीयं[12] । मग्गामि सिद्धिमग्गं कज्जं न वि किंचि[13] अन्नेणं ॥ ४८
बोल्लइ राया वयणं पेच्छसु जयसेण ! एयमच्छरियं । कम्मं जायगसरिसं मुणितुल्लं निप्पिहत्तं च ॥ ४९
एवं रायाईया अन्नोन्नं जंपिऊण अइबहुयं । सव्वे वि भणंति तओ नट्टायरियं सबहुमाणं ॥ ४५०
पउणं करेह रंगं पत्ते सज्जेह ठाह सट्ठाणे । गेण्हह आउज्जाइं पेच्छामो तुज्झ[14] पेच्छणयं ॥ ५१
सोऊण ताण वयणं नट्टायरिओ वि रंगमज्झम्मि । कारेइ नंदि[15]घोसं सवण[16]-मणाणंदयं[17] सहसा ॥ ५२
अह वारिऊण रोलं वरयं काऊण दाहिणं[18] हत्थं । नट्टायरिओ हट्ठो गाहाकुलयं इमं पढइ ॥ ५३
पडियाणं संसारोवहिम्मि[19] भवियाण सिद्धिजोग्गाणं । जो बोहित्थो सत्थो सिवतीरपराणओ[20] सिग्घं ॥ ५४
जो तिक्खदुक्खसंपीडियाण जीवाण वेज्जओ[21] निउणो । जो दोस[22]नलविज्झावणम्मि घणसन्निहो निच्चं ॥ ५५
संसाराडविमज्झे सिवमग्गपणट्ठयाण मूढाणं । जो सत्थवाहसरिसो जीवाणं पयणुकम्माणं ॥ ५६
अइदुक्करं पि कज्जं[23] जस्स पभावेण[24] सिज्झइ जणाणं[25] । दूरट्ठियं पि लब्भइ हियइट्ठं जेण लोएणं ॥ ५७
नज्जंति जत्थ भावा जे[26] जहरूवेण संठिया भुवणे[27] । मुद्धो य जणो जायइ देवाईणं पि जेणेह ॥ ५८
नरसोक्खं सुर[28]सोक्खं मुत्तिसुहं जं च उत्तिमं[29] पयडं । तं पि जओ पाविज्जइ किं वा बहुएण भणिएणं[30] ? ॥ ५९
जं जिणधम्मं विमलं उव्वेढणयं[31] तु गरुयकम्माणं । अविरुद्धं सुविसुद्धं पयओ पणमामि भत्तीए ॥ ४६०
पेच्छउ सव्वो वि जणो मोत्तुं विगहाइयं तु जत्तेण । पियमेलियाएँ[32] चरियं नच्चिज्जंतं पसाएण ॥ ६१
उवओय[33]वंज्जियाणं कज्जं अइसुंदरं पि इहलोए । कहियं दंसियमेव य सव्वं पि हु निप्फलं जाण ॥ ६२
बालत्तं कुमरत्तं पाणिग्गहणं च दमयवित्तंतं[34] । निप्फेडं[35] समणिदंसण चेइयघर पंचमिवयं च ॥ ६३
सुपरवि नयरिप्पवेसं वयउज्जमणं कमेण मरणं च । जयसेणंतं सव्वं वित्थरओ नच्चियं जाव ॥ ६४
ताव य जंपेइ जणो दूर चिय ताव चरियनच्चणयं । रूवाइओ[36] वि एसिं देवाण वि हिययणंदयरो[37] ॥ ६५
एयाण दंसणेणं अम्हं नयणाण अज्ज सहलत्तं । अहवा इह नयणाइं दट्ठव्वदंसणफलाइं ॥ ६६
जयसेणो वि हु सिग्घं जाईं सरिऊण विम्हिओ[38] सुट्ठु । नट्टायरियं[39] पुच्छइ कत्थेयं चरियमुवलद्धं ? ॥ ६७
एवं[40] भणिओ जंपइ नट्टायरिओ जणाण पच्चक्खं । मज्झ पिया भरहवई[41] आसी सेणाएँ नयरीए ॥ ६८
तेणेमं[42] संरइयं जं अहवत्तं[43] विरायसंजणयं । भवियाण बोहणत्थं दट्ठूणं इंदियालिसमं ॥ ६९
मज्झ वि तेणं कहियं एयं[44] सव्वं पि जं तएँ दिट्ठं[45] । विज्जा य इमा दिन्ना तइया आगासगामिणिया ॥ ४७०

---

1 B पि; C वि । 2 B C (फ) एवं । 3 B C (फ) सूए । 4 B C (फ) मि । 5 B °कम्माणो । 6 C वीरो । 7 B C °सद्देण । 8 B C गहिरेण । 9 C °सेणि° । 10 A मणि° । 11 A C नच्चामी । 12 A सव्व° । 13 B D पि । 14 A तुम्ह । 15 B नंद° । 16 A सवण° । 17 A °जणाणंदयं । 18 A सम्मुहं । 19 C °वहिम्मि । 20 C °नयरि° । 21 B विज्जओ । 22 B दोसा° । 23 A कम्मं । 24 A पहावेण । 25 A जणस्स । 26 B C जं । 27 A भुवणा; B भुवणु । 28 B सर° । 29 B उत्तमं । 30 B भणिएण । 31 B उव्वेवणयं; C उव्वेयणयं । 32 B पियमेलियाए । 33 C उवओय° । 34 A °वित्तं च । 35 A निफेड; B निप्फाड । 36 B C रूवाइओ । 37 B D °णंदणया; C °णंदणयं । 38 C विम्हिओ । 39 B °यरिओ । 40 C एवं । 41 B °वई । 42 B तेणावं । 43 C °वित्तं । 44 B इंदयाल° । 45 B C एवं । 46 C तए । 47 C दट्ठं ।

परउवयारनिमित्तं थविउं सव्वत्थ परियणसमेओ[1] । पयडंतो चरियमिणं पत्थाइं संपयं पत्तो ॥ ४७१
रायाईणं पुरओ जयसेणो भणइ उवसवेणं । सव्वं पि मए एयं अणुहूयं[2] नत्थि[3] संदेहो ॥ ७२
किं तु इहं जं दिट्ठं तं व(बु)ज्झई बुद्धिमंतलोएहिं । एयं तु महच्छरियं[4] जं विसमयं पि इह रइयं ॥ ७३
पेच्छह जिणवरधम्मे पच्चक्खं चेव पंचमिवयस्स । माहप्पं जेणाहं तारिसओ एरिसो जाओ ॥ ७४
थोवं[7] पि कयं पुव्विं तस्स फलं पावियं मए एयं । जइ पुण कीरइ बहुयं ता लब्भइ इच्छियं नूणं ॥ ७५
सव्वन्नुमयं अमयं विसं व मन्नंति मोह-भयमत्ता । अन्ने विसयासत्ता कहंति धम्मं अहम्मं ति[9] ॥ ७६
हिंसाईओ[10] धम्मो तत्तेणं जइ हवेज्ज[11] इह लोए । ता किं अन्नं पावं एयं मह कहह सव्वे वि ॥ ७७
चंदप्पहो वि देवो जइ कह वि हु एज्ज एत्थ समयंमि । तो धम्मपसंसाए करेज्ज मह एत्थ साहेज्जं ॥ ७८
कज्जम्मि[13] मन्नमाणे पुरओ लोयाण केण वि जणेणं[14] । सप्पुरिसाणुमईए तं सुट्ठु पइट्ठियं जेण ॥ ७९
एत्थंतरम्मि सहसा आयासे दिव्वरयणचिंचइयं । विमलं रम्मंविमाणं[16] सव्ववियं सव्वलोएणं ॥ ४८०
पच्छा दस वि दिसाओ उज्जोवंतं[17] कमेण तं दिव्वं । तत्थेव यं[18] जणठाणे[19] संपत्तं सुरजुयं झत्ति ॥ ८१
चंदप्पहो वि तत्तो अवयरिउं दिव्वरयणनिम्मविए । सिंहासणे[20] व(ब)इट्ठो[21] जयसेणं भणइ नेहेणं ॥ ८२
अणुहवसिद्धो पुत्तय ! कीरउ सयमेव जिणमओ धम्मो । अप्पसमं सव्वाण वि को सक्कइ लाइउं भणसु ॥ ८३
बंभाइएहिं मणुमाइएहिं मंधत्तमाइराईहिं । जयमेगमयं काउं न सक्किउं[22] बहुहिं[23] किमणेणं[24] ? ॥ ८४
एत्थंतरम्मि कहिओ जसभद्दो केवली समवइओ[25] । वणमज्झट्ठिएँ[26] रम्मे चेइयभवणम्मिं[27] सुविसाले ॥ ८५
सोऊण इमं मुइया सव्वे गंतुं जिणस्स भवणम्मि । वंदंति जिणवराणं बिंबाइं परमभत्तीए ॥ ८६
जयसेणो वि हु[28] तुट्ठो जम्मंतरपढियवंदणं काउं । जोडियकरोवविट्ठो एयं[29] सुहमंगलं पढइ ॥ ८७
निद्दंद-रायवज्जिय ! मोहमहाबंधभंजणसमत्थ ! । निद्दा-विग्गहविवज्जिय ! अट्ठमयट्ठाणनिद्दलण[30] ! ॥ ८८

कोहग्गिनासणीरय ! सत्तभयट्ठाणरहियवरचित्त[31] ! ।
भुक्ख-पिवासविवज्जिय[32][33] ! चिंता-जरइरहिय ! गुणनिलय ! ॥ ८९

भववणगहणनिमूलण ! मायादढवेल्लिदप्पनिद्दलण[34][35] ! । लोह[36]महासुरनासण ! इंदियचोराण विद्दवण ! ॥ ४९०
लोया-ऽलोयपयासय ! केवलनाणेण नायपरमत्थ ! । तिहुयणमत्थयसेहर ! भवियजणाणंदसंजणय ! ॥ ९१
सामिय ! कुणसु पसायं सिवनयरे नेसु मं तुमं सिग्घं । जिणवर ! भवसयभीओ सरणं तुम्हाणमल्लीणो ॥ ९२
अह उट्ठिऊण तत्तो वंदित्ता मुणिवरं गुणनिहाणं । पुच्छइ अइनिव्विन्नो कइया हं मुव्विहं[37] भयवं ! ? ॥ ९३
मुणिवसहो[38] वि हु जंपइ वयणमिणं दसणकिरणधवलासो । कल्ले च्चिय तव दिक्खा केवलनाणं च निव्वाणं ॥ ९४
सव्वाण वि परिकहियं सव्वं पि हु[39] पंचमीएँ फलमेयं । अन्नो वि इमं पावइ जो तं पालेइ भावेणं ॥ ९५
बहुएहिँ तओ[40] गहियं दुविहाए पंचमीएँ वयमउलं[41] । संमत्तं अन्नेहिं दिक्खा इयरेहिँ लोएहिं ॥ ४९६

---

1 A °समेउं; C °समेयं। 2 A अणुहूणं। 3 C न इत्थ। 4 B°च्छरइ। 5 A अम्ह चरियं। 6 C °वयम्मि। 7 B D थोवं। 8 A तो। 9 B C वि। 10 B हिंसाईयो। 11 B हविज्ज। 12 A तो। 13 B कज्जं पि। 14 B जणेण। 15 B C दिव्व°। 16 B °विमाणे। 17 A उज्जोयंतं। 18 C it is missing in this Ms. 19 C °ठ्ठाणे। 20 B सीहासणे। 21 B निविट्ठो। 22 B सक्किय। 23 B C बहुइ। 24 B किमणेणं। 25 B समोसढो। 26 A °ट्ठिय°। 27 C °भुवणम्मि। 28 A च। 29 C एवं। 30 A °निद्दलण ! । 31 B C °परिचित्त ! । 32 A °पिवासा° । 33 A °वज्जिय ! । 34 B °वल्ल° । 35 B °निद्दलण ! । 36 B लोह° । 37 B C मुव्विस्सं। 38 B °वसभो। 39 A च। 40 A तवं। 41 C °मउलं।

अवरण्हे संझाए वंदित्ता मुणिवरं जणो सव्वो । निय-नियगेहम्मि गओ वन्नंतो जिणमयं सुट्टु ॥ ४९७
जयसेणो वि हु दाउं रज्जं पुत्ताण बीयदियहम्मि । जसभद्दंते दिक्खं लेइ विमुक्कएँ सुहज्झाणो ॥ ९८
जह जह वड्डइ दिवसो तह तह झाणं सुनिम्मलं तस्स । केवलनाणसमं[3] चिय निव्वाणं पावियं तेण ॥ ९९
केवलमहिमं काउं चंदप्पहसुरवरो जणसमक्खं । झविऊणं[4] तं सरीरं खीरसमुद्दम्मि पक्खिवइ ॥ ५००
जंपंति[5] विंदमुणिणो[6] पेच्छई अचिरेण जं कयमणेणं । अहवा लहुपवइया वड्डेरं[8] लिंति[9] करचंडं ॥ १
चिरपव्वज्जा नाणं एयं न हु कारणं हवइ[10] मोक्खे[11] । जस्सेव सुहो भावो सो चेव य साहए कज्जं ॥ २
जयसेणकलत्तेहिं[12] गहिया दिक्खा सुहेणं[13] चित्तेणं[14] । दुक्खियजणाण[15] अहवा एयं चिय जुज्जए काउं ॥ ३
सूरि म हे स र रइयं जयसेणक्खाणयं[16] इमं पढमं । संखेवेण समत्तं पंचसयाइं[17] च माणेणं[18] ॥ ५०४

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये जयसेनाख्यानकं
प्रथमं समाप्तम्[19] ॥

*

२. नंदकहा ।

सोहग्गफलेण जुयं जयसेणऽक्खाणयं पुरा भणियं[20] । कुलजम्मफलसमेयं संपइ नंदस्स वोच्छामि ॥ १
वाणारसिनयरीए विप्पो नामेण इंदसम्मोत्ति । सव्वं मन्नइ नीयं नियकुलमयमत्तओ निच्चं ॥ २
जाणंतो वि हु चोद्दस विज्जाठाणाइँ अत्थगरुयाइं । तह वि हु कुलमयजुत्तो निंदइ सव्वाण चरियाइं ॥ ३
रिउ-जजु-साम-ऽत्थव्वणं[21] सिक्खा कप्पो तहेव वागरणं । नीरुत्त-छंद-जोइस-मीमंसा चेव तक्कं च ॥ ४
नीई तह य पुराणं अणेयभेयसयसंजुयं सव्वं । विज्जाएँ[22] ठाणाइं भवंति[23] इहँ[24] चोद्दस इमाइं ॥ ५
जो[25] नाउं सत्थाइं अप्पाणं[26] थुणइ निंदइ परं[27] च । सो पंडित्तणजीवी पढंतमुक्खो महापावो ॥ ६
रूवं सीलं नाणं विन्नाणं जोव्वणं च लायन्नं[28] । विणयं चायं च तवं सूरत्तं[29] धीरिमं तह य ॥ ७
वच्छल्लं पियवयणं दक्खत्तं[30] तह य निप्पिहत्तं च । निंदइ अन्नजणाणं कुलदोसं नियमणे ठवियं[31] ॥ ८
अहियं उक्किट्ठो वि हु गुणनियरो सव्वलोयमणइट्ठो । नियमा विसंवएई निम्मलकुलवज्जिओ लोए ॥ ९
जह जह पूएइ जणो कुलजुत्तं मन्निऊण अणुदियहं । तह तह अहिययरं चिय संवड्ढइ कुलमओ तस्स ॥ १०
मयवज्जिओ वि पावं[32] पूइज्जंतो मयं पवज्जेइ । मयजुत्तो तं पावइ किं वा भणं[33] एत्थं[34] अच्छरियं ? ॥ ११
जत्ता-दिक्ख-विवाहे घर-देव-तलाय-कूव[35]विणिवेसे[36] । जम्मण-मरण-ऽज्झवणे[37] सो चेवग्गेसरो तत्थ ॥ १२
पुत्त-कलत्ताईणं सव्वेसिं हिययनंदणो सो उ । अहवा उवयाररओ भण को व न वल्लहो होइ ? ॥ १३
अह सो जंतदिणेसुं[38] बंधित्ता नीयगोत्तयं[39] कम्मं । डुंबकुले[40] वि हु[41] हीणे मरिउं तत्थेव उववन्नो ॥ १४
नामेण पुप्फदंतो घणकज्जलसन्निहो य गीयरई । कुमरत्तं संपत्तो हीलिज्जइ सुट्टु लोएणं ॥ १५

---

1 C °दिवसम्मि । 2 A अव° । 3 C सयं । 4 A जविऊण; C गविऊण । 5 B C जंपंते । 6 B C वि हु । 7 B पिच्छइ । 8 A वड्डेरं । 9 B लेइ । 10 B भवइ । 11 A मोक्खो । 12 B °कलत्तेण य । 13 B C सुहुक्ख° । 14 B C °चित्तेहिं । 15 B C °जणेण । 16 A °कहाणयं । 17 C संचायं । 18 C पमाणेणं । 19 B °ति माहेसरसूरिविरचितं जयसेनाख्यानकं समाप्तं ॥ छ ॥; C इति महेश्वरसूरिविरचितं जयसेनाख्यानकं समाप्तम्; D इति श्रीसूरिमहेश्वरविरचितं जयसेनाख्यानकं प्रथमं समाप्तम् । 20 A रइयं । 21 B °अत्थव्वण । 22 B वेज्जाए । 23 A D हवंति । 24 A इय । 25 A C जं । 26 A अप्पाणं । 27 B इयं । 28 B लायण्णं । 29 B सूरित्तं । 30 A दक्खत्तं । 31 C D ठवियं । 32 C पावं । 33 A भणइ । 34 B D इत्थ । 35 B °कूव° । 36 B °विणिवेसो । 37 A °ज्झवणे; B °ज्झवणे । 38 B °दिणेहिं । 39 B °गोत्तयं । 40 A °कुलंमि । 41 A it is missing in this Ms.

अप्पत्तेओ[1] जाओ न य पावइ कयावि विरूवं पि । अत्ताणं अइनिंदइ हीणाण वि हीणओ अहियं[2] ॥ १६
सरिसे वि हु मणुयत्ते तुल्ले[4] वि हु अवयवाण संखेत्ते । चोक्खा-ऽचोक्खविभागो केण कओ एस लोयाणं?[5] ॥ १७
सरिसाण वि मंचणयं दुक्खं माणुण्णयाण संजणइ । एगम्मि मंचए[6] वि हु दुहसेज्जा[7] कस्स दूमेइ? ॥ १८
एवं दुहसंपत्तो पइदियहं इंदसम्मगेहम्मि । गायंतो दारठिओ भोयणजायं[8] विमग्गेइ ॥ १९
अइसयनाणी चंदो तीसे नयरीऍ बाहिरुज्जाणे । बहिणवसीससमेओ कारणओ आगओ तइया ॥ २०
तस्स समीवे एगो रायसुतो थोवदिवसपव्वइओ । कुलमयमुव्वहमाणो न कुणइ साहूण पडिवत्तिं ॥ २१
तस्स मयणासणत्थं बोहत्थं पुप्फदंतमाईणं । सिक्खगजुत्तो चंदो गोयरचरियं पविट्ठो उ ॥ २२
अह सो कमेण पत्तो विहरंतो इंदसम्मगेहम्मि । पेच्छइ य पुप्फदंतं हीलिज्जंतं गिहिजणेणं ॥ २३
अवसरसु रङ्कपाविय! मग्गं[11] वज्जेसु सुदुदूरेणं । अप्पाणस्स परस्स य किं न वि जाणेसि रे! भेयं? ॥ २४
जेट्ठसुयं महुसम्मं जंपंतं एरिसं खरं वयणं । वारेइ मुणिवरिंदो पियवयणो उवसमेणं ॥ २५
जम्मं नाणं लच्छि जस्स पसाएण पाविओ तं सि । एयं तं नियजणयं मा! एवं[14] निंद महुसम्म! ॥ २६
अह जंपइ महुसम्मो भयवं तुह वयणयं अइविरुद्धं । जाणइ सव्वो वि जणो मह जणयं इंदसम्मं ति ॥ २७
पच्चक्खेण विरुद्धं जंपंतो तं मुणिंद! लोयम्मि । होहिसि अइहसणिज्जो बालाण वि मंदबुद्धीणं ॥ २८
अह जंपइ मुणिपवरो जइ तुह मेलेज्ज[16] एत्थ[17] अहिनाणं[18] । ता एस तुज्झ जणओ सुवउ एयस्स वयणं तु ॥ २९
सोऊण मुणिपलत्तं[19] कह एयं हवइ[20] चिंतमाणस्स । जायं जाईसरणं झत्ति तओ पुप्फदंतस्स ॥ ३०
नियघरणिं[21] महुसम्मं एगंते ठाविऊण अइगूढं । सव्वं पुव्वणुहूयं फुडं[22] कहियं पुप्फदंतेण ॥ ३१
अह जंपइ महुसम्मो मुणिवइ! मह एत्थ सुट्ठु अच्छरियं । मह ताओ सुहभूओ कह हीणकुलम्मि उववन्नो[23]? ३२
अन्नं च जणे सुव्वइ विप्पाईओ य इत्थि पुरिसो वा । जम्मंतरे तहिं[24] चिय[25] न हु बीयं अन्नहा जेण ॥ ३३
तो जंपइ मुणिचंदो सुवउ महुसम्म! मह इमं वयणं । न हु बाहिरदव्वेणं जायइ सुद्धत्तणं एत्थं[26] ॥ ३४
खम-दम-णाण-तवेहिं सुज्झइ जीवो दयाऍ[27] झाणेणं । तेणं चिय विउसजणो तेसिं चिय आयरं कुणइ ॥ ३५
जइ पुण अवट्ठिओ च्चिय जाईभावो हवेज्ज जीवाणं । ता दुट्ठबंभणाणं खरमाइसु कह णु[28] उववाओ? ॥ ३६
समिईसुं[29] जओ भणियं अंगोवंगाइँ पढियवेयाइं । गहिऊण सुद्ददाणं होइ खरो बंभणो दुट्ठो ॥ ३७
बारस जम्माइँ खरो सट्ठिं[30] जम्माइं सूयरो होई । तह सत्तरिं च सुणओ कहमेवं[31]मवट्ठिया[32] जाई? ॥ ३८
बीयं च एत्थ जीवो सव्वगईणं च सव्वजाईणं । कम्मसमेओ दियवर! जह नडो[33] विविहपत्ताणं ॥ ३९
कम्मेण भमइ जीवो चउरासीलक्खं[34]जोणि[35]भवगहणे । कम्मेण विणा सिज्झइ तेण सकम्मो य सो बीयं[36] ॥ ४०
अहियं कुलमयमत्तो तुज्झ[37] पिया बंधिऊण बहुं[38] कम्मं । एसो सो हीणकुले उववन्नो पुप्फदंतो त्ति ॥ ४१
एवं[39] सोऊण मणे सव्वाण वि विम्हओ दढं जाओ । पेच्छह जीवाण गई कम्माण य परिणई चित्ता ॥ ४२
लोयाण वंदणिज्जो दियवरकुलमंडणो गुणनिहाणो । मरिऊण सो महप्पा कह जाओ डुंबं[40]गेहम्मि? ॥ ४३
अह निव्विन्नमणेहिं गहिओ बहुएहिं जिणमओ धम्मो । जहसत्तीऍ वयाइं[41] वि गुरुकम्मा भवए मोत्तुं ॥ ४४

1 A B जम्मं तेणो । 2 A लो । 3 A D अहयं । 4 A C कहे । 5 A एगम्मि । 6 B मुंचए । 7 A दुहसेज्जं । 8 A °मेयं । 9 A °विगइ° । 10 A य । 11 B दिट्ठी । 12 B मज्झाओ । 13 A अप्पाण य । 14 A एयं । 15 B विह । 16 A C मोक्लेज्ज । 17 C D एत्त । 18 A D अहिनाणं । 19 B °पलियं । 20 B भवइ । 21 B C °घरणी । 22 A C फुड । 23 B C उप्पन्नो । 24 A तहिं । 25 A चिय । 26 A तत्थ । 27 B दयाइ । 28 A च । 29 C समईसु । 30 B सट्ठी; D छट्ठी । 31 A °मेयं° । 32 B °अवट्ठिया । 33 A नडो । 34 A °जोणि° । 35 A °भवण° । 36 A बीय । 37 A तुज्झ । 38 B C बहु° । 39 A एवं । 40 B डुम्ब°, D डोम्ब । 41 A वयाइं ।

जंपइ य पुप्फदंतो सवणं! तं चेव बंधवो मज्झ[1] । संसारजलहिपोओ जिणधम्मो देसिओ जेणं[2] ॥ ४५
सो च्चिय माया बप्पो सो चेव य बंधवो य मित्तो य । जो धम्मं उवएसइ परलोयसुहावहं लोए ॥ ४६
जो धम्मं उवएसइ तेणं[3] सव्वं पि दिन्नयं होइ । धम्मेणं चिय जेणं हियइट्ठं लब्भए एत्थ ॥ ४७
एत्तियकाले वि गए लद्धो धम्मो य एत्थ सुंदरओ । अहवा सा त्तिसइ च्चिय जायइ पहायसमयम्मि ॥ ४८
कुच्छियकुलकारणयं पिछेज्जा कहसु सामि! कम्मं पि । तं चिय जाणेसि तुमं[4] अइसयनाणेण संजुत्तो ॥ ४९
तो जंपइ मुणिनाहो इमाओं जम्माओं पुव्वजम्मम्मि । पावाएँ[5] खेमणामो पक्कणकुलचेडओ आसि ॥ ५०
जिणधम्मम्मि पवन्नो सेट्ठिसुओ गुणनिही महं मित्तो । परहियरएण तेणं उवदिट्ठं जिणमयं मज्झं[6] ॥ ५१
तेण समं पइदियहं चेइयगणसाहुवंदणनिमित्तं । गच्छामि तत्थ दूरे निंदंतं अप्पयं ठामि ॥ ५२
तेणुवइट्ठं काउं वयमउलं[7] पंचमीएँ महईए । तीएँ फला उववन्नो उदित्ते(त्ते?) खत्तियकुलम्मि ॥ ५३
बंभायरियसयासे दिक्खं गहिऊण कम्मविवरेणं । लहिऊण य वरनाणं तुह बोहत्थं अहं[8] पत्तो ॥ ५४
तो गिण्हिं[9] तुमं पि इमं पंचमिवयरयणयं कुणं[10] विहीए । मुञ्चसि[11] जेण इमाओ किलिट्ठ[12]कम्माओं नियमेण ॥ ५५
नियउवयाररएणं परउवयारो[13] नरेण कायव्वो । तस्सुवयारेण जओ नियउवयारो हवइ सिग्घं ॥ ५६
अवितहबुद्धीएँ तओ गिण्हइ सो पंचमिं च अइमुइओ । भत्तीएँ[14] पुप्फदंतो मुणिपयमूलम्मि विहिपुव्वं ॥ ५७
दट्ठूण सिक्खगो वि हु जं[15] वित्तं तं तहेव सोऊणं । कुलमयमइदूरेणं मेल्लित्ती[16] मुणिगणं नमई[17] ॥ ५८
तो बोहिऊण चंदो अन्नत्तो विहरिउं समाढत्तो । बोहिंतो भवियजणं पइदियहं बहुपयारेहिं ॥ ५९
जो जेणं चिय बुज्झइ तस्स तयं चेव होइ दायव्वं । बोहंतेण नरेण वि बहुरुइजुत्तम्मि लोयम्मि ॥ ६०
गीएण नच्चिएण य रुप्पेणं[18] खुहिएणं[19] चेवं[20] लोहेण । दुक्खेण गहिलियाए मूसाईणं च करणेणं ॥ ६१
भयराय-मच्छरेण वि उचियाणुचियाइँ दूरओ मोत्तुं । परउवयाररएणं पडिबोहो होइ कायव्वो ॥ ६२
महुसम्मो वि हु सिग्घं गेहं काऊण नियघरासन्ने । नेहेण कुणइ सव्वं अणुदियहं पुप्फदंतस्स ॥ ६३
वरिसाइँ पंच काउं सिरिपंचमि उज्जमीयँ जहजोग्गं । अन्नं पि पुप्फदंतो कुणइ तवं सुट्ठु निव्विन्नो ॥ ६४
एत्थेवं[21] भरहवासे दक्खिणदेसम्मि सुदुरम्मम्मि[22] । पयडत्थिं[23] नयरि कंची कंची इव पुहइकन्नाए ॥ ६५
कलिकालो इव दुट्ठओ कयली व विसालओ[24] य सव्वत्थ ।
गयगण इवं[25] बहुरयणो जो सो पउओ[26] व गुणकलिओ[27] ॥ ६६
सरओ इव विमलासो हरि व्व कमलासओ इह जणम्मि । मित्तो व्व विसमआसो जिणवरनाहो व्व जियराओ ॥ ६७
तीएँ[28] नयरीएँ[29] राया इक्खागकुलब्भवो विहू नाम । भज्जा य तस्स चंदा सव्वाण वि हिययआणंदा ॥ ६८
मरिऊण पुप्फदंतो तीसे गब्भम्मि पुन्नजोएण । उववन्नो बहुंपुन्नो[30] कयकोउय-मंगलो सुहओ ॥ ६९
सुहलग्गम्मि पवत्ते पत्ते जोगम्मि निम्मलयरम्मि[31] । संपुन्नदोहला[32] अहं[33] कमेण सा दारयं जणई[34] ॥ ७०
चित्ते वद्धावणए दिन्ने दाणम्मि बहुपयारम्मि । विविहम्मि जम्मकम्मे पत्ते तह पुन्नदियहम्मि ॥ ७१
जाएण जेण नंदइ तम्मि जणो वित्त-धन्नमाईहिं । तेणं चिय तस्स कयं नामं[35] पि[36] हु[37] नंदे[38] इव सुरूवा ॥ ७२

---

1 B मज्झं । 2 B जेणं । 3 B तेण य । 4 B इमं । 5 A पावाय । 6 B मज्झं । 7 A °मउलं । 8 C इहं । 9 B गेण्हइ । 10 A कुरु° । 11 C मुंचसि । 12 A किलेड° । 13 A परोवयारो । 14 B भत्तीय, D भत्तीइ । 15 B C जं । 16 B मेल्लित्ता । 17 B C नमइ । 18 B रुप्पिएणं । 19 B C खुहिएण । 20 B C it is missing in these Mss. 21 A उज्जुमेवि, D उज्जमेवि । 22 B इत्थेव । 23 A पयडिच्छी । 24 B C विसालओ । 25 B व्व । 26 C पयडो । 27 B C °लिओ । 28 B तीइ । 29 B नयरीइ । 30 B C पुण° । 31 A °यरम्मि । 32 A °दोहला । 33 A हि य । 34 B C जिणइ । 35 A नंदो । 36–38 A नामेण ।

वड्ढंति वड्ढमाणे हय-गय-देसा तहेव दविणं च । नंदे लेयाणंदे तह गुणनिवहो य तस्सेव ॥ ७३
विहुरिव्व सुहसंजुत्तो सहइ वि हु नंद तणयपरिकलिओ । वियरंतो पइदियहं सिंघाडय-तिय-चउक्केसु ॥ ७४
सिक्खइ य सिक्खणीयं विणयजुओ गुरुजणाओ मयपत्तो । वंदइ य वंदणिज्जे नंदो निच्चं पि पियवयणो ॥ ७५
अह परिणेइ कमेणं कन्नाणं रूव-जोव्वणजुयाणं । बत्तीसं सगुणाणं सो सुहओ नइविभूईए ॥ ७६
ताहिं[4] समं पइदियहं भुंजंतो विसयसोक्खमणुकूलं । रइसागरम्मि पडिओ गयं पि कालं न याणेइ ॥ ७७
महुसम्मो वि हु काउं धम्मं जिणदेसियं सुहमणेणं । मरिऊणं उववन्नो अट्ठमकप्पम्मि सुरपवरो ॥ ७८
सो य तहिं दट्ठूणं देवविहूइं[5] मणोरमं पवरं । चिंतइ विम्हियहियओ कस्स फलं मह इमं जायं ? ॥ ७९
पेच्छइ ओहीएँ तओ सव्वं पि हु पुव्वजम्ममणुभूयं[6] । जिणधम्मस्स फलेणं विहवो वि हु मह इमो जाओ ॥ ८०
चिंतइ इमं च हियए पिउणो नेहेण मोहिओ सुट्ठु । मरिऊण पुप्फदंतो न य नज्जइ कत्थ उववन्नो ॥ ८१
दिट्ठो कंचीएँ[7] तओ नंदो विसएहिँ सुट्ठु वामूढो । परलोयनिप्पिवासो निच्चं कामऽत्थगयचित्तो ॥ ८२
तप्पडिबोहणनिमित्तं सव्वं मोत्तूण कंचिनयरीए । सो सहसा संपत्तो पाहाउयरूवयं काउं ॥ ८३
नंदसयणीयनियडे रयणीए मज्झिमम्मि[8] भायम्मि । आलविय महुरज्झुणिणा[9] एयं तव्वोहयं[10] पढइ ॥ ८४
जह[11] वोलीणा रयणी तह चेव य आउयं[12] पि वोलेइ । जीवाणं पइदियहं तह वि न धम्मे मइं कुणई[13] ॥ ८५
विसयासत्तो लोओ धम्मं दूरेण वज्जए सुट्ठु । न वि जाणेइ वराओ विसया धम्मेण जायंति ॥ ८६
पुव्विल्लं उवभुंजइ[14] विढविज्जइ नवयं पि जह दविणं । तह पुव्वधम्मसोक्खे भुंजंते झिज्जए धम्मो ॥ ८७
अव्वावारो दुक्खं पावइ जह पुव्ववित्त[15]छेयम्मि । तह जीवो वि अहम्मो पुव्वकय[16]धम्मखोएणं ॥ ८८
धम्मपसाएण नरो लहिऊणं उत्तमाइँ[17] सोक्खाइं । तं चेव चयइ दूरे जह व खलो कज्जसिद्धीए ॥ ८९
महुसम्मपिया वि पुरा कुलमयदोसेण पक्कणकुलम्मि । वाणारसिनयरीए उप्पन्नो[18] पुप्फदंतो त्ति ॥ ९०
चंपपसंगेण तहिं लहिऊणं जिणमयं सुहावासं । काऊण पंचमिवयं लहिऊणं पुन्नपब्भारं ॥ ९१
तस्स पहावेणं[19] इमो नंदो नामेण इह सुहं पत्तो । अच्छइ विसयासत्तो निल्लज्जो धम्मनिरवेक्खो ॥ ९२
वीसरइ जस्स बुद्धी विभवमएणं जणस्स इह लोए । सो होइ अदट्ठव्वो पावो पावाण संजणओ ॥ ९३
जो न सरइ अप्पाणं सो कह संभरउँ[20] अन्नलोयाणं ? । इय नाऊणं एवं मा रूसहे[21] विहवमुज्झाणं ॥ ९४
विहवेण जो न मुज्झइ जो न वियारं करेइ तारुन्ने । सो देवाण वि पुज्जो किमंग पुण मणुयलोयस्स[22] ? ॥ ९५
जइ इच्छसि नंद ! तुमं नंदिं आगामियम्मि जम्मम्मि । ता मोत्तूणं विसए जिणधम्मं कुणहि[23] भावेणं ॥ ९६
सव्वम्मि सुए कमसो सहसा नंदस्स रंजियमणस्स । उप्पन्नं लहुकम्मत्तणेण जाईएँ सरणं तु ॥ ९७
तक्खणमेत्तेण तओ जाओ भवाणमुवरि निरवेक्खो । जंपइ जोडियहत्थो को सि तुमं कहसु मह एवं ॥ ९८
अह जंपइ सुरकेली महुसम्मो इंदसम्मपुत्तो हं । वाणारसिनयरीए पडिबुद्धो चंदवयणेणं ॥ ९९
काऊण सावयत्तं पत्तो हं अट्ठमम्मि कप्पम्मि । तुह नेहनडियहियओ एत्थाहं आगओ सिग्घं ॥ १००
दूरमसज्झमकज्जं दुक्खं हाणी तहेव मरणं च । नेहानद्धो लोओ मणयं पि न मन्नए हियए ॥ १
सुहा-ऽसुहवियारो कीरइ जत्थेह हिययट्ठम्मि । नियकज्जरएण फुडं दिन्नो सलिलंजली तेहिं ॥ १०२

---

1 B °रिव । 2 A सुह° । 3 B °[illegible]° । 4 A ताहिं । 5 B D °विहूइं । 6 A °मणुहूयं । 7 B कंचिए । 8 A मज्झिमम्मि । 9 B °झुणिणो । 10 A [illegible]; B [illegible] । 11 C जइ । 12 B आउयं । 13 A C कुणइ । 14 A [illegible] । 15 B °पुव्व° । 16 A °कय° । 17 A उत्तिमाइं । 18 A D उववन्नो । 19 A पहावेण । 20 A संभरओ । 21 A रूसइ । 22 B C °लोयस्स । 23 A C कुणसु ।

अप्पाणस्स परस्स य कीरंतो सुत्तिसाहगो चेव । नेहो[1] वि धम्मकज्जे परंपरेणेह संसारे ॥ १०३
पढमेत्थ ताव ताओ बीयं गुरुमाइओ महं तं सि । तुह बोहणानिमित्तं तेणाहं आगओ वच्छ ! ॥ ४
सो चेव हवई[2] बंधू जो मोयई[3] कम्मबंधओ नियमा । जो पुण बंधइ तेणं तं सत्तुं मुणसु तत्तेणं ॥ ५
नंदो वि भणइ एवं[4] पढमं तं आसि मज्झमविपारं[5] । पुत्तो सामी य तओ धम्मायरिओ इयाणिं तु ॥ ६
इहलोएं[6] च्चिय सुहओ पुत्तो सामी य एत्थ लोयम्मि । इह-परलोयसुहाइं धम्मायरिओ उ[7] संजणइ ॥ ७
इय नाऊणं एवं[8] मज्झं तं चेव कहसु परमत्थं । कइया हं पावेज्जा संसारुत्तारणिं दिक्खं ? ॥ ८
सो बोल्लई[9] सुरकेली कल्लं च्चिय एत्थ नयरिवणे[10]मज्झे । सिरिभद्दो आयरिओ अवयरिओ गुणगणावासो ॥ ९
मासम्मि इओ दियहा दिक्खा तव तस्स पासओ[11] होही । कल्ले[12] तुह सुयजम्मो जाणेज्जसु पच्चयं एयं ॥ ११०
वत्थाऽऽहरणाईयं दाऊणं तस्स सुरवरो सुइओ । संपत्तो नियठाणं गंतूणं रयणिविरमम्मि ॥ ११
उइयम्मि तओ सूरे नंदो गंतूण तत्थ वणसंडे । अहिवंदइ सिरिभद्दं भत्तीए परियणसमेओ ॥ १२
पच्छा जोडियहत्थो उवविट्ठो महियलम्मि गुरुपुरओ । धम्मं सुणेइ पणओ निव्विन्नो जम्म-मरणाणं ॥ १३
निसुयम्मि तहिं धम्मे सुठ्ठुयरं विसयसोक्खनिव्विन्नो । पभणइ सूरिं भयवं ! इह कीरउ मासकप्पं तु ॥१४
खेत्तस्स बहुलपओ[13] बहुयाणं बोहहेउओ तह य । आयरिएण तह च्चिय पडिवन्ने[14] सो गओ नयरिं ॥ १५
एत्थंतरम्मि जाओ पुत्तो तस्सेवं[15] दिणयरालोओ । कालेण कयं नामं बालस्स वि सूरसेणो त्ति ॥ १६
संभालिऊण पियरं बालं पक्खिवई[16] तस्स उच्छंगे । काऊण महापूयं[17] जिणवरभवणेसु सव्वेसु ॥ १७
जणणी-परियणमेव[18] थं[19] संठविय दुहियभज्जवग्गं च । मोत्तुं तणं व लच्छिं नीसरिओ नयरिदाराओ ॥ १८
गंतूण सूरिपासे गिन्हइ दिक्खं जणाण पच्चक्खं । बहुएहिं[20] समं नंदो कुलउत्तय-मित्त[21]वग्गेण ॥ १९
दट्ठूण तस्स चरियं बहुयाण वि जिणवरिंदमग्गम्मि । जायं मणपणिहाणं[22] जं पूयई[23] पूइओ[24] लोओ ॥ १२०
आयरिएण समाणं सो चलिओ तम्मि चेव दिवसम्मि[25] । सयणाण मज्झयारे पव्वज्जा दुक्खरा जेणं ॥२१
सयणपमोए राओ तद्दुक्खे जेणं[26] दुक्खसंघाओ । तेण सयणाय दूरे पव्वज्जा सुट्ठिया[27] होइ ॥ २२
नाऊण जाणणीयं[28] चारित्तं पालिऊणं[29] सो सुद्धं । संलिहियतणु-कसाओ संपत्तो अच्चुए कप्पे ॥ २३
तत्तो चविऊण तओ निव्वाणं पाविही सुहनिहाणं । नयरे नंदावत्ते नंदो कम्माण विगमेणं ॥ २४
सोऊण नंदचरियं जो पालइ पंचमीएँ वयममलं[30] । सो पावइ निव्वाणं अहवा सुरसंपयं विमलं ॥ १२५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते[31] पञ्चमीमाहात्म्ये[32] नंदाख्यानकं
द्वितीयं समाप्तम्[33] ॥

*

1 A नेह । 2 B होइ । 3 C मोयइ । 4 B C एवं । 5 B अविपारं; C सुविचारं । 6 B इहलोइ । 7 A वि । 8 B C एवं । 9 A जंपइ । 10 B °अण° । 11 A C पास । 12 A कल्लं । 13 B पडुय-जणो । 14 B C पडिवज्जो । 15 B तस्सेह । 16 B C पक्खिविय । 17 B D तहा । 18 B °परियर । 19 A °वेयव । 20 B C बहुएण । 21 B °मेत्त° । 22 A C °परिहाणं । 23 A पूयं । 24 A पूयओ । 25 A दिवसम्मि । 26 A जेणइ; C जेणेह । 27 A सुहुया; C D सुट्ठिया । 28 A जाणणीयं । 29 A पालिऊण । 30 A °महुयं; D वरयं । 31 B C D °विरचिते । 32 B C D it is not found in these Mss. 33 C समाप्तमिति ।

३. भद्दाकहा

कुलकम्मफलसमेयं चरियं भद्दस्स साहियं पुव्विं । वाहिविमोक्खेण फुडं संपइ भद्दाएँ[1] वोच्छामि ॥ १
कमलविसनयणा सुरकामिणि व्वं देह व भिन्नबहुसोया । माल व तंतुकलिया महव्वयचक्कं व बहुउव्वया ॥ २
वेस व्व सुयंगजुया कम्माणं परिणई[3] व्व दुत्तारा । गीयं व तरलहारा सुपुरिसहिययं व बहुसत्था ॥ ३
कालिंदी नाम नई अत्थि पसिद्धा जयम्मि सयलम्मि । अहियं गच्छइ नीए जा चित्तं दुट्ठमहिल व्व ॥ ४
तीसे[5] पच्छिमभाए[10] देसो नामेण सूरसेणो त्ति । बहुगाम-नयरकलिओ[11] जक्ख-सहसोहिओ रम्मो ॥ ५
अहियं नीरागमणो ठाणट्ठाणम्मि ठवियबहुसासो । सरसो तह य विरामो देसो सो मुणिजणसमाणो ॥ ६
कज्ज व्व लीणचरणा लाडीजुवइ व्व दीहरच्छीया[18] । सारि व्व बहुपयारा बहुवक्का चित्तसालि[15] व्व ॥ ७
विंदुं[16] व्व सुपयंसहिया[17] कव्वाहियउ[18] व्व[19] धरियवरवासा । अडवि व्व महुरनयरी बहुविहवा तत्थ देसम्मि ॥ ८
सालि व्व कोसजुत्तो रुद्दो सेट्ठी तहिं सुविक्खाओ । रयणि व्व तारहारा तारा पि य भारिया तस्स ॥ ९
भुंजंति दो वि भोए अन्नोन्नं रंजणेक्कवरहियया[20] । अहवा नेहजुयाणं एरिसओ चेव सब्भावो ॥ १०
अह अन्नया कयाई रयणीए पच्छिमम्मि जामम्मि[21] । पेच्छइ सुमिणं[22] तारा तुट्ठ-विसन्ना य तुट्ठा य ॥ ११
कंचणवन्नं कंतं पच्छा जालावलीएँ निद्दड्ढं । पुणरवि कंतिकरालं गिण्हिय पउमावलिं दिव्वं ॥ १२
पक्खिवइ नियकंठे अपु (व्वु?)व्वं मणिउणं[23] अइसुइया । पडिबुद्धा य निवेयइ नियपइणो जं जहादिट्ठं ॥ १३
रुद्दो वि तओ[24] जंपइ ताराए सम्मुहं इमं वयणं । नीरोग-सरोगा रोगवज्जिया जहकमं सुयणु ॥ १४
होही तव वरधूया सव्वाण वि उत्तमा पुरंधीणं । जइ इह[25] अत्थि[26] पमाणं सुमिणफलक्खा(क्खा)ययं[27] सत्थं ॥ १५
तद्दिवसे च्चिय तीए गब्भे सुह-असुहकम्मपरियरिओ । मरिऊण को वि जीवो आवन्नो[28] इत्थियावेयं ॥ १६
मायाइविलसिएणं पुरिसो वि हु इत्थिया इहं होइ । इत्थी वि सरलहियया पुरिसो इह[30] होइ संसारे ॥ १७
पसुमाईणं लोभाइएहिं जो कुणइ निद्दओ[31] लोए[32] । अंगाईण विघायं वे संढो होइ सो पावो ॥ १८
अह जाओ डोहलओ[33] एरिसओ तीएँ[34] हिययमज्झम्मि । जइ करिमो उवयारं दीणाऽणाहाण सत्ताणं ॥ १९
चिंतइ सा डोहलओ अइविसमो मज्झ एस संजाओ । पयईए जओ वणिया हियएणं संकडा होंति ॥ २०
एवं चिंतंतीए तीएँ[35] सरीरं च जाव परिहाइ । ताव य पभणइ रुद्दो दुक्खत्तो पेसलं वयणं ॥ २१
कहसु पिए ! अविसंकं जं दुक्खं तुज्झ संठियं हियए । सामत्थेण धणेण य जेणाहं फेडिमो सिग्घं ॥ २२
पभणइ तारा सामिय ! अलमिमिणा पुच्छिएण अम्हाणं । जेणासज्जाऽणुचियं[36] कज्जं चिंतंति इत्थीओ[37] ॥ २३

उचियाऽणुचियवियारो जइ महिलाणं हवेज्ज हियम्मि ।
ता किं विउसेहिँ इमा विसासकज्जेसु परिहरिया ? ॥ २४

जेणं च्चिय एयाणं हियए कज्जाइँ ठंति विसमाइं । तेण वियड्ढेहिँ इमा मंतम्मि विवज्जिया सुट्ठु ॥ २५
लज्जा-कुल-जाइ-धणाउलाँ वि[39] तह गेह-भत्तिकलिया वि । तं कुणइ झत्ति इत्थी जायइ सिरखंडणं[40] जेण ॥ २६
उम्मग्गे वि पयट्टो पुरिसो मइलेइ पिउकुलं चेव । महिला उ[41] अकज्जरया पिउ-ससुरकुलाइँ मइलेइ ॥ २७
कज्जं धम्मं नेहं पडिवन्नं कुलकमं च मज्जायं । सव्वं ण गणइ इत्थी मोहपिसाएण संगहिया ॥ २८

---

1 B भद्दाइ । 2 B च । 3 B परिणई । 4 B व । 5 B C तीसे । 6 B C व । 7 A C D व्व । 8 B °सुया । 9 A तस्स य । 10 C भज्झिम° । 11 A °नयरि°, D °नगर° । 12 C °गम° । 13 B °पच्चाया । 14 B °पयासा; C °पराया । 15 C °साडि । 16 B बिन्दू; D बिंदु । 17 C सुकय° । 18 A °हियवं । 19 A व । 20 B रंजणेक° । 21 C जामम्मि । 22 B सुइणं । 23 A पासिऊण । 24 B तयं । 25 A होइ । 26 A इह । 27 B D °फला° । 28 A आवइओ । 29 B भायाईं । 30 A वि य । 31 C निद्दयं । 32 A कोओ । 33 B दोहलओ । 34 B तीय । 35 B तीय । 36 A D जेण सपरलट्ठं चिय । 37 A महिलाओ । 38 B C °गिरला । 39 B C it is missing in these Mss. 40 A C °खंडणं । 41 A य ।

तम्हा सामि ! न जुज्जइ महिलाण समप्पिऊण अप्पाणं । सुहु विरागजुएहिँ उचियं[1] चियं कीरए ताण ॥ २९
महिला गो साणा[3] वि य नीया तह दुज्जणा[4] य पयईए । अइसम्माणं नीया चडंति सीसेसु सामीणं ॥ ३०
इय जंपियम्मि तीए सुहुयरं रंजिएण रुद्देणं । तह गाढयरं पुट्ठा जह कहियं तस्स परमत्थं ॥ ३१
तुट्ठेण तओ भणिया तारा रुद्देण किज्ज भणिएणं ? । तं चिय किंत सहलं जेण तुमं निउणा होसि ॥ ३२
विसेण हणइ वसणं रक्खइ विसेण तह य भज्जाओ । विसेसं भज्जाहि य अप्पाणं चेव रक्खेज्जा ॥ ३३
भंडारं कोट्ठारं उग्घाडेऊण दंसियं सव्वं । देसु पिये ! मा संकसु तुह तणयं सयलमेयं तु ॥ ३४
नयरिसुहेसु पहेसु य मढ-देवतलाय-कूवमाईसु । अवारियसत्ताइं सिग्घं रुद्देण दिन्नाइं ॥ ॥ ३५
दिज्जइ बहुविहदाणं तह कीरइ परियणस्स सम्माणं । राया वि रुद्दनेहा मेलइ बंदीणं संघायं ॥ ३६
पडिपुन्ने[7] डोहलए ताराए कालपरिणईवसेणं[9] । गुणसंजुत्ते लग्गे स(सं)जाया दारिया विमला ॥ ३७
जायाएँ तीएँ जेणं पइदियहं[10] सव्वमेव भद्दं ति । तेण कयं से नामं गुरुयण[11]लोएण भद्द त्ति ॥ ३८
नरवइणो वि हु धूया वय-रूवसमाणया जया नाम । जिणवयणभावियमई तीएँ सहिसेण संजाया ॥ ३९
कलगहणं विन्नाणं मोयण-वेरकील-मज्जणाईयं । एगत्थ कुणंति सया ताओ नेहाणुबंधाओ[13] ॥ ४०
अन्नोन्नं गिण्हिज्जइ विलसिज्जइ निच्चमेवं[15] एगत्थ । सब्भावेण वलिज्जइ एसो नेहस्स परमत्थो ॥ ४१
सोऊण मुणिजणाओ माहप्पं पंचमीए भावेणं[17] । गिण्हंति ताओ दो वि हु सद्धा-संवेगकलियाओ ॥ ४२
अन्नदियहम्मि सहसा सा[19] भद्दा वाहिपीडिया सुट्ठु । अइविरसं आकंदइ जयाएँ[20] कंठम्मि परिलग्गा ॥ ४३
सूलं सासो[21] खासो[22] सिरवेयण-दंत-कन्नवियणाओ । एगपए भद्दाए जायाओ सुट्ठु तिव्वाओ ॥ ४४
वेज्जा जाणयलोया सव्वे वि हु[24] आणिया तहिं तुरिया । नाऊण असज्झं[25] तं[26] सव्वे वि गया य[27] परिहरिउं[28] ॥ ४५
जंपइ भद्दा वि तओ गहिऊण सहिं करेण दुक्खत्ता । बहिणि[29] महं अइदुक्खं जं ण वि वयपूरणं जायं ॥ ४६
तह न तवइ[30] मह वाही जह असमत्ती वयस्स एयस्स । अहवा वाहिदुहाओ अहियं आहीण दुक्खं तु ॥ ४७
वाहीएँ तओ भद्दा कइवयदिवसेहिँ तह कया झत्ति । जह कहिया वि न नज्जइ[31] एसा सा भद्दकन्न त्ति ॥ ४८
एत्तो जया विचिंतइ वेज्जा भद्दाएँ[33] मज्झ अवियारं । समसुह-दुक्खाण जओ भणियं मित्तत्तणं लोए ॥ ४९
जइ न[34] वि[35] गहेइ दुक्खं अह न वि फेडेइ केण वि बलेण । ता मित्त-अमित्ताणं को भेओ एत्थ लोयम्मि? ॥ ५०
मित्तो वि भणइ हा हा इयरो इव जइ[36] जणस्स[37] पासम्मि । ता नामेणं दड्ढो[38] जाओ सो दोणहुल्लो[39] त्ति ॥ ५१
ता तं करेमि किं पि वि नासेज्जा जेण भद्दुक्खं[40] तु[41] । अह व मरेज्ज सयं चिय एवं सइ मित्तया सहला ॥ ५२
एवं ठविऊण मणे भणइ जया भद्दसम्मुहं वयणं । सुयणु ! न कीरइ दुक्खं देव्वायत्तम्मि कज्जंमि ॥ ५३
दिट्ठं च पुव्वकम्मं तस्सायत्ताइं सोक्ख[43]-दुक्खाइं[44] । तं च सयं चिय रइयं रूसिज्जइ कह णु अन्नस्स? ॥ ५४
जीवो जं किर कम्मं करइ हसंतो वि एत्थ संसारे । तं वेयइ रोयंतो तह य कणंतो ससंतो[45] य ॥ ५५
होइ सरीरं खेत्तं बीयं पुण कम्ममेव पुव्विल्लं । भुंजंतो निययकिसिं लोओ किं खेयमुव्वहइ ? ॥ ५६

---

1 A थं । 2 A उचियं । 3 A साणे । 4 B दुज्जणा । 5 B C किमत्थ । 6 B C D कंदप्प । 7 C D परिपुन्ने । 8 B °परिणय° । 9 B °वसेण । 10 B पयदियहं । 11 A °जण° । 12 C °पर° । 13 B °बंधाओ । 14 B गेण्हेज्जइ । 15 A मेव is missing in this Ms. 16 B D वलिज्जइ । 17 C भावेण । 18 A it is missing in this Ms. 19 A वाहीएँ । 20 A जयाए । 21 B सासो । 22 B खासो । 23 B D विज्जा । 24 A य । 25 B C असज्झं । 26 B C यं । 27 B पु । 28 A परिहरियं । 29 C बहिणि । 30 B तवइ । 31 नज्जइ । 32 B वेज्जा । 33 B C भद्दाए । 34 A वि । 35 A न । 36 B C it is missing in these Mss. 37 B C जणवयस्स । 38 A C दड्ढो । 39 A दोणहुल्लो; B दड्ढल्लो; C देवहुल्लो । 40 A °वाही । 41 A य । 42 A मरिज्ज । 43 A सुक्ख । 44 A सोक्खाइं । 45 A य । 46 A C हसंतो ।

विसयासत्तो जीवो तं कम्मं कुणइ किं पि अइरोद्दं । पावइ जेण दुहाइं भममाणो एत्थ संसारे ॥ ५७
तम्हा धरसु हियए निच्चं चिय जिणवरं विगयमोहं। पावसि जेण सुहाइं दुक्खाभावं च निच्छएणं[1] ॥ ५८
भद्दाए पडिवन्नं तीए वयणं पराएँ भत्तीए । अहवा भत्तो सत्तो देवाणं भवओ[2] चेवं[3] ॥ ५९
न्हाया सियवसणा वि य पुरओ जक्खस्स माणिभद्दस्स । रइऊणं[4] भूमिसयणं कुणइ जया जाव तेरत्तं ॥ ६०
ताव य जक्खो तुट्ठो सत्तेणं रंजिओ सुकयाए । भणइ वरं वरसु भद्दे ! जं इट्ठं तुज्झ हिययस्स ॥ ६१
चिंतं सोहग्गत्तं नीरोगत्तं च रज्जमाईयं । सव्वं पि देमि[5] सिग्घं मग्गसु बाले ! विगयसंका ॥ ६२
अह भणइ जया वयणं जइ तुट्ठो सव्वयं तुमं मज्झ । ता भद्दाए रोगं नीसेसं हरसु अंगाणं ॥ ६३
जंपइ जक्खो सुद्धओ सुहुयरं सुयणु ! तुज्झ तुट्ठो हं । सव्वत्थ वि निरवेक्खा सहिकज्जे जेण उज्जुत्ता ॥ ६४
पंचमिवयभत्तीए तीसे रोगं पणट्ठयं[6] चेव । अहयं पि तस्स नासे निमित्तमेत्तं[7] भविस्सामि ॥ ६५
देवा मंता तंता बंधुयणो तह य मित्तवग्गो य । लोयाणं कज्जेसुं निमित्तमित्तं चिय हवंति ॥ ६६
कम्माणं निरविक्खा देवाईया करेज्ज जइ कज्जं । तो दारिद्दाईयं कस्स वि न[8] हु[9] एत्थ[10] जाएज्जा ॥ ६७
इय जंपिऊण तेणं दिन्नं गोसीसचंदणं तीसे । भणिया य पुत्ति ! एयं रोगं दूरेण नासेइ ॥ ६८
गहिऊण जयाएँ[11] तयं भणिओ जक्खो सुमहुरवाणीए। दावेसु निययरूवं भद्दाए मज्झ[12] वयणेणं ॥ ६९
जायइ जेण थिरत्तं तीए हिययस्स धम्मकज्जेसु । जुत्तं चिय तुम्हं इमं साहम्मियकज्जयं[13] भद्द ! ॥ ७०
अत्थि थिरत्तं तीसे तुम्ह पहावेण होइ सविसेसं । पक्खित्तं गुडमज्झे होइ गुडं गुडयरं चेव ॥ ७१
एवं करेमि भणिउं[14] अइसयरूवेण संजुओ दित्तो[15] । भद्दाघरम्मि पत्तो जयसहिओ झत्ति सो जक्खो ॥ ७२
भणिया जयाएँ[16] भद्दा सणियं गंतूण महुरवाणीए । साहम्मियपडिवत्ती कीरउ[17] सहि[18] ! आसणाईहिं ॥ ७३
एसो सहि ! जक्खवई देवो नामेण माणिभद्दो त्ति । तुह रोगनासणत्थं इह पत्तो धम्मबुद्धीए ॥ ७४
साहम्मियउवयारं जो जहसत्तीएँ कुणइ[19] भत्तीए । सो भन्नइ धम्मिट्ठो इयरो पुण नाममेत्तेणं[20] ॥ ७५
भद्दाएँ[21] जया भणिया सहि! मह वयणे वि[22] नत्थि सामत्थं । हियएण कयं सव्वं पढमं चिय जं तए कहियं ७६
अग्घाईयं दाउं जयाएँ जक्खस्स जंपियं एयं । अहिमंतेसुं[23] महायस ! गोसीसं नियहत्थेणं[24] ॥ ७७
अभिमंतिएणं[25] जाव य तेणं[26] विलित्ताइं सव्वगत्ताइं । ताव य निम्मूलाइं दूरपणट्ठाइं रोगाइं ॥ ७८
उच्छाहो लावन्नं[27] दित्ती[28] कंती तहेव बलियत्तं । अप्पुव्वं[29] भद्दाए तक्खणमेत्तेण संजायं ॥ ७९
भणियं जक्खेण तओ भद्दे ! पेच्छाहि धम्ममाहप्पं । देवा वि हु मणुयाणं आणाएँ[30] जेण वट्टंति ॥ ८०
इहलोइयं च कज्जं पुप्फं चिय जाण धम्मरुक्खस्स । जम्मंतरम्मि जं पुण फलमउलं तं वियाणाहि ॥ ८१
जम्हा पच्चक्खं चिय दिट्ठंते[31] पंचमीएँ[32] फलमेयं । तम्हा पुत्ति ! करेज्जसु तं तं सुद्धेण भावेण ॥ ८२
एक्केक्कीएँ[33] दिन्नं तेणं वत्थाण जुयलयं दिव्वं । बहुविहआभरणाइं[34] लोयाणं पच्चयनिमित्तं ॥ ८३
दो वि पुणो वि सरेज्जसु जइ कज्जं किंपि होज्ज तहरूवं । इय जंपिऊण जक्खो अदिट्ठो[35] झत्ति संजाओ ॥ ८४
भद्दाएँ रोगविगमं वत्थाऽऽ-भरणाइँ[36] तह य दिव्वाइँ । दट्ठूण जणो मिलिओ अच्छरियं भणइ बहुं[37] ॥ ८५
राया रुद्दो य तओ कन्नाओ गिण्हिऊण उच्छंगे । पुच्छइ लोयसमक्खं पुत्तीओ[38] कहसु परमत्थं ॥ ८६

---

1 B नियमेण । 2 C भइओ । 3 A होइ । 4 B रइयम्मि । 5 B देइ । 6 B पणट्ठयं । 7 BD °मित्तं । 8–10 A कोइ य । 11 AB जयाय । 12 C तुज्झ । 13 BC कज्जओ । 14 B हियर्य । 15 B °दियं । 16 B जयाय । 17 A सहि । 18 A कीरउ । 19 B कुणइ । 20 AD °मित्तेणं । 21 B भद्दाइ । 22 C य । 23 A अभिमंतेसु । 24 B °हत्थेणं । 25 A अभिमंतिऊण । 26 A तीए । 27 A लायन्नं । 28 A दित्ति । 29 A अपुव्वं । 30 B आणाओ । 31 A दिट्ठंतो । 32 B पंचमीए । 33 B एक्केक्कीए । 34 A °आहरणाइं । 35 ABD अदिट्ठो । 36 A °भरणाइं । 37 A भणइ; BC बहु । 38 A पुत्तीए ।

ताहिँ वि सव्वं कहियं जं अइवत्तं कमेण जणयाणं । भणंति ते वि अप्पं सकयत्थं धूयजम्मे[1] वि ॥ ८७
धूया वि गुणसमेया पुत्तो पुत्तफलाइं कुणमाणो[2] । जो चिय वालइ गावी[3] सो चेव य अज्जुणो होइ ॥ ८८
दट्ठूणं[4] कन्नाओ पंचमिफलसंजुयाओ लोयाणं । जाओ एस वियप्पो पलहुयकम्माण हिययम्मि ॥ ८९
धम्मफले पच्चक्खे तह वि हु भाणंतरं जणो वहइ । हत्थठियं कंकणयं को भण जोएइ आरिसए[5] ? ॥ ९०
इय निच्छियचित्तेहिं[6] गहिया सिरिपंचमी य बहुएहिं । गंतुं जिणिंदभवणे गुरुपामूलम्मि भत्तीए ॥ ९१
तत्थेव य नयरीए रायसुओ सुंदरो त्ति नामेणं । सेट्ठिसुओ वि य कमलो तेसिं दिन्नाओ कन्नाओ ॥ ९२
अणुवम-वररूवाओ विसयसुहं उत्तमं पभुंजंति । दाणं देंति मुणीणं पूयंति जिणिंदबिंबाइं ॥ ९३
पडिपुन्नम्मि वयम्मि[7] उ[8] उज्जमणं[9] तह कयं तहिं ताहिं । जह लोयाणं जाओ अणुराओ सुट्ठु धम्मम्मि ॥ ९४
सुंदरमहिला पउमा नाऊणं सुंदरं जयारत्तं । तं किं पि करेइ[10] जोयं जेण जया गहिलिया जाया ॥ ९५
धावइ वलेइ[11] पलोट्टेइ[12] बाहिं नीसरइ देइ अहिखेवं[13] । गायइ रोयेइ[14] नच्चेइ[15] कुणेइ[16] गुरूणं पि निंदणयं ॥ ९६
भद्दा दट्ठूण इमं चिंतइ अइदुक्खिएण हियएणं । मह उवयाररयाए कह जायं दारुणं वसणं ? ॥ ९७
उवयारे उवयारो ववहारो चेव एत्थ[17] लोयम्मि । सो वि महं न वि जाओ जयविसए पावकम्माए ॥ ९८
मह उवयारकएणं मरणं पि जयाए कंखियं तइया । तह वि अहं निलज्जा किं पि उवायं न चिंतेमि ॥ ९९
अह संभरियं तीए वयणं जक्खस्स चिंतमाणीए । अहवा वसणगएहिं[18] सुमरिज्जइ दुक्खनासणओ ॥ १००
ण्हाया सुक्किल्लवसणा पूयं काऊण तस्स जक्खस्स । भद्दा सयणम्मि ठिया पुरओ तस्सेव भूमीए ॥ १
तइयदिणे रयणीए जक्खो सहस त्ति निम्मलसरीरो । आगंतुं[19] भणइ इमं भद्दे ! हं कीस संभरिओ ? ॥ २
भद्दाए तस्स कहियं सव्वं पि तयं जयाए वित्तंतं । भणिओ य कुणसु सामिय ! जयाए गहमोक्खणं झत्ति ॥ ३
तीए सवत्तीए तओ गहिलत्तं लइऊण सो जक्खो । आणेइ जयं सत्थं तम्मि पएसम्मि सहस त्ति ॥ ४
अह देइ ताण तुट्ठो दोण्ह वि मणिजुवलयं[20] गुणविसिट्ठं[21] । जेण न पहवेइ[22] किंचि[23] वि[24] जं दुट्ठं एत्थ[25] संसारे ॥ ५
पठवइ जामि अहयं तुम्ह भयं नत्थि एत्थ नियमेणं । अहवा धम्मजुयाणं कह णु भयं होइ लोयाणं ? ॥ ६
जक्खे गयम्मि संते भणइ जया भद्दसम्मुहं वयणं । सहि ! मज्झकए तुमए मित्तत्तं पयडियं[26] अज्ज ॥ ७
इयरह गहगहिया हं नूणं मरिऊण पावसंजुत्ता । जिणधम्मपोयरहिया संसारे बुड्डिआ आसि ॥ ८
अह जायम्मि पहाए लोओ दट्ठूण ताण तं चरियं । अहियं निच्छय[27]मइओ धम्मम्मि पयट्टए सुट्ठु ॥ ९
कालेणं[28] य[29] संजाया ताणं धूयाओ तह य पुत्ता य । कन्नाइँ[30] वि जायाइं संसारियहिययहरणाइं ॥ ११०
कारावियाइँ बहुहा चेइयभवणाइँ सुट्ठु रम्माइं । साहम्मियाण दाणं दिन्नं च जहिच्छियं ताहिं ॥ ११
पोत्थाण लिहावणयं आगमसंपद्धयाण भावेणं । पूयं उज्जवणं[31] चिय बहुभेयं तहिँ[32] वि[33] निम्मवियं ॥ १२
जं जं कुणंति ताओ तं तं लोओ वि मग्गओ कुणइ । अहवा विहवजुयाणं सव्वो वि हु लग्गए मग्गे ॥ १३
महयाणं चरियाइं होंति पमाणाइँ जेण इयराणं । तेणं चिय महएहिं सुहमग्गे चेव ठायव्वं ॥ १४
जह जह वयपरिहाणी तह तह धम्मम्मि ताण अइतित्ती[34] । अहवा वयपरिणामे धम्मो च्चिय जुज्जए काउं ११५

---

1 A °जम्मंमि । 2 B D कुणमाणी । 3 B गावो । 4 C दट्ठूण वि । 5 A अवरिसो । 6 A B °निच्छय° । 7 B वयंमि; C वयम्मी । 8 A य । 9 C उज्जवणं । 10 A कयं । 11 A वलइ । 12 B पुलोइइ । 13 A अक्खेवं । 14 A नचइ । 15 A रोवइ । 16 A करइ । 17 B इत्थ । 18 A °गएणं । 19 A आगंतु । 20 C °जुयलयं । 21 A जणगेयं; C °विसुद्धं । 22 A हवइ; D पावइ । 23–24 A विहवं । 25 A किंचि । 26 A पयडियं । 27 A सिरियव° । 28 A कालेणं । 29 A it is missing in this Ms. 30 B कन्नाइ । 31 B D उज्जमणं । 32–33 A ववर; B तह य । 34 B अतित्ती ।

अब्भासवसेण पुणो पडिमं एगारसिं पवज्जंति । ताओ कमवसेण विसेसं विणिम्मियाओ वि ॥ ११६
सम्मत्तं वयमेव य सामाइय पोसहो य पडिमा य । बंभं सचित्तवज्जं वज्जइ आरंभयं तह य ॥ १७
पेसणयं उद्दिट्ठं वज्जइ तह समणओ व कालेणं । एगारस पडिमाओ सावयलोयाण एयाओ ॥ १८
देसंति[1] बहुजणाणं धम्मं जिणदेसियं च पइदियहं । भाविंति[2] भावणाओ आरंभनिवारणट्ठाए ॥ १९
झायंति य अणुदियहं धम्मज्झाणं[5] महाणुभावाओ । वीरासणाइयाइं कुणंति तह आसणाइं पि ॥ १२०
अट्टं रोद्दं धम्मं सुक्कं झाणाइँ होंति चत्तारि । पढमाइँ दोन्नि वज्जइ अंतेसु य आयरं कुणइ ॥ २१
वीरासण-वज्जासण-गोदोहियमाइयाइँ बहुयाइं । दुहियाइँ आसणाइं भणियाइं आगमे एत्थ ॥ २२
संलिहिय तओ देहं तह य कसायाइँ सुट्ठु रोद्दाइं । खामित्ता सव्वजणं भत्तं पच्चक्खियं ताहिं ॥ २३
नवकारेण समाणं मरिऊणं ताओ तइयकप्पम्मि । देवा भासुररूवा संजाया एगभविया उ ॥ २४
भद्दाए अक्खाणं वाहिविमोक्खेण संजुयं सोउं । जो कुणइ पंचमिवयं सो पावइ सासयं ठाणं ॥ १२५

इति[7] श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते[8] पञ्चमीमाहात्म्ये[9] भद्राख्यानकं[10]
तृतीयं समाप्तम् ॥

*

४. वीरकहा

वाहिविमोक्खेण जुयं भद्दाएँ कहाणयं कहेऊणं । पियसंगमसंजुत्तं संपइ वीरस्स तं कहिमो ॥ १
इह चेव भरहवासे दक्खिणअद्धम्मि मज्झखंडम्मि । पुव्वम्मि बहुविहेहिं तित्थेहिँ[11] य[12] लोयसिद्धेहिं ॥ २
सग्गो व विबुहकलिओ मगहानामेण जणवओ तत्थ । हारो व बहुसरीओ मग्गो इव बहुपयाकंतो ॥ ३
आगासं व विसालं वयणं पिव रयणसंजुयं रम्मं । नइपुलिणं व सरामं[14] नयरं तत्थत्थि रायगिहं ॥ ४
सज्झो व तुंगचित्तो विंझो इव नम्मयाएँ संजुत्तो । सेट्ठी गुणाण निलओ तत्थ य नामेण वीरो त्ति ॥ ५
गोरि व सवइट्ठा लच्छि व अणंतहिययआवासा । तस्स य सुव्वयनामा भज्जा अइसुट्ठु वल्लहिया ॥ ६
अणुदियहं संगेण वि ताए न तित्ती मणम्मि[15] मणयं[16] पि[17] । अहवा सेविज्जंतो अहिययरं वड्ढए कामो ॥ ७
तं भज्जं सो वीरो जीवं[18] पि व रक्खए परजणाओ । तं चिय मन्नइ वित्तं[19] तं चेव य सव्वपरमत्थं ॥ ८
महिलाण वि मिलणेणं मन्नइ पुरिसो[20] ण एसं[21] मिलिय त्ति । अहवा वल्लहलोए एस च्चिय होइ परिवाडी ॥ ९
तित्तं पि मुणइ महुरं सुत्तं पि हु तह सुयं[22] वियाणेइ । तुट्ठं पि गणइ रुट्ठं सो वीरो मोहिओ कंतं ॥ १०
विरुए कए वि मन्नइ एयाए उत्तमं कयं मज्झ । असियं पि सियं पभणइ तीए परिभासियं[23] वीरो ॥ ११
अगुणं पि गुणं मन्नइ वल्लहलोयस्स मोहवसवत्ती । करजक्खयदुहयाइँ[24] वि[25] कामीणं जेण सुहयंति ॥ १२
अन्नदियहम्मि वीरो रत्तीए पच्छिमम्मि भायम्मि । संभालइ घरवत्तं[26] केत्तियमेत्तं महं वित्तं ? ॥ १३
घरमज्झट्ठियं[27] सुत्तं गलियं दिवालयं[28] च सव्वं पि । कामासत्तस्स दढं आयविहूणस्स कालेणं ॥ १४

---

1 B देसिंति । 2 B भावंति । 3 C आरंभ° । 4 A धम्मं । 5 A वाणं; D ज्झाणं । 6 BC °गोदुहियामाइ । 7 C इई । 8–10 B °विरचिते पंचमीफलसंसूचकं सुभद्राख्यानकं; C °विरचिते पंचमिफलसंसूचकं भद्राख्यानकं; D °विरचिते पंचमीफलसंसूचकं भद्राख्यानकं तृतीयं समाप्तम् ॥ 11 BC तित्थेहिं । 12 BC it is missing in both these Mss. 13 B सिलोय° । 14 B सरासं । 15 B मणं पि । 16 B मणयम्मि । 17 B it is missing in this Ms. 18 C जीयं । 19 B चित्तं । 20 BCD पुरिसा । 21 A एस्थ; D एत्थ । 22 AB सुयं । 23 C परिहासियं । 24 A °दुहयाइं । 25 A it is missing in this Ms. 26 B °चित्तं । 27 AD °ट्ठियं । 28 A च विहाडि; D विहडियं ।

बहुआओ[1] थोववओ पुरिसो अहुउत्तमो इहं लोए। नित्थरइ जेण वसणं दुब्भिक्खं तह य वाहिं च ॥ १५
समआय-वओ मज्झो होइ जणो एत्थं लोयमज्झम्मि । थोवाओ[3] बहुवयओ निकिट्ठो चेव पुरिसो त्ति[4] ॥ १६
आयविहूणो जो पुण वयमेव करेइ निच्चकालं पि । सो घडखप्परहत्थो भिक्खं चिय भमइ अचिरेणं ॥ १७
एत्तियकालं भुत्तं जं पिउणा अज्जियं मए वित्तं । इण्हिं[5] कह निव्वाहो होही मह पावकम्मस्स ? ॥ १८
जो ववसायविहूणो भुंजइ पिउसन्तियाइँ दव्वाइं । सो लग्गइ मायाखाडए वि अइनिंदिओ पढो[6] ॥ १९
रंडा वि पुव्वविसं भुंजइ काऊण कत्तणाईयं । अव्वावारेणं चिय मइ पुण भुत्तं इमं सव्वं ॥ २०
केण उवाएण पुणो दव्वं अज्जेमि भोयकारणयं ? । दव्वाभावेण अओ[8] भोयाणं[9] साहणं नत्थि ॥ २१
दीवंतरम्मि गंतुं तम्हा विढवेमि पउरदव्वाइं[11] । पलियंलुहणेण कत्तो लक्खसहस्साइँ जायंति ? ॥ २२
इय चिंतिऊण मेलइ कमसो भंडाइँ बहुपयाराइं । दाऊण[13] मेहसारं[14] जोग्गाइँ सुवन्नदीवस्स ॥ २३
अण्णे वि इब्भपुत्ता मिलिऊणं करिय सत्थसंघायं । वीरेण समं चलिया कयकोउय-मंगला सव्वे ॥ २४
उवगरणेण समेया रंधणए सुव्वया वि अइकुसला । पंथे वि कुणइ निच्चं गेहाओ भोयणं अहियं ॥ २५
परमत्थेण जणोयं भोयणकज्जेण कुणइ सव्वं पि । जइ न मणोज्जं तं पि हु ता जाणह निप्फलं सव्वं ॥ २६
उववीसे-कासणे-ऊणिमा[17] य तीहिँ रुक्खया य मलिणत्तं । घम्मत्थे सहलाइं इयरस्स दुहं चिय करिंति ॥ २७
सव्वेसिं जहजोग्गं भोयणकालम्मि सा तयं देइ । सव्वायरेण तेसिं पइदियहं सुव्वया मुइया ॥ २८
तत्थ य सत्थे एगो सुव्वयरत्तो घणो त्ति वाणियओ। वीरेण समं मित्तिं करेइ अइनिब्भरं मूढो[19] ॥ २९
भक्खं भोज्जं महुं[20] वत्था-ऽहरणाइँ तह य गंधाइं । चोक्खाण वि चोक्खाइं अणुदियहं देइ वीरस्स ॥ ३०
नियघरिणीएँ[21] विसरिसं जं विवइ किं पि सुहु गुज्झं[22] पि[23] । तं पि हु तस्स कहेई अविसंको भविय एगंते॥ ३१
वीरो वि तस्स चेट्ठं दट्ठूणं तिव्वनेहपडिबद्धो । अप्पाणस्सेव दढं वीससिओ सव्वकज्जेसु ॥ ३२
नीईकुसलो वि जणो[26] वंचिज्जइ गाढमूढहियएहिं । वयणेणं विणएणं बहुविहदाणेण सरणेणं ॥ ३३
अह कमसो गंतूणं पत्तो जलहिस्स तीरदेसम्मि । सो सत्थो[28] अइसंतो[29] आवासइ समविभागेसुं ॥ ३४
ठवियाइं वहणेसुं इंधण-सलिलाइँ तह य भंडाइं। गहिया तह य सहाया दिन्नं सुंकं च चरडाणं[31] ॥ ३५
काऊण तओ पूयं रयणायरदेवयाएँ भावेणं । सव्वे वि हु आरूढा तुंगसुहित्थेसुं रम्मेसुं ॥ ३६
चढाइँ धयवडाइं अणुकूलो मारुओ य संजाओ। चलिया झत्ति[35] सुहित्थी चिय-पडायाहिँ[37] चिंधइया ॥ ३७
गच्छंतेसु दिणेसुं इंधण-सलिलाइँ सुट्ठु खीणाइं । पत्ता अंतरदीवे गच्छंता पुन्नजोएण ॥ ३८
उत्तरिऊणं तुरियं सव्वे[40] हिंडंति तत्थ दीवम्मि । इंधण-सलिलकएणं कुसुम-फलाणं च लोभेणं ॥ ३९
वीरो वि घणसमेओ परिसंतो[41] तत्थ एगदेसम्मि । सोवइ जाव निच्चिंतो ता चिंतइ सो घणो पावो ॥ ४०
एसो चिय पत्थावो सुव्वयहरणम्मि मज्झ अवियारं । कालंतरिए कज्जे विग्घाइं[42] जेणं जायंति[44] ॥ ४१
सिग्घं गंतूण तओ धाहावई उब्भियाहिँ[46] बाहाहिँ[47] । हा ! हा ! झत्ति पलायह पत्ता सबराण धाडि त्ति ॥ ४२

1 BCD °याओ । 2 B इत्थ । 3 BD थोवाओ । 4 B त्ति । 5 AD इण्हिं । 6 B पिट्ठो । 7 B भोग° । 8 B पुणो । 9 B भोयाणं । 10 B दव्वं । 11 B किं वियारेण ? । 12 A पेलिय° । 13 B दाऊण य । 14 B सारसारं । 15 AD रंधणाओ । 16 C [illegible], D [illegible] । 17 C [illegible]; D [illegible] । 18 C जह य । 19 C मूढो । 20 A मज्जं । 21 B °घरिणीय । 22 A °गाढं । 23 C वि । 24 B तिव्व° । 25 B नीइ° । 26 B लोओ । 27 BC [illegible] । 28 B सत्थो । 29 B [illegible]; CD [illegible] । 30 B °[illegible]; C °[illegible] । 31 B [illegible] । 32 D [illegible]° । 33 A °[illegible]; B [illegible] । 34 B [illegible] । 35 B [illegible] । 36 B बोहित्था । 37 B °[illegible] । 38 B तत्थ । 39 B [illegible] । 40 B [illegible] । 41 BC परिसंतिय । 42–44 B [illegible] । 45 C [illegible] । 46 B [illegible] । 47 B दो [illegible] ।

अह मित्तो[1] वि हु वीरो पीओ पावेहिँ[2] पत्थिउं तुरियं । तं दट्ठुं दूराओ पत्तो इं एत्थ सहस त्ति ॥ ४३
चालेइँ[3] पवहणाइं जइ इच्छह जीवियं च दव्वं च । अवहइ सव्वप्पासो होही सव्वाण नियमेणं ॥ ४४
तो तेहिँ पवहणाइं वेएणं[4] चालियाइँ[5] भीएहिं । वीरस्स विओएणं[6] अइगाढं दुक्खियमणेहिँ ॥ ४५
गंतूणं अइदूरे[7] सज्जणसमहिएहिँ मिलियसव्वेहिं । भणिया सुव्वयनामा रुयमाणी अंजली सीसे ॥ ४६
तं चेव अम्ह माया भोयणदाणेण नेहकलिएणं । अम्हे वि तुज्झ पुत्ता मा कीरउ एत्थ संदेहो ॥ ४७
जइ सुचिरेण वि वीरो पुव्वविहाणेण एज्ज अम्हाणं । ता गिण्हइ नियवित्तं को किर पडिबंधओ एत्थ ? ॥ ४८
संपइ पुण तुहतणयं एयं[8] सव्वं[9] पि नियमओ सुयणु ! । मा चिंतिज्जउ जं अहं अणाह त्ति नाऊणं ॥ ४९
सा वि रुयंती[10] जंपइ किं[11] मईं दव्वेण वीररहियाए ? । भोगाय जओ दव्वं न य भोगो वीररहियाए ॥ ५०
इत्थीण इहं[14] भोया भत्तारजुयाण सोहया होंति । तव्वज्जियाण नियमा ताणं चडणं चिय कुणंति ॥ ५१
गयवइया रंडाओ रिसिणो वि हु भोग-संपयाकलिया । बालाण वि हसणीया किमंग पुण विउसलोयाणं? ॥५२
तम्हा मज्झ वि वीरो जाव न पावाएँ मिलइ जीवंतो । तावेगंतरसहियं पारणयं एगदव्वेणं ॥ ५३
विरएइ वेणिदंडं छोलइ दसणाइँ भूसणं मुयइ । निंदइ अईं अप्पाणं पिययमविरहेण दुक्खत्ता ॥ ५४
अह चिंतेइ घणो वि हु जीसे कज्जेणँ विरइयं[21] पावं । एयं निरवेक्खा सा बहुएहिँ यँ रक्खिया सुट्ठु ॥ ५५
मित्तो वि मए दुहिओ[23] एसा वि यँ मज्झ नेयँ संजाया । एसो मह संजाओ पयडो धण-मित्तनासो उँ ॥ ५६
पच्छा ते संपत्ता कमेण सव्वे सुवण्णदीवम्मि । दिन्नं निय-निय[?]मंडं गहिऊण सुवन्न-रयणाइं ॥ ५७
वीरो वि हु पडिबुद्धो उवविट्ठो पेच्छिऊणँ पासाइं । एक्कल्लं[31] चिय पेच्छइ अप्पाणं सिद्धजीवो व ॥ ५८
उट्ठेऊण पहावइ पेच्छइ उदहिस्सँ सुन्नयं तीरं । चिंतइ य इमं हियएँ किं एयं एत्थ अच्छरियं ? ॥ ५९
सव्वो वि महं मित्तो सत्थो[34] सम्माण-दाणसंगहिओ[35] । तेणाहं कह मुक्को एगागी एत्थ दीवम्मि? ॥ ६०
अहवा एगंतठियं सत्थो मं मेल्लएँ अयाणंतो । कह मेल्लइँ धणमित्तो[38] मज्झं चिय जो ठिओ पासे? ॥ ६१
किं सुव्वयाएँ लोहं[39] किं वा दव्वस्सँ ते गया मज्झं ? । जेणाहं एगागी अडवीए मेल्लिओ[41] तेहिं ॥ ६२
कह मज्झ विओएणं धरिही पाणे य सुव्वया दुहिया ? । मज्झ यँ जायं मरणं तीएँ विओगेण नियमेणं ॥ ६३
मित्तो वि होइ सत्तू पुरिसाणं पुव्वकम्मदोसेणं । भज्जा वि विरज्जेज्जा अत्थो वि अणत्थयं जाइ ॥ ६४
जइ हरियं मह वित्तं विहिणा रुट्ठेण पावकम्मेण । ता किं हरिया कंता जीएँ[43] वसे जीवियं मज्झ ? ॥ ६५
मणइच्छिएण समयं नूणं दारिद्दयं पि रमणीयं । रज्जं पि पिएण विणा दुक्खं चिय कुणइ लोयम्मि ॥ ६६
मज्झ मए विन्नायं नत्थि हु नेहो जयम्मि सयलम्मि । जेणाहं जीवामो सुव्वयविरहे वि[44] निलज्जो ॥ ६७
जाया अत्थि य होही भज्जा पुरिसाण एत्थ लोयम्मि । सुव्वयसरिसा यँ जणे जइ नूणं सुव्वया होइ ॥ ६८
एवं चिंताविहुरो[46] काउस्सग्गेण सो दढं गहिओ । सुव्वयमणिरो वियरइ दीवस्स य तस्स मज्झम्मि ॥ ६९
रुक्खं पि हु दट्ठूणं मणुयायारेण संठियं झत्ति । एसा सा मह भज्जा आलिंगइ इय मणे काउं ॥ ७०

---

1 B मेत्तो। 2 C पावसहिँ। 3 C चालेह। 4 B वेगेणं। 5 B C चालियाइँ। 6 B विओगेणं। 7 A अइदूरं। 8 A सव्वं। 9 A एयं। 10 A रुयंती। 11-12 A किमिह। 13 C हि। 14 B एत्थ। 15 B सोहया। 16 B C गइ°। 17 B [illegible]। 18 C वा एगंतर°। 19 A साइ। 20 B [illegible]। 21 B [illegible]। 22 B वि। 23 A दुहिओ। 24 C हु। 25 C चेव। 26 C [illegible]। 27 B वि। 28 C [illegible]। 29 A C D [illegible]। 30 B [illegible]। 31 B D एकल्लं। 32 B [illegible]। 33 B [illegible]। 34 A C [illegible]। 35 B °परिगहिओ। 36 A [illegible]। 37 A [illegible]। 38 B °मेत्तो। 39 B लोभं। 40 C [illegible]। 41 B मेल्लिओ। 42 C वि। 43 A B C [illegible]। 44 C D °म। 45 C हु। 46 B चिंतंतो वि हु।

भणइ पलुमण्णेणं एसा सा मज्झ पियमया जाइ। मह पुरओ कह नाससि अवकंखिर्यं[1] तं पिए! जेण? ॥ ७१
सोऊण सउणिसद्दं पडिवयणं देइ उन्नयग्गीवो। कीस पिए! पोक्कारसि[3]? एसो हं आगओ खिप्पं ॥ ७२
उवरिहम्मि विलग्गो तरुवरगहणम्मि[4] सुणइ सो मूढो। गहियं एयं वत्थं नियमा मह हिययदइयाए ॥ ७३
मोहंधस्स लयाए गाढं गुत्तम्मि[5] केसपासम्मि[6]। भणइ पियाए[7] धरिओ केसेसुं सुट्ठु रुट्ठाए ॥ ७४
भयखलियं-पडियदेहो[8] चिंतइ कंताए सुट्ठु रुट्ठाए। चलणेसु अहं पडिओ चिरकालाओ य(इ?) हं पत्तो ॥ ७५
किं बहुणा भणिएणं? सव्वं पि हु दीवयं[9] मुणइ भज्जं। वीरो मोहियचित्तो हिंडंतो तत्थ अणुदियहं ॥ ७६
विरहो चिय खेयरो[10] वल्लहलोएण[11] एत्थ संसारे। जायइ जेण जणाणं तिहुयणमिणं तम्मयं विरहे ॥ ७७
तम्मोहणाय सहसा अइसयनाणी य चारणो समणो। दीवम्मि तम्मि पत्तो नामेणं चंदगुत्तो त्ति ॥ ७८
धीरेण भमंतेणं दिट्ठो सो मुणिवरो सुहनिसन्नो। तस्स पभावेण तओ उम्मग्गो दूरओ नट्ठो ॥ ७९
तं वंदिऊण वीरो उवविट्ठो महियलम्मि तप्पुरओ। पुच्छइ मुणिवरवसहं[12] कत्तो भट्टारया आया? ॥ ८०
अह मुणिवरेण भणियं पत्ता अम्हे सुवन्नदीवाओ। अट्ठावयम्मि चलिया परिसंता एत्थ[13] वीसमिया ॥ ८१
चिंतइ वीरो मुइओ नूणं नाही पियाएँ[14] मह एसो। वत्तं जहासरूवं पइमेहं हिंडए जेण ॥ ८२
कालंडुयपवाई भिक्खयरा देसहिंडिया तह य। सव्वाण वि[15] लोयाणं नियमा जाणंति वत्ताओ ॥ ८३
इय चिंतिऊण पुच्छइ समणं वीरो कहेह मह भयवं!। दीवम्मि तम्मि दिट्ठो किं सत्थो रायगिहतणओ? ॥ ८४
मुणिणा वि सत्थवत्ता[16] कहिया तह सत्थियाण नामाइं। तेसिं चिय चरियाइं सुव्वयचरियं च धणचरियं ॥ ८५
इय जंपियम्मि मुणिणा चिंतइ वीरो मणेण परितुट्ठो। जह जाणियं[17] मिमिणा[18] नाही अन्नं पि तहँ[19] चेव ॥ ८६
भयवं! कुणसु पसायं कहसु ममं[20] सव्वजाणओ तं सि। किं सुव्वयाएँ[21] संगो मह होही? अहव णेव त्ति ॥ ८७

अह मुणिणा वि[22] यं भणियं तुह संगो तीएँ[23] नियमओ होही।
तिहिँ मासेहिँ गएहिँ खीणे कम्मे वि बंधयरे[24] ॥ ८८

किं इहलोइयमेयं किं वा परलोयसंचियं किं पि[25]?। जस्स[26] विवागो एसो[27] वीरो मुणिसम्मुहं[28] भणइ ॥ ८९
भणइ मुणी इह भरहे गयउरनयरम्मि पिंगलो नाम। आसि तुमं सेट्ठिसुओ तुह भज्जा नाम चंदवई ॥ ९०

*चिंतिय मणेण एयं (B एवं) गहिया भावेण पंचमी तुमए।
जम्मंतरे वि विरहो मा मह कंताएँ सह होज्जा ॥ ९१

अन्नदियहम्मि तुमए भमंतेणं[29] नईएँ तीरम्मि। गंतूण सणिय-सणियं गहिया खलु चक्कवाइ त्ति ॥ ९२
गहियाएँ ताएँ विहगो विलवइ गाढं च कलुणसद्देणं। उप्पयइ गयणमज्झे निवडइ वेएणं[30] जलमज्झे ॥ ९३
दट्ठूणं[31] निययकायं[32] एसा ममं[33] पियपमा[34] त्ति[35] सहसँ[36] त्ति। आससइ सुट्ठु मुइओ निस्सासो[37] मुच्छिओ मुयइ[38] ॥ ९४
इय बहुभेयं दुक्खं अणुहवई[39] जाव बारसमुहुत्तं[40]। ता तस्स तए मुक्का मिलिया सा पियपमा झत्ति ॥ ९५
कम्मस्स तस्स उदए विरहो तवै पिययमाएँ संजाओ। बारसमासपमाणो दोसु वि लोएसु दुहजणओ ॥ ९६
सोऊण इमं वीरो भणइ मुणिं नाह! सुट्ठु अच्छरियं। हासो वि कह णु जाओ[41] भयवं! आइंदारुणविवाओ ॥ ९७

---

1 A तस्स। 2 BC अवकंखिय। 3 A पुक्कारसि। 4 B तरुवर°। 5 BC मिलय°। 6 BCD °पासम्मि। 7 B पियाइ। 8 C भयखुहय°। 9 BC वज्जपोज। 10 BC आहिणवरो। 11 B °लवि। 12 B °वसभं। 13 C तत्थ। 14 BC याओ। 15 C य। 16 C सत्थ। 17 BD जाणियं; C जाणाहि। 18 BD मिमि; C इमिणा। 19 B तं। 20 C मई। 21 B सुव्वयाइ। 22 C हु। 23 C ताएँ। 24 B बज्झयरे। 25 B किं वि; C कम्मं। 26 B कम्म। 27 B इय वीरो। 28 B मुणिवरं।
* This stanza is not found in A and D. 29 B भमंतेणं। 30 B वेगेण। 31 B दट्ठूणं। 32 B निय°। 33 B मे; C मह। 34 B पियपमि। 35 A य। 36 B चिंतंतो। 37 A नेसासा। 38 A होइ। 39 अणुहवई। 40 B धीर! मुहुत्तं। 41 B हुए। 42 A जायइ। 43 B कह।

जो पुण करेज्ज को वि हु कोहाइवसेण दीहकालं च । तस्स कहं भण मोक्खो दुक्खाओ एत्थ संसारे? ॥ ९८
तम्हा मुणिवर ! मज्झं सरणं तुम्हाण संतिओ धम्मो । होही तस्से अकेण्णं[1] संगो मह हियपइट्ठाए ॥ ९९
दीसइ जस्स पहावो[2] पच्चक्खेणेव एत्थ कज्जम्मि । सुट्ठु तहिं अणुरावो होइ परोक्खे वि लोयाणं ॥ १००
सम्मत्तेण समाणा गहिया भावेण पंचमी तेणं । नियमविहूणो मणुओ पसुतुल्लो होइ धरणियले ॥ १
बहुलोयबोहणत्थं करिय विमाणं अकेण्णं विज्जाए । आरुहियं वीरसहिओ रायगिहं मुणिवरो पत्तो ॥ २
आयासठियं दट्ठुं रम्मविमाणं जणो जणं भणइ । किं एयं अच्छरियं अदिट्ठपुव्वं इहं पत्तं ? ॥ ३
उज्जोयंतं नयरं अवयरियं वीरगेहमज्झम्मि । पेच्छंताण जणाणं झत्ति विमाणं मणभिरामं ॥ ४
रायपमुहो य लोओ सव्वो विहु तत्थ आगओ गेहे । दट्ठूण मुणिवरिंदं वंदित्ता महियले विसइ ॥ ५
मुणिणा कहिए धम्मे पडिबुद्धे तत्थ लोयसंघाए । सव्वजणाणं मज्झे जिणमग्गपहावणा जाया ॥ ६
अह मुणिवरो वि तत्तो उप्पइउं जत्थ सुव्वया तत्थ । संपत्तो सहस च्चिय बहुलोयविबोहणट्ठाए ॥ ७
दट्ठूण मुणिवरिंदं गयणाओ तत्थ आगयं सहसा । अह वंदिऊण पच्छा उवविट्ठा महियले सव्वे ॥ ८
पुच्छंताणं ताणं कहिए सव्वम्मि मुणिवरिंदेणं । अहं चिंतियं मणेणं सुव्वयनामाएँ एत्थं तु ॥ ९
जइ एस मुणिवरिंदो कहेज्ज तस्सेहं संतियं वत्तं । तो तं करेज्ज नूणं जं एसो अक्खए धम्मं ॥ ११०
मुणिणा वि तओ कहियं वज्जेउं पंचमीएँ माहप्पं । सव्वं पि वीरचरियं तीसे नाऊण चित्तगयं ॥ ११
तुट्ठाए सुव्वयाएँ सत्थियलोएण तह य सव्वेणं । गहिओ जिणवरधम्मो पंचमिवयसंजुओ विमलो ॥ १२
उप्पइय मुणिवरिंदो विहरइ वसुहं जणं विबोहिंतो । सत्थो वि कमेण गओ रायगिहे नियघनयरम्मि ॥ १३
दविणाओ अहियपरं संगं वीरेण ते उ मन्नंति । अहवा वल्लहसंगो सव्वाण वि उत्तमो होइ ॥ १४

पियविरहे जं दुक्खं तस्स य मिलणेण जं हवई सोक्खं ।
तं जइ जाणइ सो च्चिय अहवा जो चेव सव्वण्णू ॥ १५

सुट्ठु पमोओ जाओ नायरलोयाण ताण मिलणेणं । अहवा ईसरमिलणे भण कस्स न आयरो होइ ? ॥ १६
हरिऊण धणं सव्वं नयराओ नीणिओ धणो सिग्घं । अन्नो वि मित्तदोही दुक्खं पावेइ नियमेणं ॥ १७
सुव्वय-वीराण तहिं भुंजंताणं च विसयसोक्खाइं । जाओ पुन्नवसेणं पुत्तो दामोयरो नाम ॥ १८
परिणीए तम्मि सुए संजाए घरभरस्स जोग्गम्मि । वीरो सुव्वयसहिओ धम्मे विय आयरं कुणइ ॥ १९
देवाण कुणइ पूयं दाणं सव्वाण देइ बहुजोग्गं । विसयसुहाओ नियत्तो घरे वि परिसंठिओ निच्चं ॥ १२०
जइ चित्तं न विसुद्धं ता जाण तवोवणं पि घरसरिसं । सुद्धम्मि तम्मि नियमा गेहं पि तवोवणं होइ ॥ २१
जह जह आगमतत्तं भावइ पइदियहमुत्तमं वीरो । तह तह निम्मलचित्तो देहम्मि वि निप्पिहो जाओ ॥ २२
तं वल्लहं पि वीरो जणसरिसं सुव्वयं मणे मुणइ । अहवा गयरागाणं परिसओ चेव सब्भावो ॥ १२३

---

1 B जस्स । 2 B वहेणं । 3 B पभावो । 4 B तेणं । 5 B निमय° । 6 B विबलेण; C करिय- अणो । 7 A चवेण । 8 A आरुहइ । 9 C अहट्ठ° । 10 A रायं° । 11 C एत्थ । 12 C (卐) °वत्त° । 13 B °पभावणा । 14 B उप्पइओ । 15 B सव्वं पि । 16 C अहि° । 17 B करेज्ज । 18 A नस्सेण; D वीरस्स । 19 C करेमि । 20 A धम्मं । 21 C विबोहंतो । 22 A संगो । 23 B होइ । 24 B जं । 25 B मिलणम्मि । 26 B C हवोयरो । 27 B जोग्गम्मि । 28 C °सहिओ । 29 B जइ । 30 A जइ । 31 B होइ । 32 B C तह ।

कमलजुयं नयणंधे पविसंतं सह बलेण कयसोहं । कमलाजुत्तं व हरिं पेच्छइ रइवलहं[1] लोओ ॥ ४४
बाला तरुणा विद्धा पुरिसा अहं इत्थिओ य नयरस्स । निव-कमलदंसणत्थं चडंति उत्तुंगठाणेसु ॥ ४५
पुरिसा थुणंति रायं इत्थीओ पयडमेवं कमलं च । भज्जा-कंतफलेणं अणन्नसरिसेण परितुट्ठा ॥ ४६
अन्ना सही यं जंपइ वत्था-ऽऽहरणेहिं महिलि ! चंगत्तं । जइ मज्झ ताइँ होज्जा ता एसा पायधूलि त्ति ॥ ४७
एयं पभणइ अन्ना को किर लोयाण एत्थ कोडो[7] त्ति ? । नियमत्तारसणाहा इयरा वि हु सोहए महिला ॥ ४८
लज्जा वि नत्थि हियए एयाएँ एगआसणगयाए । जइ किर खज्जइ मंसं ता बज्झइ किं गले हड्डं ? ॥ ४९
एक्का सहीण पुरओ जंपइ वयणं[9] सुपेसलं पयडं[10] । सव्वं पि हु धम्मफलं जं दीसइ उत्तमं किं पि ॥ ५०
ता जइ इच्छह एयं कुणह पयत्तेण धम्मकज्जाइं । कोडेणं[11] हलप्फलिया न हु भज्जइ पोट्टले कोइं[13] ॥ ५१
इय बहुभेयालावे[14] जाए लोयाणं तत्थ नयरम्मि । पविसइ* कमलसहिओ राया† रज्जं च पालेइ ॥ ५२
रइवलह-कमलाणं जं सोक्खं तत्थ विसयनिरयाणं । तं जइ मुणंति ते च्चिय किं बहुणा एत्थ भणिएण ? ॥ ५३
विसयसुहं[18] पसुईदुहं पढमसवत्तीण जाइँ दुक्खाइं । ताइँ न जंति कहेउं हियएण परं धरिज्जंति ॥ ५४
गिरिनयरे रायसुओ नामेणं कित्तिवद्धणो तइया । अहियं इत्थीलोलो कमलाए सुणिय गुणनियरं[20] ॥ ५५
जोगंधरनियमित्तं[21] लज्जं मोत्तूण भणइ एगंते । जइ कमलाएँ न संगो ता मईं मरणं फुडं[23] जाणं ॥ ५६
जोगंधरेण भणियं दुविहा मिलेइ होंति जुवईओ । काओ पइव्वयाओ अन्नाओ सव्वजणियाओ ॥ ५७
जइ सा पइव्वयकलिया ता निष्फलमेव तीएँ आणयणं । पइव्वइयाओ[25] जेणं[26] जीयं पि चयंति न हु सीलं ॥ ५८
अह कित्तिवद्धणेणं भणियं जोगंधरस्स वयणं तु । आणयणं तव उचियं सेसं मह चेव आयत्तं ॥ ५९
अन्नदियहम्मि कमला सुत्ता रयणीएँ मज्झसमयम्मि । जोगंधरेण नाउं आणीया झत्ति गिरिनयरे ॥ ६०
भूमीहरम्मि छन्ने सयणीए ठविऊण तं[27] कमलं । जोगंधरो ससंको तओ पएसाओ निक्खंतो ॥ ६१

जेण सईओ मुणिणो जोगिणि-देवा य सुट्ठु रोसवियाँ ।
ताहिं अहव उमायं (अहवुम्मायं) मरणं वा झत्ति कुव्वंति ॥ ६२

सयणीयवत्थकलियं मंगलआहरणधारिणिं[30] तह य । सो कित्तिवद्धणनिवो कमलं दट्ठूण चिंतेइ ॥ ६३
एवंविहा वि एसा चित्तं कामीण हरइ वरमहिला । भूसियदेहा नूणं तियसाण वि देज्ज उम्मायं ॥ ६४
जइ एवं चिय एसा भुंजिज्जइ नत्थि कामनिस्संदो[32] । उभयाणुरायकलिओ कामो किर वण्णिओ सत्थे[33] ॥ ६५
केली हासुम्मीसो पंचपयारेहिं संजुओ रम्मो । सो खलु कामो भणिओ अन्नो पुण रासहो कामो[34] ॥ ६६
तम्हा बोहिय एयं[35] चित्तं रंजेमि महुरवयणेहिं । जेण मइं संजायइ इमीएँ सह उत्तमो कामो ॥ ६७
इय चिंतिऊण जंपइ कमले ! उट्ठेह निसुह मह वयणं । तुज्झाहं[36] देवेहिं दिन्नो भत्तारबुद्धीए ॥ ६८
अह कमला उट्ठेउं दट्ठूणं कित्तिवद्धणं सहसा । चिंतइ सज्झसभरियाँ किं एयं मज्झ संजायं ? ॥ ६९
अन्नं गेहं सयणं अन्नो च्चिय एस दीसए पुरिसो । कहँ मज्झ अउन्नाए कम्मविवागो इमो जाओ ? ॥ ७०

---

1 B रइवल्लहो । 2 C बुड्ढा । 3 C वह । 4 C (卐) वच्छत्थ° । 5 A पवडने; C पयडतो य । 6 B °यं । 7 B कोडं; C कोड्डिं । 8 A एगा । 9 B वाका । 10 B वयणं । 11 A कोड्डेण; B C कोड्डेण । 12 B C हल° । 13 A C कोइं । 14 A °भेयपयारे; C °भेयपलावे । 15 B कोलाहलम्मि । 16 C कुणइ । * The following is thus found in C:— कमलाराया, निवसेइ सुहं रज्जम्मि ॥ † The following is thus found in B:जीसेससुहजणओ ॥ 17 A तत्थ । 18 A °सुह । 19 A पसूइ° B पसू (स) व° । 20 B सोहग्गं । 21 A C °मित्तो । 22 B it is not found in this Ms. 23 B निउणं । 24 B मज्झ । 25-26 B अहवा पतिव्वयाओ । 27 B से । 28 B °रूसविया । 29 C वा । 30 A °धारिणिं । 31 B देह । 32 C °नीसंदो । 33 A सत्थो । 34 A कम्मो । § D This st. is not found in this Ms. 35 A मेयं । 36 A तुज्झोवरिं । 37 B °हियया । 38 A जह ।

निवतणयं भणियं मं आणसु किंचिमइयं सुयणु ! । गिरिनयरसामिसालं तुह भत्तारं अणवरयं ॥ ७१
पडिऊणं पाएसु एयं[1] पि हु भणइ पेसलं वयणं । मह जीवस्स वरस्स य तं चेय[2] यं सामिणी नूणं ॥ ७२
पभणइ कमला पि तयं हा पाव ! अकित्तिवइणो तं सि । जं इच्छसि भुंजेउं रइवल्लहभारियं कुलयं[4] ॥ ७३
जइ अचिरेण न पेससि घरिणी रइवल्लहस्स तं पाव ! । ता तस्स खग्गरयणं निवडेही तुह गले नियमा ॥ ७४
ताडेऊणं[6] बहुहा निठुरवयणेहिँ सो तयं भणइ । तुज्झाहं भइपावे[7] ! अज्ज सइत्तं पणासेमि ॥ ७५
संजमिय हत्थ–पाए गलसंकलसंजुयं च काऊणं । नरयीयाराएँ लहुं चलेमि[11] पईसुं गोत्तीए ॥ ७६
रइवल्लहो वि दट्ठुं सयणीयं[13] सुन्नयं[14] इमं भणइ । सेज्जापाहरियाणं कत्थ गया कहह मह भज्जा ? ॥ ७७
भणियं च तेहिँ सामिय ! रत्तिं जग्गंतयाण अम्हाणं । पयचारेणं देवी न निग्गया ताव नियमेणं ॥ ७८
सव्वं पि वा(पा)हिऊणं पभणइ रइवल्लहो जणसमक्खं । विज्जाबलेण केण वि[15] हरिया नियमा महं भज्जा ॥ ७९

*पुरिसाहयं वियाणसु निज्जइ दूरे वि जस्स किर भज्जा ।
उच्छंगठिया वि पुणो निज्जइ जस्सेह किं भणिमो ? ॥ ८० ॥

जो मह कहेज्ज वत्तं भज्जाए को वि[17] कह वि[18] ठाणम्मि । रज्जं पि तस्स देमो दविणं च जहिच्छियं चेव ॥ ८१
सोगावन्नस्स तहिँ पंचममासम्मि तस्स रायस्स । पत्तो केवलनाणी वणसंडे तस्स नयरस्स ॥ ८२
सोऊण तओ राया पहुँणलोएण संजुओ सिग्घं[21] । थोऊणं तं सुसाहुं[23] उवविट्ठो भत्तिसंजुत्तो ॥ ८३
कहिए धम्मसरूवे मुणिवरवसहेण सव्वलोयाणं । नाऊणं कहंतरियं पुच्छइ रइवल्लहो एयं ॥ ८४

किं जीवइ अहव मुया मह कंता भणइ सामि ! गुणकलिया ? ।
कहियं च जहावत्तं मुणिणा वि हु तस्स तं सव्वं ॥ ८५

कम्मस्स कस्स भयवं ! तीएँ विवागो य[25] दारुणो एस ? । किं गोत्तीए मरणं बंधाओ होज्ज मोक्खो वा ? ॥ ८६
अह जंपइ मुणिवसहो विजयँनयरम्मि हुअओ[27] राया । तस्स य घरिणी वज्जा आसी सा तुज्झ भज्ज त्ति ॥ ८७
कोहाविट्ठमणाए नियचेडी बंधिऊण पक्खित्ता । भूमीहरम्मि तइया तयाएँ[29] अणुकंपरहियाए ॥ ८८
परियणपसाइयाएं मुक्का सा ताएँ येवदिवसेहिँ[30] । तब्बंधणपच्चइयं बद्धं कम्मं च देवीए ॥ ८९
तस्स फलं भुंजेउं कडुयं[31] बहुयासु चेव जोणीसु । तुह भज्जा संजाया अंतिल्लं[32] बंधणं चेयं[33] ॥ ९०
अन्नभवे वज्जाए महइं[34] काऊण पंचमी[35] भणियं[36] । जम्मंतरे[37] वि[38] भज्जं बंधणमोक्खो लहुं होज्जा ॥ ९१
होही तीए मोक्खो तीएँ पभावेण मासमेत्तेणं[39] । तुमए वि समं मिलणं नरवइ ! मा संसयं कुणसु ॥ ९२
नरवइपमुहाण तहिँ जाओ बहुयाणँ सुट्ठु पडिबोहो । सो वि मुणी नीसंगो विहरइ अन्नेसु देसेसु ॥ ९३
गिरिनयरे वि हु पत्तो अइसयनाणी महाबलो नामं । तस्स पहावेणँ लहुं कमलाए बंधणं तुट्टं ॥ ९४
अह कित्तिवद्धणो वि हु वंदित्ता मुणिवरं सुणइ धम्मं । बहुयाण बोहणत्थं भणइ मुणी कमलवित्तंतं[43] ॥ ९५
सिरिपंचमिमाहप्पं पेच्छह एत्थेवँ लोयपच्चक्खं । कमलाएँ निगडभंगो पुव्वावत्थाएँ[46] देहस्स ॥ ९६

---

1 A सुयणं । 2 C एवं । 3–4 C चेविह । 5 B कु(क)लयं । 6 B °वल्लहस्स । 7 B पावं । 8 B तो ताडिऊण । 9 B आ पावे ! । 10 B गलगा° । 11 B चलेसि; C पहेसि; D पविस्सइ । 12 B C पईसु । 13 B सुन्नं । 14 B सयणीयम्मं । 15 B °इ । 16 C D कंता । * The following first half is found in B:—सो कह पुरिसाहम्मो निज्जइ हरिऊण जस्स किर भज्जा । 17 A को । 18 A कहिँ वि । 19 B पउरं । 20 B बहुणा । 21 B तत्थ । 22 C थोऊणं । 23 C साहुं । 24 A काऊण । 25 A व । 26 A विजय°; B विजय° । 27 B C हुअओ । 28 A B परिखित्ता । 29 C ताए । 30 B °दिणेहिँ । 31 A कडुयं । 32 B वाहाइं । 33 C चेव । 34 B C महइं । 35 B C पंचमी । 36 C भणइ । 37–38 C जम्मंतरम्मि । 39 A °मित्तेणं । 40 A बहुयाणं । 41 B नरवइ° । 42 A D पभावेण । 43 B °वुत्तंतं । 44 B तत्थेव । 45 C निगड° । 46 A C °वत्थाए ।

मित्तो सयणो धूया माया य पिया य भाई-भाईया । सबे वि होंति विमुहा दालिद्दकलंकियतणूणं[1] ॥ १९
उचियं हियं सुभणियं[3] भणियं[4] वयणं[5] पि[6] लच्छिरहियस्स ।
नेहजुयं पि हु सहसा हीरइ दालिद्दपवणेणं ॥ २०
निरवेक्खं पि हु दट्ठुं दालिद्दकलंकियं च दारम्मि । सुट्ठु वि पियस्स सहसा विज्झइ मसिवहओ[8] वयणे ॥ २१
उट्ठेऊण पहाए पढमं दूरेण वज्जए लोओ । दालिद्दियवयणाइं भोयण[10]लाभस्स[11] संकाए ॥ २२
गोट्ठी वि सुट्ठु मिट्ठा दालिद्दविडंबियाण लोएहिं[13] । वज्जिज्जइ[14] दूरेणं सुसलिलचंडालकूवं[15] वं ॥ २३
चच्छल्लेण जुयस्स वि गेहं दालिद्दियस्स[16] वज्जेंति[17] । परमत्थबंधवा वि हु दूरेण मसाण[18]भूमि व ॥ २४
निस्साणं[19] बंधूण वि मरणे दुक्खं पि नेह लोयस्स । अहवा कज्जं इट्ठं बंधू पुण नाममेत्तेणं[20] ॥ २५
माण-कला-विन्नाणं विणओ सूरत्तणं च धीरत्तं[21] । दालिद्दनिवासाणं सबं पि निरत्थयं होइ ॥ २६
मूलं परिभवतरुणो दालिद्दं चेव होइ नियमेणं[23] । निस्सो जो[24] सगुणो[25] वि हु तणं व लोयाण पडिहाइ ॥ २७
अह सो वि वीरचंदो दालिद्दकरालिओ जणसएहिं[26] । निंदिज्जंतो निंदइ अप्पाणं हियय[27]मज्झम्मि ॥ २८
*किं मह जम्मेण इहं पुरिसत्थविवज्जिएण अहलेणं[28] ? । अयगलथणसरिसेणं इओ तओ हिंडमाणेणं ॥ २९
केण वि नियगुणेणं जो न वि उज्जोवइ[29] अप्पणो वंसं । निम्मलकित्तिपडायं[30] किं नणु जम्मेण तस्सेह ? ॥ ३०
उवयारेण विहूणो[31] पुरिसो जाओ वि एत्थ लोयम्मि । नियकुलविग्गोवणओ रंडागब्भो व नियमेणं[32] ॥ ३१
मह निंदियस्स संपइ जुज्जइ वसिउं न एत्थ देसम्मि । तम्हा विएसगमणं करेमि अचिरेण किं बहुणा ? ॥ ३२
माणुसयाण धणवज्जियाण सहयरजणेण हसियाणं[33] । जुज्जइ विएसगमणं मणनिव्वुइकारणं परमं ॥ ३३
इय चिंतिऊण तत्तो निक्खंतो सो य[34] दुक्खसंतत्तो । होंति च्चिय दुक्खाइं जम्मणभूमिं[35] मुयंताणं ॥ ३४
अणुवाहणोऽसहाओ कुच्छियवसणो असंबलो तह[36] य[37] । मग्गं अयाणमाणो दुक्खत्तो भमइ अडईए[38] ॥ ३५
खुह-तिस-परिस्समेहिं[39] मरणावत्थो मणेण चिंतेइ । कह मरणं मह जायं अडवीए पुत्तरहियस्स ? ॥ ३६
थोवंतरम्मि पेच्छइ बहुविहरुक्खेहिं सोहियं रम्मं । निम्मलसलिलतलायं बहुसत्तनिसेवियं सहसा ॥ ३७
गंतूण तत्थ तुरिओ सलिलं अवगाहिऊण आईए । थोवं[40] थोवं[41] पच्छा वीसमिओ पियइ तीरत्थो ॥ ३८
अइसंतो पढमं च्चिय पियइ जणो[42] पाणियं[43] च[44] जो[45] मूढो । सो लहइ पाणहाणिं वाहिं वा एत्थ नियमेणं ॥ ३९
अह तोडियाइं कमसो नाणारूवाइं[47] फलविसेसाइं । एगपएसम्मि ठिओ[48] भुंजइ सत्थो अहिच्छाए ॥ ४०
सत्थावत्थो जाओ[49] जा वियरइ तीररुक्खगहणेसु । ताव मुणिं सो पेच्छइ तरुतलझाणम्मि वट्टंतं[50] ॥ ४१

---

1 B भाय° । 2 B °तणुस्स । 3 B C पि भणियं । 4 B वयणं । 5-6 B पुरिसस्स । 7 B दारिद्द° । 8 B °कुवओ । 9 A दालिद्दिय° । 10 A भायण° । 11 B C लाभस्स । 12 C लोएहिं । 13 B वज्जेज्जइ । 14-15 A D °कूव व्व । 16 A दालिद्दियस्स । 17 C वज्जंति । 18 A C समाण° । 19 A निस्सरिणं । 20 A D °मित्तेणं । 21 C धीरत्तं । 22 A परिहव° । 23 B लोयाणं । 24-25 B जेण जणो; C जेण जणे । 26 A D °सएणं । 27 B कोव° ।

* This stanza and the following one are thus found in B:—

किं अत्थवज्जिएणं पुरिसेणं लोयनिंदणिज्जेणं ।
तस्सेव सयणसज्झे इओ तओ हिंडमाणेणं ॥ २९ ॥
किं बहुणा भणिएणं जो न वि वड्ढेइ अप्पणं वंसं ? ।
निम्मलकित्तिपडायं किं पुण जम्मेण तस्सेह ? ॥ ३० ॥

28 C विहलेणं । 29 B C वड्ढेइ । 30 C °पडायं । 31 B विहीणो । 32 B नियमेण । 33 B सहियाणं; C रहियाणं । 34 C हु । 35 B °भूमी । 36-37 B दीणो । 38 B अडवीए । 39 B °परिस्समेहिं । 40 B थोवं । 41 B थोवं । 42-46 C जो पियइ(?) पाणियं जणो । 47 B °रूवाणं । 48 B ठिओ । 49 B जाओ । 50 C वट्टंतो ।

दट्ठूण तयं मुइओ उवसप्पिय वंदिऊण उववसइ[1] । दालिद्दनासणत्थं किं पि उवायं गवेसेइ ॥ ४२

उस्सारेउं[2] झाणं सो वि मुणी अन्नकज्जतल्लिच्छो । दाऊण धम्मलाभं[3] पुच्छइ वत्तं सुहनिसन्नो[4] ॥ ४३

अह भणइ वीरचंदो भयवं ! मह देहं किं पि उवएसं । अब्भंतरे वि जेणं दालिद्दं नेय पेच्छामो[6] ॥ ४४

एयं इमस्स बोहो होही इयं[7] जाणिउण मुणिणा वि । महईए पंचमीए कहियं वयमुत्तमं तस्स ॥ ४५

तेणावि तयं गहियं अवितहमेयं ति भाविउं[8] तत्थ । अलियं न जेण मुणिणो जंपंति ह निप्पिहत्ताओ ॥ ४६

चिंतइ य वीरचंदो परहियनिरया हवंति नियमेणं । समणा जेणं[9] मज्झ[10] वि[11] उवएसो सायरं दिन्नो ॥ ४७

अह सो मुणिवरवसहो विहरइ अन्नत्थ लोयबोहत्थं । सो वि हु तत्थेव ठिओ चिंतइ एयं तु हियएणं[12] ॥ ४८

सत्ताण असंताणं[13] य[14] दोसाणं पयडणम्मि पाएणं । वसणं लोयाण इढं अणुदियहं पावचित्ताणं ॥ ४९

तम्हा जणवयरहिए रन्ने चिय अच्छिउं मह उचियं । जत्थ न वयणं कडुयं फलमाइजहिच्छियं असणं ॥ ५०

वत्थाइं वक्कलाइं वित्थिन्न[15]सिलायलाइं[16] सयणीयं । असणं जत्थ फलाइं तं रन्नं कह न रमणीयं ? ॥ ५१

अन्नदियहम्मि पेच्छइ जिणायणं[17] सो य[18] रन्नमज्झम्मि । तुंगं थिरं विसालं सुपुरिसचित्तं व अइरम्मं ॥ ५२

आइजिणिंदं दट्ठुं तस्स य मज्झम्मि सुट्ठुरमणीयं । तं[19] पेच्छिऊणं[20] तुट्ठो[21] उवविसियं[22] महीयले[23] रम्मे[24] ॥ ५३

चिंतइ मणेण एवं नूणं एयस्स पूयकरणेण । नासेइ[25] असुहं[26] कम्मं मह[27] निवुई[28] जेणं[29] चित्तस्स[30] ॥ ५४

अणुदियहं पूएउं दाऊण फलाइं बहुपयाराइं । पणमिय जंपइ एयं[31] पइदियहं भत्तिसंजुत्तो ॥ ५५

जइ वि न जाणामि अहं तुम्ह गुणे वन्निउं जडसहावो ।
तह वि हु नमामि सामिय ! तुह चलणे सद्धहियएणं ॥ ५६

अन्नायगुणं पि जहा रयणं लोयाण विहवसाहणयं । तह भयवं ! मज्झ तुमं हवेज्ज दालिद्दनासयरो[32] ॥ ५७

पुन्नम्मि वए पच्छा खविए तह अंतराइए कम्मे । मरिऊण पोयणपुरे उववन्नो पुन्नजोएणं ॥ ५८

पुत्तो गुणाणुराओ नरवइभरहस्स लच्छिघरिणीए[33] । नयण-मणाणंदयरो पइदियहं विहववद्धणओ[34] ॥ ५९

तह तेण गुणा गहिया भय[35]-माय[36]विवज्जिएण अणुदियहं[37] । जह सव्वचियं लोए नियनामं पुरिससीहेण ॥ ६०

तह सो भुंजइ भोए दाणं पि हु देइ अगणियं बहुसो । जह सव्वो सिरि हायई[38] इब्भो मज्झो य[39] हीणो य ॥ ६१

दिंतस्स वि पइदियहं[40] अहिहयरं तस्स वड्ढए विहवो । अहवा पुन्नखएणं[41] सो तुट्टइ नेय दाणेणं ॥ ६२

जं भुत्त-दिन्नसेसं नट्ठं पि हु तं[42] न[43] दुक्खसंजणयं । तेहिं[44] विहूणं नट्ठं दुक्खं पुण दारुणं कुणइ ॥ ६३

इय नाऊण सरूवं[45] भुंजइ तह देइ विमलचित्तेणं । केण समं इह विहवो परलोयं पत्थिओ भणइ ॥ ६४

अह अन्नया कयाई पडिहारो कहइ भरहनरवइणो । सुलसस्स सामि! चिट्ठइ पुरिसो दारम्मि किं करिमो? ॥ ६५

भरहेण[46] वि[47] सो भणिओ पेसह सहस त्ति अवसरो एसो[48] । नूणं सो सुहकहओ चिन्हेहिं जाणिमो अहयं ॥ ६६

फंदइ दाहिणनयणं फुरइ तहा दाहिणं भुयासिहरं[49] । तेण मए[50] विन्नायं एसो पियभासओ दूओ ॥ ६७

---

1 B उवविट्ठो । 2 B ऊसारेउं । 3 B °लाहं । 4 A D °निसन्नं । 5 C देहि । 6 B पेच्छामि । 7 C इह । 8 B भाविउं । 9–11 A D मज्झ वि जेणं । 12 B हियएण । 13 B असंताण; C असंताणं । 14 C it is not found in this Ms. 15 A वित्थिन्न° । 16 B °सिलाओ चेव । 17 B जिणभवणं । 18 B य । 19 B सो । 20 C अहिवंदिऊण । 21 C हट्ठो । 22 B उवविट्ठो । 23 B तत्थ । 24 B पयपुरओ । 25 B नासेइ । 26 B असुह° । 27 C (卐) होइ मई । 28 C (卐) निव्वुई । 29 C (卐) जेणं; D अमयेण । 30 C it is not found in this Ms. 31 B एवं । 32 C नासणओ । 33 A °घरणीए । 34 B °विड्ढणओ । 35 A मइ°; B मए° । 36 B °माण°; C °माण° । 37 B पइदियहं । 38 C हाई । 39 C व्व । 40 A D अणुदियहं । 41 C °खएण वि । 42–43 C तन्न । 44 B तेहि । 45 C सरूवं । 46–47 A D भरहेणं । 48 B एसो । 49 B च भुयसिहरं । 50 A C मए ।

पुरिसस्स दाहिणंगं फुरियं इट्ठस्स सूयगं[1] होइ । वामं च इत्थियाए एवं खलु जाणए सव्वो ॥ ६८
पडिहारणुन्नाओ पविसिय पुरिसो वि पणमिउं निवइं । उवविसिय उचियदेसे भणइ इमं पेसलं वयणं ॥ ६९
सामिय ! अवज्झनाहो सुलसो नामेण नरवई पयडो । नामेण मियंकसिरिं[2] निवधूयं[3] रूव-गुणकलियं[4] ॥ ७०
इच्छइ दाऊण फुडं गुणाणुरायस्स सुट्ठु जत्तेणं[6] । अणुरूववरो जेणं लब्भइ पुण्णेहिँ लोयम्मि ॥ ७१
अह भणइ भरहराया किं खलु भणिएण एत्थ बहुएणं ? । नरवइधूयं नियमा परिणेही नरवई चेव ॥ ७२
जाणइ नूणं सुलसो जं जोग्गं[8] जस्स होइ लोयम्मि[9] । रायाणं मुत्तूणं गुण-दोसे[10] को वियारेइ[11] ? ॥ ७३
सो चिय[12] जायइ राया जो गुणवंताण संगहं कुणइ । इयरगहणेण जेणं रज्जब्भंसो धुवं होइ ॥ ७४
गुणवंतेहिँ निबद्धं रज्जं संचेण[13] सुट्ठु निव्वहइ । भारं च तणाईणं बद्धं रज्जूहिँ लोयम्मि ॥ ७५
ता कहसु इमं गंतुं छोलीएँ(?)पडिच्छिया[14] मएँ[15] कन्ना । सुलसेण समो सयणो को होही मज्झ[16] मईं[17] अन्नो? ॥ ७६
तेण य भणियं सामिय ! मुज्झइ कुमरीएँ[18] ससरत्तेणं[19] । तम्हा कीरउ पउणं कडयं कुमरस्स जं जोग्गं ॥ ७७
पेसइ राया वि लहुं गुणाणुरायं बलेण संजुत्तं । दाऊण दाणजोग्गं वत्थाईयं च अइबहुयं ॥ ७८
पत्तो कमेण गंतुं गुणाणुराओ अवज्झनयरम्मि । सुलसो वि सुट्ठु तुट्ठो बहुमाणं कुणइ कुमरस्स ॥ ७९
पत्ते विवाहसमए पाणिग्गहणम्मि तत्थ निव्वत्ते । वरहत्थीखंधगओ हिंडइ नयरीएँ मज्झम्मि ॥ ८०
रच्छामुहेसु तह चउमुहेसु उवरिमतलेसु सव्वेसु । चिट्ठि गओ[20] य लोओ उद्धुब्बाहो तहिं जाओ ॥ ८१
दट्ठुं गुणाणुरायं मियंकसिरिसंजुयं जणो भणइ । विहिणा अइकुसलेणं[21] अणुरूयं[22] मिहुणयं घडियं ॥ ८२
इत्थी-पुरिसाण गुणा जे के वि हु संभवंति संसारे । ते सव्वे वि हु मिलिया इयं[23] मिहुणे अत्थि नियमेण ॥ ८३
इंदाणीसंजुत्तो अइरावयखंधसंठिओ[24] रम्मो । इंदो वि अत्थि सग्गे एयं पि हु निच्छियं[25] अज्ज[26] ॥ ८४
नूणं[27] इमाएँ[28] पुव्विं‡ ललिआ आराहिया सउन्नाए । तेणेसो[29] पई[30] लद्धो पयडं चिय एगिया भणइ ॥ ८५
एवं पयंपमाणं सोऊणं ममडिउं बहिं कुमरो । नियपुव्वभवं सुमरइ[31] सहस त्ति समाउलमणो उ ॥ ८६
कमलं व सीयपहयं विच्छायं तस्स वयणयं दट्ठुं । पासट्ठिएहिँ[32] भणियं अडणेणं[33] खेइओ कुमरो ॥ ८७
तम्हा गम्मउ गेहं पुणरवि नयरीएँ दंसणं होही । एत्थंतरम्मि कुमरो मुच्छाविहलंघलो[34] जाओ ॥ ८८
उत्तारेउं सहसा भयवरखंधाओ[35] ठवियं सयणीए । सुलसाईया दुहिया चलसेयणमाइ कुणंति ॥ ८९
अह सत्थं संजायं कुमरं पुच्छंति सुलसमाईया । किं एयं तुह जायं सव्वाण वि दुक्खसंजणयं[36] ? ॥ ९०
जोडियहत्थो कुमरो पुरओ सुलसस्स जंपए एयं । तं मज्झ[37] पिया[38] नूणं[39] अक्खिज्जइ तेण परमत्थं ॥ ९१
जणओ तहिं उवणेया विज्जादाया तहऽन्नदाया य । अन्नो वि सरणदाया पियरा पंचेव लोयम्मि ॥ ९२

---

1 A C सूयगं । 2 B C °सिरी । 3 C °धूया । 4 B रूव° । 5 C °कलिया । 6 B जत्तेण । 7 B वा । 8 A जोगं । 9 B लियलोए । 10 C °दोसं । 11 B वियारेइ । 12 A चिय । 13 B संचेव । 14 C परिच्छिया । 15 B इमा । 16 A D तह । 17 A D मई । 18 B C कुमरीय । 19 C ससरत्तेणं । * In place of this, the following is found in B:—[illegible] । 20 A बय । 21 B °सिउणेणं । 22 B अइरूवं । 23 B इह । 24 B अइरावइ° । 25 C (卐) निच्छियं । 26 C (卐) जेण । 27 C निऊणं । 28 B इमीएँ । ‡ The following one and half stanza is found in B in place of this:—........., [illegible] ॥ ८५ ॥ एवं पयंपमाणो सोऊणं चिंतए मणे कुमरो । 29 A C तेणेसो । 30 A C पई । † In place of this, the following stanza is found in C:—एवं पयंपमाणं सोऊणं चिंतए [illegible] भणियं । कुमरो नियपुव्वभवं सुमरइ सो तत्थ सहस त्ति ॥ ८६ ॥ 31 A समरइ । 32 A D पासट्ठिएण । 33 B समणेणं । 34 A C °घलो । 35 B आसिओ । 36 B °संजणयं । 37 B मज्झं । 38–39 B पियनूणं । 40 C अह ।

पिउ-साविय-मिसाणं[1] परमत्थं चेव अक्खियं[2] उचियं । तेसिं पयारणेणं पावं चिय चेव अइमहंतं ॥ ९३
आमरणंतं सव्वं पच्छिमजम्मस्स संतियं कहियं । सव्वाण वि लोयाणं विम्हय-निव्वेयसंजणयं ॥ ९४
जो पुव्विं निंदंतो लोओ सो चेव मं पसंसेइ । थोवस्स वि ताय! तुमो पेच्छह धम्मस्स माहप्पं ॥ ९५
पंचमिमेत्ततवस्स वि जिणधम्मे एरिसं फलं जत्थ । सो पडिपुण्णो चिण्णो मोक्खस्स वि साहओ होइ ॥ ९६
उज्जाणपालएणं कहियं सुलसस्स अवसरे तम्मि । सामिय! चंदणनामो उज्जाणे केवली पत्तो ॥ ९७
सव्वे वि तओ गंतुं मुणिवसहं वंदिऊण भावेणं । पुच्छंति सुद्धु तुट्ठा[6] निय-नियसंदेहकारणयं ॥ ९८
बोल्लइ[7] गुणाणुराओ भयवं! इच्छामि[7] गिण्हिउं[8] दिक्खं । संसारवासभीओ तुम्हाणं अंतिए अहयं[10] ॥ ९९
तो मुणिवरेण भणियं अज्ज वि तुह अत्थि पंचमीजणियं । कम्मं[11] च भोगहलियं[12] वरिसाणं जाव चउवीसं ॥ १००
सुंदरमसुंदरं वा जाव न भुत्तं[13] पुरा इयं कम्मं । ताव न छुट्टइ जीवो नियमेणं कंखमाणो वि ॥ १
जइ[14] इच्छियं पि कज्जं हवेज्ज लोयाण एत्थ संसारे । ता सुहिउ च्चिय नियमा सव्वो वि हवेज्ज किं बहुणा ? ॥ २
तम्हा गेन्हसु एयं[15] सावयधम्मं दुवालसंगं पि । पच्छा होही[16] दिक्खा तुह नियमा वीरसूरीओ ॥ ३
अह पणमिऊण भणिओ गुणाणुराएण सो मुणी तइया । गेण्हामि पंचमिवयं तीएँ पसाओ इमो जेणं ॥ ४
बहुएहिँ समं गहिया अह तेणं पंचमीविहाणेणं । अन्नेहिँ सव्वविरई सम्मत्तं चेव इयरेहिं ॥ ५
तं वंदिऊण सव्वो मज्झे नयरीएँ पविसए लोओ । अइरंजिओ कमेणं[17] गुणाणुरायस्स चरिएणं ॥ ६
सुलसो वि तओ राया सव्वेसु वि निययभुत्तिठाणेसु । चेईहरसंघाणं[18] पूयणयं कुणइ भावेणं ॥ ७
अन्नदियहम्मि वच्चइ पोयणनयरम्मि अइविभूईएँ[19] । गहिऊण मियंकसिरिं गुणाणुराओ[20] महासत्तो ॥ ८
भरहो वि सुट्ठु मुइओ[21] तं कुमरं पेच्छिऊण सकलत्तं । पविसेऊणं नयरे नियरज्जे ठावए सहसा ॥ ९
पूएइ जिणवरिंदे दाणाइं[22] देइ तह सुपत्ताणं । झायइ धम्मज्झाणं एगंते संठिओ पायं ॥ ११०
मरिऊण विहाणेणं पत्तो कप्पम्मि बंभलोयम्मि । लेइ अभिग्गहमेयं गुणाणुराओ वि निव्विण्णो ॥ ११
जम्मि दिणेण सरामो नियचरियं पुव्वजम्मसंबद्धं । दीणाराणं लक्खं धम्मेणं दाहिमो तम्मिं[23] ॥ १२
सो परिपालेई[24] रज्जं इंदो इव सत्तंगपरिकलियं । भुंजइ भोए वि तहा सव्वाण वि उत्तमे रम्मे ॥ १३
सामी रट्ठं[25] अमच्चो दुग्गं कोसो बलं च मित्तो य । सत्तेव य अंगाइं रज्जस्स हवंति एयाइं ॥ १४
पइदियहं कुणइ तहा तित्थस्स पभावणं[27] च भावेणं । काराविया य तेणं चेइअघरमंडिआ[28] पुहई ॥ १५
भुंजंतस्स य भोए मियंकसिरिसंजुयस्स नरवइणो । जाया कमेण सुहया तिन्नि सुया सव्वकमणीया ॥ १६
अन्नदियहम्मि पत्तो वीरायरिओ वि[29] तम्मिं[30] नयरम्मि । नियसीसेहिँ समग्गो वणसंडे संठिओ रम्मे ॥ १७
सोऊणं[31] तं राया गंतूणं वंदिऊण भावेणं । धम्मं सुणेइ पणओ[32] निव्विण्णो विसयसोक्खाणं ॥ १८
अह पविसिऊणं[33] नयरे[34] रज्जं दाऊण जेट्ठपुत्तस्स । गिण्हइ दिक्खं मुइओ अंते गणहारिणो तस्स ॥ १९
विहरंतो तेण समं गिण्हइ नाणं च चरणसंजुत्तो । सिक्खाए परिकलिओ तवचरणं कुणइ भावेणं ॥ १२०
तह तेण तवं चिण्णं अविचलचित्तेण कवडरहिएणं । जह कहिओ वि न नज्जइ एसो उँ[36] गुणाणुराओ त्ति ॥ १२१

---

1 B पिउ° । 2 B °मिसेणं । 3 A D अक्खिउं । 4 B सुणी(णि) । 5 B विट्ठा । 6 B तंपइ । 7 B इच्छामि । 8 B गिण्हिउं । 9 C °वासि° । 10 A B अहियं । 11 A B it is missing in these Ms. 12 A B °हलीयं । 13 B भोत्तं । 14 B जो । 15 C एवं । 16 B गिण्हसु । 17 C कमेणं । 18 B °संघस्स य । 19 A D °विभूईए । 20 B गुणाणुराओ । 21 B °मुइओ । 22 A दाणाइँ । 23 C तम्म । 24 B परिपालइ । 25 B C रज्ज । 26 B लेइ । 27 B पहावणं । 28 B °घर° । 29 A य । 30 C तम्म । 31 C सोऊणं । 32 B पणओ । 33–34 B तो नयरमतिगंतूण । 35 A D विजय° । 36 C इ ।

दिक्खं गहिऊण[1] जणो जो न वि सोसइ कसाय-देहाइं । भिक्खालाभनिमित्तं पव्वज्जा जीविया तस्स ॥ १२२
खविऊण[2] पावकम्मं केवलनाणं च पाविउं[3] कमसो[4] । पत्तो गुणाणुराओ सिद्धिं[5] सिरिपंचमिवएणं[6] ॥ २३
इय अक्खाणयमेयं गुणाणुरायस्स अक्खियं तुम्ह । सोऊण कुणह धम्मं पन्नत्तं वीयरागेहिं ॥ १२४

*इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये गुणानुरागाख्यानकं षष्ठं समाप्तम् ॥

*

७. विमलकहा

विहवगयं इह भणियं गुणाणुरायस्स छट्ठमक्खाणं । पाणीण तहाभावं संपइ विमलस्स वोच्छामि ॥ १
दियवरसहस्सकलियं जम्मणभूमिं च वइरसामिस्स । तुंबवणं वरनयरं अत्थि इहं भरहमज्झम्मि[7] ॥ २
तत्थ दिओ पउमाभो[8] वेयत्थवियाणओ महासत्तो । दिज्जंतं पि हु दाणं न हु लेइ कयाई[9] केसिं पि[10] ॥ ३
अडवीओ[11] गहिऊणं उंछाईयं च असणकज्जेणं[12] । धन्नाए घरिणीए आणेउं[13] अप्पए निच्चं ॥ ४
भणइ य तं मह घरिणी जइ काहिसि मज्झ[14] चेव[15] अणुकूलं । इयरह नूणं सत्तू दोसु वि लोएसु दुहजणया ॥ ५
दुकलत्तं दालिद्दं[16] वाही तह[17] कन्नयाणं[18] बाहुल्लं[19] । पच्चक्खं नरयमिणं[20] सत्थुवइट्ठं च वि परोक्खं[21] ॥ ६
तम्हा करेज्ज भामिणि[22] ! सुट्ठु पयत्तं[23] तुं[24] असणसुद्धीए । जेण वि सुद्धं जायइ नाणादीयं महं सुयणु ॥ ७
आहार[25]सुद्धीएँ[26] होंति असुद्धाइँ[27] नाण-चरणाइं[28] । तेसिं[29]मसुद्धत्तणओ[30] निव्वाणं[31] दूरओ नट्ठं ॥ ८
सुबहुं पि तवं चिन्नं दुट्ठाहारस्स निप्फलं चेवं[32] । पउरं पि जहा दुद्धं कंजियलेसेण लोयम्मि ॥ ९
वंदिज्जई[33] पइदियहं लोएणं सो[34] यँ[35] सव्व[36]ठाणेसु । अहव अलिंतो नूणं भण कस्स न वल्लहो होइ ? ॥ १०
सगुणो वि हु अइबहुअं[37] लिंतो नियमेण होइ लहुययरो । विण्हू इव भूं[38]गहणे एयं खलु जाणए सव्वो ॥ ११
जइ इच्छह निव्वाणं[39] तो[40] नाऊणं गुरूवएसाओ । धम्मुवगरणं मोत्तुं सेसं दूरेण वज्जेह ॥ १२
धम्मुवगरणविहूणो[41] मोक्खो नत्थेत्थ हंत नियमेणं । जेण उवाएण विणा उवेयं[42]सिद्धी जणे दुलहा ॥ १३
धम्मुवगरणजुओ वि हु मुच्छाभावे परिग्गहो नेओ । काओ विसरागाणं तत्तेण परिग्गहो चेव ? ॥ १४
अह अन्नया कयाई धन्ना दट्ठूण नियपइं किसियं । चिंतइ हियएण इमं कह एसो होहिई बलवं ? ॥ १५
होहि[43] सिणेहेण बलं बलवंताणं च सव्वकज्जाइं[44] । उंच्छाहारो य इमो कहँ[45] होही नेहसंबंधो ? ॥ १६
तत्थ य नयरे तीसे परिवसइ वयंसिया परमगोवी । तीए पुरओ कहियं ताए सव्वं पि हियगयं ॥ १७
गूढाइँ[46] वि कज्जाइं जाव न कहियाइँ पियवयंसीणं । ताव न लहंति सोक्खं महिला जाईऍ पच्चयओ ॥ १८
गोवीए सा भणिया भणह पइं[47] एरिसं तुमं वयणं । पंचमंग[48]बुवरी(रि)यं[49] गोरसयं लेह तं नाह ! ॥ १९

---

1 B °काह° । 2 B C खओ । 3 B पाविय । 4 B बहुसो । 5-6 B सिद्धिसुहं । * B D पंचमिफल-संसूचकं गुणाणुरागाख्यानकं षष्ठं समाप्तम्; C इति महेश्वरसूरिविरचितं गुणाणुरागाख्यानकं षष्ठं समाप्तम् ॥ 7 B °ज्झसम्मि । 8 B पउमाहो । 9 B कयावि । 10 B चि । 11 B अडवीए । 12 C °कज्जेण । 13 B पइदियहं । 14 B मिच । 15 B मेव । 16 B दोहग्गं । 17-19 B दारिद्दयं च बहुकन्ना । 20 B °फलं । 21 B पच्चक्खं । 22 B C सामिणि ! । 23-24 B पयत्तेण । 25 B C आहार° । 26 B C °विसुद्धीए । 27 B C य सुद्धाइँ । 28 C °चरियाइं । 29 B तेण । 30 B [ऽ]विसुद्धत्तणओ । 31 B नेव्वाणं । 32 B होइ । 33 C जं दिज्जइ । 34-36 B C सव्वत्थेव । 37 B C °बहुयं । 38 A भू°; B भु° । 39 B नेव्वाणं । 40 B ता । 41 B °विहीणो । 42 A D उवाय°; B उवेय° । 43 B C होइ । 44 B C कज्जा° । 45 C तह । 46 B गूढाइँ । 47 B पइं । 48 B C पंचप°; D पंचमु° । 49 A D °वरीयं ।

गेण्हइ दुद्धाईयं नेऊणं सुरयं च मीसेउं । तस्स य देइ जहिच्छं तेणं[3] सो होहिई भत्तं ॥ २०
अह ताएँ[4] तहाँ भणिओ सो मत्ता सुहुविणयपउणीए । जह पडिवन्नं तेणं तीएँ तयं निप्पिहेणावि ॥ २१
पंडियं दक्खत्तं सूरत्तं तह य निप्पिहत्तं च । इत्थीवसपडियाणं सव्वं चियं निप्फलं होइ ॥ २२
एवं सा पइदियहं गोचीएँ घराउ दुद्धमाणेउं । मीसेउं अइगुत्तं पइणो दुद्धाइयं देइ ॥ २३
पउमाहेण विनाउं कालेणं[7] तीएँ तारिसं चरियं । अइरुट्ठेणं[9] सहसा करछेओ तीएँ निम्मविओ ॥ २४
आजम्माओ[10] पावे ! सुद्धं खाविओ तए दुट्ठे[11] । मह सुद्धी जेणं जणे जायइ[12] आहीरियाँ भणिया ॥ २५
अवगयकोहो चिंतइ रइयं अइदारुणं मए कम्मं । लोयाणं अववाओ कह सहियव्वो पहायम्मि ? ॥ २६
मह उवयारनिमित्तं एयाएँ पवंचियं इमं सव्वं । मइ पुण एयं रइयं छंदसएणं[15] कहं पेच्छ ॥ २७
अहिमाणगहविमूढो मन्नंतो अन्नलोयमविवेयं । मुक्खाणं सहस्साण वि छंदसलोओ महामुक्खो[17] ॥ २८
उवयारपराए वि हु वट्टंतेणं च अणुवयारम्मि । सुघरी–मक्कडयाणं सव्वविओ वइयरो एसो[18] ॥ २९
कोहायत्तो जीवो कज्जं अवियारिऊण तं कुणइ । दोसु वि जम्मेसु दुहं अइरोद्दं[19] पावए जेणं ॥ ३०
अइसंचियं च पुन्नं मित्तं कज्जं च जं च[20] ईहे[21] लोए । कोहग्गिसन्निवाए सव्वं छारत्तणमुवेइ ॥ ३१
किं चिंतिएण बहुणा एयं गहिऊण जामि अन्नत्थ । पालेमि तहा काउं जह चिंतइ मंगुलं नेसा ॥ ३२
पडिऊणं चलणेसुं भणइ पिए ! मह तुमं पसेज्जासुं[22] । अज्जप्पभिई भयवइ ! देविं पिव पेच्छिमो अहयं[23] ॥ ३३
गहिऊण तयं सिग्घं पउमाहो नीसरि(री)यँ[24] नयराओ । वच्चंतो रयणीए वग्घेणं मारिओ झत्ति ॥ ३४
धन्ना भएण नट्ठा विलवंती पाविऊण उज्जेणी[25] । पेच्छइ उज्जाणठियं अइसयनाणिं[26] मुणिं[27] सुमणं[28] ॥ ३५
कहिऊण तीएँ धम्मं मुणिवरसीहेण अक्खियं एयं । अज्जेव तुज्झ मच्चू कुणसु मणे जिणवरं देवं ॥ ३६
झायंती नवकारं खामित्ता सव्वमेवँ[29] जियलोयं । मरिऊणं सा धन्ना उववन्ना असुरकुमरेसु ॥ ३७
पउमाहो[30] मरिऊणं सिरिनयरे करयलेहिँ[31] परिहीणो । उववन्नो[32] तुच्छकुले नामेणं ढुंटओ दुहिओ ॥ ३८
अह वड्ढिओ कमेणं सोलसवरिसो य तत्थ संजाओ[33] । अइहीलिओ जणेणं चिंतइ हियएणँ[34] निव्विन्नो ॥ ३९
अन्नभवे किं पि मए रइयं नियमेण दारुणं कम्मं । मणुयत्तणे वि जेणं नरयायारं दुहं पत्तं ॥ ४०
एत्थंतरम्मि पत्तं लक्खणसूरिं गुणायरं तत्थ । वंदइ लोएण समं ढुंटो[35] गंतूण भावेणं ॥ ४१
कहिए बहुविहधम्मे अक्खाए पंचमीएँ माहप्पे । गहिया जहाविहाणं ढुंटेणं[36] पंचमी तइयाँ[37] ॥ ४२
पुन्नंमि वए चिंतइ जइ सच्चं पंचमीएँ माहप्पं । तो अन्नम्मि[38] जम्मे सोहणपाणी अहं होज्जा ॥ ४३
वाणारसिनयरीए तिहुयणँ[39]सेट्ठिस्स संतघरिणीए । विमलो नामेण सुओ ढुंटो मरिऊण उववन्नो ॥ ४४
आबालस्स सव्वो इत्थी पुरिसो य तीएँ नयरीए । विमलकरेहिँ[40] छित्तो भणइ अमएणँ[41] छित्तो हं ॥ ४५
दट्ठूण वि करजुयलं तस्स य कंकेल्लिपल्लवायारं । पोढमहिलाण कामो हियएसु चउग्गुणो होइ ॥ ४६
तत्थ य सव्वो राया सव्वो इव खेसरायचक्कस्स । विन्नाण-नाणकलिओ रूवेणं कामदेवो[42] वँ[43] ॥ ४७
सोऊणँ[44] जणपवायं[45] विमलं हक्कारिऊण नियभवणे । दट्ठुं करयलजुयलं सुकयत्थं[46] मुणइ अप्पाणं ॥ ४८

---

1 B गोरस° । 2 A B D पंच° । 3 B तेणे । 4 B C तीए । 5 B C वह । 6 C चि इ । 7 B C कालेण वि । 8 A D ताएँ । 9 B रुट्ठेणं अह । 10 B आजम्माओ । 11 C दुट्ठं । 12 B C नेव । 13 A D जाइ; C जाई । 14 B आभीरिया । 15 C °सएणं । 16 B मुक्खाण । 17 B °मोक्खो । 18 B एसो । 19 A D अइरुद्दं । 20 C it is not to be found in this Ms. 21 C इहं । 22 B D पसिज्जासु । 23 A अहियं । 24 B नीसरेइ; C नीसरीइ । 25 B उज्जेणि । 26 A C D °नाणी । 27 C मुणी । 28 B सुमणं; C मणइं । 29 C °कोव° । 30 B पउमाभो । 31 B करयलेहि । 32 B उप्पन्नो । 33 B संजाओ । 34 A हियएण । 35 B दट्ठुं । 36 B ढुंटेण वि । 37 A तइया । 38 B अन्नम्मि य । 39 A D तिहुयण° । 40 C °करेहि य । 41 C अमिएण । 42–43 B कामदेवव्व । 44 B सोऊणं । 45 B जणवायं । 46 B सुकयत्थं ।

उप्पेऊणं हत्थं पभणइ सल्लो मणेण परितुट्ठो । सव्वाण वि ठोयाणं पुरओ बहुमहिलसत्तेणं ॥ ४९
तुम्हे वि हु मणुयरो जीविज्जइ पत्तिएण कज्जेणं । एवंविहेहिँ समयं संजोगो जायए जेणं ॥ ५०
तेणं चिय सह राया अच्छंतो[1] चित्तनिव्वुइं लहइ । देइ पसाएण तहा वत्था-हरणाइयं तस्स ॥ ५१
नियगेहासन्ने चिय तस्स गिहं कारियं नरिंदेण । दिन्नाइँ लिहावेउं हय-गय-गामाणं[2] वंदाइं[3] ॥ ५२
नियमहिलाओ[4] तेणं भणियाओ एस तुम्हं दियरो[5] त्ति । कीलह अणेण समयं मह संकं[6] मा करेज्जासु ॥ ५३
अह गव्वेसरिनामीं नरवइणो अग्गमहिसिया तत्थ । विमलकरप्फासेणं कामासत्ता निवं भणइ ॥ ५४
सामिय ! मज्झ सरीरे रोयं[12] अइदारुणं समुप्पन्नं । पुरिसाणं न कहिज्जइ इत्थीणं चेव तं गम्मं ॥ ५५
एगंतठियाएँ मए महिलाहिँ संजुयाएँ[14] छम्मासं । तव्वासत्थं किरिया कायव्वा अन्नहा मरणं ॥ ५६
तत्थ ठियाएँ सययं चइयव्वं दंसणं पि पुरिसाणं । तेण तुमं मह गेहं सामिय ! दूरेण वज्जेज्जा ॥ ५७
इय वंचिऊण निवइं जंतं दारम्मि करिय अइगाढं । विमलं चिय चिंतंती सुदुद्धरं कामलवियंगी ॥ ५८
राईए सुरंगाए आणेउं नियघरम्मि तं विमलं । भणइ महं तं नाहो भुंजसु मं किं पि बहुएणं ? ॥ ५९
विमलो वि[19] पायवडिओ भणइ तयं[20] मा इमं पयंपेसु । घरिणी सामिस्स तुमं माया इव वंदणिज्जा सि ॥ ६०
सव्वा वि हु परइत्थी दट्ठव्वा मायं-बहिणिसरिसेहिँ । किं पुण सामि-गुरूणं मित्ताईणं च जा भणिया ? ॥ ६१
सल्लो अणंगतुल्लो पाणेहिँ वि वल्लहा तुमं तस्स । अहयं च तुम्ह भिच्चो कह सामिणि ! जुज्जए एयं ? ॥ ६२
सामिं मित्तं च गुरुं भूणं किविणं च तह य वीससियं । जो दुहइ पावकलिओ सो पावइ नारयं दुक्खं ॥ ६३
भत्तारवंचयाणं महिलाण वि एत्थ अयसमाईणि । परलोयम्मिं[25] मे दुक्खं बहुभेयं होइ नियमेणं ॥ ६४
एयं पि मा मुणिज्जसु गुत्तमकज्जं न नज्जए लोए । पंचऽत्थि लोगपाला सव्वं पि हु जेण पेच्छंति ॥ ६५
अकज्जं पि हु कज्जं जायइ लोयम्मिं[27] पयडयं[28] नियमा । जं पुण चोरसकज्जं कहँ[29] अन्नायं तयं[30] होज्जा ? ॥ ६६
तम्हा उप्पहपडियं पुणरवि चित्तं करेह सट्ठाणे । पडिवह मए माएँ[31] ! इय भणिऊणं गओ सिग्घं ॥ ६७
सा वि विलक्खा चिंतइ संपइ किं एत्थ होइ कायव्वं ? । दोण्ह वि गईण चुक्का कह छम्मासं गमिस्सामि ? ॥ ६८
अह सा[32] कववडसमेया वियारइ नियनहेहिँ नियदेहं । ठाऊण गेहदारे[33] पुक्कारइ[34] रायपुरिसाणं[35] ॥ ६९
धावह धावह सिग्घं देवं बोहेह कहह मह वत्तं । अइदुसुया उयरियाँ[36] सीलेणं[37] खंडिया अहयं ॥ ७०
सोऊण तयं वयणं राया सहस त्ति आगओ तत्थ । दट्ठुं दारियदेहं पुच्छइ केणेयमायरियं ? ॥ ७१
कहसु पिए ! अइतुरियं तं पुरिसं पावकम्मयं मज्झ । खरकरवालेण अहं तस्स करे छिंदिमो[39] जेणं ॥ ७२
अह रोविऊण बहुयं जंपइ सा कुणइ[40] सामि[41] ! एगंतं । संसिज्जइ परकज्जं न हु पुरओ सव्वलोयाणं ॥ ७३
एगंतठियस्स तओ पभणइ य अणाउलेण सद्देण । कुलपुत्तिया वि सामिय ! पइंपुरओ कहइ दुक्खाइं ॥ ७४
तुम्ह सयासाओ मए मंतूणं एगइत्थिकलियाए । आढत्ता सा किरिया जीए तं नासए रोगं ॥ ७५
जा सा मह माएसमा नियगेहे चत्थिया सकज्जेणं । ता राईए सहसा विमलो वि हु आगओ एत्थं ॥ ७६
उवविट्ठो सयणीए मं इच्छइ भुंजिउं बला जाव । ताव मए सो भणिओ न हु जुज्जइ एरिसं तुज्झ ॥ ७७

1 B भणंतो । 2 A °गामाणु । 3 B वंद्राइं । 4 B °महिलाओ । 5 B देवरो । 6 B सुन्न । 7 B C कीलह । 8 C संका । 9 A D करेज्जाइ । 10 B °नामे । 11 B तस्स । 12 C रोगं । 13 B °दिज्जइ । 14 B संजुयाहिँ । 15 C इयरहा । 16 B °ट्ठियाए । 17 B वज्जिज्जा । 18 B वि । 19 C य । 20 C तई । 21 B माइ° । 22 C °सरिसेहिं । 23 B C भणिया । 24 B वल्लहोइयं । 25 B य । 26 B कोय° । 27 B [illegible] । 28 B पायडं । 29 B तं । 30 B कई । 31 B माए । 32 A D या । 33 B गेह° । 34 B पोक्कारइ । 35 B ° पुरिसाणं । 36 A [illegible]; C [illegible] । 37 A D सीलेण य । 38 A D [illegible] । 39 B छिंदिमो । 40 B सामि ! । 41 B कुणइ । 42 A D [illegible] । 43 A D °पुरिस° । 44 B माइ° । 45 C सत्थ । 46 B सुन्न ।

काऊण हत्थिखंधे दिंतो[1] दाणाइँ सव्वलोयस्स । तूराण निग्घो(घो)सेण(णं) विमलं सम्माणए सुट्ठु ॥ १०५
असुरो वि गओ पच्छा सट्ठाणे[2] विम्हिऊण सव्वे वि । अह जंपइ सव्वजणो जिणवरधम्मो अहो रम्मो ! ॥ ६
सत्तेण वि सा देवी निच्छूढा बहुविहं च विणडेउं[4] । पेइयहरम्मि पत्ता अप्पाणं सवइ पइदियहं ॥ ७
अब्भक्खाणे दिन्ने एत्थं[5] चियं[6] एरिसाइँ दुक्खाइं । परला(लो)ए जं होही तं जाणइ जिणवरो चेव ॥ ८
विमलेण वि गंतूणं जिणवरभवणम्मि सूरिपामूले । बहुलोएण जुएणं गहिया खलु पंचमी पयडा ॥ ९
सत्तेण वि सह सुइओ सव्वत्थ वि कारवेइ[7] भवणाइं[8] । विमलो भत्तिसमेओ जिणवरचंदाण रम्माइं[9] ॥ ११०
पुव्वकयाणं* च तहा पूयं कारेइ सुट्ठु रिद्धीए । सिद्धंतं च सुणेई[10] संघस्स य पूयणं कुणइ ॥ ११
धम्मरयाणं[11] ताणं कालो वोलेइ केत्तिओ[12] जाव[13] । ताव य सत्तो गहिओ सूलेणं[14] सुट्ठु तिव्वेणं[15] ॥ १२
लोलइ वलइ पलोट्टइ कंदइ उट्ठेइ पडइ भूमीए । आलिंगिऊण विमलं भणइ कहं आगयं मरणं ? ॥ १३
मंताइं[16] तंताइं सव्वाइं निप्फलाइँ जायाइं[17] । विमलेणं[18] तो[19] भणिओ मा सामिय[20] ! कायरो होहि[21] ॥ १४
आहार-विहारकयं[22] फिट्टइ रोगं तु मंत-तंतेहिं । पुव्वकओ पुण वाही मरणाओ चेव तुट्टेइ ॥ १५
तम्हा सुमरसु देवं सव्वं खामेसु पाणिसंघायं । पावेसि जेण सोक्खं[23] जं जं इच्छेसि नियमेणं ॥ १६
विहवो जिणवरधम्मो रोगाभावो पिएण संजोगो । अंते समाहिमरणं पाविज्जइ परमपुन्नेहिं ॥ १७
अहिसिंचिऊणं[25] रज्जे[26] पुत्तं[27] तह अणसणं[28] च[29] गिण्हेउं[29] । मरिऊण गओ सत्तो माहिंदे देवलोयम्मि ॥ १८
विमलो वि मणे चिंतइ जाव न एत्थेव[30] पाविमो मरणं । गिण्हामि ताव दिक्खं निद्दलणिं[31] सव्वकम्माणं ॥ १९
संठविऊण तणए दाणं दाऊण किवण[32]माईणं[33] । घोसाविऊण अभयं पूयं काऊण[34] जिणभवणे[35] ॥ १२०
सव्वाहिँ समं गंतुं मुणिणो सालस्स नाणकलियस्स । पासे गिण्हइ दिक्खं सीहो इव[36] सो[37] महासत्तो[38] ॥ २१

सीहो सीहो सीहसी(सि)यालो हवइ हु सियालसीहो य ।
तह य सियालसियालो चउभेयो दिक्खिओ पुरिसो ॥ २२

उक्किट्ठो इह पढमो तइओ पुण मज्झिमो समक्खाओ । बीय-चउत्था दोन्नि वि होंति अहम्मा इहं लोए ॥ २३
अह[39] विहरिऊण बहुयं विमलो नाऊण मरणकालं च । काऊण तवचरणं संलिहियसरीरयं पच्छा ॥ २४

दहिऊण कम्मगहणं[40] सुक्कज्झाणग्गिणा निरवसेसं ।
चइऊणं[41] इहं[42] देहं[43] सिद्धिपयं पाविओ[44] विमलो ॥ २५

विमलक्खाणयमेयं कहियं[45] भवियाणं[46] बोहणट्ठाए । पलहुयकम्माण मणे निव्वेयं कुणइ निसुयं च ॥ १२६

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये विमलाख्यानकं सप्तमं समाप्तम्† ॥

*

---

1 A D दिंतो । 2 B सट्ठाणं । 3 B सयक° । 4 B विणडेणं । 5 A D एत्थ । 6 A D चिय । 7 B जिणहराइँ । 8 B कारवेइ । 9 B बिंबाइं । * In place of this stanza, the following is found in B:—पुव्वकयाणं पूयं करावइ [य] सुट्ठु विविहरिद्धीए । सिद्धंतपोत्थयाइं लिहावए पूयए संघं ॥१११॥ 10 C सुणेई । 11 B °निरयाण । 12 B जाव य । 13 B सुहेण । 14 B परवसत्तो । 15 B तिव्वसूलेण । 16 A D मंताइ य । 17 C जायंति । 18 B विमलेण । 19 B तओ । 20 A सामिय ! । 21 B होइ । 22 B C °विहार° । 23 B D सुक्खं । 24 C पवर° । 25 A D आसिंचिऊण । 26 B पुत्तं । 27 B रज्जे । 28 B it is not to be found in this Ms. 29 B गहेऊणं । 30 A एत्थेव । 31 B निद्दलणिं । 32 B किव°; C किविण° । 33 B °दुहियाणं । 34 B काऊण य । 35 B जिणाणं । 36 B व्व । 37 B it is not to be found in this Ms. 38 B मुणी महा° । 39 B इह । 40 B °रासिं । 41-43 B चइऊण विमलकायाओ । 44 B पाविओ । 45 A D कहियं । 46 B भव्वाण । † B D पञ्चमीमाहात्म्ये विमलाख्यानकं सप्तमं समाप्तम्; C इति महेश्वरसूरिविरचितं सप्तमं विमलाख्यानकं समाप्तम् ॥

८. चरणकहा

णाणीण तहाभावं विमलगयं अक्खियं समासेण । चरणाण तहाभावं चरणगयं अक्खिमो एण्हिं[1] ॥ १
अवरविदेहे रम्मे जंबुदीवस्स मज्झयारम्मि । नरवइ इव बहुदारा नयरी करवंदिया नाम ॥ २
कण्णो व सवणजम्मो पडो व परगुत्तगोवओ[2] निच्चं । जसवम्मो[3] तत्थ निवो अंजणतणओ व हरिनाहो ॥ ३
अत्थोवायणकुसलो[4] निच्चं चिय रायकज्जतल्लिच्छो । तस्स य सरलो नामं सव्वत्थ[5] य उत्तमो मंती ॥ ४
इह-परलोयविरुद्धं काउं मित्ताइवंचणं तह य । नरवइरंजणकज्जे दव्वं[6] चिय संचए सो वि[7] ॥ ५
एयं च[8] अयाणंतो[9] दोन्नि वि लोयाइं बाहएँ[10] निच्चं । परकज्जं चिय किज्जइ सव्वपयारेण लोएणं ॥ ६
पोसंतस्सापाणं[11] पावेणं दोग्गई हवई सहला । परपोसणं अकज्जं[13] दोग्गइगमणं च विहलं[14] च ॥ ७
लहिऊण निओइत्तं[15] जो य[16] विराहेइ परियणं सयलं । सो पावइ अचिरेणं[17] बंधण-मरणाइँ नियमेणं[18] ॥ ८
न वि अत्थि न वि य होही न वि य गओ को वि सव्वलोयम्मि[19] । जेण निओयठिएणं निव्वंगेहं[20] बहुकयं एत्थ ॥ ९
लद्धे वि[21] निओइत्ते[22] मित्ताइं जो करेइ बहुयाइं । रुट्ठे[23] वि नरवरिंदे निव्वाहो तस्स[24] नियमेणं ॥ १०
इह-परलोइयकज्जं अहियारी जं करेइ विहवम्मि । तं चिय लग्गइ हत्थे इयरह बंदी[25] य नरओ य ॥ ११
तम्हा निओइएहिं कायव्वं उभयलोय[26]अविरुद्धं[27] । मोत्तुं रायविरुद्धं वयणाईएहिं निच्चं पि ॥ १२
तह रक्खइ सो सरलो दव्वं तं चेव सव्वकालं पि । जह लोओ चिंतेई हरणोवायाइँ बहुयाइं ॥ १३
भंडाराओ एगो रयणाइं चरणलेवमग्गाइं[28] । भंडारिओ हरित्ता[29] पेसइ देसेसु[30] अन्नेसु[31] ॥ १४
अह अन्नया कयाई पव्वंतनिवेण सरलपासम्मि । बहुवत्थरयणहत्थो दूओ संपेसिओ तत्थ ॥ १५
कयसम्माणो दूओ अप्पेउं पाहुडं पयंपेइ । सरलस्स वयणमेयं नियसामियकज्जसूयणयं ॥ १६
मह रज्जं तुहतणयं एयं नाऊण तह करेज्जासु । जसवम्मो[32] मह सययं मित्तो चिय[33] जह दढं होइ ॥ १७
नइसरिसा[34] रायाणो निज्जंति महंतएहिँ वालेउं[35] । हवइ अमच्चायत्तं[36] रज्जं जेणेह लोयम्मि ॥ १८
परमत्थेणं[37] रज्जं होइ महंताणं[38] एत्थ लोयंमि । जम्हा सव्वो लोओ तेसिं चिय कुणइ आणत्तिं ॥ १९
गेहिणिरहियं गेहं रज्जं च महंतएहिँ परिहीणं । देह-मणाणं दुक्खं करेइ सव्वेसु कज्जेसु ॥ २०
कण्णधार[39]विहीणं[40] बोहित्थं जह जलम्मि डोलेई[41] । सिट्ठि[42]-महंतय[43]रहियं रज्जं पि हु तारिसं होइ ॥ २१
इय सोऊणं वयणं सरलो दूयस्स सम्मुहं भणइ । तुह पहुणो नत्थि भयं जाव अहं जीविमो एत्थ ॥ २२
अन्नं पुच्छामि अहं तुम्हं रयणाइँ[44] कत्थ एयाइं ? । मह पहुणो चिय गेहे जेणं एयाण अत्थित्तं ॥ २३
तुम्हं[45] चिय[46] नयरीओ[47] गएहिँ वणिएहिँ तत्थ दिन्नाइं । दूएणं परिकहिए सरलो एयं विचिंतेइ ॥ २४
हक्कारेउं वणिए सव्वं पुच्छामि सम्ममाईहिं । जेण पउत्तिं लहिमो रयणाणं निग्गमस्सेह ॥ २५
अह पेसिऊण दूयं वणिया हक्कारिऊण सव्वे वि । तह पुच्छइ सो सरलो जह नायं तेण सव्वं पि ॥ २६

---

1 B इण्हिं; C एयं । 2 B °गोवओ । 3 C °वम्मो । 4 B सव्वो° । 5 B सव्वस्स । 6 B दव्वं । 7 A D य । 8–9 B चियअयाणंतो । 10 C बाहिउं । 11 B °स्सापा° । 12 C भवे । 13 B अकज्जं । 14 B कइयं । 15 A D निओयत्तं । 16 B य । 17 B अइरेणं । 18 C नियमाइं । 19 A D लो य । 20 C (卐) चिय° । 21 A D it is missing in these Mss. । 22 AD निओइयत्ते । 23 A रुट्ठे । 24 B तस्स । 25 B बंधो; C बंधा । 26 A भयलोय; B सव्वहा वि । 27 A D °अविरुद्धं । 28 B C °कज्जाइं । 29 B हरेत्ता । 30 A D अन्नेसु । 31 A D देसेसु । 32 C जसवम्मो । 33 A D चिय । 34 B °सरिसा । 35 B बोलेउं; C वालेउं । 36 B अमच्चायत्तं । 37 B परमत्थेण य । 38 B महंताणं । 39 B कण्णधार° । 40 C °विहूणं । 41 C डोलेइ । 42 B सिट्ठि° । 43 B °महंतय° । 44 A रयणाइं । 45 A D तुम्ह । 46 A D चिय । 47 B नयरीए । 48 C अहह । 49 C वणिओ ।

भंडारियस्स नाउं चरणेहिं रयणनिग्गमं[1] सरलो । कुविओ चलणच्छेयं कारेइ जणाण पच्चक्खं ॥ २७
अह मरिऊणं सरलो भमिऊणं नरय-तिरियजोणीसु । लहिऊण चरणछेयं सहस्स वि दुक्खिओ[3] बहुहा ॥२८
भणिवइए[4] गुणवणिओ सिरिया नामेण भारिया तस्स । वीरो[5] पुत्तो जाओ कमेण सो सरलजीवो उ ॥ २९
तस्स य आवूलाओ तरो उद्धम्मि पडिय सहस[6] त्ति । दोन्नि वि पाया दड्ढा सडिएहिं[7] य पंगुलो जाओ ॥३०
भमडंतो पइदियहं पंगुलओ तत्थ चेव नयरीए । जाओ जोव्वणवंतो कमेण सो पुण्णजोएणं[8] ॥ ३१
ताव य तम्मिउमाया समणो नाणी य आगओ[10] तत्थ[11] । उवसमलद्धिसमेओ चेइयभवणम्मि उवविट्ठो ॥३२
पंगू वि जणेण समं पणमिय गंतूण तं[12] मुणिमुहाओ[13] । पंचमिफलकित्तणयं सुणेइ सो सुट्ठु निव्विण्णो ॥ ३३
सोऊण बहुपयारं पंचमिफलवन्नणम्मि गयचित्तो । गिण्हइ मुणिणो मूले पंगू सिरिपंचमी तइया ॥ ३४
पुन्ने वयम्मि पच्छा कालक्कमेणं करेइ उज्जवणं[14] । चिंतइ मणेण एयं चलणाभावेण निव्विण्णो ॥ ३५
जइ सच्चं किर एयं पंचमिकप्पाओ इच्छियं होइ । तो चरणविणासो वि हु तइभावो चेव मे[15] होज्जा ॥३६
एयं काऊण मणे मरिऊणं एत्थ भरहमज्झम्मि । कुसुमपुरे नरवइणो कोसलनामस्स गेहम्मि ॥ ३७
घरणीए[16] धणवईए[17] धरणो नामेण सो सुओ जाओ । वड्ढइ वड्ढियतेओ[18] विणयाइसमन्निओ सुहओ ॥ ३८
अन्ना वि देवमइया कोसलनिवभारिया तया आसि । तीसे य सुओ महणो अणुजेट्ठो धरणकुमरस्स ॥ ३९
धरणो महणो दो वि हु अन्नोन्नं सुट्ठु नेहपडिबद्धा । सव्वं पि हु करणीयं कुणंति ते एगचित्तेणं ॥ ४०
चलण-पणामाईयं दोण्हं[19] वि मायाण दो वि ते पुत्ता । कुव्वंति भत्तिजुत्ता पइदियहं तत्तुट्ठीए[20] ॥ ४१
उचियं चिय होइ इमं जणणीए पूयणं तु संसारे । तीए समाणो जेणं न हु अन्नो हियकरो तेण[21] ॥४२
गब्भट्ठिए वि[22] तणए माया चित्तेण आउला होइ[23] । तब्बुड्ढिरक्खणत्थं सुट्ठु उवाए वि चिंतेइ ॥ ४३
बालत्ते वि हु निच्चं रोगाइनिवारणाय मोहेणं । ओसह-तिस-भुक्खाओ सहंति जत्तेण मायाओ ॥ ४४
बालाणं फेडंती असुईमाईणि कुच्छणिज्जाइं । सकयत्थं चिय मन्नइ जणणी अप्पाणयं सुट्ठु ॥ ४५
जइ जइ वड्ढइ तणओ तह तह जणणीए वड्ढ(ड्ढ)ए नेहो[25] । तणयाणं पुण थोवो[26] ताणं उवरिम्मि सो होइ ॥४६
आगब्भाओ दुहओ[27] जइ वि हु तारुन्नासओ तह य । तह वि हु तणओ इट्ठो जुवईणं होइ पयईए ॥ ४७
माया-पिई[28]-गुरूणं[29] उवयारो नेय तीरए काउं । विहवेण सरीरेण वि[30] किं बहुणा एत्थ भणिएणं ? ॥४८
धरण-महणाण दोण्हं[31] वि जिणवरधम्मम्मि सुट्ठु रत्ताणं । ईसाए[32] विमुक्काणं कइवयवरिसाणि[33] वोलिंति ॥४९
अन्नदियहम्मि पत्ते कोसलराया वि लोयपच्चक्खं । जुवरज्जे[34] गुणजुत्तं धरणं अहिसिंचए तुट्ठो ॥ ५०
अहिसित्तं जुवरज्जे[35] धरणं सोऊण जणवओ सव्वो । वयणं जंपइ एयं अज्ज सणाहा इहं पुहई ॥ ५१
महणजणणीए हियए चिंता अइदारुणा इमा जाया । मह तणयस्स न रज्जं सुविणे हु अत्थि मज्झे हं ॥५२
जेणं सहोयरे वि हु रज्जं न हु[36] चिंतयंति[37] नरवइणो । भुत्तूणं नियतणयं किं पुण सावत्तए[38] अणुए[39] ? ॥ ५३
कारणवसेण धरणो मज्झं तणयंमि[40] वलइ नेहेण । मा कुणउ एस रुट्ठो डिंभं[42] रज्जस्स कज्जम्मि ॥ ५४
उवयारेयं मारइ सत्तुं जो होइ जाणओ[43] लोए । उवयारमयाण जओ पुण उज्झायं कुडं नत्थि ॥ ५५

---

1 B °निग्गमो । 2 A D चरण° 3 B दुक्खिओ । 4 A C भुणिवइए । 5 A वीरा । 6 B सहसो त्ति । 7 B C सडिएहिं य । 8 B °जोगेणं । 9–10 B समागओ । 11 B एत्थ । 12–13 B मुणिवरं जाइ । 14 C उज्जमणं । 15 C मह । 16 B [illegible]; C धणवइए । 17 C [illegible] । 18 C °तेओ । 19 B दोन्न । 20 A D °तुट्ठीए । 21 A C D जेणं । 22 B °गए । 23 B वि हु । 24 C सुहु । 25 B मोहो । 26 A थोओ । 27 B दुहओ । 28 A D °पिउ° । 29 A D °गुरूवाणं; C °गुरुयणं । 30 A य । 31 B दोन्नि । 32 B ईसाए; C ईसाइ । 33 B °वरिसाइं । 34 C जुवरज्जे । 35 C जुवरज्जे । 36 A य । 37 B C देंति । 38 B सावत्तए । 39 B अणुजे । 40 A [illegible] । 41 B [illegible]; C D [illegible] । 42 A D डिंभं । 43 B जाणए । 44 C [illegible] ।

जाएण इमिणं तो इच्छई[1] य सो चेव दिव्वजोएणं । उवयारेणं पढमो इत्थं पि न जाणए नियमा ॥ ५६
सव्वपयाणं नेहो कज्जविहूणो[2] न एत्थ नियमेण । जलं-अणलाणं[3] संगो न हु होइ अणंतरो[4] जेणं ॥ ५७
अह तणओ वि मणेणं तह गहिओ कवड-नेहकलिएणं । जह सुविणे वि न चिंतइ मज्झं[5] पि हु मंगुलमिमस्स ॥ ५८
केणावि उवाएणं धरणं मारेमि जइ वि अन्नाया । नियमा मरेज्ज नेहीं महणो वि हु धरण विरहेण ॥ ५९
एयाणं च विओए राया वि मरेज्ज एत्थ नियमेण । *तं च्चिय फिट्टइ नियमा जं लग्गं नवर पिंजणए ॥ ६०
तम्हा तं[13] चियं करिमो[14] जेणं वाही इमस्स इह होइ । एवं कयम्मि नियमा मह पुत्तो रायओ होइ ॥ ६१
इय चिंतिऊण ताए कारेउं जोगपाणहीयाओ । रयणविचित्ताओ दढं फंसेणं चरणनिहणाओ ॥ ६२
हक्कारेउं धरणं पभणइ सा पुत्त ! मज्झ एयाओ । केणं वि अन्नाएणं[17] नरेण ढोयणिय दिन्नाओ ॥ ६३
तस्स य तुट्ठाए मए खुंजाविय अंगछित्तयं दिन्नं । दीणाराण य लक्खं दिन्नं तह आसजुयलं च ॥ ६४
एयाओ मए पुत्तय ! तुम्हं चलणाण सोहजणयाओ । अन्नंगाओ[18] तहिं चियं[20] धरियाओ सुट्ठु जत्तेणं ॥ ६५
अन्नं पि पुत्त ! मज्झं जं किं चि[21] वि अत्थि गेहमज्झम्मि । लद्धयरं मणइट्ठं तं तुहं दाउण इच्छामि ॥ ६६
मायाएँ एस पयई जं कत्थइ पावई[23] मणोण्णं तु । तं सव्वं तणयकए संचइ दूरे वि निवसंती ॥ ६७
अन्नं च पुत्त ! लोए सिंगारो विउयाण हसणिओ[24] । तेण इमाणं तुम्हं[25] परिभोओ जुज्जए काउं ॥ ६८
धरणो वि भणइ माए ! किं पडिवज्जाविएणं बहुएणं[27] ? । तुम्हयं[28] अम्हाणं गेण्हेउं जुज्जए जेण ॥ ६९
सुट्ठु वितिन्नाण जणो तणयाणं भोयणेहिँ बहुएहिं । मायाकवलेण विणा निव्वाणं[29] नेयँ[30] हियम्मि ॥ ७०
परिहेऊणं ताओ जाव य धरणो घरम्मि संपत्तो । ताव यँ[31] झत्ति[32] विलीणा[33] दोन्नि वि चलणा उ जोएणं[34] ॥ ७१
रायाईओ[35] लोओ[36] मिलिओ सहस त्ति विम्हिओ हियए । दुक्खत्तो भणइ इमं किं एयं दारुणं जायं ? ॥ ७२
दिट्ठीदोसो एसो भणइ जणो नत्थि एत्थ संदेहो । एरिसियाओ[37] जेणं पाणहियाओ न दीसंति ॥ ७३
देवमईएँ वि भणियं मज्झं दोसेण पावकम्माए । अइदारुणं महंतं वसणं धरणस्स संजायं ॥ ७४
अन्नो वि जणो[39] भणिही[40] ईसाए एरिसं कयमणाए । ता पज्जालह जलणं जेणाहं पविसिमो तत्थ ॥ ७५
उवयारत्थं पि कयं जायं अइसरसैं कारणं मज्झं[42] । संती वि करंताणं वेयालो उट्ठए अहवा ॥ ७६
अह धरणो भणइ तयं[44] अंबे ! मा एरिसं पयंपेसु । दुप्पुत्तो हवइ जओ कह वि कुमायी ण लोयम्मि ॥ ७७
पुव्वज्जियं च पावइ सव्वो वि हु माएँ ! एत्थ लोयम्मि । अन्नस्स देइ दोसं जो होइ अयाणओ[47] सुट्ठु ॥ ७८
धरणाइएहिँ एवं भरणाओ नियत्तियाएँ ताए वि । पाणहियाओ[48] लेउं पक्खित्ता जलणमज्झम्मि ॥ ७९
मारेउं मरइ सयं वसणं दाऊण रोयएँ अलियं[50] । इत्थी कवडेण जुया तं नत्थि हु जं न विरएई ॥ ८०
इत्थीवीसासेणं वसणं पावेइ नियमओ पुरिसो । चलचित्ता दयरहिया साहसकलिया य जेणेसा ॥ ८१
अलियं पि सच्चतुल्लं जंपंती कवडसंजुया इत्थी[52] । विउसाण वि हिययाइं रंजेई किमिह मुद्धेसिं? ॥ ८२

---

1 C इच्छई । 2 it is not to be found in this Ms. 3 B C °विहीणाण । 4 B C it is not found in these Mss. 5 B मज्झ° । 6 B °अनलाणं । 7 B अणंतरं । 8 B जेणं । 9 B अन्नाणं । 10 B एसो । * The whole latter half is to be found thus in C:— एवं च तत्थ सिज्झइ जं किर कज्जं च चिंतवए । 11 B तम्हा । 12 B जं । 13–14 B चियंकरिमो । 15 B तीए । 16 ACD केणा । 17 A C D अन्नाएणं । 18–20 B अन्नयंगाओ चियं । 21 C चि । 22 B तह । 23 C पावइ । 24 A D हसणीओ । 25 A D तुम्हं । 26 A पडिवज्जाविएण, B पडिवज्जाए एत्थ । 27 B बहुयाए । 28 B तुम्हेयं । 29 B न निव्वुई । 30 B होइ । 31-32 B झत्ति । 33 B विलीणो । 34 B जोएण । 35 B रायाओ वि राय° । 36 B लोगो । 37 B एरिसयाओ । 38 B देवमईए । 39 B जणेइ । 40 B भणी । 41 C अइसरस । 42 B मज्झ । 43 B उट्ठिओ । 44 C इमं । 45 C पयंपेह । 46 A C D हु माया । 47 B अयाणओ । 48 B पाणहियाओ । 49 A D रोयए । 50 A D अहियं । 51 B विरएइ । 52 B इत्थ ।

वणइन्मिअं वि जायं होसो वि हु अवणिओ[1] मए ताव । देवमई[2] अइतुट्ठा नियगेहं पाविया पच्छा॥८३
धरणो वि मणे चिंतइ जस्स पहावेणं[3] पावियं रज्जं । तं जइ सुकयं सच्चं ता चलणा होंतु अचिरेण॥ ८४
तं नत्थि जं न सिज्झइ पुन्नेहिं समज्जियाणं[4] जीवाणं[5] । तेणं चिय पुन्नाइं करेंति जाणंतया निच्चं ॥ ८५
हियए वि जं न मायइ जं न वि जुत्तीहिं घडइ लोयम्मि । दूरं जं च असज्झं तं पि हु पुन्नेहिं संपडइ ॥ ८६
इय चिंतिऊण बहुयं[6] कुणइ मणे निच्छियं[7] इमं धरणो। जाव न जाया चलणा ताव न भुंजामि असणीयं[8]॥८७
निच्छयरहियाण जणे कज्जं न हु सिज्झए अणूयं पि । निच्छय[9]जुत्ताणं[10] पुणो गरुयं पि हु सिज्झए कज्जं[11]॥८८
कइवयदिवसेहिं तओ आउट्ठा रायदेवया अहियं । भूमीसयणम्मि ठियं धरणं पइ जंपए एयं ॥ ८९
कीस तुमं आइन्नो ? तुट्ठा हं पुत्त ! तुज्झ सत्तेणं । तुह पाया संजाया अन्नं पि य भणसु जं कज्जं[12] ॥९०
धरणेण वि सा भणिया कुणसु पसायं करेसु मह एयं । काऽसि तुमं वरसामिणि! कीस पसन्ना महं तं सि?॥९१
किं उवचिओ[13] दिन्नो एस वरो अहव इयरहा चेव ? । पाया वि[14] मज्झ नट्ठा केण व[15] दोसेण सहस त्ति?॥९२
कुलदेवया तवाहं नियओ साहम्मिओ[16] य[17] तं[18] मज्झ । सत्तेण य परिकलिओ[19] तेण पसन्ना अहं तुज्झ॥९३
उवचिओ[20] चेव तए एस वरो पंचमीएँ माहप्पा[21] । तेण न किलिट्ठकम्मो निमित्तमेत्तं[22] अहं एत्थ ॥ ९४
तुह असुहकम्मपरिपेरियाएँ कवडेण देवमइयाए । जोगियपा[23]णहियाहिं चरणाण विणासणं जायं ॥ ९५
परिपुच्छिऊण धरणं कहिऊणं कोसलस्स सव्वं पि । नियठाणं संपत्ता कुलदेवी रयणिविरमम्मि ॥ ९६
अह जायम्मि पहाएँ[24] दट्ठुं धरणस्स चरणसब्भावं । लोओ विम्हयभरिओ अहिययरो[25] मिलिओ[26] कोड्डेणं[27]॥९७
जणमज्झगओ[28] धरणो जंपइ लोयाण बोहणनिमित्तं[29] । वयणं मणाभिरामं सुइसुहजणयं च सव्वाणं[30] ॥ ९८
कह न[31] सुओ[32] जिणधम्मो जस्स पभावेण एरिसं कज्जं[33] ? । पच्चक्खं चिय जायं देवाण वि तोससंजणयं ॥ ९९
सिरिपंचमी[34]बलेणं[35] सव्वं पि हु पावियं मए एयं[36] । पुणरवि करेमि तं चिय पच्चक्खं दिट्ठ[37]पच्चइयं ॥ १००
बहुएहिं समं गहिया[38] पुणरवि धरणेण पंचमी तइया । गंतूणं जिणभवणे सूरीणं पायमूलम्मि ॥ १
कोसलनरवइणा वि हु पूयं काऊण जिणवरिंदाणं । रइयं वद्धावणयं दिवसाणं जाव मासं तु ॥ २
वित्ते वद्धावणए दिन्ने दाणम्मि बहुपयारम्मि । देवमई पट्ठविया पिउगेहे विनडिउं[39] बहुहा[40] ॥ ३
अन्नदिवहम्मि राया धरणं अहिसिंचिऊण नियरज्जे । जुवरज्जे पुण महणं दिक्खं जिणदेसियं लेइ ॥ ४
धरण-महणाण[41] दोण्हं[42] वि रज्जसिरिं तत्थ भुंजमाणाणं । वच्चइ कालो बहुओ कलियाणं धूय-पुत्तेहिं ॥ ५
देवमइया वि तत्तो अट्ट-दुह-ट्टेहिं संजुया पावा । मरिऊणं उववन्ना अइरुद्दा वाणमंतरिया ॥ ६
कोसलमुणिं च दट्ठुं एगंते झाणसंठियं संतं[44] । चिंतइ रोसाविट्ठा इण्हिं[45] विनडेमि एयं पि ॥ ७
पावेण इमेण अहं विनडेउं सव्वलोयपच्चक्खं । नीसारिया अयंडे निद्दयहियएण रुट्ठेण ॥ ८
अगणिय निययं दोसं मुणिणो उवरिं करेइ सा रोसं । अहवा पाएण जणो एरिसओ चेव संसारे ॥ ९
काउं धणवइरूवं[46] आगंतुं कोसलस्स पामूले । भणइ रुयंती एयं पुत्तेहिं निसारिया अहयं ॥ ११०
अणुकूलय-इयरेहिं उवसग्गेहिं न सक्किओ जाव । खोहेउं[47] मुणिवसहो[48] ताव य खग्गेण सो छिन्नो॥ ११

1 B अवणितो । 2 B देवमती । 3 B पभावेण । 4 B समज्जियस्स । 5 B कोयम्मि । 6 B बुन्धिरं । 7 A निच्छियं । 8 B असणाई । 9 A निच्छिय° । 10 B °सहियाण । 11 C पुव्वं । 12 B किं पि । 13 B उवचित्तो । 14 A व । 15 B व । 16 B साहम्मितो । 17 B it is not to be found in this Ms. 18 B तुमं । 19 B परिकलितो । 20 A उवचित्तो । 21 B माहप्पं । 22 B °मित्तं । 23 B जोगिय° । 24 B पभाए । 25 B it is not in this Ms. 26 C मिलिय । 27 B कोड्डेण; C कुड्डेण । 28 B °गतो । 29 B °हाए । 30 B लोयाणं । 31 B म । 32 B सुहो । 33 B जायं । 34 B °पंचमि° । 35 B °बलेणं । 36 B एवं । 37 B दिट्ठि° । 38 B गहिया । 39 B विनडिवं । 40 B बहुयं । 41 C°महण° । 42 B °महणेण । 43 A दोण्हि । 44 C सा वि । 45 A एण्हिं । 46 A °रूवं । 47 B D खोभेउं 48 B °वसहो ।

अहियासिंतस्स इहं खीणे कम्मम्मि कोसलमुणिस्स[1]। जायं केवलनाणं निव्वाणं तह य सहस त्ति[2]॥ ११२
अयाढियहम्मि नयरे केवलनाणी दिवायरं नाम । दहूण समोसरियं धरणो महणो य वंदंति ॥ ११३
नारय-तिरिय-नराउ-मरभवाण जं कारणं इहं किं पि[3]। तं सव्वं चियं तेण कहियं भोएहिं संजुत्तं ॥ ११४
*रोद्देणं नरयगई अट्टेणं तिरियसंभवो होइ । मज्झिमगुणेहिं मणुया धम्मेणं देवजाईओ[4] ॥ ११५
सुक्कज्झाणेण पुणो† सिद्धिगई होइ कम्मरहियाणं । संखेवेणं कहियं मए वि गइकारणं एयं ॥ ११६
कोसलचरियं सोउं केवलिवयणाओ[5] धरण-महणेहिं । अइनिव्विन्नमणेहिं गंतूणं नियय[6]गेहेसु ॥ ११७
दाऊण विविहदाणं काऊणं जिणवराणं[7] पूयं च । खामेऊणं लोयं[8] रज्जं दाऊण[9] तणयाणं[10] ॥ ११८
गंतूण जिणिंदघरे[11] वंदित्ता जिणवराण बिंबाइं । उवविसिय ताण पुरओ[12] पढंति गाहाण जुयलं च ॥ ११९

जय सयलतत्तदेसय ! जय सामिय ! पुन्न-पावपरिहीण ! ।
जय असरीर ! निरामय ! जय जिणवर ! पवरनाणड्ढ ! ॥ १२०

तुम्ह पसाएण म्हं दिक्खागहणं च तह य निव्वाणं[13] । आमरणंतं जायउ समाहिमरणं च अंतम्मि ॥ १२१
अह उट्ठिऊण तत्तो वंदित्ता मुणिवरं महासत्तं । गिण्हंति दो वि दिक्खं निव्विन्ना भवकडिल्लाओ[14] ॥ १२२
विहरंता य[15] कमेणं पत्ता सत्तुंजयम्मि[16] गिरिपवरे । संलिहिऊणं देहं अणसणयं तत्थ पडिवन्ना[17] ॥ १२३
चइऊण देहगोत्तिं[18] तोडेउं कम्मबंधणं निविडं । दुग्गं भय[19]परिहीणं सिवनयरिं[20] पाविया दो वि ॥ १२४
धरणक्खाणयमेयं सोऊणं जो करेइ पंचमियं । सो नर-सुरसोक्खाइं भुंजेउं[21] लहइ मोक्खं[22] पि[23] ॥ १२५

‡इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये धरणाख्यानकं
अष्टमं समाप्तम् ॥

*

९. देवीकहा ।

धरणस्स कहा कहिया चरणतहाभाव[24]संजुया जा[25] य । अच्छितहाभावजुयं देवीए अक्खिमो एण्हि ॥ १
रामकहेव ससीओ[26] कामिणिहियओ[27] व[28] पुंरिसपव्वासो । कंतारो व ससाही उत्तरदेसो इहं अत्थि ॥ २
तत्थ य[29] पुहवीतिलया देवत्थाणी व जंत[30]उ[31]वासिया । अत्थि पुरी अइरम्मा तक्खसिला नाम विक्खाया ॥ ३
अयलो व बहुपहाणो राया नामेण सीयलो तत्थ । पिसुणो व पयडअलिया संतिमई भारिया तस्स ॥ ४
ईसावसेण तीए सेससवत्तीण तत्थ जोएणं । अच्छीणं निम्महणं निययहिययाएँ निम्मवियं ॥ ५
पडिवज्जावइ एवं[32] तुम्हं वसणेण मज्झ महिलीओ । निद्दा वि णट्ठपाया दूरे चिय सुक्खमाईयाँ[33] ॥ ६
असणाईयं ताणं पइदियहं देइ अप्पणा चेव । ण्हावइ मलइ विलिंपइ नियदोसनिवारणट्ठाए ॥ ७
दहूण तीएँ चरियं राया विणएण रंजिओ सुट्ठु । सव्वेसु वि कज्जेसुं तं चिय अग्गेसरिं[34] कुणइ ॥ ८
कुच्छियकारणण अओ[35] नयणविहूणाण दंसणं पढमं । परिहरियव्वं सययं असेसं बुद्धिकलियेणं ॥ ९

1–2 B वणयाइ चाउड्ड कम्मेसु । 3 C पि हु । * The following first half is found in B:— अट्टेणं तिरियगई रोद्देण होंति नरयदुक्खाइं । 4 B कोणो त्ति । † B केवलनाणेण सासयसुहाइं । 5 B °वयणाय । 6 B सइ° । 7 C °राइ । 8 B सव्वं । 9 B च सुयाण । 10 B दाऊण । 11 B °हरे । 12 B पुरओ । 13 C निव्वहणं । 14 B °कडिल्लाओ; C °कुडिल्लाओ । 15 A ण । 16 A सत्तुंजयम्मि । 17 B C पडिवन्नं । 18 A D °गुत्तिं । 19 C भव° । 20 B सिवपुरी । 21 B भोत्तूणं । 22–23 B मोक्खसुहं । ‡ B D पंचमीफलसंसूचकं धरणाख्यानकम् ॥; C °विरचितं पञ्चमीफलसंसूचकं धरण° ॥ 24 A D °भावा° । 25 A D जाव । 26 C ससीओ । 27 C सहिओ । 28 B हिययं । 29 B व । 30 A D वि । 31 A °ओवासिया । 32 C एवं । 33 C °माईयं । 34 A अग्गसरो । 35 B C अग्गेसरिं । 36 B अओ ।

बंधो कुट्ठी पंगू विओट्ठो खिन्नकन्न-नासो य । पढमं चिय चलिएणं वज्जेयव्वा पयत्तेणं ॥ १०

तुहं[1] परिपुण्णंगे निम्मलवसणे य इट्ठभणिए य । दिट्ठे[2] य कज्जसिद्धी नियमा पुरिसाइए होइ ॥ ११

संढो य अंधएहिं हरइ बलं नियमओ मणुस्साणं । सव्वाणं पि महाणं अंधमहो दारुणो जेणं ॥ १२

इय चिंतिऊण राया ताए च्चिय संगमं कुणइ पावं । सा वि मणे परितुट्ठा मन्नइ अप्पाणयं धन्नं ॥ १३

पावं पि हु काऊणं वंचेउं मित्तमाइयं तह य । अत्ताणे[5] अहुनेहो[6] होइ दढं पावकलियाणं ॥ १४

पावेणं[7] जा लच्छी लच्छिनिहा चेव सा अहं मन्ने । परिणामे दुहजणया भुत्तं च विसुइयाहेउं ॥ १५

स च्चिय भन्नइ लच्छी दोसु वि लोएसु जा सुहं जणइ । नियमित्त-बंधुभोज्जा इयरा पुण सामिमित्तेणं ॥ १६

भोत्तूणं विसयसुहं संतिमई अह कमेण मरिऊणं । नारय-तिरियगईसुं अंधत्तं पावए दुहिया ॥ १७

इह चेव भरहवासे चंदउरे धउलसेट्ठिघरिणीए । संतिमईए जीवो उववन्नो धूयभावेणं ॥ १८

नामेणं इंदुमईया तीए सही आसि पउमिया नाम । सा वि य सावयधूया जिणवरमयरंजियमईया ॥ १९

उववासइ पंचमियं वंदइ बिंबाइँ जिणवरिंदाणं । पत्ताणं देइ दाणं अणुदियहं सुणइ धम्मकहं ॥ २०

उवरोहेणं तीए इंदुमईया वि जाइ जिणभवणे । कुणइ पणामाईयं जिणवरमाईणं एमेव ॥ २१

उवरोहेणं लोओ कुणइ बहुं[17] नवरि एत्थ पाएणं । परमत्थठियाणं जओ सीयंति हु सव्वकज्जाइं ॥ २२

निरवेक्खया जईण वि[20] कालाइविभागओ[21] इहं भणिया । सेसाणं पुण कज्जे जुज्जइ सावेक्खया चेव ॥ २३

असमत्थो वि हु जायइ कालवसेणं समत्थओ जेणं । निरवेक्खयाण जुज्जइ काऊणं तेण लोयम्मि ॥ २४

जाए पाणिग्गहणे दोण्ह वि कुमरीण ताण कालेणं । इंदुमईए नयणा केण वि दोसेण निच्छूढा ॥ २५

अह पउमियाए भणियं बहिणि ! इमं[23] तुज्झ संतियं नूणं । उदिन्नं अइरोद्दं जम्मंतरसंचियं[24] कम्मं ॥ २६

संतं पि जेण कम्मं देइ फलं सव्वजीवरासीणं । दव्वं खेत्तं कालं भवं च भावं च संपप्प ॥ २७

जम्मंतरम्मि कस्स वि दिन्नं अंधत्तणं तए सुयणु[26] ! । तस्स फलं नूणमिणं एण्हिं[27] संपावियं तुमए ॥ २८

जं पि हु कीरइ केण वि कस्स वि[28] जीवस्स दुक्खमिह लोए ।
तं पि हु किर पाविज्जइ एत्थं[29] जहन्नेण दसगुणियं ॥ २९

कम्मं च दुत्तरइयं अणुभवियव्वं च नियमओ चेव[30] । तवसा वा सोसिज्जइ[31] केण वि पुण्णेहिं कलिएणं ॥ ३०

तम्हा तुमं[32] पि[33] बहिणी ! भावेणं लेसु पंचमी महइं । जम्मंतरे वि जेणं अंधत्तं दूरओ जाइ ॥ ३१

तव्वयणेणं तीए[35] गहिया सिरिपंचमी विहाणेणं । गंतूण जिणिंदघरे भावेणं दुक्खभीयाए ॥ ३२

भइनिसयासत्ताण वि दुक्खेहिं विडंबियाण जीवाणं । धम्मम्मि मई जायइ गुरुकम्मं पाणिणं मोत्तुं ॥ ३३

गुरुकम्मा जेण इहं बाहिज्जंता वि तिक्खदुक्खेहिं । अहियवरं पावं चिय कुणंति तं[36] बहु-रोगेहिं[37] ॥ ३४

बहुं रोगं[38] भायं नियमा पावाण होइ[39] कारणयं[40] । तेणं चिय विउसजणो एयाणं वज्जणं कुणइ ॥ ३५

चित्तेणं चिय बंधइ पुण्णं पावं च जीवसंघाओ[41] । उवओगवज्जियाणं थेवं चिय बंधणं जेणं ॥ ३६

पउमा वि हु पइदियहं इंदुमईए जिणिंदधम्मम्मि । कुणइ थिरत्तं तइया देसण-दाणप्पयारेहिं[44] ॥ ३७

इंदुमइया वि पच्छा जिणवरधम्मम्मि निच्चला जाया । काऊण इमं हियए मित्तो न हु बंधवो[45] होइ ॥ ३८

---

1 C ढ । 2 A दिट्ठे, D दिट्ठे । 3 C परि° । 4 B इ । 5 B अत्ताणो । 6 B °बालो । 7 B पावेणं । 8 B °निभा । 9 B °सेस° । 10 B °सेसेण । 11 B बधक° । 12 C नामेणं । 13 A C इंदुमई । 14 B साहूण । 15 A जिणवर° । 16 B °विवाण । 17 A D कहुं । 18 C °विवाह । 19-20 A D जईणं । 21 A D °विहागओ । 22 A D य जणे वि; C विकसेहिं । 23 C मइं । 24 B °संचियं । 25 B °कोसिं । 26 A सुयण । 27 B इण्हिं । 28 A य । 29 B इत्थ । 30 B जेण । 31 B सोसिज्जइ । 32 A D तुमम । 33 A वि । 34 A लेसु । 35 B तीए । 36 C से । 37 B °रहेणं । 38 B बहुं । 39 B कारणं । 40 B होइ । 41 B °संघाओ । 42 B जेण । 43 B तइया । 44 B °प्पयारेण । 45 B बंधवो ।

जुव्वम्मि वए चिंतइ इंदुमई उज्जमीवं एएणं । नयणाइं होंतु मज्झं अन्नभवे सव्वहियाइं ॥ ३९
नयणाणं चंगत्ते सव्वं पि हु चंगयं इहं अंगं । गुह-वज्जमहिमाए अन्नाणं वि महिमा जेणं ॥ ४०
अंधेण नरो बद्धो छुट्टेज्ज कयाइ दिव्वजोएणं । दिट्ठीए पुण बद्धो सययं पि न छुट्टइ कया वि ॥ ४१
सव्वाण वि दूरेणं दिट्ठि च्चिय एत्थ दूइया निउणा । इट्ठा-ऽणिट्ठविहायं[5] जेणं सा चेव कज्जेइ ॥ ४२
जं नयणाण न भावइ हिययं दूरेण तं फुडं चयइ । तेणं चिय नयणाणं माहप्पं सव्वकज्जेसु ॥ ४३
अह अन्नया कयाई इहइं[7] भरहस्स मज्झखंडम्मि । अहिछत्तनामियाए नयरीए माहवनिवस्स ॥ ४४
लीलावइपरिणीए मरिऊणं कम्मपरिणइवसेणं । इंदुमईए जीवो उववन्नो कुच्छिमज्झम्मि[10] ॥ ४५
पडिपुन्नेसु दिणेसुं सोहणलग्गम्मि संपवत्तम्मि[11] । उत्तत्तकणयवन्ना जाया तीसे सुहा कन्ना ॥ ४६
जायाएँ जेण तइया दिप्पइ सव्वो वि जणवओ तावँ[12] । देवि त्ति नाम तीसे ठवियं जणणीएँ तेणेव ॥ ४७
वड्ढंतीए तीए वड्ढइ तारुन्नयं सलावन्नं[13] । तरुणाणं तावकरं अणंगसत्थं व अंगमयं[14] ॥ ४८
सीसे वि तीएँ धरिया पिट्ठि[15] च्चियँ ठंति केसया निच्चं । अहवा कसिणसहावा पहुणो दिट्ठिं विवज्जंति ॥ ४९
सरलो वि कुडिलरूवो तीएँ निडालम्मि कुडिलसंघाओ । अहवा अलियपसंगे सरला वि हु कुडिलया होंति[18] ॥ ५०
किण्हाओ कुडिलाओ भमुहाओ दो[19] वि[20] तीएँ[21] रायंति । लोयणबाणजुयाओ[22] मयणस्स व चावलट्ठीओ ॥ ५१
सवणंतं पत्ताइं निम्मल-कसिणाइँ[23] तीएँ नयणाइं । विउसाणं व मणाइं कस्स वँ[24] हिययं न मोहंति[25] ? ॥ ५२
किं वन्निएण बहुणा ? सव्वं पि हु तीए अंगसंठाणं । इयरतरुणीण दिट्ठं मसिवट्टं देइ वयणेसुं[26] ॥ ५३
कुलकमवसेण तीए धम्मो वि हु जिणमओ मओ निच्चं । नर-सुरसुहसंजणओ मोक्खस्स पसाहओ[27] तह य ॥ ५४
कुलकमओ वि हु पत्तो मेल्हिज्जइ[28] दोससंजुओ धम्मो । दालिद्दं पिव दुहओ कलिऊणं विउसलोएणं[29] ॥ ५५
पउमा वि समाहीए मरिऊणं लच्छिसुंदरो देवो । माहिंदे वरकप्पे उववन्नो पुन्नजोएणं ॥ ५६
ओहिन्नाणवसेणं देविं दट्ठूण नेहवसवत्ती । सो सहसा संपत्तो अहिछत्तं रयणिसमयम्मि ॥ ५७
इंदुमईए रूवं काऊणं नयणवज्जियं तत्थ । पउमी[30] कहिँयं[31]-कलियं दंसेइ झत्ति गायंती[32] ॥ ५८
जम्मंतरचरियाइं जह जह गायंति ताओ[33] जुवईओ । तह तह देवीहिययं करुणाएँ समाउलं जायं ॥ ५९
दट्ठूणं वि[35] जुवईओ रुयमाणं विउजणं पि सहस त्ति । कुव्वंति अंसुवायं जाईए पच्चयवसेणं ॥ ६०
अह जायम्मि पहाएँ दट्ठुं[37] रूवं[38] च[39] ताणि[40] सो[41] देवी[42] । ठाणं जाइं[43] कम्मं[44] सव्वं पि हु पुच्छइँ[45] कमेणं[46] ॥ ६१
ताहिँ[47] वि सव्वं कहियं जं जहवत्तं च अन्नजम्मम्मि । तं सोउं देवीए जायं जाईएँ संभरणं[48] ॥ ६२
अह मुच्छिऊण सहसा निवडीया आसणाओ भूमीए । पच्छा रायाईया दुहचित्ता तत्थ सम्मिलिया ॥ ६३
सलिलेणं अनिलेणं आसत्था उट्ठिऊण सा देवी । आलिंगिऊण पउमीं दुहिया अइनिब्भरं रुयइ[50] ॥ ६४
अबला बाला नीया दुक्खं रुइएण उवसमं नेंति[51] । तव्विरहियाण ताणं मरणं चिय आयए जेणं ॥ ६५
संठविऊणं ताओ उवविसिउं आसणेसु सव्वे वि । अहियं विम्हियचित्ता पुच्छंति यँ[52] कारणं तत्थ ॥ ६६

---

1 B [illegible] । 2 A होंति, D [illegible] । 3 B °[illegible]° । 4 A C [illegible] । 5 B °[illegible] । 6 A D [illegible] । 7 B [illegible] । 8 B [illegible] । 9 B [illegible] । 10 B [illegible] । 11 B [illegible]° । 12 C [illegible] । 13 B [illegible] । 14 B °[illegible] । 15 B [illegible] । 16 B [illegible] । 17 B °[illegible] । 18 B [illegible] । 19–20 B [illegible] । 21 B [illegible] । 22 B °[illegible] । 23 C °[illegible] । 24 B [illegible] । 25 A D [illegible] । 26 B C [illegible] । 27 B [illegible] । 28 B [illegible] । 29 B °[illegible] । 30 B [illegible] । 31 B [illegible]° । 32 B [illegible] । 33 B [illegible] । 34 A [illegible] । 35 A it is not found in this Ms. 36 B [illegible] । 37–42 A [illegible] । 43 A B [illegible] । 44 A [illegible] । 45 B [illegible] । 46 B [illegible] । 47 B [illegible] । 48 B [illegible] । 49 A C [illegible] । 50 B [illegible] । 51 B C [illegible] । 52 C [illegible] ।

अह लच्छिसुंदरेण वि नियरूवं पयडिऊण[1] अइरम्मं । नियमाईयं पुरओ[2] कहियं सव्वं पि वुत्तंतं[3] ॥ ६७
कहियम्मि तम्मि पच्छा जाओ बहुआण धम्मपडिबोहो । पव्वयओ च्चिय पायं कज्जेसु पयट्टए लोओ ॥ ६८
दाऊणं देवीए वत्था-ऽऽभरणाइँ[4] बहुपयाराइं । सुयणु! सरेज्जसु वसणे भणिऊण अदंसणो जाओ ॥ ६९
सुरलोयगए देवे विम्हयभरिओ जणो वि विक्खिरिओ । देवी वि धम्मकज्जे अहिययरं उज्जमं कुणइ ॥ ७०
राया वि मणे चिंतइ कस्सेयं कन्नयं पयच्छामि ? । अणुरूवो मीएँ[5] वरो विरलो च्चिय एत्थ लोयम्मि ॥ ७१
अहवा किं बहुएणं ? विरएमि सयंवराएँ[6] मंडवयं । जेण वरेइ सयं चिय एस च्चिय रोइयं[7] पुरिसं ॥ ७२
कारावियं च बाहिं नयरीए सरिसभूमिभायम्मि । मंडवयं अइविउलं[8] मंचेहिँ समन्नियं रइरं[9] ॥ ७३
आहूया रायाणो जे के वि हु दसदिसासु वट्टंति । दिन्नाइँ[10] [11] वासाइं[12] सयणा-ऽऽसणमाइकलियाइं ॥ ७४
अब्भुदियहम्मि जाए कन्नाएँ सयंवरस्स जोगम्मि । सव्वे[13] वि[14] [15] नरवइणो मंचेसु पइट्ठिया कमसो ॥ ७५
देवी[16] वि भूसियंगी चडिऊण रहम्मि जुत्ततुरयम्मि । पविसइ मंडवमज्झे खोहंती[17] निवइचित्ताइं ॥ ७६
दट्ठूण तयं इंतिं सव्वे वि हु नियमणम्मि चिंतंति[18] । सो च्चिय पुरिसो सुहओ[19] जस्सेसा घल्लिही मालं ॥ ७७
अप्फा(प्फा)लियम्मि तूरे तह य पढंतेहिँ बंदिण सएहिं । नियपडिहारी कमसो दंसेइ नराहिवे सव्वे ॥ ७८
सव्वे वि हु मोत्तूणं देवी वरमालियं गुणड्ढस्स । कंठम्मि विलंबेई कायंदीनयरिनाहस्स ॥ ७९
एत्थंतरम्मि कुविया नरवइणो वयणयं पयंपंति । अवमाणं अम्ह कयं सव्वाण वि पेच्छ एयाए ॥ ८०
रूवाईएहिँ कलिए सव्वे वि हु मेल्लिऊणं[20] निवतणए । सव्वाण अहम्मयरे पावाए घल्लिया माला ॥ ८१
अहवा जाइवसेणं[21] सरियाओ तह य दुट्ठ[22]महिलाओ । मोत्तूणं उच्चाइं[23] नीयं च्चिय जंति पाएण ॥ ८२
अन्नो पुण भणइ इमं दोसो भणयं पि नत्थि एयाए । नयणाण चरियमेयं ताणं च्चिय निग्गहं कुणिमो ॥ ८३
गहिऊण तओ चावं लोहमइं गोलियं च घल्लेउं[24] । निच्छोलइ नयणाइं देवीए लाहवगुणेणं ॥ ८४
आकंदिऊण पडिया धरणीए नियलोयपरियरिया । देवी सरेइ हियए अह लच्छीसुंदरं देवं ॥ ८५
वसणम्मि समावडिए झत्ति उवायस्स चिंतणं[25] उचियं[26] । इयरह वड्ढइ दुक्खं समयं च्चिय निसुणमाणेणं ॥ ८६
उज्जोयंतो गयणं विमाणरयणेहिँ सो सुरो सहसा । संपत्तो नेहवसा लोयाण विबोहणट्ठाए ॥ ८७
थंभेऊणं सयले[27] निवतणए जंपए इमं वयणं । उव्वहह पुरिसनामं[28] ववहारं नेयँ[29] जाणेह ॥ ८८
एक्को च्चिय परिणेई कन्नं किर जाणए जणो सव्वो । तो[30] तुम्हे[31] इह खुहिया कहह मइं केण कज्जेणं ? ॥ ८९
जम्मंतरसंजणिओ संजोओ जेण एत्थ[32] मिहुणाणं । रूवाईया तेणं नेहस्स न कारणं होंति ॥ ९०
अह गिण्हिऊण देविं[33] फंसेउं करयलेहिँ अच्छीणि । सव्वाण वि पच्चक्खं भणइ इमं पेसलं वयणं ॥ ९१
जम्मंतरम्मि[34] तुमए सुयणु ! कया पंचमी सुभत्तीए । तस्स[35] पभावेणं[36] तुहं नयणाइं होंतु[37] पउणाइं ॥ ९२
तक्खणमेत्तेणं[38] तओ नयणाइं तीएँ[39] सुट्ठु[40] रम्माइं । जायाइं लोयाणं जिणधम्मे पच्चयकराइं ॥ ९३
भणिया य सुरेण इमं नरवइणो देविकायजेणणत्थं[41] । जइ इट्ठं नियजीयं ता देविं नमह[42] उट्ठेउं[43] ॥ ९४
ते वि हु मरणभएणं मेल्लित्ता जाइमाइअहिमाणं । सव्वजणाणं पुरओ[44] नमंति देवीएँ पयकमलं ॥ ९५

1 B पइडिऊण । 2 B पुरओ । 3 B कहियं पि । 4 A D °ऽऽहरणाइँ । 5 A C D इमीएँ । 6 B सयंवरम्मि । 7 B रोइयं । 8 B °रम्मं । 9 B रइयं । 10 B दिन्ना । 11 B it is not to be found in this Ms. 12 B आवासाओ । 13 B सव्वं । 14–15 B चिय । 16 B कुमरी । 17 B खोभंती । 18 B चिंतिंति । 19 B धन्नो । 20 B मेल्लिऊण । 21 B °वसेणं । 22 B D दुट्ठ° । 23 B उच्चाइं । 24 B घल्लेवि । 25 A चिंतणं । 26 A उचियं । 27 B सयले । 28 A D °नामं । 29 B नेय । 30 A तो । 31 A तुम्हे । 32 B इत्थ । 33 B देवी । 34 B °मंतरे वि । 35 B तीए । 36 B पहावेण । 37 A होंति; D हुंति । 38 B °मित्तेण । 39 B सुट्ठु । 40 B तीएँ । 41 B °जोयण° । 42 A D नमह । 43 B निहिऊणा । 44 B पुरओ ।

देवीएँ कहाँ एवं सोऊणं जो करेइ पंचमिवं । सबेसिं पि सुहाणं सो वि हु खलु भायणं[1] होइ ॥ १२५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये देव्याकथानकं नवमं समाप्तम् ॥

*

१०. भविस्सयत्तकहा ।

लोयणतइयाबछुयं विसंतं देविसंतियं भणियं । दीवंतरसोक्खछुयं भविस्सदत्तस्स वोच्छामि ॥ १

सुणिवइ इव बहुविबुहो सायर इव दोणिपोवपरिकलिओ । जंबुद्दीवो रम्मो दीव-समुद्दाण मज्झगओ ॥ २

तस्स य दाहिणभरहे[2] मज्झिमखंडम्मि तित्थपुण्णम्मि । धम्मम्मि य पइदियहं सुहरसकलिए विसालम्मि ॥ ३

रम्मो[4] व सुरसमेओ सुगओ इव अक्खसत्तपसवओ । चंदो व नहालीणो चक्कं पिव बहुपयावासो ॥ ४

उवहि व विविहरयणो दिवससमूहो व मंदियसमाणो । हत्थि व पउरपमओ[7] कुरुदेसो अत्थि रमणीओ ॥ ५

हंसो[8] व सुप्पयारं नयरं नामेण गयउरं तत्थ । सरओ[9] व सुद्धकंठं[10] दिणयरबिंबं व बहुउदयं ॥ ६

कामो व सचावंगो इंदो इव सुरगणेहिँ कयसोहो । कउरववंसप्पभवो भूपालो नाम तन्नाहो[11] ॥ ७

दुक्का-ऽदुक्कसभावं पुहइं[12] कोहाइवज्जियमणेणं । पालंतेणं सययं[13] नियनामं तेण सच्चवियं ॥ ८

जो चिय पालइ पुहइं[14] सो चेव य एत्थ होइ भूपालो । जो पुण अन्नायरओ सो चरडो अहव लुंटाओ ॥ ९

तत्थेव य वरनयरे धणवइनामेण वाणिओ तइया । सव्वाण वि लोयाणं[15] विहवेणं[16] उत्तमो आसि ॥ १०

भूपालस्स वि पुओ[17] विहवेणं सो दढं[18] तहिँ[19] जाओ[20] । सव्वजणाणं[21] उवरिं सेट्ठिपयं पावए तह य ॥ ११

विहवेणं गरुयत्तं विहवेणं[22] सयणपरियणाईयं । विहवेणं सुहभावो विहवेणं वसणपरिहाणी ॥ १२

गुणिणो गुणिणो[24] धीरा जाइ-कुलाहिँ भूसिया अहियं । धणवइणो घरदारे पइदियहं सेवया जंति ॥ १३

तम्हा अह तह जुज्जइ विहवस्सुप्पायणं इहं लोए । विहवरहियाण जेणं सव्वो वि परम्मुहो होइ ॥ १४

कमलसिरी सिरितुल्ला तस्स य सेट्ठिस्सँ वल्लहा भज्जा । अणुदियहं पइभत्ता अणुकूला सव्वकज्जेसु ॥ १५

सा चेव हवइ भज्जा घइइड जा करेइ अणुदियहं[27] । इयरा चंडसहावा घरिणीरूवेण वइरिणिया ॥ १६

घरिणीकुसलत्तेणं सोहं पावेइ[28] इह जणे पुरिसो[29] । मइकुसलो वि हु जेणं पुरिसो किं हंडियं[30] लेइ[31] ? ॥ १७

विसयसुहं सेवंती कमलसिरी अह कमेण संजाया । गब्भवई[32] सुहसुविणा वहमाणी हिययआणंदं ॥ १८

कुलया कंतसरूवा विहवजुया वल्लहा य नियपइणो । गब्भविहूणा नारी अकयत्थं मुणइ अप्पाणं ॥ १९

जह जह वड्ढइ गब्भो तह तह तीए वि वड्ढए अंगं । अहवा उदरपवड्ढी[34] जणणीए कुणइ वड्ढ(ड्ढ)त्तं[35] ॥ २०

दोहलए पडिपुण्णे कालेणं[37] तीएँ दारओ[38] जाओ । नयण-मणाणंदयरो जणणीए तह य लोयाणं ॥ २१

बालचरियाइँ दट्ठुं सव्वाण वि होइ नेहसंबंधो । जणणीएँ पुणो नेहं जणणि च्चिय जाणए तणए ॥ २२

पिउ-माईसु नेहो नासइ इत्थीण तेत्तिओ[39] नियमा । तणयाणं जम्मेणं वत्थूण सहावओ एत्थं ॥ २३

चित्ते वद्धावणए दिन्ने दाणम्मि विविहलोयाणं । कालेण कयं नामं भविस्सदत्तो त्ति पियरेहिँ ॥ २४

---

1 B भायणो । * B पञ्चमीफलसंसूचकं देवी(व्या)ख्यानकं समाप्तं नवमम् ।; C महेश्वरसूरिविरचितं पञ्चमीमाहात्म्यसूचकं देव्याख्यानकं समाप्तं नवमम् । 2 C बिम्बं । 3-5 B दाहिणभरहे तस्स य । 6 B सम्मु । 7 B °पओ । 8 B हंसु । 9 B सरउ । 10 A D °कंठं । 11 B तन्नाहो । 12 B पुहवी । 13 B सययं । 14 C पुहइं । 15 B वणियाणं । 16 B विहवाणं; C विहवेण य । 17 B पुत्ते । 18 B [illegible] । 19 B पुओ । 20 B जाओ । 21 A C D °जणेणं । 22 B [illegible] । 23 B विहवेण य । 24 A D गुणवंतो । 25 A [illegible] । 26 C [illegible] । 27 C अणुदियहं । 28 B C पावंति । 29 B C पुरिसा । 30 C हंडियो । 31 C लेइ । 32-33 B गब्भं वहइ सुहेणं । 34 B °वड्ढिया । 35 B °त्तं मुहं । 36 B D A [illegible] । 37 B कालेणं । 38 B दारओ । 39 B तित्तिओ ।

अट्ठवरिसो य तो[1-2] सो[1-2] उवणीओ उज्झयाण पढमत्तं । अचिरेणमसीयाओ[3] निज्जाओ तेण सव्वाओ ॥ २५
जिणधम्मस्स वि तत्तं विन्नायं तेण विणयपउणेणं[4] । लोयस्स वि ववहारो तेण कओ एत्थ निव्वाहो ॥ २६
मोत्तुं[5] जणववहारं तत्तं चिय जो करेइ निरवेक्खो । सो वज्जिज्जइ लोए धम्मस्स य हीलणं होइ ॥ २७
संजमजुत्तो वि जई हीलावंतो जिणस्स मग्गं तु । मिच्छदिट्ठिजणाओ हीणयरो सो इहं नेओ[9] ॥ २८
दोसेण दुगुंछाए समाहिगुत्तस्स मुणिवरिंदस्स । धणवइणो कमलसिरी सहस च्चिय अप्पिया जाया ॥ २९
भणिया सा धणवइणा मा पुरओ ठासु मज्झ नयणाणं । अचिरेणं चिय वच्चसु नियपिउगेहम्मि किं बहुणा ? ॥ ३०
कमलसिरीए भणियं नाह ! न जंपेसु एरिसं वयणं । निक्कारणरोसणयं[10] विन्नाण वि जेणं हसणीयं[11] ॥ ३१
गहिऊण तओ कंठे निस्सारइ नियगगेहदाराओ । एगागिणी रुयंती[12] कमलसिरी सो दढं कुविओ ॥ ३२
नायं ताओ जणाए रुट्ठो नियमेण एस मह अज्ज । एयारिसं अणेणं कइया वि न चिट्ठियं[14] जेण ॥ ३३
तत्थेव य वरनयरे पिउगेहे सा गया सुविच्छाया । दट्ठुं च तइं इंतिं पिउलोओ दुक्खिओ जाओ ॥ ३४
रुयमाणिं संठविउं[16] पुच्छंति य[17] कारणं च आगमणे । सा वि हु साहइ तेसिं सव्वं पि य भत्तुणो चरियं ॥ ३५
एत्थंतरम्मि पत्तो भविस्सदत्तो वि णायवुत्तंतो । कमलसिरीए भणिओ पुत्त ! न जुत्तं कयं तुमए ॥ ३६
तुह पिउणा पुत्त ! अहं केण वि दोसेण जइ वि निच्छूढा । तह वि हु तुह तं गेहं मोत्तूण न जुज्जए कह वि ॥ ३७
जंपइ भविस्सदत्तो न हु जुत्तं अंबि ! एरिसं वयणं । जणणीविरहे जम्हा जणओ खलु पित्तिओ[18] होइ ॥ ३८
तत्थेव य अच्छंतो वाणिज्जं चेव कुणइ सो कुमरो । सव्वकलासु वि[20] कुसलो सव्वाण वि तोससंजणओ ॥ ३९
तत्थेव य वरदत्तो तस्स य घरिणी मणोरमा नाम । ताण य नायसरूवा धूया वररूवसंपन्ना ॥ ४०
सा परिणीया पच्छा धणवइणा मग्गिऊण वरदत्तं । तीसे जाओ पुत्तो नामेणं बंधुदत्तो त्ति ॥ ४१
कालेणं संपत्तो[22] तारुन्नं जाव रम्मयं सुट्ठु । ताव वयंसेहिँ इमो भणिओ काऊण एगंते ॥ ४२
जो तरुणत्ते[23] दव्वं विढवेइ न नियबलेणं केणावि । सो विहवे सोयंई[25] *कज्जेसु विसूरमाणेसु ॥ ४३
पुव्वगए दिवसम्मि बहुहिँ मासेहिँ एत्थ लोएण । तं किं पि हु कायव्वं जेणंते[26] सोक्खयं[27] होइ ॥ ४४
पुव्वज्जियदव्वाइं जो भुंजइ महिलिय व्व घरमज्झे । सो पुरिसनामधारी[28] कह न वि लज्जेइ लोयम्मि ? ॥ ४५
विढवेऊणं दव्वं जो न वि वियरेइ सयणमाईसु । पुरिसायारो य फुडं सो निवसई महिलिया गेहे ॥ ४६
तम्हा सुवन्नभूमिं गंतूणं अज्जिमो महादव्वं । जेण जणाणं मज्झे पुरिसत्ते पाविमो लीहं ॥ ४७
जंपइ य बंधुदत्तो जुत्तं तुम्हेहिँ जंपियं एयं । एरिसयं पुव्वं चिय मज्झ वि हियए ट्ठियं चेव ॥ ४८
गंतूण पिउसयासे पभणइ एवं च बंधुदत्तो वि[31] । ताय ! अहं वच्चामो सुवन्नदीवम्मि दविणत्थं ॥ ४९
धणवइणा वि य[32] भणियं जुज्जइ वणियाण एरिसं काउं । किं तु तुमं एगो च्चिय अम्हं चक्खू इहं पुत्त ! ॥ ५०
देसंतरं च गरुयं सायायं तह य जलहिउत्तरणं । दविणं च[34] अत्थि तुम्हं भुंजंते जं न निट्ठइ[35] ॥ ५१
तह वि न मेल्लइ जाहे गहगाहं[36] कह वि बंधुदत्तो वि । ताहे सोऽणुन्नाओ पिउणा मायाए[37] किच्छेणं ॥ ५२
घोसावियं च नयरे सुवन्नदीवं[38] च[39] जो वयइ को वि । तस्साहं वट्टेमो[40] सव्वेसु वि कज्जाएसु ॥ ५३

1-2 B ताओ । 3 B °असीयाओ । 4 A D °पउणेण । 5 B मोत्तुं । 6 A संजम° । 7 A होइ । 8 C °सिरीय वि । 9 B नेओ । 10 B °रूसणयं । 11 B होइ । 12 B हसणियं । 13 A D रुयंती । 14 B चेट्ठियं । 15 A [illegible] । 16 B संठवियं । 17 C हु । 18 B पिअओ । 19 C °कलाइं । 20 C it is not found in this Ms. 21 B C मणोरमा । 22 C सो पत्तो । 23 B तारुन्ने । 24 C नियबलेण । 25 A C सोयइ । * In B following quarter is found:—[illegible] । 26 B जेणं चिय । 27 B सोक्खमिह । 28 B °धारो । 29 B न [illegible] । 30 B C हियए° । 31 B [illegible] । 32 C हु । 33 B चेव । 34 C [illegible] । 35 A C D निट्ठाइ । 36 C गहगाहं । 37 B मायाए । 38 C °दीवम्मि । 39 C it is not found in this Ms. 40 B वट्टेमो ।

सो उवविट्ठो संतो दहूणं तं सुयाणियं कन्नं । नियनयणाणं मन्नइ सफलत्तं अहियमेवेण ॥ १००
दोण्हं पि हु अन्नोन्नं हिययनियम्मो य हरिसो जाओ । जइ सुवयसलोणं अम्हाणं होज्ज संबंधो ॥ १
एयंतरम्मि जंपइ सहसा अह खेत्तदेवया तत्थ । तुम्हाण होउ सुयणु ! संबंधो मज्झ वयणेणं ॥ २
महसा सुरंग-पिहिया दो वि जणा जाव तत्थ अच्छंति । ताव य पत्तो असुरो नामेणं असणिवेगो त्ति ॥ ३
चिंतइ सो वि मणेणं दीसइ मणुयाणं मिहुणयं एत्थ । तं घल्लेमि समुद्दे गहिऊणं नियहत्थेहिं ॥ ४
ताव य खणेण आवते अहिणवरं सोऽसुरो पसन्नमणो । जाणइ ओहिवसेणं मह मित्तो एस पुव्विल्लो ॥ ५
पच्छा भविस्सदत्तो भणिओ असुरेण नेहकलिएण । वरमित्त ! तुमं दिट्ठो चिरकालाओ इहं अज्ज ॥ ६
जम्मंतरवित्तंते कहिए असुरेण तस्स कुमरस्स । जाया मणम्मि तुट्ठी मिलियं चित्तं च अन्नोन्नं ॥ ७
दोण्ह वि तत्थ खणेणं सुहमुहुत्तम्मि पाणिगहणं च । असुरेण समणुरूवं निम्मवियं जह य जणयेणं ॥ ८
भणिओ य तुमं राया एत्थ पुरे तह य सयलदीवम्मि । रयण-सुवण्णाईयं सव्वं चिय तुह कयं एयं ॥ ९

इय जंपिऊण वयणं नियठाणं सामिऊण सो पत्तो ।
ते वि हु दोन्नि वि पच्छा विसयसुहं तत्थ भुंजंति ॥ ११०

अह अन्नया कयाई भविस्सदत्तेण पुच्छिया भज्जा । नियवुत्तंतं अक्खइ जं जहवित्तं च तुट्ठकलिया ॥ ११
नयरं च दीवतिलयं एयं राया जसोहरो एत्थं । भयदत्तो मह जणओ जणणी वि हु नागसेण त्ति ॥ १२
अन्नो वि आसि लोओ बहुविहलोएण संजुओ सुहओ । विन्नाण-नाणकलिओ देवसमूहो व्व इह नाह ! ॥ १३
केणावि हु सहस च्चिय सव्वो वि हु रायसंजुओ लोओ । रयणायरम्मि खित्तो अहमेव य मुक्किया एक्का ॥ १४
मह जणणी-जणएहिं निय-नियरूवं च कारियं पुव्विं । पेच्छंतीए इमाइं मए वि कालो इहं गमिओ ॥ १५
तप्पभिइं भुंजंता विसयसुहं दो वि तत्थ नयरम्मि । अन्नोन्नं पडिबद्धा गयं पि कालं न याणंति ॥ १६
कमलसिरी वि ससोया सुव्वयअज्जाए नाणकलियाए । कहइ रुयंती दुक्खं नियतणयविओइया पणया ॥ १७
भवणीय तीए बहुयं सोयं सा समणिया सुव्वयणेहिं । गिण्हावइ पंचमियं वच्छरं तीइ फलभावं ॥ १८
कहियाइं ताइं तीए संवच्छर-मास-पक्ख-दियहाइं । होही जेसु इमाए भविस्सदत्तेण मेलावो ॥ १९
तव्वयणसत्थहियया कमलसिरी सुव्वयाए पामूले । जिणसाहुपूयणरया अच्छइ ओहिं चिंतिंती ॥ १२०
आसा रक्खइ जीयं सुट्ठु वि दुहियाण एत्थ संसारे । होइ निरासाण जओ तक्खणमित्तेण मरणं पि ॥ २१
अन्नदियहम्मि भणिओ भविस्सदत्तो वि नियकंताए । सामिय ! कहेसु मज्झं अप्पणयं ठाणमाईयं ॥ २२
कहियं च तेण सव्वं जं जहवित्तं च दीवपज्जंतं । सरिऊण नियजणणिं पच्छा सो दुम्मणो जाओ ॥ २३
भणिओ य तीए सामिय ! कीस तुमं झत्ति दुम्मणो जाओ ? । तुह विमणत्तं दट्ठुं मज्झं दुहं दारुणं होइ ॥ २४
अणुमाणेणं नज्जइ हियए दुक्खेण डज्झंतीयं । सोक्खं अह वा दुक्खं संकंतं वयणछायाए ॥ २५
पभणइ भविस्सदत्तो पावो हं निट्ठुरो पिए ! सुट्ठु । तइयच्छलं पि जणणिं पेच्छामि न जेण गंतूणं ॥ २६
गहिऊण सारभूयं वच्चामो ताव जलहितीरम्मि । तत्थ ठियाणं होही को वि हु अणुगामिओ सत्थो ॥ २७
पभणइ सा वि हु सामिय ! जं तुह चित्तस्स किं पि पडिहाइ । तं कीरइ अचिरेणं अहं पि अणुकूलिया तत्थ ॥ २८
अह पणमिऊण पढमं दो वि हु चंदप्पहस्स भवणं । संचारिंति कमेणं जं जं चित्तस्स पडिहाइ ॥ १२९

---

1 B [illegible]। 2 A D [illegible]। 3 B व। 4–6 B [illegible]। 7 B [illegible]।
8 B [illegible]। 9 A सो। 10 A D [illegible]। 11 B [illegible]। 12 C [illegible]। 13 B पुव्वं। 14 B [illegible]।
15 C [illegible]। 16 B [illegible]। 17 B [illegible], C [illegible]। 18 B [illegible]। 19 A [illegible]। 20 A [illegible]।
21 B [illegible]। 22 B [illegible]। 23 A [illegible]। 24 A [illegible]। 25 B [illegible]। 26 B [illegible]। 27 B [illegible]।
28 B [illegible]। 29 B [illegible]। 30 B [illegible]। 31 C [illegible]। 32 C [illegible]। 33 B [illegible]।

नच्चंति तीरदेसे कइवयदियहाइँ जाव सुहठाणे । ताव य पत्तो सत्थो बंधुदत्तो तहिं चेव ॥ १२०
उत्तरिऊणं तुरिया सव्वंता पेच्छिऊण तं मिहुणं । गंतूण सुट्ठु सुहया कहंति ते बंधुदत्तस्स ॥ २१
सो वि हु उत्तरिऊणं जाव य पावेई तं पएसं तु । पेच्छइ भविस्सदत्तं ताव य बहुलज्जिओ जाओ ॥ २२
दट्ठूण बंधुदत्तं भविस्सदत्तो वि[1] उट्ठिउं[2] सहसा । आलिंगइ नेहेणं मिलिउं बहुभावों बंधुजणो ॥ २३
अह भणइ बंधुदत्तो पावो हं सिहिसंगमवओम्मो[3] । तुज्झ अणाहस्स मए पावं परिचिंतियं चेव ॥ २४
तस्स लोभपावं गसाणो तं मए इहं मुक्को । मह पावं चिय पावं अहियवसा सुट्ठु सुद्धो अप्पो ॥ २५
दुज्जणजणविन्नासियं करणं पि हु लज्जिकरणं होइ । सुकडियाय नियसा अयसो पावं च विस्सुयाणं ॥ २६
पणमइ भविस्सदत्तो सव्वं पि हु तुज्झ संतियं एयं । तुज्झ कयं पि हु सव्वं मा चिंतसु किं पि पुव्वकयं ॥ २७
इय जंपिऊण सव्वे ण्हावेउं भोइया अहिच्छाए । तह पुच्छिया य सव्वं मह-भायसंतियं पच्छा ॥ २८
भणिओ य बंधुदत्तो एयं सव्वं तहेव भाउवं । नियपवहणेसु[11] निव्वइ मच्छाओ जेण नियनयरं ॥ २९
अणुमन्निय तव्वयणं चिंतइ हियएण बंधुदत्तो वि । सव्वं पि अणवसयं कह मज्झं होसए एयं ? ॥ १४०
अहवा मह पुत्तेहिं एयं नियमेण आणियव्वमेण । इयरह को[12] मेळावो समयं एएण अम्हाणं ? ॥ ४१
तो वंचिऊण एयं सव्वं गहिऊण वच्चिमो सिग्घं । पच्छा मरिही एसो सुक्को वि हु एत्थ दीवम्मि ॥ ४२
इय चिंतिऊण भणियं पेसइ भाउअयं तहिं ताव । जेण इमं परिरक्खइ सव्वं पि हु पवहणोवायो[14] ॥ ४३
देसं[15] पि[16] अहं पि तहिं जत्थ इमं कीरए य तव दव्वं । एत्थेव तुमं अच्छाहि जा सव्वं तत्थ संवरेइ ॥ ४४
काऊण इमं ठाए अहमेव य सयललोयपरियरिओ । घेत्तूण तुमं चलिमो गहिऊण भंडाइयं पउरं ॥ ४५
मोत्तुं भविस्सदत्तं ठवियं नियपवहणम्मि सव्वं पि । सव्वेउं कम्मयरे चालवइ वहणए सव्वे ॥ ४६
चिंतइ भविस्सदत्तो अज्ज वि न हु एइ सो महं भाया । तम्हा लहेमि वत्तं उट्ठित्ता आसणा चेव ॥ ४७
गंतूण तीरदेसे दट्ठूणं सुन्नयं तयं सव्वं । चिंतइ मणेण दुहिओ नूणमहं वंचिओ तेण ॥ ४८
पेच्छह पावस्स तहा विणओ वयणं च सुट्ठु रमणीयं । आयरणं पुण एयं वीसंभो कीरए कत्थ ? ॥ ४९
अहवा वंचयलोओ परिसओ चेव होइ नियमेणं । न हु वंचिज्जइ को वि हु कुल-वियडपहासिणी जेण ? ॥ १५०
दुक्खं न दइतणयं कंत चिय सल्लए महं हियए । मज्झ विओए चेवं दुक्खं सा धारिही जीयं ॥ ५१
ता किं बहुएण इहं वसामो तत्थ चेव नयरम्मि । चंदप्पहभवणठिओ उभयहियं पाविमो जेण ॥ ५२
गंतूण तओ नयरं पविसिय गेहम्मि तत्थ निययम्मि । दट्ठुं कंतविहूणं[23] अहिययरं दुक्खिओ जाओ ॥ ५३
नीसरिऊणं तत्तो पत्तो चंदप्पहस्स भवणम्मि । अहिवंदिऊण देवे जाओ सुहवत्तिओ किं पि ॥ ५४
भविसाणुरूवा वि तहिं हीरंतं नाविऊण अप्पाणं । चिंतइ हियएण इमं पेच्छह एयस्स चरियं तु ॥ ५५
दविणं चिय जइ गिण्हेई महतणयं एस पाविओ दुट्ठो । "जीवंतीएँ महं पुण सीलं न वि खंडए नूणं ॥ ५६
जइ मह कंतेण समं मेळावो नत्थि एत्थ जम्मम्मि" । ता भुंजामि न सययं आहारं जावजीवं पि ॥ ५७
उवयरइ बहुपयारं तीए विणएण बंधुदत्तो वि । सा पुण निप्पिहहियया भणयं पि न वीहए तस्स ॥ ५८
कुविएण तेण ताहे चलिया चेव काउमाढत्ता । ताव य तीएँ पहावा देवीए एरिसं रइयं ॥ १५९

1 B [illegible] । 2 A D [illegible] । 3 C [illegible] । 4 B [illegible] । 5 A [illegible] । 6 B [illegible] । 7 B [illegible] । 8 B [illegible] । 9 B C [illegible] । 10 B [illegible], C [illegible] । 11 A D [illegible] । 12 A D [illegible], C [illegible] । 13 B [illegible] । 14 B [illegible] । 15–16 B C [illegible] । 17 B [illegible] । 18 C [illegible] । 19 C [illegible] । 20 B C [illegible] । 21 C [illegible] । 22 B [illegible], C [illegible] । 23 B [illegible] । 24 B [illegible] । * B [illegible] ; C [illegible] । 25 C [illegible] । 26 B [illegible] । 27 B [illegible] ।

अन्नो वि हु घरविहवो भविस्सदत्तस्स संतिओ जाओ । एयं संखनिहाणं संजायं बंधुदत्तस्स ॥ २१८
अन्नाविढत्तं पि[1] धणं[2] अप्पणयं होइ पुन्नकलियाणं । अप्पणयं पि परायं संजायइ पावकलियाणं ॥ १९
सिंगारेउं अहियं भविस्सदत्तस्स भारियं राया । अंतेउरि[3] नियावई नियमहिलापत्थिओ[5] सहसा ॥ २२०
दट्ठूण तयं लेयो[6] हरिसेण पूरितो संतो । न हु एरिसयं रूवं दिट्ठं अम्हेहिं कइया वि ॥ २१
तुट्ठेणं नरवइणा समयं रज्जाइएणं अद्धेण । दुहिया सुतारनामा दिन्ना य भविस्सदत्तस्स ॥ २२
भणियं कमलसिरीए पुत्त ! न उचियं चं एरिसं तुज्झ । पिउ-माइ-भाउयाणं परिणयणं बंधणगयाणं ॥ २३
विन्नविउं नरनाहं छोड्डेउं[9] बंधणाओं नियपियरं । ठविऊण हत्थिखंधे नियगेहे नेइ सो पणओ ॥ २४
दाऊण सासमेगं नियमाइसमाणयं च मेल्हेउं[10] । देसस्स अंतभाए[11] ठवेइ सो बंधुदत्तं पि ॥ २५
वित्ते विवाहकज्जे ठविउं सीहासणम्मि नरवइणा । विहिओ रज्जहिसेओ भविस्सदत्तस्स मुइएणं ॥ २६
सुट्ठु विभूईऍ तओ पूयं विरएइ जिणवरिंदाणं । सहिओ कमलसिरीए संघस्स य कुणइ बहुमाणं ॥ २७
दोहिं वि पियाहिं सहिओ[12] भुंजइ भोए सुरो व्व सो जाव । पढमाऍ ताव गब्भो संजाओ सव्वतोसकरो ॥ २८
दोहलएँ[13] संजाए किसियाइं वहइ सा वि अंगाइं । कहइ निबंधे[14] य कए भविस्सदत्तस्स दोहलयं[15] ॥ २९
नियजम्मणभूमीए चंदप्पहसामियं च पूएउं । वियरामि जहिच्छाए एसो मह दोहलो[16] दुसहो ॥ २३०
सोऊण इमं दुहिओ भविस्सदत्तो वि अच्छए जाव । ताव य दिव्वविमाणं गयणाओ झत्ति अवयरियं ॥ ३१
उत्तरिऊणं तत्तो निम्मलपुरिसो पयंपए एयं । गुरवो तुम्हे अम्हं आएसह जं मए कज्जं ॥ ३२
कहियं च तस्स सव्वं भविस्सदत्तेण दोहल[17]सरूवं[18] । तेण वि भणियं एयं केत्तियमेत्तं[19] इमं कज्जं ? ॥ ३३

दोहिं[20] वि भज्जाहिं[21] समं तत्थ विमाणम्मि कमलसिरितणयं ।
ठविऊण पुराभिमुहो[22] मणवेगो चलिओ सहसा ॥ ३४

चलंताणं ताणं चलंतं सव्वमेव पडिहाइ । अहवा अप्पेण समं सव्वो वि हु मन्नए अन्नं ॥ ३५
पत्तं कमेण गंतुं दीवत्तिलयम्मि[23] तं वरविमाणं । उत्तरिया सव्वे वि हु चंदप्पहभवणमज्झम्मि ॥ ३६
ण्हाउणं पउमसरे गहिऊणं पंचवन्नकुसुमाइं । न्हविय-विलित्तं देवं पच्छा भत्तीऍ पूयंति[25] ॥ ३७
काऊण बलिविहाणं वरविविहपयारेहिं फलपयारेहिं । चित्ते सुद्धिसमेया देवे वंदंति सव्वे वि ॥ ३८
पणमिय भविस्सदत्तो उवविट्ठो महियलम्मि भावेणं । चंदप्पहसामिट्ठियं गुणजायं किं पि पयडेइ ॥ ३९
नियकित्तीऍ समाणा तुम्हं छाया वि जेण देहस्स । तेणं चिय सामि ! तुमं चंदप्पहनामओ जाओ ॥ २४०

सरिओ वि जेण सामिय ! तिमिरं नासेसि हिययनिहियं पि ।
होसि सरिच्छो सामिय ! तेण तुमं कह णु चंदेण ? ॥ ४१

खयओ[27] भयपडिकलिओ दोसासंगेण संजुओ[28] पायं । एवं पि तुज्झ तुल्लो कह चंदो होउं[29] वरदेव[30] ? ॥ ४२
नासेसि जह महायस ! देहस्स पहाऍ बाहिरं तिमिरं । चंदप्पह ! तह नाससु हिययट्ठियं पि हु तयं मज्झ ॥ ४३
मह उट्ठिऊण तत्तो तं नयरं परियडंति सव्वे वि । आणंद-विसायजुया अन्नोन्नं कहियनयरगुणा ॥ ४४
ठाणे ठाणे लग्गइं तेसिं दिट्ठी वि दीहंदारु व्व । अहवा गुणवंतेसुं वंका खुप्पंति को दोसो ? ॥ २४५

1-2 C दविणं । 3 A D अंतेउरे । 4 B C आणावइ । 5 A D °पत्थियओ । 6 B लोओ । 7 B °बाण । 8 B ह । 9 B छोडेउं । 10 B मेल्लेइ । 11 A अंति° । 12 B सहियं; C समयं । 13 B दोह-लए । 14 B निबंधेण । 15 B दोहलयं । 16 B दोहलो । 17 B दोहल° । 18 B °सरूवं । 19 B °मित्तं । 20 B दोहि । 21 B भज्जाहि । 22 B °हिमुहो । 23 B दीवत्तिलयम्मि । 24 B °कुसुम° । 25 B पूयंति । 26 A B वर°; C वर° । 27 B चंदो; C खंओ° । 28 D संजुओ । 29-30 B [illegible], C होउ वरदेव ! । 31 B [illegible] । 32 C विदेह° ।

अब्भुहूयं पि अउव्वं भावइ हिययम्मि तस्स मिहुणस्स । अहवा रमणीयत्ते एसो च्चिय होइ सब्भावो ॥ २४६
परिममिऊणं नयरं पुणरवि पत्ता जिणस्स भवणम्मि । पेच्छंति साहुजुयलं उवविट्ठं[1] एगदेसम्मि[2] ॥ ४७
अभिवंदिऊण सव्वे उवविट्ठा महियलम्मि अइंमुइवा । ते वि हु पियवयणेणं[4] धम्मासीसं पयच्छंति ॥ ४८
तत्थ जयणंदनामं[7] केवलनाणेण संजुयं साहुं[8] । पुच्छइ भविस्सयत्तो विज्जाहरआगमं पणओ ॥ ४९
अह भणइ जयाणंदो कंपिल्लं अत्थि[9] पुरवरं[10] एत्थं[11] । तत्थ य राया णंदो आसी सुयणाण आणंदो ॥ २५०
उवरोहिओ[12] वि[13] तस्स वि[14] नामेणं वासवो तहिं आसि । तस्स य मणवल्लहिया नामेण सुकेसिया भज्जा ॥ ५१
तीए य दोन्नि पुत्ता सुवक्क-दुवक्क[15]नामयां[16] तइयां[17] । दुहिया वि य संतिमई अग्गीमित्तो य तीऍ पई ॥ ५२
सो पेसिज्जइ सययं नरवइगेहेसु णंदनाहेण । पाहुडनयणाणयणं अविणासी एस नाऊणं ॥ ५३
अह अन्नया कयाई सिंघलदीवम्मि पाहुडं दाउं । अन्ने वि हु बहुरयणे[18] सो खिप्पो पेसिओ तेण ॥ ५४
नेऊणं[19] तस्सं[20] सव्वं सिंघल[21]वइणो[22] तहां[23] समप्पेइ । तह सव्वं पि हु भक्खइ जं जं नंदेण आइट्ठं ॥ ५५
दिन्नं सिंघलवइणा[24] बहुदव्वं तस्स पाहुडनिमित्तं । अद्धपहे च्चिय तेणं तं दविणं[25] विलसियं सव्वं ॥ ५६
नाऊण चिरायंतं[26] अवसेरिं[27] कुणइ तस्स नरनाहो । पुणरवि संठवइ मणं दूरपएसो त्ति काऊणं ॥ ५७
मंती सुगुत्तमंतो जोइससत्थस्स[28] गहियपरमत्थो । वायम्मि सुवक्केणं पराजिओ लोयमज्झम्मि ॥ ५८
सो जोयइ छिड्डाइं वासवलोयाण निच्चकालं पि । अहवा विवायकुविओ मरणं पि हु देइ कालेण ॥ ५९
सुक्कच्छायविवाया धम्मविवाओ[29] य तिन्नि सव्वे वि । दोन्नि अहम्मा पढमा सोहणओ तत्थ अंतिल्लो ॥ २६०
दोण्हं चिय अन्नोन्नं सुक्कच्छाओ इहं विणिद्दिट्ठो । होइ सहायविवाओ दुण्हं[30] अहियेस[31] जुत्ताणं[32] ॥ ६१
अन्नोन्नं धम्मीणं उवसमजुत्ताण मच्छररहियाणं । सत्थवियारे सत्थो सो भन्नइ धम्मवाओ[33] त्ति ॥ ६२
नाऊणं चारिं[34]जणा नरवइणो जइं[35] कहेंति[36] अहिययरं । पच्छा कुविओ राया अग्गीमित्तस्स उवरिम्मि[37] ॥ ६३
अन्नदियहम्मि पत्तो निद्धूण[38]चंगो त्तिवेइं[39]भत्तारो । नरवइवंचणकज्जे देइ इमं उत्तरं दीणो ॥ ६४
पहियं सिंघलवइणा तुम्ह कए उत्तमं च बहुदव्वं । अद्धपहे चोरेहिं गहियं अम्हाण पासाओ ॥ ६५
एत्तियकालं सामिय ! अहं पि गोत्तीऍ[40] घल्लिउं धरिओ । दंडकए दुट्ठेहिं छलेण अह[41] निग्गओ एण्हिं[42] ॥ ६६
राया वि णायतत्तो अहिययरं तस्स उवरि आरुट्ठो[43] । गोत्तीहरम्मि रोद्दे झत्ति समज्जं धरावेइ ॥ ६७
दोनयणो वंचिज्जइ जणेण कुसलेण नत्थि संदेहो । नरवइ पुण सहसक्खी कह तीरइ वंचिउं ? भणइ ॥ ६८
वासवपमुहा सव्वे दट्ठूणं अग्गिमित्तवित्तंतं । निय-नियचारेण भया गंजण-मरणाण अइभीया ॥ ६९
महिया सुकेसिणीए तव्भयमुक्काएँ देसविरइ त्ति । तीऍ[44] बलेणं जणणी रविपहनामो सुरो जाओ ॥ २७०
सो चविऊणं तत्तो उववन्नो तुज्झ घरिणिगब्भम्मि[45] । मरिऊण सुवक्को वि हु उववन्नो सुरवरो ताव ॥ ७१
पच्छा चविऊण तओ मणवेगो विज्जाहरओ एस । जाईसरणवसेणं जणणीनेहेण इह पत्तो ॥ ७२
दुवक्को वि हु भमिउं संसारे समडिऊण अइबहुयं । एण्हिं अमरगिरिवरे उववन्नो भयपरो घोरो ॥ २७३

---

1 B उवविट्ठा । 2 B °एगदेसम्मि । 3 B अभि° । 4 A D तो । 5 B °वयणाणं । 6-7 B C य जयणंदनामं । 8 B सुमुणिं । 9-11 B नाम पुरवरं अत्थि । 12 B उवरोहिओ; C उवरोहियओ । 13 B य; C it is not to be found in this Ms. 14 B य । 15-17 B वइ दुवक्कनामाणो [?] । 18 A D °रयणा । 19 B नेऊणो य । 20 B तं । 21 B सिंहल° । 22 B °वइणो य । 23 B तं । 24 B सिंहल° । 25 B दिव्वं; C दव्वं । 26 A D चिरायंतं । 27 B अवसेरी । 28 B °सत्थस्स । 29 B धुम्मवाओ; C धम्मावाओ । 30 B C दुण्ह । 31 A अहिये । 32 A सजुत्ताणं । 33 B °वाए । 34 B चारि° । 35 C जह । 36 C कहेइ । 37 B उवरम्मि । 38 A निद्धण° । 39 B तिवेइ° । 40 C गुत्तीऍ । 41 C अहि° । 42 B एण्हि । 43 A °आरुट्ठो; D आरुट्ठो । 44 B तीए । 45 B °गब्भम्मि । 46 B भव° ।

तीसे[1] य आसि धूया नामेणं तत्थ[2] कित्तिसेण त्ति । तीसे भत्ता[3] य कओ[4] विहवाइसमन्निओ सुहओ ॥ ३२८
तत्थेव पुरे इब्भो धणदत्तो नाम सुट्ठु विक्खाओ । भज्जा य नंदिभद्दा धणमित्तो दारओ ताणं ॥ २९
तत्थेव नंदिदत्तो सेट्ठी लोयाणसम्मओ निच्चं । तस्स य भज्जा भद्दा पुत्तो पुण नंदिमित्तो त्ति ॥ ३३०
धणमित्त-नंदिमित्ता दोन्नि वि कीडंति तत्थ नेहेण । धणमित्तो[6] जिणधम्मे ठविओ खलु नंदिमित्तेण ॥ ३१
तत्थेव गुत्तदेसे समाहिगुत्तेण मुणिवरेणावि । पत्ते पाउसकाले जोगग्गहणं कयं अत्थि ॥ ३२
गिम्हे सहंति तावं सिसिरे सीयं च साहवो जुत्तं । पाउसकालम्मि पुणो गुत्ते च्चिय ठंति नियमेण ॥ ३३
सुट्ठु महुरत्तणेणं लग्गा देहम्मि झत्ति विवयंति । आउक्काइयजीवा आगमओ एरिसं नेयं ॥ ३४
नीरस्स पसंगेणं[7] पुढवीकाओ सचेयणो सुट्ठु । अन्ने य[8] हरियमाई[9] बायर-सुहुमा[10] य[11] को गणइ ? ॥ ३५
कह वच्चउ छउमत्थो बाहिरदेसम्मि संठिओ सो[12] उ ? । तम्हा पाउसकाले साहूणं गुत्तयं ठाणं ॥ ३६
रिउबद्धे वि हु काले अइवाए[13] वासयम्मि महियाए । गुत्तम्मि ठंति मुणिणो पाणीणं रक्खणट्ठाए ॥ ३७
गरुओ[14] वि तणुकिलेसो संजमरहियस्स पावसंजणओ । थोओ वि संजमजुओ मुत्तीए साहओ सो उ[15] ॥ ३८
तम्हा जुज्जइ काउं संजमकज्जेसु उज्जमो सययं । संजमजुत्तो असढो कायकिलेसं पि[16] सेवेज्जा ॥ ३९
तत्थेव सन्निवेसे बालतवस्सी य कोसिओ आसि । निंदइ समाहिगुत्तं अत्ताणं मन्नए बहुयं ॥ ३४०
विसे पाउसकाले समाहिगुत्तस्स साहुणो तस्स[17] । अइसुट्ठु कया पूया भत्तीए वज्जसेणेण ॥ ४१
दट्ठूण तयं पूयं कोसियनामो[18] वि वज्जसेणस्स । कुविओ मरिऊण तओ जाओ सो असणिवेयसुरो ॥ ४२
पूयपभावेण तहा मरिऊणं वज्जसेणमंती वि । दीवतिलयम्मि नयरे उववन्नो नरवई परमो ॥ ४३
धणदत्तमाइएहिं पूयं सक्कारयं च काऊणं । साहुस्स तस्स तइया समज्जियं कम्ममइसुहयं ॥ ४४
साहुं समाहिगुत्तं पडिलाहेऊण तत्थ धणमित्तो । बंधइ कम्मं सुहओ जम्मंतरभोयसंजणयं ॥ ४५
धणभज्जा वि हु तइया पासित्ता मलिणयं तयं साहुं । हसइ करेइ दुगुंछं कारणयं असुहकम्मस्स ॥ ४६
नूणं कया दुगुंछा अण्णेसु वि सुट्ठु दुक्खसंजणया । किं पुण जइमाईसुं निच्चं पि हु धम्मनिरएसु ? ॥ ४७
हीलिज्जंता मुणिणो हीलं जम्मंतरेसु बहुएसु । देंति फलं[20] जंतूणं तम्हा मा हीलणं कुणसु ॥ ४८
वसणेणं अभिभूओ दूरे देसंतरम्मि संपत्तो । अइदुसहो[21] सो य कढो मोत्तूणं सयणमाईयं ॥ ४९
*जणणिं जम्मणभूमिं सयणाईयं च दूरओ चयइ । वसणासत्तो पुरिसो माणधणो नत्थि संदेहो ॥ ३५०
कम्मवसा मलिणत्ते संजाए झत्ति[22] माणिणो पुरिसा । जइ वि न चयंति जीयं नियदेसं[23] तह वि मेल्लंति[24] ॥ ५१
वसणे[25] विहवाभावे मालिन्ने तह य वाहिसंजोए । माणुन्नयपुरिसाणं परदेसो सुंदरो होइ ॥ ५२
गुणगणजुत्तो वि जणो[26] पावइ वसणाइयं तयं किं पि । निंदिज्जइ जेण इहं परलोए दारुणं दुक्खं ॥ ५३
कम्मं सुट्ठु विरुद्धं तं किं[27] पि[28] हु[29] कुणइ नाणकलिओ वि । पावइ जेण दुहाइं दोसु वि लोएसु गरुयाइं ॥ ५४
एयं पि मा मुणिज्जसु गरुयाण न होइ निंदियं कम्मं । सक्को वि अहिल्लरओ भगअंकं पाविओ जेण ॥ ५५
पंचमसिरकहणयं सुक्कपवाहं[30] च दिट्ठिमित्ते[31] वि । रंभा-गोरीण तहा बंभेण वि पावियं चेव[34] ॥ ३५६

1 B [illegible]; C D [illegible] । 2 B तस्स । 3 C it is not to be found in this Ms. 4 C [illegible] । 5 B इत्थेव । 6 A D धणदत्तो । 7 B च संजोगं । 8 C वि । 9 B °माइ को । 10 B °सुहुमाइ । 11 B it is not found in this Ms. 12 B से । 13 A [illegible] । 14 A D गुरुओ । 15 B वि । 16 B च । 17 C तत्थ । 18 A °नामा । 19 B °वेग° । 20 C [illegible] । 21 A D °दुसहो; C °दुसहे । * This stanza is not found in C. 22 A D झत्ति । 23 A °देसं । 24 B [illegible] । 25 A [illegible] । 26 B नरो । 27–29 B पि हु किं । 30 B [illegible] । 31 B D [illegible]; C [illegible] । 32 C [illegible] । 33 C [illegible] । 34 A D [illegible]; B तह य ।

गारसराइएहिं केवलीपाइसंपन्नेणेहं । तव-नाणसुद्धिएहिं वि किं न कयं विम्हयजणेहिं ? ॥ २५७
इय गरुयाण वि जायइ मालिन्नं पुव्वकम्मदोसेण । तम्हा मा मणइ तुमं गरुयाण न जायए दोसो ॥ ५८
पिउणा तेण विमुक्का अइदुहिया तत्थ कित्तिसेणा वि । समयं करेइ मेत्तिं[1] अइब्वियइ नंदिमइए ॥ ५९
काऊण पंचमिवयं उज्जवणं जा करेइ अइगरुयं । भत्तीएँ नंदिमइ कज्जाया चिंतएँ ताव ॥ २६०
धन्ना खु इमा रामा जीसे सव्वं पि इच्छियं मिलइ । मह पुण पावाएँ मुहा जम्मं इह निप्फलं विहियं ॥ ६१
इय चिंतिऊण जंपइ सा पुरओ तीएँ एरिसं वयणं । तव-दाणाइविहिणा कह होहामो हले ! अम्हं ॥ ६२
जइ वि[4] न[5] पुज्जइ दाणं तह वि उवासेमि पंचमी[6] ताव । जम्मंतरे वि जेणं एरिसया न वि अहं होज्जा ॥ ६३
गहिऊण गुरुसयासे[7] काऊणं पंचमिं च भावेणं । मरिऊण दीवतिलए भवदत्तघरम्मि पुन्नेहिं ॥ ६४
कुच्छीए उववन्ना नामेणं नागसेणघरिणीए । भविसणुरूवा[8] कन्ना तुह घरिणी जा इमा एण्हिं[9] ॥ ६५
भुंजंतो विसयसुहं जा अच्छइ दीवतिलयनाहो वि । तो उव(य)हिम्मि सलेओ पक्खित्तो कम्मविवेगेणं ॥ ६६
तुट्ठा रुट्ठा य[11] तहीं देवा वि हु रोस-तोसफलजणया । कालेण होंति[13] नियमा भोगकम्मेहिं पडिबद्धा ॥ ६७
मरिऊण नंदिमइ पुन्नेहिं विमाणिएसु उववन्ना । अच्चुयइंदो जाओ मरिऊणं नंदिमित्तो वि ॥ ६८
धणदत्तो वि हु तत्तो तुज्झ[15] पिया एस धणवई जाओ । धणसत्ती वि हु एसा कमलसिरी तुज्झ जणणि त्ति ॥ ६९
धणमित्तो मरिऊणं पंचमिवयजणियधम्मनिवहेण । एयाण तुमं पुत्तो भविस्सदत्तो त्ति संजाओ ॥ २७०
पभणइ भविस्सदत्तो को अन्नो एरिसं जहावत्तं । वन्नेउं इह सक्कइ मोत्तूणं नाणिणो[17] तुम्हे[18] ? ॥ ७१
जइ इहइं न वि होज्जा नाणपईवा तुमेहिँ सारिच्छा । ता मोहपउरलोए धम्माइपयासणं कह णु ? ॥ ७२
एयं सोऊण महं सामिय ! जाओ मणम्मि निव्वेओ । इच्छामि वयं गहिउं तुम्हाणं[20] पायमूलम्मि ॥ ७३
अह गंतूणं नयरे हक्कारेऊण सव्वलोयं च । जेट्ठसुयं अहिसिंचइ नियरज्जे परमसुद्धीए ॥ ७४
दाऊण तओ दाणं काऊणं जिणवराण महिमं[22] च । गंतूण मुणिसयासे दिक्खं भावेण सो लेइ ॥ ७५
कमलसिरीपमुहेहिं गहिया दिक्खा महाणुभावेहिं । केहिं पि देसविरई अन्नेहिं वि[23] दंसणं चेव ॥ ७६
काऊण तवच्चरणं उववन्नो सत्तमम्मि कप्पम्मि । हेमंगयनामधरो भविस्सदत्तो य सुरपवरो ॥ ७७
तत्थेव य कमलसिरी संजाओ सुरवरो पहाचूलो । भविसणुरूवा वि तहा संजायाँ रयणचूलो त्ति ॥ ७८
दोण्ह वि पडाण मज्झे सुट्ठु सुगंधाण तह य मउयाण । पढमं चिय उववज्जइ देवो पुन्नाणुभावेणं ॥ ७९
अंतमुहुत्तेण तओ[27] बीसइँ वरिसो व्व निद्दविगमम्मि । उट्ठइ उम्मुहेउं नयण-मणाणंदणो सहसा ॥ २८०
चउसु वि दिसासु पेच्छइ सो सव्वं सुट्ठु तत्थँ रमणीयं । पच्छा मणेण चिंतइ को एसो गुणमओ देसो ? ॥ ८१
एवं चिंतेमाणो ओहीनाणेण[31] पेच्छए सव्वं । नयणेणं[32] पिव पयडं जम्मंतरसंचियं चरियं ॥ ८२
खीरोदयभरियाए सुवन्नवावीएँ रयणखचियाएँ । किंकरदंसियमग्गो[35] मज्जणयं कुणइ पविसेउं ॥ ८३
उत्तरिऊणं पच्छा चेइयभवणम्मि पणमिउं देवे । वाचइ पोत्थयरयणं सीहासणसंठिओ विहिणा ॥ ८४
तत्थ य अच्छइ लिहियं भणेण अत्थेण संजुयं[38] पढमं । धम्मेण इमं लब्भइ तम्हा धम्मे[40] मइं कुणह ॥ २८५

---

1 A मेह । 2 B मिर्त्ति । 3 C निवए । 4 B न । 5 B वि । 6 A पंच । 7 B °सगासे । 8 C भविसाणुरूव । 9 B इण्हि । 10–12 A य तहा कट्ठा । 13 B हुंति । 14 A D पडिबद्धा । 15 B मज्झ । 16 B °सहा । 17 A नाणिणो । 18 B तुम्हे । 19 B हुज्जा । 20 A C D तुम्हं । 21 A C D पायाण । 22 B महिम° । 23–24 B महिमाओ । 25 C it is not found in this Ms. 26 C संजाओ । 27 B पुन्नो । 28 A पज्जुत्तीइ; B वीसइ । 29 A सव्व । 30 A सुट्ठु । 31 A ओहिनाणेण । 32 B नियं-सागं । 33 B °मरं° । 34 C °भरियाए । 35 A D °दंसिय° । 36 B °मग्गं । 37 B C सिंहासण° । 38 B संजुयं । 39 A धम्मे । 40 A तम्हा ।

होंति[1] वि[2] य[3] वड्ढमाणा तोसं वड्ढंति लोयहियपाणं। पावाण काम-अत्था इयराणं धम्म-मोक्खा वा ॥ ४११
मोत्तूणं चक्कहरे विसयसुहं उत्तमं अहिच्छाए। हिययम्मि निरहिलासो तक्खणमिव [illegible] ॥ १२
केण्हावि [illegible] होइ य भुक्खा तहेव मरणंता। तह उत्तमपुरिसाणं विसयासंसा नियत्तेइ ॥ १३
दाऊण महादाणं[9] रज्जम्मि वसुंधरं च ठविऊणं। तणमिव मोत्तूण सिरिं गिण्हइ दिक्खं महासत्तो ॥ १४
संतं पि महापुरिसा मेल्हंति तणं व धम्मबुद्धीए। तुच्छाण असंते[10] वि हु[11] पडिबंधो होइ अहियमरो ॥ १५
भुंजंति ताव विसए पच्छा मेल्हंति[13] सव्वहा [illegible]। इयरे पुण पावरया दोण्हं वि ठाणाण चुक्कंति ॥ १६
उत्तमसोक्खपसत्ता जे न वि मेल्हंति[17] विसयसोक्खाइं। ताणं वि इह सुहियाणं सहलं चिय दोग्गई[19] होइ॥१७
*विसए य अप्पसोक्खे आसत्ता नेय धम्मकज्जेसु। वड्ढंति महादुक्खा विहल चिय दोग्गई[20] ताण ॥ १८
दिक्खं गए वि तम्मिउ छम्मासं जाव रयणमाईयं। सव्वं ठाइ तह चिय पुव्वज्जियधम्मतेएण ॥ १९
भण्णइ ताण पहुत्तं[21] जाण परोक्खे वि कज्जसंसिद्धी। दाढी[22] पावियलज्जा बहुयाण विवज्जए जेण ॥ ४२०
अह अन्नया कयाई सरए सरएँ व बहलगंधम्मि। अहियं उम्मायकरे वट्टंते[24] सव्वपाणीणं ॥ २१
वायायणे विसाले सुमईए समाणयं समासीणो। कुणइ वसुंधरराया सव्वदिसालोयणं गयणे[25] ॥ २२
धवलियआसा-कासा बहुविहवणराइसोहियपएसा। निम्मलजलठाणाइं नरवइचित्तं विणोयंति ॥ २३
भणइ वसुंधरराया बुद्धिवियासो जणम्मि जेणेह। चित्तविणोयणकज्जे सत्थवियारं तयं करिमो ॥ २४

को किर गयमयजणओ? को वा सोईहिं गरहिओ अहियं?।
को असिहत्थो कुसलो? को दिवसो धूसरो भणइ? ॥ २५

एगालावयजाई एसो पण्होत्तरो पिए! तत्तो। विहसिय जंपइ सुमई[26] पियथम! नायं मए सरओ ॥ २६
नरवइणा वि य[27] भणियं भिन्नं पण्होत्तरं इमं तुमए। एयं अन्नं भणिमो वत्थुसमत्थं[29] पि[30] जाईए ॥ २७
को आगासे[32] गच्छइ? किं इट्ठं चक्कवायमिहुणस्स?। को दुक्खाणं दाया मिहुणाणं[34]? भण पिए! तत्तो[37] ॥२८
अह सुमई भणइ इमं एयं पिय! जाणियं मए विरहो। भणइ वसुंधरराया बिंदुच्चुययं इमं सुणसु ॥ २९
चिन्तंती ओहिदिणं नज्जइ लिहियाहिं[38] कुड्डलेहाहिं[39]। गयवइया खलु नारी दूराओ आगएहिं पि ॥ ४३०
पभणइ सुमई[41] हिट्ठा चिंतंती बिंदुओ मए नाओ। संपइ पभणसु सामिय! अट्ठंगाइं निमित्तस्स[42]॥ ३१
दिव्वं च अंतरिक्खं भोमं अंगं च सरयवंजणयं। लक्खणपसत्थरूवं भणइ निवो अह एयाणि[43] ॥ ३२
एत्थंतरम्मि पेच्छइ आयासे सुदुरम्मयं अब्भं। सेयं गइंदसरिसं नरनाहो उम्मुहो[44] मुइओ ॥ ३३
तक्खणमेत्तेणं तओ पेच्छंतस्सेव तस्स नरवइणो। वायनिवायवसेणं खंडविहंडीकओ मेहो ॥ ३४
दट्ठूणं तयं[47] राया निव्विण्णो सुट्ठु कामभोएसु। पभणई नियघरिणीं[50] सो एवं कंते! चलं सयलं ॥ ३५
अथिरे विहवाईए जे[51] थिरबुद्धिं करेंति गयनाणी। ते मायण्हियतोयं पिबंति तिसिया अहिच्छाए ॥ ४३६

1 B [illegible] । 2 C it is not found in this Ms. 3 B it is not found in this Ms. 4 A य वड्ढमाणा; B C पवड्ढमाणा । 5 B [illegible] । 6 A D °मोक्खं । 7 A D य । 8 B [illegible] । 9 A °दाणं । 10 B C असंतेसु । 11 B C it is not found in these Mss. 12 B [illegible] । 13 B [illegible] । 14 A [illegible] । 15 B [illegible] । 16 B °सुक्ख° । 17 B [illegible] । 18 B [illegible] । 19 B दुग्गई । * In B this quarter is thus found:—जे चिय विसयपसत्ता; and in C as under:—जे वि य [illegible] । 20 B दुग्गई । 21 A D पहुत्तं । 22 C [illegible] । 23 B C [illegible] । 24 C [illegible] । 25 C [illegible] । 26 C [illegible] । 27 B [illegible] । 28 B [illegible] । 29 C [illegible] । 30 C [illegible] । 31 C [illegible] । 32 B य । 33 B आगासे । 34 C [illegible] । 35-36-37 B को ति [illegible] ? 38-39 C [illegible] । 40 B [illegible] । 41 B [illegible] । 42 C [illegible] । 43 C [illegible] । 44 A [illegible] । 45 B [illegible] । 46 C [illegible] । 47 C [illegible] । 48 B [illegible] । 49 B [illegible] । 50 C [illegible] । 51 A [illegible] । 52 B [illegible] ।

सवं पि जणं एयं सरयब्भसमाणयं सरूवेण । तेण सयाणा कत्थ वि पडिबंधं नेय कुवंति ॥ ४३७
इट्ठे दुक्खिय-विणट्ठे दुक्खं नियमेण होइ लोयाण । तम्हा नाऊण इमं इट्ठं दूरेण वज्जेह ॥ ३८
चेयणमचेयणं वा सवं पि असारयं अणिच्चं च । मण-तणुदुहसंजणयं तम्मि निबंधं[3] तओ मुयसु ॥ ३९
देहम्मि वि पडिबंधो कुणइ दुहाइं[4] न एत्थ संदेहो । तम्हा तं कायवं देहविमोक्खो हवइ जेण ॥ ४४०
देहाभावे जाए पडिबंधो नेय सवभावेसु । छिन्नम्मि इहं[5] विरोहे[6] कलहाभावो सवत्तीण ॥ ४१
तम्हा गेण्हामि अहं पवज्जं सवदुक्खनिद्दलणिं । निंदामि य गरिहामि य इयरह बंधो[7] ममं[8] होज्जा ॥ ४२
अन्नदियहम्मि राया अत्थाणे संठिओ जयं भणइ । मज्झ खमेज्जसु दुकयं तवगहणे संठिओ अहयं ॥ ४३
अहिसिंचिऊण रज्जे पुत्तं सिरिवद्धणं जणसमक्खं । जुवरज्जे य कणिट्ठं पवज्जं गिण्हए राया ॥ ४४
छट्ठ-ट्ठम-दसम-दुवालसेहिँ मास-द्धमासखमणेहिँ[9] । सोसंतो[10] नियदेहं नाण-ज्झाणाइँ[11] सिक्खेइ ॥ ४५
पच्छा झाणवसेणं खविऊणं कम्मसंचयं[12] सवं । पावइ सो तं ठाणं जत्थ न दुक्खाइँ नज्जंति ॥ ४६
सिरिवद्धणो वि रज्जं पालइ तह लोहवज्जिओ सोमो । जह लोयाण मणेसुं सो चेव य ठाइ अणुदियहं ॥ ४७
सिरिवद्धणं नमेउं[13] विन्नवई नंदिवद्धणो एयं[14] । देव ! भमिज्जइ पुहई दीसइ दट्ठवयं तत्थ ॥ ४८
एगट्ठाणठियाणं गउरवभावो न होइ नियमेण । अइपरिचयाओ सत्थे सुट्ठु अवन्ना जओ भणिया ॥ ४९
अइवल्लहं पि पुरिसं चुल्लीएँ[15] रक्खवालयं सययं । नियभज्जा वि हु मन्नइ इत्थीओ[16] वामि[17] हीणयरं[18] ॥ ४५०
भासाऽऽयारविसेसो नज्जइ देसेसु विविहलोयाणं । उक्कंठा य पियाणं तम्हा देसंतरं जुत्तं[19] ॥ ५१
कागा कापुरिसा वि य[20] इत्थीओ तह य गामकुक्कडया । एगट्ठाणे वि ठिया मरणं पावेंति अइबहुहीं ॥ ५२
पुहई पवा वि जाणइ एसो मह सामिउ त्ति पच्चक्खं । खग्गाई परिणीया महिला इव इयरहा लोओ[21] ॥ ५३
सिरिवद्धणो वि जंपइ आलिंगिय नंदिवद्धणं तुट्ठो । किं भाउय ! बहुएणं ? तुह वयणं चेव कायवं ॥ ५४
लहुभाउयस्स हिययं जइ ण वि रंजेइ मायरो[22] जेट्ठो । ता तस्स जेट्ठभावो[23] विहलो च्चिय होइ नियमेण ॥ ५५
अन्नदियहम्मि तेहिं सवं काऊण पउणयं कडयं । दावाविया य[25] भेरी पयाणसंसूइयी[26] सहसा ॥ ५६
चउरंगबलसमेया गइंदखंधम्मि संठिया दो वि । उब्भियसियायवत्ता पंचमहासद्दनिग्घोसा ॥ ५७
जेट्ठाणं पणमंता दिंता दाणाइँ चारणाईणं । पूयंता देवगणे नयराओ निग्गया दो वि ॥ ५८
गामे य[27] नयरदारे[28] गिहवयणो रायसन्निहे तह य । पेच्छंतो[29] नरनाहो अप्पाणं मन्नए गरुयं ॥ ५९
नरवइणा अणुदियहं जणवयरिद्धीएँ[30] होइ जइयवं । खीणम्मि जओ लोए खिज्जइ राया वि नियमेण ॥ ४६०
नइ-कूव-तलायाइं[31] देउलरम्माइँ पवय-वणाइं । पेच्छंता[32] पइदियहं दो वि हु वियरंति[33] महिवेढं[34] ॥ ६१
वणमिव धरियअसोयं सीय-मणोहरयं[35]धरियवरवयणं[36] । वयणमयंक[37]ससोहं सोहणजणसेवियं[38-39] परमं ॥ ६२
परमगुणाण निहाणं निहाणलाहे[40] वि लोह[41]परिहीणं । हीणे वि धम्मकहयं हयसवकसायपसरं च ॥ ६३
केवलनाणसमेयं मुणिवसहं रयणसेहरं नाम । पेच्छंति[42] दो वि मुइया उवविट्ठं पायवतलम्मि ॥ ४६४

1 B पडिबंधा । 2 B तम्मि च । 3 B बंधं । 4 B दुहाइं । 5-6 A जए कलहे; C य कलहे । 7 C बंधं । 8 C इमं । 9 C °खवणेहिं । 10 A सोसेंतो; D सोसिंतो । 11 A °झाणाहिं; B °ज्झाणाइं । 12 B °संचयं । 13 A D वि नमिउं । 14 B एवं । 15 B चुल्लाए । 16 A इत्थी वा; C इत्थीओ । 17 A वि हीं; B C वामिही । 18 A णयरं; B नयरं; C नवरं । 19 B वत्ते । 20 A व । 21 B °बहुयं; C °बहुया । 22 A C भाओ । 23 B भायरं । 24 B भावमिट्ठे । 25 A वि । 26 C °संसूइया । 27 B C it is not found in these Mss. 28 B नयरद्दारे; C नयरदारे । 29 B पिच्छंतो; C पिच्छंता । 30 B °वइ° । 31 B °तलायाइं । 32 B पिच्छंता । 33 C विहरंति । 34 B °वीढं । 35 B C °हर [य]° । 36 B C °वरिय° । 37 B °मियंक° । 38-39 B सोहं जण । 40 A D °लाभे । 41 A D लोभ° । 42 B पिच्छंति ।

पणमिय वंदित्ता तं समणं सुद्धु खेयपरिकलिया । सुद्धम्मि महीवीढे उवविट्ठा दो वि सप्पुरिसा ॥ ६५
तेण वि कहिओ धम्मो हिंसाइविरमणसरूवओ परमो[1] । छिन्नाइं[2] संसयाइं लोयाणं बोहणट्ठाए ॥ ६६

सिरिवद्धणो वि पुच्छइ भयवं ! लोयस्स केत्तियं माणं ? ।
कइ भेया ? कइ य ठिई ? केरिसओ[3] चेव विसओ त्ति ? ॥ ६७

अह जंपइ मुणिवसहो बहुओ लोयस्स एत्थ वित्थारो । लेसेणं अक्खिज्जइ किं पि हि तुम्हाण वक्खिओ[4] ॥ ६८
चोद्दसरज्जुपमाणो ओहेणं उड्ढ-अहयलोओ[6] त्ति[7] । उड्ढं तिरियं च अहं भेया वि हु तस्स तिविह ॥ ६९
वइसाहठाणकलिओ कडिहत्थयसंजुओ जहा[8] पुरिसो । संठाणं भणियमिमं सव्वस्स वि चेव लोयस्स ॥ ४७०
उड्ढम्मि होंति देवा तिरियं देवा य तिरिय-मणुया य । देवा नेरइया वि हु होंति[9] अहे एस विसओ त्ति ॥ ७१
उड्ढम्मि सत्त[10] रज्जू सत्तेव य तह य अहयलोयम्मि । अट्ठारस य सयाइं जोयणमाणेण तिरियं च ॥ ७२
तिरियं च रज्जुमाणं दो दीवा अद्धयं च मणुलोओ । सव्वे वि तत्थ नेया दीव-समुद्दा असंखेज्जा ॥ ७३
अन्नं च तेहिँ पुट्ठं[11] नियचरियं पुव्वजम्मपडिबद्धं । तेण वि कहियं सव्वं जं जहवित्तं च सविसेसं ॥ ७४
सोऊण नियचरियं जाईसरणं च ताण संजायं । पच्छा मणम्मि जाओ संवेओ सुट्ठु विसएसु ॥ ७५
भणियं च तेहिँ सामिय ! तुम्ह समीवम्मि गिण्हिमो दिक्खं । जम्मंतरे वि जेणं दुक्खाण न भायणं होमो ७६
भणियं च मुणिवरेणं विज्जइ अज्जावि जाव छम्मासं[12] । भोगाणं कारणयं कम्मं चारित्तवारणयं ॥ ७७
पच्छा होही दिक्खा दोण्हं[13] वि तुम्हाण तह य मोक्खो वि । तम्हा गमेसु[14] कालं कज्जं[15] परिणामओ जेणं ॥ ७८
नमिऊण तयं दो वि हु नियनयरं पाविया सह बलेणं । जिणवरसंघाईणं पूयं वियरंति[16] भावेणं[17] ॥ ७९
अन्नदियहम्मि पत्तो सो चेव य मुणिवरो तहिं ठाणे । राईणं[18] अन्नाण य उवयाररओ महाभागो ॥ ४८०
नरवइपमुहो लोओ सुणिऊणं मुणिवरं[19] तहिं पत्तं । गंतूण भत्तिकलिओ विणएणं वंदए तुट्ठो ॥ ८१
सिरिवद्धणेण भणियं भयवं ! पुण्णाइँ अम्ह दिवहाइं[20] । दिज्जउ संपइ[22] दिक्खा[21] सुट्ठु पसाएण अम्हाणं ॥ ८२
सम्मं विणएण तओ दिक्खं घेत्तूण[23] पायमूलम्मि[24] । सिक्खंति सिक्खणीयं[25] तवं च कुव्वंति बहुभेयं ॥ ८३
एवं कुणमाणाणं खीणे सव्वम्मि घाइकम्मम्मि । लोया-ऽलोयपयासं उप्पन्नं केवलं नाणं ॥ ८४
पच्छा मोत्तूणं[26] इहं[27] देहं कालेण सव्वमलमुक्का । सिरिवद्धणमाईया[28] मोक्खपयं पाविया बहवे ॥ ८५
कहिय भविस्साईयं भविस्सदत्तस्स भणियमक्खाणं[29] । लेसेण मए एयं पंचमिफलसंजुयं दसमं ॥ ८६
इय सोऊणं[30] एयं माहप्पं पंचमीएँ पयडं तु । कुणउ तयं[31] भवियजणो संसयरहिएण चित्तेण ॥ ८७
अह सणियाणं एयं तवचरणं पंचमीएँ संबद्धं । संसारपवड्ढणयं काऊणं जुज्जए कह णु ? ॥ ८८
एवं पि हु अजुत्तं[32] जं भणियं सुट्ठु दुट्ठ[33]-रुद्देहिं । जम्हा पवित्तिहेउं निद्दिट्ठं एवमाईयं ॥ ८९
पढमं सणियाणाओ वयाओ जेणेत्थ होइ लोयाणं । सव्वपवित्ती धम्मे पाएणं तेण न हु दोसो[35] ॥ ४९०
सणियाणं पि हु सेयं तवचरणं भावसुद्धिसंजणयं । पारंपरेण भणियं सुद्धत्तमिमस्स वि[36] सुयम्मि[37] ॥ ९१

सुद्धत्तणेण लोओ सणियाणं ताव चेव पडिवज्जे[38] ।
सत्थाइवड्ढणेहिं[39] को वि हु तत्तं पि[40] पच्छाओ (?) ॥ ४९२

---

1 B रम्मो । 2 A B छिन्नेइं । 3 B C केरिसो । 4 B हुय । 5 B बुइस° । 6-7 B °लोगम्मि; C °लोयं ति । 8 A D महा°; C जहां । 9 B हुंति । 10 A D सत्त । 11 B पुट्ठा । 12 A D छम्मासा; B छम्मासे । 13 B दुण्ह । 14 C गमेह । 15 A कम्मं । 16 C विरयंति । 17 B भावेणं । 18 C रायाणं । 19 B मुणिवरो । 20 A D दियसाइं; B दीहाइं । 21 B दिक्खा । 22 B संपइ । 23 B गहिऊण । 24 B साहुपयमूले । 25 A D सिक्खियव्वं । 26 B मुत्तूण । 27 B इमं । 28 B सिरिवद्धणमाईया । 29 B कहिय° । 30 B सोऊण य । 31 C इह । 32 B अजुत्तं । 33 C °दुट्ठ° । 34 C मोत्तु । 35 A दोसा । 36 C it is not found in this Ms. 37 C सुयम्मि । 38 A पडिवज्जे । 39 A °वड्ढणेहिं, B °वड्ढणेहिं । 40 C वि ।

अन्नेसु वि कज्जेसुं पाएणं सुढओ[1] इहं लोओ । अइगहणम्मि विचित्ते किं पुण धम्मस्स कज्जम्मि ? ॥ ४९३
इय नाऊणं एयं अवमन्निय[2] दुज्जियणवयणाइं । कायव्वा खलु एसा पंचमिया सुद्ध[3]भावेणं ॥ ९४
अन्नं पि हु तवचरणं जं जह भणियं च एत्थ समयम्मि । तं तह कायव्वं चिय सुहमग्गं इच्छमाणेणं[4] ॥ ९५
दोषक्खुओयकरो दोसासंगेण वज्जिओ अमओ । सिरिसज्जणउज्झाओ अउव्वचंदो व्व अकलत्थो[5] ॥ ९६
सीसेण तस्स कहिया दस वि[6] कहाणा इमे उ पंचमिए । सूरि म हे स र एणं भवियाणं बोहणट्ठाए ॥ ९७
सद्दगयं अत्थगयं जं किं पि[7] वि दूसणं मए रइयं । तं सव्वं विउसेहिं खमियव्वं सोहियव्वं च ॥ ९८
विरयंतेणं[8] एयं जं[9] कम्मं अज्जियं मए सुहयं । तेण जणो मलरहिओ सव्वो वि महेसरो होउ ॥ ९९
मिलियाणं च दसाण वि एत्थं[10] कहाणाण होइ विन्नेयं । गाहाणं माणेणं दोण्णि[11] सहस्साइँ गंथग्गं ॥ ५००

इति श्रीमहेश्वरसूरिविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये भविष्यदत्ताख्यानकं दशमं समाप्तम् । समाप्तोऽयं दशाख्यानकसंबद्धः पञ्चमीमाहात्म्यनामा ग्रन्थः ॥

*

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचितं पञ्चमीमाहात्म्यं समाप्तम् । विक्रमादित्यसंवत्सरात् १००९
वर्षलिखितताडपत्रीयपुस्तकात् जेसलमेरुमहादुर्गे संवत् १६५१ वर्षे आषाढशुक्ल
२ सोमवारे पुष्यनक्षत्रे तपागच्छाधिराजभट्टारक श्री श्री ५ श्री श्री
आनंदविमलसूरीश्वरपंडित श्री श्री ५ विजयविमलगणि-
शिष्यशिरोमणिपंडितश्री आनंदविजयगणिशिष्यबुद्धि-
विमलेन लिखितमिदं पुस्तकम् । भद्रं भूयात् ।
श्रीसंघस्य कल्याणमस्तु । श्रीरस्तु ॥ छ ॥

* *
*

1 A D सुढओ । 2 B अविमन्निय । 3 C सुद्दु° । 4 B इच्छमाणेण । 5 C अवकलत्थो । 6 B व । 7 B वि । 8 B विरयंतेण य । 9 A वं । 10 B इत्थ । 11 B दुन्नि । * B it is not to be found in this Ms; C the last page is defaced but from the last line which is somewhat legible it can be made out that it contained this; D इति महेश्वरसूरिविरचितं पञ्चमीकथामाहात्म्य-सूचकं भविष्यदत्ताख्यानकं समाप्तम् ॥ ग्रंथाग्रं २००० इति पञ्चमीकथा समाप्तेति भद्रं लेखकपाठकयोः ॥ शुभं भवतु ॥

ग्रन्थगतसुभाषितानां पादसूची

विषयानुक्रमेण वर्णानुक्रमेण च

N. B. The first figure denotes the number of the Canto and the second, the number of the Stanza.

प्रणय

प्रत्यक्षनरक

प्रव्रज्या

प्रार्थना

बुभुक्षा

भर्तृ

भवित

मद

महापुरुष

मातृ

मान

मन्त्रिन्

मुनि

मूढ

यमराज

युवतीभियाणि

राजनीति

राज्यासक्ति

रूपप्रशंसा

ग्रन्थगतविशेषनाम्नां वर्णानुक्रमसारिणी सूची ।

N. B. Figures in black indicate the numbers of the Cantos and the remaining figures, those of the stanzas.

ग्रन्थगतावश्यकशब्दानां वर्णानुक्रमसारिणी सूची

N. B. Figures in black indicate the numbers of the cantos and the remaining figures, those of the stanzas.